Halkın Özgürlüğü

John Dunn

DEMOKRASİNİN HİKÂYESİ

İngilizceden Çeviren: Akın Emre Pilgir

AYRINTI

Ayrıntı: 1091
İnceleme Dizisi: 288

Halkın Özgürlüğü
Demokrasinin Hikâyesi
John Dunn

Kitabın Özgün Adı
Setting The People Free
The Story of Democracy

İngilizceden Çeviren
Akın Emre Pilgir

Son Okuma
Ercan Güler

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

© John Dunn, 2005

Türkçe yayım hakları Akcalı Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Kapak Fotoğrafı
Emma Espejo Moment / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *2017*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-199-0
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu - İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

John Dunn

Halkın Özgürlüğü

Demokrasinin Hikâyesi

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

AZINLIĞIN ZENGİNLİĞİ HEPİMİZİN PSİKOLOJİDE SÖZ VE ANLAM ANALİZİ
Sibel A. Arkonaç

BENLİK YANILSAMASI
Bruce Hood

TÜRKİYE KENTLEŞMESİNİN TOPLUMSAL ARKEOLOJİSİ
Erbatur Çavuşoğlu

MARKSİZMDEN SONRA MARX
Tom Rockmore

OYUN, OYUNBAZLIK, YARATICILIK VE İNOVASYON
Patrick Bateson & Paul Martin

İLAHİ GAZAP:
DEHA NEDİR? DÂHİ KİMDİR?
Darrin M. McMahon

HARCIYORUM ÖYLEYSE VARIM
Ekonominin Gerçek Maliyeti
Philip Roscoe

KREDİOKRASİ
ve Borç Reddi Davası
Andrew Ross

ZİHİN VE DOĞA ARASINDA
Bir Psikoloji Tarihi
Roger Smith

ÖZGÜRLÜK
Zygmunt Bauman

ZAMANI YAŞAMAK
Jean Chesneaux

CAN ÇEKİŞEN İMPARATORLUK
Francis Shor

SÜREKLİ DEVRİM TEORİSİ
Eşitsiz ve Bileşik Gelişim Siyaseti
Michael Löwy

ŞİDDETSİZ DİRENİŞ
Felsefi Bir Giriş
Todd May

AYDINLAR SOSYALİZMİ
Jan Waclaw Makhayski

İLETİŞİM BİLİMLERİNİN UNUTULMUŞ KÖKENLERİ
Der. Jacques Perriault

MODA-LOJİ
Yuniya Kawamura

MARKSİZM'İN ANLAMI
Paul D'Amato

CİNSELLİĞİN ÖNEMİ
Arzuya Yeniden Kavuşmak
Dr. Ghislaine Paris

ÇALIŞMA DÜŞÜNCESİ
John W. Budd

YORUM VE AŞIRI YORUM
Umberto Eco

HAYATIN GİZLİ HAZLARI
Theodore Zeldin

HAYATIN KIRILGANLIĞI
William E. Connolly

DEVLET VE HUKUK
Friedrich Engels, Karl Marx

İYİMSER OLMAYAN UMUT
Terry Eagleton

TEKNİK, SERMAYE, MEDYA
Peter Trawny

PROTESTO
Toplumsal Hareketlere Kültürel Bir Giriş
James M. Jasper

SOSYALİZMDE EĞİTİM
KÜBA
Celil Denktaş

HERMENÖTİĞİN KÖKENİ
Kendilik Hakkında - Dartmouth Konferansları, 1980
Michel Foucault

Ruth için...

İçindekiler

Önsöz: Neden Demokrasi? 11
Birinci Bölüm: Demokrasinin İlk Gelişi 23
İkinci Bölüm: Demokrasinin İkinci Gelişi 89
Üçüncü Bölüm: Thermidor'un Uzun Gölgesi 149
Dördüncü Bölüm: Neden Demokrasi? 185
Dizin 235

TEŞEKKÜR

Bu kitap sadece ve sadece benim kabahatim. Ne var ki kitabı yazarken birçok insan bana yardım etme zahmetine girdi. Kitabı planlamaya ve tamamlamaya dönük çabalarım boyunca sabrı, sağduyusu ve dürüstlüğü için Gill Coleridge'e çok minnettarım. Atlantic Books'tan bu yayına bir yazarın boş yere hayalini kurabileceği bir ehemmiyet ve tat katan Toby Mundy ile sürekli cesaretlendirici ve yardımsever tavrından ötürü Bonnie Chiang'a teşekkür etmem gerek. Birçok özel hususta Cambridge ve diğer yerlerdeki birçok meslektaşımdan hızlı, cömert ve etkin yardımlar aldım. Bu kişilerin başında Robin Osborne, Simon Goldhill, Stephen Alford, Paul Cartledge, Basim Musallam, Gareth Stedman Jones, Tim Blanning, Bela Kapossy ve Michael Sonenscher gelmektedir. Bu kitabın yazımı sırasında deneyimlediklerim bana tüm berraklığıyla, başta Moses Finley ve Bernard Bailyn'e asla ödenemeyecek eski entelektüel borcumu, Michael Cook, Quentin Skinner ve Istvan Hont'un yıllar süren entelektüel yoldaşlıklarını ve çeşitli ortamlardan birçok dostumun yardımlarıyla teşviklerini hatırlattı. Bu dostlar Bianca Fontana, Bernard Manin, Pasquale Pasquino, Adam Przeworski, Tony Judt, Richard Tuck, Cynthia Farrar, Sunil Khilnani, Sudipta Kaviraj, Tom Metzger, Ian Shapiro, Andrew Barshay, Takamaro Hanzawa, Takashi Kato ve son olarak ömrünü demokrasinin kaderini anlamaya adamış Guillermo O'Donnell'dır. On yılı aşkın süredir birlikte eğitim verdiğim ve hep gerçek bir dost olmuş Raymond Geuss'a özel olarak teşekkür borçluyum.

Siyaset Bilimi Bölümü'ndeki meslektaşlarım eser üzerinde çalışabilecek bir fırsat sunmak adına birçok yükü kendi üzerlerine aldı. Yardımları ve dayanışmacı tutumları sebebiyle özellikle Helen Thompson ile Geoffrey Hawthorn'a minnettarım. Cambridge Üniversitesi kitaba makul bir sükunet içinde başlayabilmemi sağlamak için bana ücretli izin verirken, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Kurulu kitabı bitirmem için gereken araştırma iznini bana bir kez daha sağladı.

Özellikle üç kişi son birkaç yıl boyunca yanıt aradığım soruların üzerine gitmemde bana umut ve cesaret vermiştir. Zihnimi dumanlar kapladıkça Edward Said, sıcaklığı, parlak zindeliği ve unutulmaz iç zenginliğiyle önümü açtı. Janet Malcolm sayfalar üzerindeki aydınlatıcı gücü ve inceliği, Her Şeyi Kaydeden Melek'in kulaklarıyla yardımcı oldu. Kendisiyle uzun uzadıya konuşma fırsatı bulduğum, kuşkusuz büyük bir politik lider olan ve ülkesinin henüz fark etmemiş olsa da kendisine çok şey borçlu olduğu Dr. Kim Dae-Jung'sa eşsiz cesaretiyle umut ve cesaret verdi.

King's College, Cambridge, Ekim 2004.

İktidara sahip olanlar önünde diz çökmeye alıştık fakat artık ayağa kalkmamız gerekiyor.

Nadia Berezovska

(Görevdeki Ukrayna Başkanı'na yeniden seçimi dayatan başkent Kiev halkının arasındaki orta yaşlı postane müdiresi)
[Stefan Wagstyl & Tom Warner, "İktidara sahip olanlar önünde diz çökmeye alıştık fakat artık ayağa kalkmamız gerekiyor", *Financial Times*, 21 Aralık 2004, s. 17]

Önsöz:
Neden Demokrasi?

Bu kitap hayret verici bir hikâye anlatıyor. Dünyanın politik tahayyüllerini yakın geçmişte etkisi altına almış, rastlantısal kökenlere sahip ve altında uzun ancak yer yer yüz kızartıcı bir tarihin yattığı bir hikâye. Bu kitap boyunca, bu fevkalade yükselişi henüz ne kadar az idrak ettiğimizi, ancak sebeplerini ve önemini nasıl birlikte daha iyi kavrayabileceğimizi göstermeye çalışmaktayım.

Bugün demokrasi neden bu kadar geniş ve büyük bir görünüme sahip? Modern dünyanın politik konuşmalarına neden hâkim olması gerektiği düşünülmekte? Yakın zamanki önemi ve ünü gerçekte ne anlama geliyor? Amerika ve Britanya Bağdat'ı kendi enkazı altına gömmeye koyulduğunda, bunu iddia

ettikleri üzere neden tüm dünya için demokrasi getirmek adına yapmışlardı? Bu alışılmadık ve yeni egemenliği aslında hayali miydi: süregelen bir sahtekârlık mı, yoksa nihai bir kargaşa halinin mi göstergesiydi? Yoksa tüm dünyayı kuşatması ve tarihin rahatlatıcı bir nihayete varması için biraz daha gerçek hale getirilmesi gereken, devasa bir ahlaki ve politik sıçramayı mı işaret etmekte?

Bu kitap, günümüz dünyasında demokrasinin olağanüstü varlığını açıklamaya dönük bir girişim. İki bin beş yüz yıl önce yerel bir Yunan topluluğunun karşılaştığı zorluklar karşısında nasıl doğaçlamayla geliştirilmiş bir çözüm yolu olarak başladığını, kısa bir süreliğine olsa da nasıl parlak bir şekilde geliştiğini ve iki bin yıl boyunca hemen hemen her yerde nasıl sönümlendiğini göstermekte. Gerçek ve modern bir politik seçenek olarak nasıl yaşama döndüğünü, neden önce Amerikan bağımsızlık mücadelesinde başka bir isimle ve yeni Amerikan cumhuriyetinin kurulmasıyla ortaya çıktığını açıklayarak anlatmakta. Ardından Fransa'nın devrim mücadelelerinin ortasında, çok daha kararsız bir biçimde olsa da neredeyse aniden ve kendi ismiyle nasıl döndüğünü göstermekte. Sonraki yüz elli yıllık süre zarfı içerisindeki yavaş ancak kararlı yükselişi ile 1945'i takip eden yıllardaki karşı konulmaz zaferinin kaydını tutmakta. Bu yükselişte, antik Yunan'daki kökleri ile çağımızdan herhangi bir demokratik devlet arasındaki sürekliliklerin ne kadar güçlü olduğunu, ancak kırılmaların da ne kadar keskin bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini görebiliriz. Demokraside, onu bu denli hayati bir bağlılıkla donatan ancak aynı zamanda, yoğun korkular ve şüphelerin yanı sıra açık bir entelektüel ve ahlaki küçümseme uyandırmaya devam etmesini garantileyen şeyin ne olduğunu kavrayabiliriz. Yüz yılın son yetmiş beş yılı içerisinde demokrasi, Batı'nın dünyanın geri kalanına takdim ettiği medeniyetin politik çekirdeği haline geldi. Bugün daha önce hiç olmadığı kadar bu çekirdeğin gerçekte ne olduğunu anlamaya ihtiyacımız var. Aynı, bu öneriyi yapmakta olduğumuz toplumlar gibi.

Dolayısıyla bu kitapta, iki büyük soruya yanıt vermeye çalışıyorum. İlki, modern politikalarla ilgili son derece tuhaf bir olguyla ilgili. İkincisi ise son yetmiş beş yılın, kuşkusuz en önemli tek politik sonucuyla ilgili. İlk sorunun yanıtlanmasıyla ilişkili olarak, herhangi bir ciddi girişimden haberim yok. Hatta çok az kişi bu soruyu yalın ve makul bir dürüstlükle sormaya tenezzül etmekte. Buna karşılık ikinci soruya verilen yanıtlar çok sıradan. Ciddi gazetelerin sayfalarını darmadağın etmekte ve çağdaş politik yorumlara ilişkin beylik sözlere dönüşmektedirler. Ancak bunların çoğu düpedüz yanlıştır; nitekim bu soru üzerine dikkatle kafa yorulduğunda, cevaplanması son derece zor bir soru olduğu aşikâr hale gelir. Kanaatimce bu sorulara verilecek yanıtlar birbiriyle yakından bağlantılıdır ve aralarında modern politikaya dair fevkalade önemli bir şeyin yattığına işaret etmektedirler. Ancak okurların tam tersi yargılara varmaları ve umduğum üzere, ikisini yanıtlamaya çalışmanın getirdiği zorluklardan kendileri için bir şeyler öğrenmeleri mümkündür.

İlk soru iki ayrı unsurdan oluşmaktadır: Tek ve kozmopolitan bir standardın varlığı ile onu ifade etmek için seçilen tabir. Hâlâ çarpıcı bir biçimde çok-dilli olan türümüzün tarihinde ilk kez, politik otoritenin meşru temeli olarak neden dünya çapında tek bir isim sunmak gerekli görülmektedir? Elbette bu terim her yerde pratik olarak kabul edilmiş bir şey değildir ve birçok yerde hâlâ açık açık reddedilmektedir; ne var ki artık hiçbir şekilde, kozmopolitan meşruiyete dair alternatif bir seküler iddia sahibinden yana değildir. Bu ürkütücü bir olgudur ve kuşkusuz açıklanması gerekir; ancak kendi başına şu an yaşadığımız dünyaya dair diğer şeylerden ille de daha tuhaf olamaz. Aslına bakılırsa oldukça tuhaf olan (hatta epey tuhaf olan) şey, durmaksızın modern dillerin[1] neredeyse tamamına çevrilen veya bu

1. Dünyanın farklı dilleri ve toplumları arasındaki bu tercüme etme ve yeniden yazma hareketi, hâlâ itinayla izi sürülmemiş, son derece küresel bir entelektüel ve politik tarihin parçasıdır. Neden ve nasıl bu şekilde olduğunu öğrenmediğimiz sürece, modern politikanın merkezi özelliklerinden birini (Belki de basitçe modern politikayı anlama?) anlama umudumuz olamaz. Özgürlük kavramları

dillerde tekrar yazılan bu terimin, antik Yunan'daki *demokratia* şeklinde tezahür etme zorunluluğudur. Nitekim bu kelime, kökeni bakımından bir meşruiyet temelini veya iyi niyetleriyle yahut soylu misyonlarıyla tanımlanan bir rejimi kastetmemekte; aksine belirgin bir yönetim biçimine tekabül etmektedir ve bir kelime olarak yaklaşık iki bin yıllık tarihi boyunca, ağırlıklı olarak bu terimi en çok kullanan kişilerce tanımlanan bu yönetme biçiminin, teorik açıdan son derece gayri meşru, pratik açıdansa tamamen talihsiz olduğu kanıtlanmıştır.

Bu sebeplerden ötürü ilk soru, kısmen dilsel tarihe ilişkin bir sorudur (modern politikanın kelime dağarcığı ve tarihsel öncülleri). Ancak aynı zamanda politik düşünce ve argüman-

---

ve pratiklerini merkeze alan ufuk açıcı ve karşılaştırmalı bir araştırma için bkz. Robert H. Taylor (Der.), *The Idea of Freedom in Asia and Africa* (Stanford: Stanford University Press, 2002); bu eserde özellikle Sudipta Kaviraj'ın Hindistan deneyimine dair harikulade analizine bakınız. Bunun temel örnek olarak Çin'deki (dünya kültürlerinin en eskisi, en yoğunu ve en cüretkar şekilde özerk olanı; çok uzun yıllar önce kendi çapında ve koşullarıyla dünyayı küreselleştirmiş) etkisinin önemini değerlendirmeye yönelik en iddialı girişim, son otuz yılı aşkın süre içerisinde Thomas A. Metzger tarafından yapıldı. (Rahatlıkla şu eserine bakabilirziniz: "The Western Concept of Civil Society in the Context of Chinese History", Sudipta Kaviraj & Sunil Khilnani (Der.), *Civil Society: History and Possibilities* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 204-31.) Bu yolculuğun belli dilimlerine dair klasik araştırmalar için bkz. Hao Chang, *Liang Ch'I-Chao and Intellectual Transition in China 1890-1907* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971) ve Benjamin Schwartz, *In Search of Wealth and Power: Yen Fu and the West* (New York: Harper, 1964). Japonya için şu yazarların yazdığı makalelere bakınız: Kenneth B. Pyle ("Meiji Muhafazakarlığı "üzerine), Peter Duus & Irwin Scheiner ("Sosyalizm, Liberalizm ve Marksizm" üzerine) ve Andrew E. Barshay ("Savaş Sonrası Toplumal ve Politik Düşünce 1945-1990" üzerine). Yer aldıkları eser: Bob Tadashi Wakabayashi (Der.), *Modern Japanese Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), özellikle 122-25, 297-98 ve 326-27; Andrew Barshay, "Imagining Democracy in Postwar Japan: Reflections on Maruyama Masao and Modernism", *Journal of Japanese Studies*, 18, 1992; Nobutaka Ike, *The Beginnings of Political Democracy in Japan* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1950). Arapça'ya aktarılması için, örnek olarak bkz. James L. Gelvin, "Developmentalism, Revolution and Freedom in the Arab East", yer aldığı eser: Taylor (Der.), *Idea of Freedom*, özellikle (Cemal Abdül Nasır için) 85-86 veya Wolof, Senegal'e, Frederick Schaffer's örnek niteliğindeki eseri: *Democracy in Translation: Understanding Politics in an Unfamiliar Culture* (Ithaca: Cornell University Press, 1998).

ların tarihiyle, politik örgütlerle mücadelelerin tarihiyle ilişkili bir sorudur. Yeryüzünün tamamında, nihai politik övgüler için verilen sözlü rekabeti kazanan neden bu sözcük olmalıdır? Kendi içerisinde, bu ezici zaferi ona kazandıracak neyi barındırmaktadır? Nihayetinde ve onca yüzyılın ardından, artık bu olguyu ifade ettiğine kanaat getirdiğimiz fikirler nasıl oldu da, uzun bir süre boyunca aynı olguya böylesi bariz bir kolaylıkla hâkim olmuş çeşitli fikirleri sindirdi? Uzun süredir ona eşlik eden kötü ünden nasıl silkinip kurtuldu; bu olgunun tarafsız ve yanlış fikirlerden arındırılmış sicilini nasıl cüretli ve adanmış bir övgüye dönüştürdü ve Atinalı kaşiflerinin hiç de amaçlamadığı ve bu kadarını hayal dahi edemeyeceği türden bir ekümenik cazibeyi nasıl yarattı?

Bu öykünün temelinde oldukça politik bir dünyaya ilişkin son derece politik bir tarih yatmakta. Ancak kelimenin kendisi sorularımızı yanıtlamaktan acizdir. Zamanında oradayken (bildiğimiz kadarıyla, artık gizemli hale gelmiş sebeplerden ötürü Kleisthenes'in MÖ altıncı yüzyılın sonlarında Atinalılar arasında öncülüğünü yaptığı bir rejime isim koyma amacıyla ortaya çıkmıştı) bu kelime, uzamsal olarak farklı yerlere taşınabilmesinin yanı sıra, zamansal olarak hem geleceği hem de geçmişi hedefliyordu. Kleisthenes'i, hatta Atina'yı bile hayatında duymamış, ister öncesinde ister sonrasında olsun, Atinalıların yaptıklarının veya söylediklerini bildiğimiz şeylerin etkisinden tamamen uzak pratiklerden habersiz toplulukları tanımlamak için de kullanılabilirdi. Fakat iki bin yılı aşkın bir süre boyunca, bir yönetim sistemini tanımlayan bir isim olarak kaldı. *Demokrasinin* kendisini bir faillik ismine (*demokrat*), bir bağlılığa işaret eden ancak onu ima etmekle kalmayan bir sıfata (*demokratik*) ve halkın öz yönetimi fikrinin getirdiği standartlara uyması için politikayı, toplumu hatta ekonomiyi bile bütünüyle yeniden dizayn etmeye yönelik bir projeyi tarif eden bir fiile (*demokratikleştirme*) dönüştürmesi, on sekizinci yüzyılın sonlarına dek gerçekleşmedi. Fransa'daki büyük devrime çok az kala gerçekleşen bu gelişme, görünüşe göre ağırlıkla bu devrimin içinde

ve sonucunda yaşandı. Antik Yunan toplumu, bir rejim olarak demokrasinin yandaşlarına sahipti. Ancak bildiğimiz kadarıyla, demokratları yoktu: Yani verili bir çatışma hali içerisinde ve belli bir düzende, sadece demokrasiden yana olmakla kalmayıp, nerede olursa olsun tüm diğer rakip politik biçimlerin gayri meşruluğundan emin ve demokrasinin üstünlüğünün nerede yattığı konusunda görece kesin yargılara sahip erkeklere (veya kadınlara). Kuşkusuz, siyasi arzularını ve amaçlarını politik, ekonomik veya toplumsal düzenlemelerin farklı yönlerini demokrasinin işaret ettiği incelikli standartlara ulaştırma çabası olarak savunan veya açıklayan hiçbir Yunan düşünür veya politik aktör olmamıştı.

Atina demokrasiye bir isim verdi ve ona ulaşmak için gereken politik koşullara ilişkin detaylı, son derece ayırt edici ve şaşılacak ölçüde eksiksiz bir yorum ortaya koydu. Ancak *demokratın* partizan bir etikete ve bir politik onur nişanına çevrilmesi ve ilk olarak da, bu şartlara uyması için nerede olursa olsun insanların kolektif yaşamının dönüştürülmesi fikrine yaratıcı bir inanırlık kazandırması iki bin yılı aşan bir süre zarfından sonra gerçekleşen Fransız Devrimi'yle oldu. Bildiğimiz kadarıyla, ancak 1789'dan sonra insanlar ait oldukları toplumları *demokratikleştirmekten* bahseder oldular.

Bizim içinse, demokrasi hem bir yönetim biçimi hem de politik bir değer. Değerlerin yönetim pratiklerimizi ne derece haklı çıkardığını veya itham ettiğini, kafa karışıklığıyla da olsa şiddetle tartışıyoruz; ancak aynı zamanda, farklı koşullarda, tek tek aileler veya yerel birimler ile hâlâ acı verici derecede birlikten uzak yerküredeki tüm insan nüfusu arasındaki herhangi bir ölçekte taşıdığı geleceğe dönük sonuçları bakımından, aynı değerlerin ne derece tutarlı veya arzulanabilir olduğunu da tartışıyoruz. Nitekim tartışırken, bir yönetim biçimi olarak demokrasinin yerel partizanları ile onun erdemlerini sorgulamaya dönük girişimlerinde, politikaya dair diğer eleştirel düşünce türlerinin yanı sıra politik felsefeyi de icat eden entelektüel eleştirmenler arasında, çoğu kez antik Yunanların argümanlarını tekrarlıyoruz.

Fransız Devrimi ile birlikte, bir kelime ve fikir olarak demokrasi tamamen ortadan kalktığından bu yana hiç sahip olmadığı bir politik ivme kazandı. Gerek ahlaki gerekse pratik erdemleri, bugün de olduğu gibi, tüm yönleriyle güçlü bir tartışmanın konusu oldu. Bu gürültücü ve durmaksızın tekrarlanan zafiyetlerine rağmen, sınırlılıkları ne olursa olsun, politik bir düstur olarak demokraside karşı konulmaz derecede güçlü bir şeylerin olduğu ve ilerleyişini kalıcı surette durdurma umudunun beyhude olduğu daha da açık bir hale geldi. Bir kelime olarak demokrasinin taşıdığı politik kuvvet, bir fikir olarak taşıdığı entelektüel kuvvetinin garantisi olmaz. Yine de politik gücü değişmez bir mucize de değildir. Basitçe anlamsız veya idrak edilemez bir uğultudan çıkması imkânsızdır. Demokrasi, bugünkü belirginliğini, hatta bugün kendisine gösterilen gönülsüz riayeti, birkaç başka fikirle değil bir dolu başka kelimeyle girdiği çetin rekabet içerisinde kazandı. Bugün demokrasi açıkça, kendi içerisinde politik iktidarın kaynağı ve tecessümüdür ve birikimlerle oluşan zaferi, kendisi veya başkalarındaki kibirli arzular hakkında yargıda bulunulacak olursa hayal kırıklığına uğratıcı veya içi boş olsa da, politik iktidarın süregelen bir göstergesi olmuştur.

Bu kitapta, demokrasinin dar dış merkezlilikten ve uzun süreli düşüşten geçişinin öyküsünü anlatıyor; bu esnada geçirdiği temel dönüşümleri yakalamaya ve uzun, yavaş ve tamamen beklenmedik zaferinin şu an hepimizin yaşamak zorunda kaldığımız politik dünya için gerçekte ne anlama geldiğini göstermeye çalışıyorum. Farklı zamanlar ve mekânlar arasındaki bu engin kavisin izini sürerken baştan sona, demokrasi üzerine çalışan birçok kişinin birleştirmekte rahatsız olduğu iki açık algıya hakkını vermeye çalışmaktayım: Görünüşte bu donuk kelimede ve bu kelimenin uyandırdığı fikirlerde saklı olan, ürkütücü derecede ısrarcı güç ve bu gücün, üçüncü milenyumun başında, tüm insan nüfusuna ait örgütsel ve yönetimsel yapılara motomot uyarlamasının yanıltıcılığı. Demokrasiyi, bu iki algının birini bastırıp ortadan kaldırarak kavramak çok kolaydır. Ancak böyle yaptığınızda, kavradığınız şey daima gerçekte orada olan şeyden

taban tabana zıt bir şey olacaktır: Bu gerçekliğin gülünç ve sinik bir budaması olacak veya budalaca bir toylukla tahrif etmek olacaktır. (Politikada budala olmak pek zor değildir. Hepimiz çoğu kez, politik budalalığın güçlü cazibesine çekiliriz.)

Atina yurttaşları, MÖ beşinci ve dördüncü yüzyıllarda kendilerini, bugünden bakıldığında şaşırtıcı bir seviyede yönetmişlerdi. Demokrasiyle kastettikleri (köken itibariyle onlara ait bir kelimeydi) kendi kendilerini yönetmelerini sağlayan, son derece olağanüstü bir kurumlar bütünüydü. Bu şekilde hiçbir modern nüfus kendisini yönetemez ve bugün Amerika'da veya Britanya'da, hükümetleri savaşa hazırlanırken veya kamusal bütçelerini tanzim ederlerken, buradaki halkların kendilerini birazcık şeffaf olmayan bir şekilde olsa da yönettiği örnekleri görmeye çalışırken politik gerçekliğe ilişkin tüm algımızı kaybetmekteyiz. Herhangi bir modern devlet demokrasi olduğunu iddia ettiğinde, kendisini mutlak surette yanlış tarif etmektedir. Fakat bu, yanlış tarifleri önemsiz görmekten bir hayli uzaktır ve kasıtlı bir şekilde kendi kendilerini kandırdıkları şeklinde görülmesi kesinlikle makul olamaz. Bugün yurttaşlar, devletlerinin kendilerini bu terimlerle tarif ettikleri, ağırlıkla aynısını yapmayı tercih etmiş diğer devletlerle yan yana dostlarını seçtikleri, güç ve kaynaklarını taahhüt ettikleri hususunda ısrarcı olmaları için gerekli tüm sebeplere sahiptirler. Göreceğimiz gibi, çoğu tam da daha soğuk kelimelerle bir miktar güvenilir bir şekilde sunulabilecek olsa dahi, zaman içinde bu ısrarın çok pratik avantajları vardır.

Ancak demokrasi etiketi, devletlere yurttaşlarına bu pratik avantajları sağlamak gibi açık bir görev vermekten daha fazlasını yapar. Aynı anda, sembolik olarak tamamen farklı bir şeyi ifade eder: İfade ettiği şey, ne kadar acil ve gerekli olsa da, her hükümetin aynı zamanda bir haddini aşma ve saldırı olma derecesidir. Her modern devlet gibi günümüzün demokrasileri de itaat talep etmekte ve yurttaşlarının yargı güçlerini büyük ölçüde zorunlu olarak kendisine devretmesinde ısrarcı olmaktadır. (Nitekim bu itaati talep etmek ve bu türden bir yetki devrini kabul ettir-

mek, devleti devlet yapan şeydir.) Fakat bu talebi yurttaşlarının adına yaptığında, sadece yaraya tuz biber ekmiş veya bariz bir abesliğe imza atmış olmazlar. Aynı anda onların bu tür talepler getirme küstahlığı yönünden sahip oldukları kendi kalıcı potansiyellerini kabul etmiş ve zoraki taleplerde içkin olan saldırılar için bir tarziye ölçüsü sunmuş olurlar. Bunu sunarak sivil itaat çemberini kapatırlar ve halkın makul bir biçimde içerisinde kendisini zamanla makul ve özgür bir şekilde seçebildikleri bir dizi ön kabul doğrultusunda beraber yaşayan eşit bireyler olarak düşünebildikleri bir kategoriler çerçevesi kurar. *Demokrasi* kelimesinin farklı zamanlar ve mekânlarda verdiği ileriye dönük her mücadelede, şu iki temayı da işitebilirsiniz: Hayatın pratik koşullarını daha iyi kılmak amacıyla verilen mücadele ve keyfi ve çoğu kez acımasız nitelikteki zor gücünden kurtulmak, ama aynı zamanda kendilerine saygıyla ve bir derece tefekkürle davranılmasına duyulan özlemle azim. Demokrasiyle kastettiğimiz şey, bugün, kendimizi yönetmek değil. Demokrasi içinde yaşadığımızı düşünürken veya söylerken, aklımızda olan şey tamamen farklı. Devletimizin ve yaşamlarımızı organize etmek için elinden geleni yapan hükümetin meşruiyetini bizden alması ve her ikisini de bunu devam ettirmeye mecbur bırakmak gibi makul bir olanağa sahip olmamız. Bugün meşruiyetlerini, yetişkin her yurttaşın özgürce ve korkusuzca oy kullandığı, oylarının en azından makul derecede eşit bir ağırlığa sahip olduğu ve yasa dışı ilan edilmemiş politik görüşlerin meşruiyet için özgürce rekabet edebildiği düzenli seçimlerden alıyorlar. Modern temsili demokrasi, demokrasi fikrini neredeyse tanınmaz ölçüde değiştirdi. Fakat bunu yaparak, onu tarihin umutsuz mağlubundan, en inatçı galiplerinden birine dönüştürdü.

O halde ikinci sorum, bu oldukça eski ve çokça yerilmiş sözcüğe nihayetinde galip gelmesini sağlayacak canlılıkla gücü kazandıran, bu yeni devlet biçiminde cisimleşmiş veya toplanmış olan şeyin tam olarak ne olduğudur.

Bu kitap, bunun üzerine, üç dikkate değer öykü anlatmaktadır. İlk anlatılansa bir sözcüğün öyküsüdür. Ancak bunun yanın-

da, sırayla esin kaynağı ve budalaca hale gelmiş bir fikrin öyküsü ile bu fikirle bağlantılı çok çeşitli pratikler toplamının öyküsünü de anlatmaktadır. Bugün bu pratiklerin geniş ailelerinden biri, yani modern temsili kapitalist demokrasinin yönetim biçimleri, zenginliği ve özgüveninin yanı sıra emrindeki eşi görülmemiş yıkıcı güçlerle dünyaya hâkim konumdadır. İlk iki öykü oldukça uzun, karmaşık ve birbiriyle iç içe geçmiş haldedir. Dolayısıyla kitabın ilk iki kısmı, bunları olabilecek en cüretkâr ana hatlar içinde anlatmaktadır. Üçüncüsü ise daha kısa olmakla birlikte çok daha yoğun ve karmaşıktır: Yerkürenin son yarım yüzyıllık politik tarihinin temel çekirdeği. Katlanılır bir uzunlukta ikna edici bir şekilde aktarılmasını bir kenara bırakın, bir öykü olarak anlatılıp anlatılamayacağı bile henüz kesin değildir. Bu sebeple bu üçüncü kısımda, yaşananların kaydını tutmaya değil neden öyle yaşandığını açıklamaya çalışıyorum.

Şurası oldukça açıktır ki, bu bizimle ilgili bir öykü: En azından, içimizde durmaksızın büyüyen bir çoğunluğun yaşamlarına zemin teşkil eden tarihsel bir sahnenin öyküsü.[2] Burada yanıtlamaya çalışacağım soru ise, kitabın ikinci sorusu, bu özel devlet biçiminin yani modern temsili kapitalist demokrasinin zenginlik ve güç için verilen küresel mücadeleyi bugün için neden kazanmış olduğudur. Bu zor bir sorudur ve kesin olarak yanıtladığımı iddia edemem. Göstermeyi umduğum şey, neden bu soruya verilecek cevabın, durmadan onun içerisinden çıkarmaya gayret ettiğimiz (çünkü açıkça adil bir biçimdir ve pratikte güvenilir bir şekilde işlemektedir) iki çıkarımdan herhangi biri olamayacağı ve aslında cevabın nerede yatmak zorunda olduğudur. Eğer bu yargılar doğruysa, en azından tek bir çıkarıma işaret etmektedirler: Bugün içinde yaşadığımız dünyanın politik

2. Bunun ne kadar yakın bir zamanda sağlam bir yargıya dönüştüğünü vurgulamak önemlidir. Bugün bile Çin nüfuzunun göreli ölçeği, sadece Hindistan'daki rakamların taşıdığı karşı ağırlığın bariz şekilde doğru olduğu anlamına gelmektedir. Daha yirmi beş yıl önce bile, Hindistan'ın Hollanda kadar demokratik olabileceğini varsaymak donkişotvari bir girişim gibi görünürdü (belki de hâlâ öyledir).

gerçekliğini anlama ihtiyacımız, her zerresine kadar, Atinalıları o çok farklı özyönetim sistemini icat etmeye ve derinleştirmeye sevk eden ihtiyaç kadar acildir. Onlar için bu, özgürlüklerini olduğu kadar kendi içinde bu özgürlüğün ifade edilmesini de korumak için ödemeyi seçtikleri bedeldi. Bizler özgürlüğümüzü aynı şekilde koruyamayız. Ancak arzu edersek, bu özgürlüğün ne kadar acil bir şekilde korunmaya ihtiyacı olduğunu biz de görebilir; kendilerini bu amaca gönüllülükle adamış davacılarının arasında, özgürlüğün nasıl en iyi şekilde korunabileceğini biz de hükmedebilir ve onu elimizden geldiğince korumak için ödemek istediğimiz veya istemediğimiz bedelleri kendimiz için biz de seçebiliriz. Tercihimiz böyle olduğunda biz de, bu kadim sözcüğü hırsızlık ve mistifikasyon içinde değil, tarihin karşımıza çıkardığı zorluklara odaklanmak ve bu zorluklarla hep beraber tetikte bir şekilde yüzleşmek için kullanabiliriz.

Birinci Bölüm

Demokrasinin İlk Gelişi

Çok uzun yıllar önce karanlığın içinden bir sözcük çıkageldi. İnsanlar için otorite taşıyan her sözcük gibi, hayatına belli bir yerde başladı. Bugün bu sözcük, insanların dünya üzerinde sayıca bir araya toplandığı hemen hemen her yere ulaşmaktadır. Gittiği her yerde, otorite iddiası taşımakta ve kendisine riayet edilmesini talep etmektedir. Yine de nerede olursa olsun, bu iddialar keskinlikle yürütülen tartışmalara konu olmayı sürdürmektedir. Kimi ortamlarda çaba harcanmadan bir kenara atılmakta, adeta sessizliğe itilmektedir. Diğerlerinde ise yeterince gür bir şekilde onaylanmakta, ancak çoğu dinleyici tarafından içi boş figanlarla işitilmektedir. Hemen hemen hiçbir yerde, hatta en sert otokrasilerde bile, artık salt muğlak iddialardan

öte değildir ve bugün çok ama çok az yerde kalıcı ve yalın bir şekilde işitilmez durumdadır: Yani düpedüz vahşi bir baskıyla kamusal tartışmalardan çıkarılmış veya silinmiş durumdadır. (Örnek olarak, 2003 yazında Amerika'nın Irak işgalini başlatmasından önce, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ABD'den kararına uymasını talep etmesi karşısında, Irak için verilen ilk karşılığı hatırlayın. Ortada ülkesini canice bir acımasızlık içinde uzun yıllar boyunca yönetmiş, imgesinin Irak'taki tüm kamusal alanlara hâkim olduğu bir tiran yoktu; aksine onun yerine ulusal bir temsili meclis vardı: Yani parlamento. Caka satarak karara uymayı reddeden, onların gerçek efendisi değil, bu parlamentoydu. Aynı hafta içerisinde gerçek efendileri, daha az caka satarak çok farklı bir karar aldı. Ya da bir süre için görünen şey buydu.)

Farklı zamanlar ve mekânlarda yaptığı yolculuk esnasında, demokrasi kelimesi asla bunu kendi başına yapmadı. Son iki yüz yılda görüldüğü gibi, gitgide daha çok özgürlüğün, insan haklarının ve maddi refahın eşliğinde yolculuk etti. Özellikle sonuncusu belki bugün bile, en azından iddiada ona eşlik etmeyi sürdürmektedir. Ancak bu refakatçilerin aksine, demokrasi daha en baştan rahatsızlık uyandıran bir iddiada bulunur: İtaat edilme iddiası. Her hak özgür eylemi kısıtlar. Özgürlük bile zorunlu olarak, başkalarının eylem özgürlüğünü ihlal eder. Ancak demokrasinin kendisi, irade üzerinde dolaysız bir baskıdır: Sizinle aynı toplumdaki yurttaşların çoğunluğunca yapılan tercihlerin kabul edilmesi, onlara riayet edilmesi ve hatta boyun eğilmesi talebi. Bu talepte cazip hiçbir şey yoktur ve bunu kabul etmekle ürkütücü sonuçlardan kaçınılmasını ve korkunç bir suç ortaklığına dahil olmamayı hiçbir şey garanti etmez. Birçok şekilde ve birçok farklı bakış açısından, otoritenin bu her yere yayılan sözcükle zafer elde etmiş olması gerçekten de çok tuhaftır.

Bu başlangıcı olan bir öykü. Demokrasi Atina'da başladı. Bugün herhangi birinin mantık çerçevesi içinde demokrasi olarak adlandırmayı seçebileceği bir şey hiç değildi,[1] fakat birilerinin

1. Bugün bu terimle birbirinden çok farklı şeyleri kasteder olduğumuz ve geçmişiyle ilgili olarak düpedüz bilmediğimiz çokça şey olduğu için, demokrasinin

bildiğimiz kadarıyla gerçekten de böyle yaptığı bir şeydi. Bugün demokrasi, yeterince küstah bir tavırla, neredeyse her türlü yönetim veya karar alma sürecinden bahsetmek için kullanılır hale gelmiştir. Fakat insanların konuşmalarına girdiğinde bunu, belli bir yerde halihazırda var olan ve oldukça belirgin olan koşulların tanımı olarak yapmıştı. Bu yerse Atina'ydı.

Peki, Atinalılar bu terimi tanımlama amacıyla kullandıklarında, demokrasi tam olarak neyi tarif ediyordu? Bu şekilde tarif ederek neyi kastetmişlerdi? En başta yapılan bu isimlendirme (veya etiketleme) eylemi sırasında nelerin yaşandığını görmek için, Atinalıların yansıtmayı umdukları deneyimle ilgili olarak birbirlerine hitap edişlerini dinleyerek başlamak yardımcı olmaktadır. Biri demokrasiden yana çokça söz söyleyen, diğeri ise hakkında hevessizce ancak daha güven verici ve sorgulayıcı bir tarzda yazılar kaleme alan iki sesin olduğunu düşünün.

İlki meşhur ve gösterişli bir ses, Pericles'in kendi sesidir. Antik demokrasinin en azametli kutsanışı bir şair veya filozoftan değil (hatta profesyonel bir hatipten de değil),[2] Atina'yı neredeyse kendisini yok edecek bir savaşa sürüklemiş o büyük politik liderden gelir. MÖ 430 yılının sonlarında düzenlenmiş tek önemli tarihsel töreni akıllara getirmekte ve nakletme iddiası taşımaktadır. Doğrusu, Pericles'in bizzat bu törene dair tek bir kelime dahi söyleyip söylemediğini bilmiyoruz. Ancak Thucydides, neredeyse tamamını toparlayıp aktardığından şüphe duyulmayacak o büyüleyici tarihçi, okurlarına *Tarih*'inin birçok diğer konuşmasında olduğu gibi, sadece Pericles'in ne söylemiş

bu bağlamda ne zaman başladığını, hatta herhangi bir ilginçlikle ne zaman başlamış olabileceğini tam olarak söylemeniz mümkün değildir.

2. Hayatını konuşmalar hazırlayarak veya diğerlerine bunu nasıl yapacaklarını öğreterek idame ettiren kişiler. Atina kendi döneminde ve sonrasında, bu rollerden her üçü için de mümtaz örnekler sunmuştur. Bu şahıslar hâlâ batı kültürünün tüm tarihi üzerinde yüksek bir yere sahiplerdir: Aeschylus, Sophocles, Euripides, Platon, Aristoteles, Demosthenes. Kimisi demokrasinin düşmanı olmaktan ziyade dostlarıydı. Ancak onlar bile, Atina'nın politik rejimi ile yaşam tarzını, bize ulaşan metinlerdeki aynı tat ve zenginlikle övme zahmetine girmemişler veya buna gerek duymamışlardı. En azından biri ise, tamamen tersini yapma zahmetine girmişti.

olması gerektiğini değil ne kastettiğini de ilettiğini temin etmektedir.[3] Thucydides, bize kendisinden gururla bahsederken, anlattığı öykünün sonsuza dek sürmesini istemişti;[4] Pericles ise o dönemde, şehir devletini savaş ve barışta Abraham Lincoln veya Winston Churchill'den çok daha uzun süre yönetmiş ve bunu yerel politik liderliğin yeteneklerini çoğu kez Amerika'nın yıkıcı İç Savaşı veya Nazi Almanya'sına (Third Reich) karşı koymak ve onu yıkmak gibi amansız bir mücadele kadar zorlayan koşullar altında yapmıştı. Ayrıca birçok kez yaptığı konuşmalarda huzurunda bulunan yurttaşların çoğunu, hiçbir modern Parlamenter veya Başkanlık rejiminde benzerine hiç rastlanmamış bir derecede ikna ederek yönetmişti (ve sadece yönetebilmişti). İktidarını hitabetle korumuştu;[5] nitekim bunu öyle istikrarlı ve sıkı bir şekilde yapmıştı ki, Thucydides'in kendisi o dönemki Atina'yı tek bir kişi tarafından yönetilen bir kent olarak tarif etmişti.[6] Bu hatırı sayılır tanığın kalıcılığını sürdüren gücü veya yankısı karşısında şaşkınlığa kapılmamız gerekmiyor.

---

3. Thucydides, *History of the Peloponnesian War Books I & II*, Çev. Charles Forster Smith (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1928), Kitap I, xxii, 1, s. 38-39. Bu noktada Thucydides'in yöntemindeki özgünlük ve özbilinç için bkz. Simon Hornblower, *A Commentary on Thucydides, Cilt 1* (Clarendon Press: Oxford, 1997), 59-61.

4. Thucydides, *History*, I, s. xxii, 4, s. 40-41. Thucydides'in iddiası, o an için mükâfatlara mazhar olacak bir metinden ziyade tüm çağlar boyunca okunacak bir eser yaratmaktı (Hornblower, *Commentary*, s. 61-62).

5. Josiah Ober, *Mass and Elite in Democratic Athens* (Princeton: Princeton University Press, 1989); Harvey Yunis, *Taming Democracy: Models of Rhetoric in Classical Athens* (Ithaca: Cornell University Press, 1996). Elbette iktidarı sadece konuşmalar yaparak elinde tutmamıştı (cf M. I. Finley, *Politics in the Ancient World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983); Finley, "Athenian Demagogues", *Past and Present*, 21, 1962, s. 3-24), ancak onu elinde tutmasında konuşmalarının temel bir yeri vardı. Pericles'in politik yaşamına ilişkin temel kaynaklar Thucydides'in *History* eseri ile Plutarch'ın *Life* eseridir. Özlü ve fevkalade ve bir özet için şu makaleye bakınız: David Lewis, *Encyclopedia Britannica*, 15. baskı, 1974.

6. Thucydides, *History*, II, lxv, 9, s. 376-77: Atina "ismen demokrasi olan, ancak gerçekte en başta gelen kişinin hükmettiği bir şey olmuştu". (Bkz. Hornblower, *Commentary*, s. 346 ve bu iddianın eleştirel bir değerlendirmesi için bkz. s. 344-47).

Bu mağrur ama üzücü bir hadise için yapılmış bir konuşmaydı: Yıllarca sürmüş Peloponez Savaş'ının ilk yılında ölen Atinalılar için, kent duvarlarına giden en güzel yolun arkasındaki toplu mezarları önünde, kentin yitirdiklerine yapılan her ortak cenazede (tek istisnası Maraton galipleriydi)[7] yapılan bir övgüydü. Bu methiyede Pericles, dinleyicileri arasında birçoklarının en iyisini yaptığı konusunda çok az şüphe bırakmış olsa da, tek tek kahramanlarının yiğitliğinden veya cesaretlerinden hiç bahsetmemişti.[8] Bahsettiği şey, kıyaslanamaz bir ölçüde, Atina'nın kendisi, her birinin uğruna nihai fedakârlıkta bulunduğu topluluktu. Kentin eşi görülmemiş şan ve şerefinden, böylesi bir nihai adanmışlığı eşsizce hak edişinden bahsetmişti. Thucydides hiç de duygusal biri değildi ve kendisinden sonra yazan hiç kimse, Atinalıların o yıllardaki politik davranışlarına ilişkin daha sorgulayıcı ve araştırıcı yargılarda bulunamamıştı. O noktada Thucydides'in kalemiyle, Pericles'i Atina için savaşa gidip ölenlerin seçimlerini haklı çıkarmasında Atina'dan övgüyle bahsettiren şey, onun politik rejiminden, Atinalıları özgür kılan ve onları beraber yaşamaya sevk eden politik ve tinsel yaşamlardan ileri gelmekte ve bunu merkeze almaktaydı:

> *Bizler, komşularımızın kurumlarına öykünmeyen bir yönetim biçimi altında yaşıyoruz; aksine bizler, başkalarının taklitçileri olmak yerine diğerlerinin takip edeceği bir modeliz* (paradeigma veya *paradigma*).[9]

Adına demokrasi denen (*demokratia*) bu rejim, birkaç kişinin değil çoğunluğun çıkarlarını gözetecek şekilde yönetildiği için

7. Atina'nın MÖ 490 yılında, neredeyse tek başına ilk büyük Pers işgalinin devasa kara orduları karşısında Yunanistan'ı kurtardığı savaş meydanında, düştükleri yere gömüldüler.

8. Pericles'in konuşması için bkz. Thucydides, *History*, II, xxxv-xlvi, s. 318-41. Cenaze konuşmasının kamusal bir tören olarak taşıdığı önem ve gerek kendisine gerekse başkalarına Atina'yı politik bir topluluk olarak tanımlarken kararlı bir şekilde kullanılması ile ilgili olarak bkz. Nicole Loraux'nun etkileyici *The Invention of Athens* eseri; Çev. Alan Sheridan (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986).

9. Thucydides, *History*, II, xxxviii, 1, s. 322-23.

Atina'yı yüceleştirmemişti. Aynı zamanda yurttaşlarını şahsi ihtilaflarında yasalar önünde eşit hale getirmiş, şahsi erdemleri ve gayretleriyle kamusal bir şerefe layık olmak için veya zenginlikleri ile toplumsal çevrelerine bakılmaksızın kenti yönetmek için verilen mücadelede eşit derecede özgür kılmıştı.[10] Pericles Atina'yı, yurttaşları arasında uyandırdığı karşılıklı kibarlık ve kin gütmeme, yasalar karşısında aşıladığı saygı ve tüm dünyanın ürünlerini ve meyvelerini bu kente çektiği için övmektedir. Aynı zamanda elinde topladığı askeri üstünlüğü, diğer herkes karşısındaki kararlı açıklığı ve yaşam tarzıyla beslediği gözü pek cesaret için övmektedir. Ancak en az bunlar kadar, güzelliğe duyduğu merak ve duyarlılığı, yargılarındaki ağırbaşlılığı ve bilgeliğe olan saygısı, kendi enerjisine duyduğu gururu, sağduyusu ve cömertliği için de över. Özetle övündüğü Atina, tüm Yunanistan'ın irfan yuvasıdır.[11]

Atinalılar için demokrasi, kategorinin kendisi herhangi bir açık veya özel bir değer taşımadan veya böyle bir şey ifade etmeden önce başladı (ve hatta bu ismi aldı). Yine de ismini aldığı yirmi otuz yıllık süre içinde, birçoğu için, sadece iktidarın ve politik kurumların örgütlenme biçiminden öte, bir şekilde onu çevreleyen esin verici niteliklere ve bütüncül bir yaşam biçimine tekabül eder olmuştu. Bu yaşam biçiminin çekirdeğinde, içinde doğulan ve yaşanılan topluluğa karşı duyulan şahsi bağlılık ile topluluğun kendi güvenliği için son derece bilinçli bir biçimde dayalı olduğu, sürekli tetikte kamusal yargılarda bulunma pratiğinin birleşimi yatmaktadır:

> *Çünkü sadece bizler, kamusal işlerde görev almayan insanları kendi işine bakan değil hiçbir işe yaramayacak kişiler olarak görüyoruz ve biz Atinalılar, eyleme geçmeye engel olan şeyin tartışma değil de, ey-*

10. Thucydides, *History,* II, xxxvii, 1-2, s. 322-23. Çevirisiyle ilgili ihtilaflar vardır, bkz. Hornblower, *Commentary,* s. 298-99.

11. Thucydides, *History,* II, xli, 1, s. 330-31: "Kısaca demem odur ki, kentimiz bir bütün olarak Hellas'ın okuludur (*paideusin*)." Hornblower (*Commentary,* s. 307-8), Thucydides'in Pericles'in ağzından ilettiği ve övdüğü şeyin "canlı bir ders" olarak tercüme edilebileceğine ilişkin incelikli bir tartışma yürütmektedir.

lem zamanı gelmeden önce tartışmalardan ders almamak olduğuna duyduğumuz inançla, kendimiz için kamusal sorunları karara bağlarız veya en azından bunlara dair sağlam bir kavrayışa varırız.[12]

Politik bir ideal olarak demokrasinin kalbinde yatan umuda dair daha bütüncül veya makul bir ifade olmamıştır.

Thucydides'in bizlere ilettiği bu konuşma, bir tarihçinin görevine bağlı bir partizan ile son derece politik nitelikteki bir performansı takdim edişidir. Aynı zamanda, Atinalı yurttaşların kendilerini bir topluluk olarak düşünmeyi arzular hale gelme biçimlerinin ta kendisidir.[13] İster öncesinde ister sonrasında olsun, o dönemki diğer Atinalılar için demokrasi doğal olarak, muhtemelen Attica'nın asla tam yurttaş olamamış diğer yurttaşları –köleler, kadınlar, meticler– için olduğu gibi, çok farklı bir anlama sahipti.[14] Demokrasiyi eleştirenlere bakıldığında, hepsi Platon gibi kültürlü horgörücülerden oluşmayan, geniş yelpazede birçok ses vardır.[15] Özellikle dikkat çekici olansa, Britanyalı klasik âlimlerin bugün çoğunlukla unutulmuş sebeplerden ötürü Eski Oligark diye adlandırdığı, *Atina'nın Anayasası* gibi kısa ve öz bir çalışmayı kaleme almış kişinin uzun süre Xenophon'la ilişkilendirilmiş olmasıdır.[16] Büyük ihtimalle Peloponez Savaşı henüz başlamadan önce yazan Eski Oligark'a göre, Atina de-

12. Thucydides, *History,* II, xl, 2, s. 328-29. Hornblower, *Commentary,* s. 305-6 & 77-78, Aktaran L. B. Carter, *The Quiet Athenian* (Oxford: Clarendon Press, 1985), s. 45. Kendini adamış halkın kaygıları ile Pericles'in onun yanında vurguladığı karşılıklı saygı ve medeniyet seviyesi arasındaki dengeye dikkat edin.

13. Loraux'nun eserinin mükemmel bir şekilde gösterdiği gibi.

14. *Meticler* (*metoikoi*) yerleşik yabancılardı.

15. Atina'daki demokratik deneyimin harekete geçirdiği her türden entelektüel eleştiri için özellikle bkz. Josiah Ober, *Political Dissent in Democratic Athens: Intellectual Critics of Popular Rule* (Princeton: Princeton University Press, 1998).

16. Pseudo-Xenophon, *The Constitution of Athens,* Çev. G. Bowersock (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1968). Kuşkusuz onu böyle adlandırmaya devam edilmesinin temel sebebi, Mogens Hansen'in de söylediği gibi (Mogens H. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (Oxford: Blackwell, 1991), s. 5), söylediklerinin onu andırmasından ötürüdür. Ayrıca bkz. A. W. Gomme, "The Old Oligarch", yer aldığı eser: *More Essays in Greek History and Literature* (Oxford: Basil Blackwell, 1962), s. 38-69.

mokrasisi hiçbir şekilde takdir edilesi bir şey değildi;[17] ne var ki zaman içinde varlığını sürdürmesi ve güçlendirmesi için incelikle belirlenmiş birçok unsuruyla demokrasi, kuşkusuz tutarlı bir politik düzendi. Yoksullara, aşağı tabakalara ve arsız ve küstahça rağbet edilenlere iktidar verdi;[18] ve bunu son derece kasıtlı bir şekilde, zenginlerin, doğuştan soylu olanların veya toplumsal farklılığa sahip kimselerin pahasına yaptı.[19] Bu güç dağılımının[20] bütün olarak, ikincisi pahasına düpedüz ilkinin yararına olan doğal sonuçları olmuştu.[21] Bu dağılımı uygulanabilir kılan şey, şehrin askeri gücünün temel kaynağı olan yurttaşlar donanmasının, kara ordularına hâkim olan ağır silahlı hoplite'ların aksine, ağırlıklı olarak Atina nüfusunun yoksul kesimlerinden oluşmasıydı.[22] Eski Oligark'ın gözünde, her ülkede büyük ayrıcalıklara sahip olanların[23] demokrasiye karşı çıktığı, kendilerini edep ve ahlakın kaynağı olarak gördükleri ve toplumdaki alt tabakaları cahil, başıbozuk ve tehlikeli buldukları doğruydu.[24] Bu tür tutumlar karşısında, Atina yurttaşlarının yoksul çoğunluğu kentin kamusal makamlarını paylaşma olanakları üzerindeki ısrarlarında, istedikleri zaman diğer yurttaşlara seslenme haklarında[25] son derece tedbirli ve dikkatliydiler. Özellikle de halkın güvenliğinden sorumlu kamusal görevlerin,[26] yani generallik

17. Cf tekrarlanan formülü: "Methetmiyorum (*ouk epaino*) ..." (Pseudo-Xenophon, I, 1, s. 474-75; III, 1, s. 498-99 vd.).
18. Pseudo-Xenophon, I, 4, s. 476-77.
19. Pseudo-Xenophon, I, 2, s. 474-75.
20. Pseudo-Xenophon, I, 4, s. 476-77.
21. Pseudo-Xenophon, I, 1, s. 474-75; "Yaptıkları seçimle, en kötü insanların iyi olanlardan daha iyi durumda olmalarına izin vermişlerdir (*chrestous*). Dolayısıyla bu değerlendirmeden hareketle, onların anayasası hakkında iyi şeyler düşünmüyorum. Ancak böyle yapmaya karar verdiklerinden dolayı, anayasalarını ne kadar iyi bir şekilde hak ettiklerini ve geri kalan Yunanların eleştirdiği onca şeyi nasıl başarmış olduklarını gösterme niyetindeyim."
22. Pseudo-Xenophon, I, 2, s. 474-75.
23. Pseudo-Xenophon, I, 5, s. 476-77; *to beltiston* – kelime anlamıyla bir şeyin en iyi parçası.
24. A.g.e., I, 5, s. 476-77.
25. Pseudo-Xenophon, I, 6-8, s. 478-79.
26. Pseudo-Xenophon, I, 3, s. 476-77.

veya süvari komutanlığı gibi rollerin, yurttaşlar arasında rastgele olarak değil de, bu görevleri en iyi şekilde yerine getirecek kişilerin (kaçınılmaz olarak daha zengin ve güçlü olanlar) halk tarafından seçilmesiyle atanması konusunda çok dikkatliydiler.

Thucydides'in konuşturduğu biçimiyle Pericles'e göre, Atina demokrasisi bütün bir topluluğun karakterini soylulaştıran ve duyarlılıklarını saflaştıran politik özgürlükler içinde bir arada yaşama şekliydi. Onlara menfaatler ve mükâfatlarla zengin birer yaşam olanağı açmış ve bu hayatı bir arada yaşarken onları etkin bir şekilde muhafaza etmişti. Herhangi bir politik kurumlar veya pratikler sisteminden hareketle, daha fazlasını istemek pek de akıl kârı olmayacaktı. Oysa kesin bir zıtlık içerisindeki Eski Oligark'a göre Atina demokrasisi, dinç ancak bariz şekilde eğiticilikten uzak bir iktidar sistemiydi; toplumun soylu unsurlarını aşağı olanlara tabi kılmış, zenginliği kasıtlı bir şekilde birinden ötekine aktarmış ve zor araçlarını açık ve kararlı bir şekilde bu sonucu sağlamlaştırmak ve soylu unsurları denetim altında tutmak için seferber etmişti.

> *Çünkü insanlar kendilerinin köle olduğu iyi bir yönetim istemezler; özgür olmak ve yönetmek isterler.*[27]

Bu iki görüş arasındaki çatışmayı ıskalamak imkânsızdır. Tespit edilmesi zor olan şey, bu ikisinin sadece beğeniler açısından değil yargılar açısından da ne kadar birbiriyle çatıştığı ve yargıları birbiriyle çatıştığında hangisinin demokratik Atina'nın gerçekte olduğu şeyi daha iyi aktardığıdır.

Kendi başlarına bu gerçekliği görmeye çalışan herkes, üç zorlu engelle karşılaşır. İlk engel, herhangi bir zamanda ve yerde geçerli olan tüm politikaların değerlendirmesinde içkindir. İki temel bileşeni arasında süregelen gerilimlerin ötesinde, politikanın kendisinin muğlaklığından ileri gelir.[28] Her politik topluluk

27. Pseudo-Xenophon, I, 7, s. 478-79.

28. Karşılaştırın: John Dunn, *The Cunning of Unreason: Making Sense of Politics* (Londra: HarperCollins/New York: Basic Books, 2000).

insanlara ait amaçların ve insan eylemlerinin (temelde niyetlenmemiş) sonuçlarının tarifi zor ve değişken bir karışımıdır. Bu amaçlar son derece dar çerçevede olabileceği gibi, çoğunluklar tarafından da paylaşılabilir. Etkisi bir iki gün sürebileceği gibi, çizgileri belli kurumlar veya eylem kuralları ile gerek kurumların, gerekse kuralların neden uygun olup olmadığına dair itinayla belirlenmiş kavramlar şeklinde katılaşabilir de. Politikayla ilişkili olarak, temel odak noktası olarak kurumları, pratikleri ve değerleri alan her türlü tasvir, işe politik bir topluluğun resmi yönünden başlar ve bu topluluğun arzuları ile iddialarını kayda geçirir. Oysa, belli erkek ve kadınların tercih ettikleri davranışların sonucu olarak gerçekte ne olduğunu saptamaya çalışan bir tasvirin, bu topluluğu daha az kesin tabirlerle veya cömert bir biçimde sunması adeta kesindir. Resmi ortamlarda açıkça ifade edilen arzuların çoğu kez düzmece olduğu, kurumlarının resmi mazeretlerle taban tabana zıt olduğu ve kendi içerisinde diğerlerine kıyasla belli bir politik davranış çizgisini onaylayan değerlerin birer kandırma aracı olduğu sonucuna varmak mümkündür.[29] Ancak doğruluğu kesin olan şey, bu tasvirin kendi başına yeterli olmayacağı kadar, bu sebepten ötürü konunun tamamen dışında da kalamayacağıdır.[30] Muhtemelen Zaire'deki General Mobutu veya Suudi Arabistan'daki Vahabi Krallığı'na kıyasla her ikisine de duyulan ihtiyaç, Atina'da çok daha açık ve ortadadır.

Atina demokrasisini olduğu haliyle görmenin önündeki diğer iki engel, çok daha az göz korkutucu olsa da en az bu kadar zahmetlidir. İlki, hâlâ erişimimize açık bulguların münferit ve çoğu kez kaprisli olmasıdır. Bunların büyük kısmı, detaylı ve tanımlayıcı metinler içermemektedir.[31] Ancak hepsi hâlâ, son

29. Blair hükümetinin politik faziletleri ve sınırlılıklarına ilişkin değerlendirmelerdeki "döneklikle" kıyaslayınız.

30. Yakın zamandan nahoş örnekler alacak olursak, Taliban Afganistan'ı, Kim Jong Il'in Kuzey Kore'si ve Saddam Hüseyin'in Irak'ına ilişkin politik gerçekliklerin değerlendirilmesiyle kıyaslayınız.

31. Karşılaştırınız: A.H.M. Jones, *Athenian Democracy* (Oxford: Basil Blackwell, 1957); M.I. Finley, *Democracy Ancient and Modern*, 2. baskı (Londra: The Ho-

derece çarpıcı ve görece az sayıdaki metnin, özellikle de tarih, felsefe, dram veya hitabet eserlerinin gölgesindedir. Bunların her biri, bu veya öteki şekilde bize, o uzak gerçekliğe dair kendi tasvirlerini dayatmakta ve bunu şu an tanımlanması çok zor, hatta imkânsız olan saiklerle yapmaktadırlar. Aristoteles'in *Atina'nın Anayasası* gibi titizce yapılan kurumsal tasvirlerden, Aeschylus'tan Aristophanes'e uzanan komediler ve trajedilerden, Heredot ile Thucydides'in inceleyici tarihlerinden, Demosthenes veya Isocrates gibi önde gelen politik dava adamlarının tutkuyla verdiği söylevlerden, Platon'dan Aristoteles'e insan yaşamının anlamına ve politikanın içerisindeki konumuna dair eşsiz sorgulamalardan oluşan eserler vardır elimizde. Bu birbirlerinden farklı metinler, kendi aralarında bazı şeyleri dikkat çekici bir biçimde aşikâr hale getirmekte; ancak bugün tamamen görüş alanımızın dışında kalmış birçok şeyi de kenara atmaktadırlar. Bilgimizdeki bu eksiklikler, o uzak geçmişin gerçekliklerini bulanıklaştırmaktan[32] veya onları elimizden gelen en iyi biçimiyle kavrama gayretimizi zayıflatmaktan başka bir şeye yaramamaktadır. Ancak bu gerçekliklere dair görüşlerimizin kaynakları, neden onları bu şekilde gördüğümüz ve duyumsadığımız söz konusu olduğunda, kendimizi aldatmanın hep ne kadar kolay olduğunu etkili bir şekilde göstermektedir.

Üçüncü engelse, onları bu şekilde görmemize sebep olan uzun ve şaşırtıcı derecede sürekliliğe sahip tarihin; çoğunlukla tam da aynı metinlerin tarihsel aktarımıyla taşınmış olan tarihin

garth Press, 1985) & *Politics in the Ancient World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983); Hansen, *The Athenian Democracy;* Robin Osborne, "Athenian Democracy: something to celebrate?", *Dialogos,* 1, 1994, s. 48-58; "The Demos and its Divisions in classical Athens", Oswyn Murray & S.R.F. Price (Der.), *The Greek City* (Oxford: Clarendon Press, 1990), s. 265-93; "Ritual, finance, politics: an account of Athenian democracy", R. Osborne & S. Hornblower (Der.), *Ritual, Finance, Politics: Athenian Democratic Accounts presented to David Lewis* (Oxford: Clarendon Press, 1994), s. 1-21.

32. Bu gerçeklikleri gerçekdışı hale getirmemekte (bir şekilde ortadan kaldırmamakta), ancak onları daha az önemsiz hale getirmemektedir. Birçok açıdan ve birçok sebepten ötürü, yaptıkları şey onu bizim için erişilmez kılmaktadır.

kendisidir. Göreceğimiz gibi, antik dönem Atina'sındaki politik kurumlar ve pratiklerle bugünkü herhangi bir insan topluluğunun kurumları ve pratikleri arasında çok ufak bir doğrudan bağ vardır. Ancak şüphe götürmez bir biçimde, Aeschylus'un metinlerinden günümüze kesintisizce uzanan en az bir bağ vardır. Bu bağ boyunca aktarılan şey, varsa bile nadiren katı iktidar yapıları veya belirgin kurumsal pratiklerdir. Geçmişten günümüze çoğu kez büyük bir dirilikle seyahat eden şey, değerli görülen ve hedeflenen kavramlar ile bu kavramlar temelinde nasıl ve neden hareket edildiğidir. Bu türden kavramlar, (değerler, idealler, yaşam vizyonları) herhangi bir topluluğa ait politikaların sonuçlarını asla belirlemezler ve bu politikalar amaçları sürekli yeniden şekillendirdikçe durmaksızın değişirler. Fakat topluluklar, bu tür kavramların teveccühleri ve meydana getirip ayakta tuttukları karmaşık kurumlar ve pratikler dokusu olmadan, bırakın uzun süreler boyunca varlığını sürdürüp yayılmayı, geçici bir şekilde dahi var olamazlar. (Herhangi bir toplumun yasaları, içerisinde şu basit hususun ağırlığını gösteren ideal bir düzendir: Çarpışan güçlerin bitmek bilmez bir savaş alanı; aynı zamanda ve zorunlu olarak sorgulamalar ve yorumlamaları dışa vuran pürüzsüz bir tablo; zekânın ve hatta bilincin etkisini açığa vuran bir oyun.[33]) Tarihin kasveti içinden Atina demokrasisine doğru geriye dönüp dikkatlice baktığımızda ve orada gerçekte neyin olduğuna dair durmaksızın tartıştığımızda, ağırlıklı olarak Yunanların argümanlarını yinelemiş oluruz. Bunu kısmen, konuyla ilgili bariz bir süreklilik olduğu için yaparız: Bunun sebebi, kavramaya çalıştığımız gerçekliğin büyük ölçüde, bu argümanların ilgili olduğu şeyler olmasındandır; bir sebebi de kısmen, yaklaşık iki bin yıllık süre boyunca Yunanlara ait argümanları tekrarlamanın başta Avrupalılara, sonrasındaysa Kuzey Amerikalılara bıkmadan bunun öğretilmesidir. Ancak bunu, bu argümanlardan bazılarının taşımayı sürdürdüğü güçten

33. Şu üç klasik tasviri kıyaslayınız: H.L.A. Hart, *The Concept of Law* (Oxford: Clarendon Press, 1961); Ronald Dworkin, *Law's Empire* (Londra: Fontana, 1986); Michel Foucault, *Power* (Londra: Allen Lane Penguin Press, 2001).

dolayı da yapmaktayız; nitekim bu argümanların kendisi, ilk kez çıktıkları yaşam tarzının gücüne şahitlik etmektedir.[34]

O halde Atina demokrasisi neydi? Bazı şeyler üzerine oldukça kesin yargılara varmamız mümkündür. Atinalıların kendisi için demokrasinin ne olduğu meselesi, başlangıçtan sonuna dek çetin tartışmaların konusu olmuştu. Demokrasinin günümüzde olduğu gibi, neredeyse tüm mekânlar ve dönemlerde, (en azından acil bir önem taşımadığı her yerde ve her zaman) şeylerin politik olarak nasıl olması gerektiğini söyleyen ve düşünce ürünü olmaktan neredeyse tamamen uzak bir formül görünümü aldığı, yatıştırıcı bir politik reçeteyi andırdığından bahsetmek hiç de mümkün değildir.[35] Elbette Atinalıların anlaşamadığı şey, demokrasileri içinde, boyunca ve sonucunda neyin yaşandığı ve bundan dolayı rejimlerinin ne anlama geldiğiydi. Kuruluklarında veya en sonunda nihayete erdiklerinde, temel kurumlarının ne olduğuyla ilişkili olarak çok daha az şüpheleri vardı. Onları bölen şey, tüm insan topluluklarında olduğu gibi, birbirlerinin politik eylemlerini ve onların arkasında yatan amaçlarla bu amaçların arkasında yatan güçleri ve menfaatleri (bilinçli veya değil) nasıl gördükleriydi.

Tarihi boyunca Atina demokrasisi, gerek içeride gerekse dışarıda kendisini adamış savunuculara olduğu kadar sert düşmanlara da sahipti. Pericles'in övündüğü gibi son derece mükemmel bir düzen içerisinde gururla paylaşılan bir yaşam biçimi olması muhtemeldi; ancak aynı yaşam tarzı sevgi ve hayranlık kadar nefret ve horgörüyü de kendisine çekmişti; nitekim bu nefret ve sevgi demokrasinin kurumlarını ve pratiklerini, yine demokrasinin yansıttığı ve güvence altına aldığı rakip gruplar arasındaki dengeyi, toplumsal çıkarları ve politik enerjileri kuşatıp sarmış haldeydi.

---

34. Josiah Ober, *Political Dissent in Democratic Athens.*

35. 1991'de Cezayir'deki seçimlerin ordu tarafından askıya alınışın ve bunu izleyen korkunç olayların karşısında, Batı Avrupa ile Kuzey Amerika'nın verdiği tepkilerle kıyaslayınız.

Atina'daki demokrasi, zengin toprak sahipleri ile topraklarını kaybetmiş veya kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan ve bu sebepten ötürü birikmiş borçları sonucu zorla özgür olmayan emekçilere dönüşme riski altındaki fakir aileler arasındaki mücadelelerden doğdu.[36] Bu mücadelenin kendisi içerisinde, doğrudan ve öz bilince sahip bir biçimde fakirlerin zenginler üzerindeki kesin zaferi sonucunda açığa çıkmadı; aksine Atina'nın toplumsal coğrafyasını ve kurumlarını yeniden biçimlendiren ve bu mücadeleye politik bir kimlikle bu kimliğin ifadesiyle savunması için benimsenen bir özyönetim sistemi bahşeden bir dizi politik girişimle doğdu. Bu girişimlerden en önemlisi, olan Solon'un reformları, Atina daha hiçbir şekilde bir demokrasi haline gelmeden önce yapılmıştı.

Solon Atinalı bir soyluydu (*Eupatrid*), MÖ 594 yılı için başkan seçildi (*Archon*) ve Atinalılar arasında toprak mülkiyeti, itibar ve şahsi statünün temellerini yeniden örgütleyip ona kalıcı bir hukuki biçim vermesi için kendisine tam yetki verildi. O da yasaları derledi, mülkiyet seviyelerini hangi varlıklı Atinalı'nın kamusal görevleri üstlenmeye uygun olduğuna göre yeniden gözden geçirdi,[37] yoksulların erişimini büyük ölçüde artıracak şekilde mahkemelerin yapısını değiştirdi, borçları yüzünden halihazırda köle olanları özgür kıldı ve geleceğe yönelik borç esaretini lağvetti. Toprağın yeniden dağıtımını ise katı bir şekilde reddetti.[38]

Solon bu önlemlerle, Atinalıların kendileri arasındaki amansız el koyma dinamiklerini, toprak açlığını, borç köleliğini ve

36. Hansen, *Athenian Democracy*, s. 29-32; Simon Hornblower, "Creation and Development of Democratic Institutions in Ancient Greece", J. Dunn (Der.), *Democracy: The Unfinished Journey* (Oxford: Oxford University Press, 1992), s. 1-16.

37. Sadece daha zengin (ve değişmeksizin erkek olan) Atinalılar, yüzyıla yakın bir süre boyunca, bu tür görevlere seçilmek için uygun görünmekteydi.

38. Hansen, *Athenian Democracy*, s. 29-32. G.E.M. de Sainte Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World* (Londra: Duckworth, 1981), Atina deneyimini bir bütün olarak Yunan dünyasının tarihsel perspektifi içine yerleştirmeye çalışan en büyük modern girişimdir; ancak Solon'un saikleri veya başarılarına dair sistemli bir değerlendirme sunmamaktadır.

potansiyel köleleştirmeyi yumuşattı ve onlara, etraflarındaki dünya değişirken Atina'nın kendisini nasıl tasavvur etmeyi ve bir topluluk olarak bir arada kalmayı ümit edebileceğini gösterdi. Yapamadığı şeyse, Atinalıların bu umudu gerçek kılmak için bir arada eyleme geçebilecekleri politik bir mekanizmanın inşa edilmesiydi. Reformları Atinalıların kendileri arasındaki acil sorunlarına karşı geliştirilmiş bir dermandı. Henüz onların kendi elinde bir dermana dönüşmemişti.

Bir sonraki temel adım, demokrasinin başlangıcı için verilen klasik tarih, neredeyse bir yüzyıl sonra, araya giren uzun dönemli bir politik kargaşanın ardından atıldı. Solon gerçek bir tarihi şahıstı; ancak aynı zamanda efsanevi bir figürdü; Yunan topluluklarının politik tahayüllerine musallat olmuş iki büyük Yasakoyucu'dan biriydi ve o günden itibaren kendisinden sonraki haleflerinin zihinlerine saplantılı kalmıştı.[39] Yasakoyucu'nun yaptığı şey, belli bir topluluğun karşı karşıya kaldığı temel sorunlara zihninde odaklanmak,[40] bu sorunlara kalıcı bir çözüm sunan bir çerçeve kurmak ve bunu yasalar aracılığıyla tanımlamaktı. MÖ 507'de Atina'ya zamanı gelince yurttaşlarının demokrasi olarak adlandıracakları şeyi getiren Kleisthenes de tarihi bir şahıstı. Solon gibi bir soyluydu (*Eupatrid*); ancak asla efsanevi bir figür olmadı. Tarihi kaynaklardan hiçbiri onu, Atina'nın karşılaştığı temel sorunlara ilişkin açıkça ifade edilmiş kavramlardan hareket eden veya çözüm için itinayla demokrasiyi seçen biri olarak takdim etmez. Aslına bakılırsa demokrasi, basitçe henüz ismi konulmamış bir şey değildi.[41] Açıkça tanımlanmış bir soruna uyarlanması için önceden belirlenen bir formül bile değildi. Kle-

39. Platon, Machiavelli, James Harrington, Rousseau, James Madison, Sieyes, Robespierre, Jeremy Bentham, hatta sonrasında görüldüğü gibi kendisiyle bir nebze çelişse de, Lenin.

40. Tüm Yasakoyucular (Lawgivers/Legislators) erkekti. Platon'a göre (Pericles'in konuşmasını tatlı dille metresi Aspasia'ya atfetmiştir) cenaze hitabelerinin gerçek yazarlarıyla kıyaslayınız (Platon, *Menexenus*, Çev. R.G. Bury (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1929), s. 329-81, 336-39, 380-81).

41. Bugün bildiğimiz kadarıyla. Ancak Hansen'in argümanıyla kıyaslayınız, *Athenian Democracy*, s. 69-70.

isthenes'in yaptığı şey, aynı öncesinde Solon'un yaptığı gibi, bir dizi acil sorunu çözmek için Atina'nın toplumsal coğrafyasını ve kurumlarını yeniden örgütlemek ve bu olası çözüm etrafında bir topluluk olarak Atina için istikrarlı bir çerçeve kurmaktı. Bunu yapabilmesi için en başta iktidarı alması gerekiyordu; nitekim sonrasında görüldüğü gibi demokrasi, hem bunu yapmanın ilk aşaması, hem de zaman içerisinde bunu yapmış olmanın bir sonucuydu. Onun çözümünü farklı kılan şey, kurduğu çerçevenin en baştan itibaren politik tercihleri soyluları ve varlıklı kesimleri dışarıda bırakarak örgütleme biçimi olması ve bu görevi açıkça ve pişmanlık duymaksızın, bir bütün olarak Atinalı *demosa* bırakmasıydı.

Herodot, Kleisthenes'in bu yaklaşımı benimseyişini entelektüel veya ahlaki bir kanaat örneği olarak değil, aristokrat rakiplerine ve onların Spartalı müttefiklerine karşı destek almak amacıyla yaptığı pratik bir tedbir olarak sunmaktadır.[42] Ancak o dönemde bile, Kleisthenes artık böyle hareket ettiğinde, kendisine bunu seçmeye iten saikler ve beklentilerin pek de önemi kalmamış olabilir. O gün önem arz eden ve bugün hâlâ etmeyi sürdüren şey, bu tedbirin birçok açıdan ve şaşırtıcı derecede uzun bir süre boyunca işe yaramış olmasıdır.

İşe yaramayı sürdürdükçe de, kendine ait bir isim kazandı (*demokratia* – *demos*'un yönetimi veya *demos* yoluyla yönetim, daha motomot haliyle ise güç veya iktidarın *demos*'un elinde olması –yani bir bütün olarak halkın veya düşmanlarının gözünde aşağı tabakaların veya soylu olmayanların (*Eupatrid* olmayanların) iktidarı). Aynı zamanda, bu iktidarın ifadesi için gelişen bir kurumsal formun yanında, kendi kimliği ve hedeflerine ilişkin durmadan derinleşen bir algı oluşturdu. Pericles'in söylevi, Kleisthenes Atina'da demokrasi sayesinde ve demokrasi için iktidarı elde ettikten yaklaşık yetmiş beş yıl sonra (belli bir biçimde) verildi ve nitekim Atina, iki kısa ama yıkıcı kesintiyle birlikte, bir sonraki yüzyıl boyunca bir demokrasi olarak varlı-

42. Heredot, *History*, Çev. A.D. Godley (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1922), V, 66, 2, s. 72-73; Hansen, s. 33-34.

ğını sürdürdü. Kentte demokrasi sona erdiğinde, onu ortadan kaldıran Atinalıların politik tercihleri (hatta niyetlenmedikleri sonuçlar dahi) olmadı. Yabancı bir askeri güç oldu: Makedonya Krallığı'nın orduları.

Bu yüz yetmiş beş yıl boyunca Atina, büyük ve gittikçe görkemli hale gelen bir kent merkezi ile zengin kırsal hinterlantıyla yaklaşık üç yüz otuz bin kişilik bir topluluk olarak, çoğunlukla savaş halindeydi. Bu savaşlar ilk başta Pers İmparatorluğu'na karşı verilmiş, fakat genellikle diğer Yunan kent devletlerine (hepsinden de öte en büyük rakibi, savaşçı Sparta Krallığı'na), en nihayetinde ve kesin surette tek yarı-Yunan krallığı olan Makedonya'ya karşı yapılmıştı. Her Yunan topluluğunda olduğu gibi, askeri (veya donanma) örgütlenmesi, politik kurumları ve içlerinde bu kurumları destekleyen veya tehdit eden toplumsal grupların dengeleri arasında yakın bağlar vardı. Atinalılar tüm diğer Yunan kent devletlerine kıyasla kendilerini, daha büyük bir tarihsel sürekliliğe ve kendi bölgelerinde çok daha sağlam köklere sahip bir halk olarak görmeyi seviyorlar;[43] bağlılıklarını, Hellas'ın daha zengin bölgelerinin uyardığı fırsatçı ve konargöçer tutumlarla kıyaslıyorlardı.[44]

Artık Pericles'le ilişiği kesildiğinde, Atina birçok yeni ve azametli kamu binaları (birçoğu hâlâ varlığıyla hayranlık uyandırmaktadır) ve muhteşem heykelleriyle (birçoğu, bu veya öteki sebepten ötürü bugün her yerdedir) oldukça büyük bir kente dönüşmüştü. Ancak doğrudan savaş tehdidi altında kaldığı, kırsal kesimindeki halkın birçoğunun kentin Uzun Duvarları ardına çekilmeyi tercih ettiği anlar dışında, Atinalı yurttaşların çoğunluğu kalıcı bir biçimde kentte yaşamıyor, aksine Attica'nın her yerinden arazileri işlemeyi ve ellerinde tutmayı sürdürüyordu. Atina'nın kentli nüfusu asla çok büyük olmamıştı; muhtemelen topu topu 100,000 kişilerdi[45] ve bunların yaklaşık

43. Thucydides, *History,* II, xxxvi, 1-2, s. 320-21; Loraux, *Invention of Athens.*
44. Thucydides, *History,* I, ii, 3-6, s. 4-7.
45. Hansen, *Athenian Democracy,* s. 92-93. Hansen'in olağanüstü eseri, faal demokrasi kurumlarına ilişkin güncel değerlendirmelerin en iyisini sunmaktadır.

30,000'i tamamen yetişkin erkeklerden oluşan ve çoğu birkaç kuşaktır Atinalı olan tam yurttaşlardı. Buna ek olarak yaklaşık 40,000 yerleşik yabancı (*metic*), erkek, kadın ve çocuk yaşıyordu. Bu insanların küçük bir kısmı zaman içinde kendilerinin de yurttaş olabileceğini umuyordu. Son olarak da çok büyük bir köle nüfusu vardı (muhtemelen tamamı 150,000 kişiydi).[46] Dolayısıyla tam yurttaşlar, nüfusun onda birinden biraz fazlasını temsil etmekteydiler.[47]

Doğal olarak bu yurttaşların büyük kısmı, tüm zamanlarını kenti yönetmeye çalışarak veya bitmek bilmez askeri veya deniz seferlerinde savaşarak harcamıyorlardı. Kleisthenes'ten sonraki yüzyıl boyunca,[48] muhtemelen birçoğunun bunu yapmaya gücü de yoktu; çünkü kendilerine ait köleleri yoktu ve sahip oldukları gelirle güvence altına aldıkları gıda tedariklerinin çoğunluğunu, kendi küçük tarlalarında yetiştirdikleri ürünlerden elde ediyorlardı. Bazıları sık sık Meclis toplantılarına katılamayacak kadar Atina'nın uzağında yaşıyordu. Ancak Meclis ne zaman toplanırsa toplansın, hepsinin katılma hakkı vardı. Nitekim demokrasi zamanla geliştikçe, ister önceden ayarlanmış aralıklarla düzenlensin, isterse istisnai durumlarla -diplomatik veya askeri bir acil durum, önemli bir mahkeme gibi- ilgilenmek için olsun, insanlar daha da sık toplantılara katılır oldular.[49] Dahası hakları, sadece önlerine gelen tüm önerileri oylama ve böylelikle sonuçlarını beraberce belirlemeyle sınırlı değildi; cesaretlerini toplamışlarsa, tartışma konusu olmuş her konu

46. Hansen, *Athenian Democracy*, s. 90-94.
47. Hansen, a.g.e., s. 94.
48. MÖ 4. yüzyılda bu durum, sadece halk mahkemelerinde bir jüri üyesi olmak için değil, Meclise katılmak için de verilmesi gereken günlük ödeme *misthos* kurumu sebebiyle, en azından bir süreliğine ortadan kalkmış olabilir. Tüm bir yıl boyunca fiilhakika yönetime hizmet veren Konsey üyeleri, yemeklerinin daima kamu hesabına karşılanmasına ihtiyaç duymuşlardı. *Misthos*, temel kurumların toplumsal bileşimini kabalaştırdığı, politik katılımın saikleri arasına maddi güdüleri ağır şekilde kattığı ve böylelikle demokrasinin doğal politik dengesini değiştirdiği, sonuçları tam da bundan yana olan yurttaş topluluğunun faydasına olduğu için demokrasi eleştirmenlerince yerden yere vurulmaktaydı.
49. Hansen, a.g.e., Bölüm 6.

hakkında kendi önerilerini sunma hakkına da sahiptiler. Bu haklara, şahsi malvarlığı veya eğitim seviyeleri, ailelerinin toplumsal konumları veya mesleklerinin getirdiği itibar ne olursa olsun eşit olarak sahiptiler. Kaçının cesaretini topladığını veya neyin onları bunu yapmaya yüreklendirdiğini bilmiyoruz. Fakat kesin olarak bildiğimiz şey, büyük çoğunluğunun yaklaşık yüz otuz yıl boyunca bu düzenlemelerin ifade ettiği ve savladığı o belirgin kişisel eşitlik çekirdeğine sıkı sıkıya bağlı oldukları ve bundan derin bir gurur duyduklarıdır. Atina'nın politik yaşamında başarılı olmada, şahsi malvarlığı, aile geçmişi ve hatta maliyetli eğitim bugün en az Birleşik Devletler'de (veya zengin kapitalist ülkelerin birçoğunda) olduğu kadar faydalıydılar. Bildiğimiz kadarıyla, bunu kanıtlamaları gerekmesi karşısında şaşkınlığa kapılmış veya bunu yaptıklarında utanç duymuş hiçbir Atinalı olmamıştı. Atina'nın bir demokrasi olarak sahip olduğu tarihi boyunca, bazıları için şaşırtıcı olan ve rahatsız etmeye devam eden şey, eşitlik savının nihayetinde nasıl sağlamlaştığı ve malvarlığının, aile geçmişinin ve eğitimle ilgili süslemelerin getirdiği baskıların ağırlık kazanmaya devam edebileceği şartları nasıl açıkça belirlemiş olduğudur.

Atinalılar için tüm önemli devlet kararlarını alan, savaş veya barış yapan, ordular veya donanmalar gönderen ve her yeni yasayı kabul eden veya reddeden Meclis'in ötesinde, Atina'daki politik yaşamın temel yönelimini, bir bütün olarak yurttaşlarının elinde sağlam bir şekilde tutan başka önemli kurumlar da vardı. Sayıca 500 kişiden oluşan, her Meclis toplantısı için gündemi belirleyen bir Konsey (*Boule*) vardı.[50] Bu konsey hafta içi her gün toplanır, diğer kamusal yapıları koordine eder ve genel olarak *polisin* dış ilişkilerini etkili bir şekilde yürütürdü. Kleisthenes'in politik amaçlarla Atina'yı ayırdığı 139 bölgesel birimin (*demes*) tamamı içinden çekilen üyeleri, üyelik için kendilerini önermeyi tercih edenler arasından çoğunluğun oylarıyla seçilirlerdi.[51]

50. Hansen, *Athenian Democracy*, Bölüm 10.

51. Bazı küçük birimlerde, bugün de küçük politik birimlerde çokça olduğu gibi, gönüllü katılım içinde bir baskı unsuru olmuş olabilir (Hansen, *Athenian Democracy*, s. 249).

Konsey içindeki üyelerin onda biri sürekliliğe sahip bir yürütme organı olarak hizmet eder, yıl içinde dönüşümlü olarak görev alır, her oturumda yeni bir birey tarafından başkanlık edilir ve bu kişiler yirmi dört saatte bir onda birlik grup içerisinden tekrar seçilerek görevlendirilirdi.[52] Ayrıca halka ait Mahkemeler, daha doğrusu senede bir toplanan 6,000 kişilik bir heyetten seçilen jüriler vardı; üyelerinin tamamı bu hizmet için gönüllü olup adil davranacaklarına ilişkin resmi bir yemin etmekte ve onlara bu hizmeti sağlamaları için ufak bir günlük ücret ödenmekteydi. Bu mahkemeler Atina'da mahkemeye taşınan tüm kayda değer davaları dinliyor ve profesyonel hukuki danışmanlara yarar sağlamaksızın (veya bunların engellemeleri olmaksızın), verdikleri hükümlerle sonuçlarını belirliyorlardı. Bu mahkemeler, özellikle en katı biçimiyle önde gelen tüm Atinalı politik liderlerin her an kendilerini karşı karşıya bulabileceği ve sadece saygınlıklarıyla kişisel zenginliklerini değil yaşamlarını da riske sokan büyük politik davalarda, bütün yargıçları görevleri sırasında yaptıklarından sorumlu tutuyordu.

Bu tabloya bakıldığında, Atina demokrasisinin katı doğrudanlığı ve kişisel güç ile sorumluluğun, bu demokrasinin mümkün hale getirdiği yurttaş yapıları arasında aşılması zor bir biçimde dağıtılmasına dair bir şeyler görmek pek zor değildir. Açıkça görmenin hâlâ zor olduğu şey, Atina politikasındaki bu şaşırtıcı dolaysızlık ile dayattığı sürekli ve yoğun şahsi sorumluluğun, her şeye rağmen, politik liderlerin devam eden rolüyle nasıl uyuştuğu ve bu rolü nasıl değişikliğe uğrattığıdır. Şayet Pericles bir anlamda Atina'yı tek bir kişi olarak yönetmişse, bunu meselelerle etkin bir şekilde ilgilenen birçok yurttaşının süregelen teveccühü ve açık rızasıyla yapabilmiştir; nitekim zamanı geldiğinde Pericles bile kendisini tehditkâr davaların hedefinde bulmuş ve ağır para cezasıyla cezalandı-

52. Bu görev, herhangi bir yıl içinde, belki de sonsuza dek aynı kişi tarafından iki kez yürütülemezdi (Hansen, *Athenian Democracy*, s. 250).

rılmıştır.[53] Liderlerin damgalarını vurmaları ve kendilerini bu türden vahim şahsi tehlikelere maruz bırakmaları, yasalarda yapılacak büyük değişiklikleri savunmak amacıyla kendilerini öne atmaları, çoğunlukla diğer ülkelerle yapılan savaşlarda, bir politik çizgiye karşı diğerinin yanında durmaları ve bu bitmek bilmeyen mücadelelerde savaşmak üzere gönderilen orduların veya donanmaların komutanlıkları için rekabet etmeleri sonucu oluyordu. Bunu başarmanın birinci adımı olarak, Meclis'in rızasını almak zorundaydılar ve bunu, gerekli oyların önemli bir dilimini toplayabilmiş örgütlü bir şahsi taraftarlar grubu olmadan yapmalıydılar. (Bugün yürürlükte olan tüm modern yasama organlarıyla kıyaslayın.)[54] İkinci adımda ise, kendilerini bu amaç doğrultusunda seçtirmeleri zorunluydu. Bize çok tuhaf gelecek bir şekilde, generallerin seçilmesi geniş kesimler tarafından, Atina'nın politik düzenlemeleri arasında demokratik niteliği en zayıf özellik olarak görülüyor; bu düzenleme savaşın devasa önemi ve kaybetme halinde ödenecek korkunç potansiyel maliyetler karşısında verilen açık bir taviz olarak düşünülüyordu.

Bu politik rejimi en açık haliyle, en kamusal ve çarpıcı anlarına, yani Meclis'te en önemli kararların alındığı büyük sahne tartışmalarına bakarak resmedebiliriz. İstesek de istemesek de, Thucydides'in Peloponez Savaşı'nın gidişatına dair göz alıcı tasvire bakıldığında her şeyden önce şunu görürüz: Mitylene'ye uygulanan vahşi cezalandırma ile neredeyse hemen ardından bundan pişmanlık duyulması yahut Atina'nın nihai yenilgisini kesinleştiren Sicilya seferinin başlatılması. Başlıca liderlerine takipçi kazandıran ve devasa kitlelere etki etmelerinde yardımcı olan, bitmek bilmez nüfuz toplama ve ikna etme çabaları hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz. İşe yaradığı sürece,

53. Plutarch, *Lives*, Cilt 2, Çev. Bernadotte Perrin (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1916); *Pericles*, 32, s. 92-95; 35, s. 103; Thucydides, *History*, II. lxv, 3-5, s. 374-75.

54. Modern tarihçiler kimi zaman, bu terimi Atina'daki politik yaşamın çeşitli yönlerini tahlil etmek için kullanmış olsalar da, Atinalılarda modern bir politik partiyi uzaktan yakından hatırlatacak hiçbir şey yoktu.

neden veya nasıl işe yaradığını gerçekten de anlayamıyoruz. Açıkça görebildiğimiz tek şey, birçok şekilde ve uzun bir süre işe yaramış olduğundan ibaret.[55]

Bugünden baktığımızda çoğumuzun inanmak istediği şey, Atina demokrasisinin böyle yapması gerektiği için, kendi dar sınırları içerisinde[56] iktidarı temelde doğru bir şekilde örgütlediği, bu şartlarla ve doğru temeller üzerinde atadığı ve doğru bir şekilde dağıttığı için işe yaramış olduğudur. Başlangıçta bunu tarif etmiş olan bu ismi, zamanla modern politik toplulukların tümünde politik güç iddiasında bulunmanın makul bir temeli olması için kendi ismimize dönüştürdüğümüzde, allak bullak bir zihinle de olsa kapatıp kilitlediğimiz şey işte bu kanaattir. İşte bu kitabın tamamıyla üzerinde durduğu şey, bu dönüşümü getirmeyi neden ve nasıl seçtiğimizdir. Verilecek yanıtların büyük kısmı muhakkak, gerek zaman gerek mekân açısından antik dönem Atina'sının çok uzağına düşmekte. Hatta prensipte, cevapların bu son derece uzak deneyimle hiçbir gerçek bağı olmadığı da söylenebilir. Kelimenin kendisinin geçişi, belki de daha fazla anlam içermiyordur. Belki de, harflerle seslerin çok büyük bir zaman dilimi içerisinde, farklı diller ve bölgeler arasında tesadüfi bir örüntülenmesinden ibarettir. Fakat en azından bunların yanlış olduğunu kesin olarak bilmekteyiz. Bir kelime olarak demokrasinin varlığını sürdürmesi, antik Yunandan sonraki dillerin büyük bir dilimine nüfuz etmesi ve bir kez daha, çok kısa bir zaman aralığında yerkürenin geri kalanındaki tüm başat insan topluluklarının diline mecburi olarak çevrilmiş olması sürekli istek ve heyecan yaratma yetisinden çok, düşünceyi örgütleme, argümanları kolaylaştırma ve yargıları biçimlendirmedeki faydasından ileri gelmiştir.

---

55. Özellikle bakınız: Finley, *Politics in the Ancient World* & W. Robert Connor, *The New Politicians of Fifth-Century Athens* (Princeton: Princeton University Press, 1971). Atina'yı incelemiş en iyi tarihçilerin sürekli yaptığı gibi, emin bir şekilde varsayabileceğimiz şey, koordinasyon, ikna, ödül ve tehditten oluşan bu zorlu politik çabaların tüm çağlar boyunca sürdürülmüş olduğudur.

56. Kölelere bağımlı, kadınları dışlayan, arsız ve pişkin bir şekilde etnomerkezci. Artık kimse bu sınırlılıkları böyle açık bir şekilde savunmaya cüret edemez.

Bu fevkalade önemlidir. Demokrasinin, modern dünyanın ideolojik tarihine gönülsüzce ve geriye dönük bir şekilde girdiği anlamına gelir. Geniş desteğini, parlak bir geçmişi çağırarak veya dinleyicilerine bilinçli bir biçimde özlemini duydukları, halihazırda ve acilen tanımladıkları bir görkemi hatırlatarak kazanmamıştır. Bunu sadece önlerinde açılan olanaklara ayartıcı terimlerden daha azıyla işaret etmesiyle başarmıştır. En azından başlarda bunu yapmasıyla, sadece insanların birbirleriyle bu olanaklar ve onların getirebileceği ödüllerle tehlikeleri daha açık bir şekilde konuşmalarına değil, bu olanakların peşinden gidip gitmemeleri, gideceklerse ne tür olası bedeller ödeneceği konusunda daha iyi düşünmelerine de yardımcı olmuştur. İki bin yılı aşkın bir sürenin ardından bu, artık bu terimin hâlâ kolaylıkla oynayabileceği bir rol değildir. Bugün demokrasi terimi (Freudçuların belirttiği gibi) çok katektik (duygulanımsal) bir hale gelmiştir: Duygularla dolmuş, tutkulara maruz kalmış, ileri geri çekiştirilmiş ve birikmiş kafa karışıklıkları altında her zamankinden daha fazla ezilmiş bir terimdir. Politikayı anlamada yardımcı olması amacıyla bu terimi kurtarmak için, büyük bir tarihi dönemin içinden geçen rotamız üzerinde düşünmeye ve kulaklarımızı ısrarcı sıkıştırmalara kapatmaya ihtiyacımız var.

En azından sonraki iki bin yıl boyunca, antik demokrasiden geriye kalan şey politik yaşamı sürdürmek için gerekli olan bir dizi kurum veya pratik teknik değildi. Yaratıcılarının politikayı anlamada yardımcı olması için kesin olarak tahayyül ettiği (bunu yaparken akıllarında olması muhtemel başka ne varsa) bir düşünceler yığınıydı. Bu düşünceler toplamının en güçlü unsurları, zamansal olarak birbirleriyle kesişen üç ayrı yazarca kaleme alınmış üç temel kitapta bulunabilir: Tarihçi Thucydides ve filozof Platon ile öğrencisi Aristoteles. Üçü de yaşamlarının kayda değer bir bölümünü Atina'da geçirmişti. Bir yönetim sistemi olarak hiçbiri demokrasinin açık bir savunucusu olmamıştı; nitekim Platon demokrasinin karşısına çıkmış en çetin eleştirmeniydi. Ancak bu üç yazar açıkça, onu küçümsemek

veya yıkmaya çalışmaktan ziyade, demokrasinin ne olduğunu ve ne anlama geldiğini anlamakla ilgileniyordu.[57]

Nihai yargılarını ifade etmeleri bakımından üçü arasında en muğlak konumda olan Thucydides, birçok açıdan da en bilgilendirici ve aydınlatıcı kişiydi. Nitekim yürürlükteki demokrasinin neye benzediğine ilişkin en iyi değerlendirmeler, hâlâ ondan alınmaktadır. (Aristoteles'in antik demokrasi üzerine yazdığı en öğretici metin sistematik eseri *Politika* değil, *Atina Anayasası* adlı tarihsel çalışmasıdır; ne var ki bu eserde Atina'nın faziletlerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirmeye varmak doğrultusunda hiçbir girişim yoktur veya bu girişim çok cılızdır.)[58] On dokuzuncu yüzyılın ortasında İngiltere'de yaşamış George Grote'dan bugüne dek, Yunan demokrasisinin ne olduğuna dair en hatırda kalıcı bulgulardan yola çıkarak onu yorumlayan en ciddi ve nüfuzlu modern şahısların hepsinden önce, Thucydides'in *Tarihi* gelir.[59] Platon ve Aristoteles bu tarzda bir şeyler iletme çabasına nadiren girmişlerdi. Birbirleri arasındaki tüm farklılıklara karşın bu üç düşünürün her biri, yürürlükteki demokrasiyi politik bir rejimin neyden yana olduğu veya olması gerektiği üzerine yapılan titiz ve son derece iddialı bir kavramsallaştırmadan hareketle incelediler. Dolayısıyla her biri, Atina demokrasisini kendilerince yargılamış ve onu bir dereceye kadar eksik bulmuşlardı; çünkü başat unsurları ve kendine has çalışma dinamikleri demokra-

57. Platon örneğinde bu taraflı bir hüküm olmayı sürdürmektedir. Kuşkusuz, onu yıkmaya çalışmış insanlarla şahsi ve ailevi bağları vardı ve demokrasinin birçok yönüne içgüdüsel bir tiksintiyle baktığını göremeyecek çok az kişi vardır. Ancak bugün hâlâ onu okumamızın sebebi, bazı yönlerini çok iyi bir şekilde kavramış olması ve şayet demokrasiyi kavramak istiyorsak, bu yönlerini de anlamamızda bize yardımcı olmasıdır.

58. Aristoteles, *Politics*, Çev. H. Rackham (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1932); *The Athenian Constitution*, Çev. H. Rackam (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1935).

59. George Grote, *A History of Greece from the Earliest Period to the Generation Contemporary with Alexander the Great* (Londra, 1846-56) ve daha uzun kapsamlı tarihsel bağlam için bkz. Jennifer Tolbert Roberts, *Athens on Trial: The Antidemocratic Tradition in Western Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1994).

siyi, sertçe reddettikleri saiklerin etkisine açmakta; çokça değer verdikleri düşünceler ve güçlere de bir o kadar kapatmaktaydı.

Batı dünyasının geçmişten gelen politik ve ahlaki düşüncesinin büyük kısmı hep, bu üç yazardan ne tür çıkarımlar yapılabileceği üzerine çıkan bir dizi tartışmadan ibaret olmuştur: Doğal olarak üzerine tartışılan daha birçok husus daha vardır, fakat son iki yüzyıldır ağırlıkla demokrasi üzerine tartışılmaktadır. Peki demokrasiyle ilgili hangi iddiaları kabul etmeli veya etmemeliyiz? Hangi bakımlardan bunlara itibar etmeli veya bu türden bir şey yapmayı reddetmeliyiz? Çünkü bu kısa zaman aralığının büyük bir bölümü boyunca, yapılan çıkarımlar öyle veya böyle son derece olumsuz bir niteliğe sahiptir. Atinalıların tanıklığından bakıldığında, demokrasi her türlü topluluğa itimat etmesi salık verilecek bir politik yaşama kılavuzluk eden bir dizi kurum veya teknik değildi. Kuşkusuz, göz alıcı yanlışlıklarla aktarılan Atina deneyimi, son derece heves kırıcıdır. Aynı zamanda, onur kırıcı ve kalıcı bir mağlubiyetle sona ermiş bir deneyimdir de. Nitekim sona ermesinden epey önce, politik ömrünün henüz yarısına dahi gelmeden Peloponez Savaşı'nın uzun soluklu travmasını yaşayıp; üstün politik dehaya ve yazın gücüne sahip bir yazar tarafından kendini beğenmiş gururun, açgözlülüğün ve son derece yozlaşmış yargıların hak ettiği bir ceza öyküsü olarak sahnelenmişti.[60] Thucydides'in en nihayetinde, demokrasinin kendisine ne dereceye kadar düşman olduğu veya Atina'nın en karanlık zamanlarından birinde ve karşılaştığı en cesaret kırıcı zorluk karşısında yaptığı şeyin, ne dereceye kadar demokrasinin nasıl işlediğini incelikli ve keskin bir şekilde tahlil etmek olduğu konusunda araştırmacılar bugün bile anlaşmazlık içindedirler.[61] Kesin olan bir şey varsa o da, sonraki birçok Avrupalı düşünürün

60. Modern tarihin en büyük travması karşısında, kendimizi düşünsel ve politik olarak sakinleştirmek için büyük çaba sarf ederken kullandığımız kelimeler nedir? Ian Kershaw'ın, Hitler'in etkisi üzerine yaptığı tumturaklı araştırmasında seçtiği cilt başlıklarıyla kıyaslayınız. *Hitler: A Life*, Cilt 1 *Hubris*; Cilt 2 *Nemesis* (Londra: Allen Lane, 1998 & 2000).

61. Karşılaştırınız: Cynthia Farrar, *The Origins of Democratic Thinking* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

Tarih eserini, İngiltere'nin on yedinci yüzyıl ortasında yaşadığı İç Savaş öncesindeki kasavetli yıllarda Thomas Hobbes'un çevirisi üzerinde çalışırken yapmış olduğu gibi,[62] politik bir rejim olarak demokrasinin kötülüğünü kusursuzca teşhis eden bir eser gibi okuduklarıdır. Thucydides'in eserinde bir demokrasi savunusu bulmak için, büyük Viktorya dönemi tarihçisi George Grote'un yapmış olduğu gibi, arayışınızı çok büyük bir itinayla yapmak zorundasınız. Bu savunuyu bulmak bugün her zamankinden daha zordur; özellikle de mesele demokrasinin, dış ilişkileri düzenlemenin veya zamanında Atina'nın yaşadığı ve mutlaka bizim de yaşamayı sürdüreceğimiz gibi, topluluğun dolaysız bir tehlike altında kalması halinde savunma stratejisi belirlemenin yolu olarak elverişliliği olduğunda çok daha zordur.

Ancak demokrasiyi, Avrupalıların kuşaklar boyunca politikayı anlamak amacıyla üzerinde durdukları bir format olarak günümüze taşıyan şey, Thucydides'in metni değildi. Bu amaç doğrultusunda onu muhafaza eden ve pratik düşüncenin bir aracı olarak sürekli mevcut kılan şey, Platon ile Aristoteles'in politik olarak çok daha açık ancak entelektüel olarak çok daha fazla çaba gerektiren metinleridir. Elbette bunun sebebi, Platon demokrasiden hiç hazzetmediği için bugün hepimizin demokrat olduğumuz (her ne kadar koyun gibi ve kaçamakça olsak da) anlamına gelmiyor. Bugün demokrasiyi reddetmek, er ya da geç kendinizi politikanın dışına çıkarmakla aynı şey olabilir. Şurası kesindir ki, kendinizi az çok bir anda, politik söyleşi ve mukâlemelerin dışına atmaktır. Ancak politik kelime dağarcığımızın tümünde, Platon'un bu terime tepeden bakması ile dikkat çekmesi arasında derin bir ilişki vardır. Bu bağ açıkça görülmemekte olup, kastettiği şey son derece muğlaktır. Elimizdeki, bir fikir olarak veya Atinalıların o fikri kurumsallaştırıp gerçekleştirdiği biçimler olarak demokrasiden, bu fikrin veya kurumsal tecessümlerinin basitçe herkese dayatıldığı bir dizi çıkarıma varan bir bağ değildir. Aksine za-

62. Thomas Hobbes, *Hobbes's Thucydides*, Der. Richard Schlatter (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1975).

man içindeki demokrasi deneyiminden, iktidarı bu veya öteki şekilde kurumsallaştırmanın ve belli başlı politik hedefleri bu kurumla değil de ötekisiyle gerçekleştirmeye çalışmanın ne anlama geldiği üzerine başkalarıyla az çok sorumluluk taşıyarak düşünebilmek için bu deneyimin insanlara sunduğu ortama ve getirdiği fırsatlara varan bir bağdır. Daha da kafa karıştırıcı olansa, eldeki sorularla ilişkili olarak bu iki fevkalade düşünürün vardığı çıkarımların etkili gücünden gelen bir bağ olmasıdır. Geriye dönüp antik Yunanların yönetim biçimlerine ilişkin getirdikleri kategoriler dağarcığına yöneldiklerinde (demokrasi, aristokrasi, oligarşi, monarşi) sonraki Avrupalı kuşakları birçok kez geriye çeken şey, bu iki politik değerlendirmenin imgesel çekim gücü olmuştur.

Yüzeysel olarak bakıldığında, Platon'un *Cumhuriyet*'i demokrasiyle ilgili bir kitap değildir. Belki de en başta, aynı kitabın kendisinin de söylediği gibi, adaletle veya kişinin gerektiği gibi davranmasıyla yahut iyiliğin doğası ve insanların bu doğayı açık bir şekilde görmesi ve ellerindeki tüm enerji ve tahayyül gücüyle ona karşılık vermesi için neden sağlam sebeplere sahip olduklarıyla ilgilidir. Kuşkusuz, bir kent devleti (*polis*) topluluğu için iyi ve kötü yönetim biçimlerini ele almakta; sonundaysa en iyi yönetim biçiminin filozofların yönetimi olduğu gibi tuhaf bir sonucu savunmaktadır (bugün olduğu kadar o dönemde de mantıksız geliyordu). Ancak bunu yapmasının en azından görünüşteki temel nedeni, tek tek tüm insanların doğaları gereği kötü değil de iyi bir şekilde yaşamaları için sahip oldukları sebepleri açıklığa kavuşturmaktı: Kesinlikle yapmamaları gereken şeyler olarak değil, yapmaları gereken şeyler olarak.

Ayrıca *Cumhuriyet*, geçtiği fiziki ortam ve içinde geçen kişiler hariçte tutulduğunda Atina'yla ilgili bir kitap dahi değildi: Niyeti bakımından, nasıl Thucydides'in *Tarih*'i tüm zamanların kitabıysa, o da tüm mekânlar için geçerli bir kitaptı. Ancak metinde demokrasiye ve ne anlama geldiğine ayrılmış mütevazı bölüme karşın, *Cumhuriyet*'i demokrasiye karşı yazılmış bir kitap olarak görmek çarpıtma olmaz; nitekim son tahlilde en azından kısmi

olarak, tam da çok coşkulu bir şekilde demokrasi olduğundan, Atina'yı da karşısına alan bir kitaptı.

Platon'un muhtemelen neden demokrasiden hoşlanmadığını ve doğup yaşadığı topluluğa karşı bu hoşnutsuzluğu sürdürdüğünü açıklayan birçok sebep vardır. Platon'un kendisi, önceki yüzyıl içinde sahip oldukları iktidarlarını, iradelerine karşıt bir şekilde toplu olarak teslim etmeye zorlanmış büyük Atina ailelerinden birine mensup olduğu için, bunun sebebi belki de bir toplumsal arka plan meselesinden ibarettir. Demokrasinin kaybedenlerinin saflarında olduğuna şüphe yoktur; Eski Oligark'ın söylediği gibi *beltistona* (en iyi kısma/zerreye) aitti.[63] Ancak bu meseleyi gereğinden fazla basite indirgemektir; çünkü aynı şey aynı kendisinden önceki Kleisthenes gibi Pericles için de söylenebilir ve her ikisini de demokrasinin düşmanı olarak görmek akla hayale gelmeyecek bir şeydir. Aralarında bazılarının demokrasiye olan düşmanlıklarını pratik ve apaçık yollarla gösterdiği kişisel ortam, arkadaş çevresi ve hatta sevgililerden kaynaklı bir durum da olmuş olabilir. Daha da daraltıldığında, demokratik bir mahkeme tarafından inançsızlığı ve kentin gençlerini doğru yoldan çıkardığı için kendisini öldürmekle cezalandırılan büyük öğretmeni Sokrates'in (bir kez daha tamamen olmasa da temelde kentin önemli ailelerinden yararlanmaktaydı) üzücü kaderine bir tepki de olabilir. Muhtemelen bu üçünden her birinin kısmi bir payı olmuştu. Ancak bunlardan hiçbiri, hatta demokrasinin saygınlığına büyük leke vurmuş Sokrates'in yargıyla katli bile[64], Platon'un demokrasiye karşı takındığı tavrın ve onda ortadan kaldırılmaz ölçüde yanlış bulduğu şeyin ne olduğunu açıklamaktan uzaktır.

63. Pseudo-Xenophon, I, 5, s. 476-77.

64. Jüri cinayeti olduğunu söylemek daha doğru olur. Ancak bu, modern İngilizceye aynı anda açıklama yapmadan sokulamayacak kadar tuhaf bir ifadedir. Atina mahkemelerinin kalabalık jürileri, faal demokrasisinin en güçlü araçlarından biriydi. Sokrates'in idamı için oy verdiklerinde, Meclis'te Mitylene'yi parçalamak için oy verdiklerinde ve birkaç saat sonra cezayı ertelemek için oy kullandıklarında olduğu gibi kesin bir politik tercih yapmaktaydılar (Thucydides, *History*, III, xxxvi, i-xlix, 4, s. 54-87).

Sokrates'in kendisi, nihayetinde Atinalılar ona karşı saldırıya geçip öldürmeyi seçmeden önce, on yıllar boyunca Atina'da kasıtlı ve inatçı bir rahatsızlık kaynağıydı. Yurttaşlarının her şeyden önce nasıl yaşanması ve yaşanmaması gerektiği üzerine sahip oldukları düşünme biçimlerine meydan okuyarak rahatsızlık veriyordu. Bir yurttaş olarak uzun ömrü boyunca kendisinden istenen her görevi (hepsinden ötesi de savaş alanında) yerine getirmişti ve nihayetinde hayatta kalmasının sadece Atina'yı terk ederek mümkün olabileceği bir anda, hapiste kalmayı ve emredildiği gibi kendisini öldürmeyi seçmişti. Çünkü kaçmayı, hayatı boyunca kendini bağlı gördüğü bir mekâna, parçası olduğu yurttaşlara ve tüm yaşamı boyunca ait olduğu, tüm cesareti ve hayal gücüyle hizmet etmeye uğraştığı topluluğa ihanet etmek olarak görmüştü.[65]

Bu mağrur tercih Sokrates'in arkasında bıraktığı en açık mesajdı ve Platon bunu türlü süslemelerle olağandışı güce sahip bir metne, *Savunma*'ya dönüştürdü.[66] Platon'un demokrasi karşısındaki tutumu sadece Sokrates'in katlinin kınanması olduğundan dolayı, bu kınamayı açık ve doğrudan taşıyan metinler *Cumhuriyet*'ten ziyade *Savunma* ve *Kriton*'dur. Söyleyebileceğimiz kadarıyla Atinalılar, bir dizi farklı sebepten ötürü Sokrates'i öldürmeye karar verdiler. Bunlardan biri, Peloponez Savaşı'nın sonundaki hararetli koşullarda Atinalıların dini hassasiyetlerine hakaret etmesiydi. Kesinliğinden neredeyse emin olduğumuz bir diğer sebepse, bu korkunç yıllarda Atina'ya en çok zarar vermiş bazı kişilerle, en başta da Alkibiades ve Kritas'la arasındaki yakın ilişkilerdi. Alkibiades göz alıcı, kibirli ve amansız bir hatip ve generaldi. Felaketle sonuçlanan Sicilya işgalinin yapılmasında en büyük sorumluluk kendisine aitti ve nihayetinde düşmana sığınarak yurttaşlarına gözden kaçmayacak bir şekilde ihanet etmişti. Kritias ise savaşın bitiminde demokrasiyi ortadan kal-

65. Platon, *Crito*, Çev. H.N. Fowler (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1914), s. 150-91.
66. Platon, *Apology*, Çev. H.N. Fowler (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1914), s. 68-145.

dıran, yurttaşları üzerinde tiranlık kuran ve kendilerine karşı yükselen öfkeyle devrilene dek yönetimde kalan oligarşik liderlerin en azılı ve zorba üyesiydi. Geriye dönüp bakıldığında bunlar affedilmesi pek de kolay dostluklar değildi. Ancak Sokrates ne tiranlığı ne de ihaneti savunmuştu. Nitekim Platon *Cumhuriyet* eserindeki titiz ve sorgulayıcı keşiflerinde, kendi başına çıkardığı dersleri ortaya koyarken önerdiği şey, hiçbir şekilde bir tiranlık savunusu değildi;[67] hatta herhangi bir toplumda yüksek tabakalardaki kişilerin toplumsal, politik ve ekonomik ayrıcalıklarını bile savunmuyordu.

Tüm bulanıklığı ve gücüyle bu öneri, yönetime ve düzene duyulan ihtiyacın savunusu, gerçekten iyi olan şeylerin sağlam kabulü ve demokrasinin geçici ve düzensiz tesadüfler haricinde bunlardan herhangi birini sağlama iddiasının tavizsiz reddi üzerinde odaklanıyordu. *Cumhuriyet* bir dolu ahlaki kurallar içeren bir kitaptır. Aynı zamanda kasten sataşmacı bir dille yazılmış olup, bitmek bilmez genişlikte farklı yorumlara açık bir eserdir. Ancak demokrasi karşısında aldığı kesin tutumu fark edemeyecek hiçbir ciddi okur yoktur.[68]

Platon, demokratik yönetim ile onun etrafında ve üzerinden oluşan yaşam biçimlerine birçok suçlama yöneltmişti. Demokrasiyi özü itibariyle, değerlerin, edebin ve sağduyunun çılgınca çözülmesi olarak; budalaların, kötü niyetlilerin ve potansiyel olarak daima kaba kişilerin yönetimi ve bir topluluk ölçeğinde başkalarıyla birlikte yaşanacak iyi bir hayatın olasılığına cepheden bir saldırı olarak görüyordu. Demokratik hâkimiyetin temel ilkesi eşitliktir, yani mesele bir topluluğun şekillendirilmesi ve

67. Bu rolü üstlenen kişilerle arasındaki şahsi flörtü ne olursa olsun (karşılaştırın, Plato, *Epistles*, Çev. R. G. Bury (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1929), Yedinci Mektup, s. 476-565.).

68. Buradan ne tür pratik çıkarımlarda bulunulabileceği (hatta Plato'nun buradan hareket ederek ne tür pratik çıkarımlarda bulunduğu bile) açıklıktan bir hayli uzaktır - son otuz boyunca Amerikan politik yaşamının (ve dolayısıyla dünyanın) en önemli unsuru olmuş, Leo Strauss'un büyük *clientela* kitlesince benimsenmiş tüm bir politik düşünce okuluna bile temel bir entelektüel birikim sunamayacak kadar açıklıktan uzaktır: Ann Norton, *Leo Strauss and the Politics of American Empire* (New Haven: Yale University Press, 2004).

iktidarın uygulanması olduğunda herkesin yargısının başkalarıyla eşit ağırlığa sahip olduğu varsayımıdır. Bu varsayımın ima ettiği şeyse, demokratik topluluğun kalıcı hiçbir biçiminin olamayacağı ve içerisinde iktidarın uygulanma biçimlerine hiçbir şekilde güvenilemeyeceğidir. Thomas Hobbes'un iki bin yıl sonra belirttiği gibi bunun anlamı, demokratik bir toplulukta gerçek bir güvenliğin, tesadüfler dışında hiçbir şey veya hiçbir kimse için mümkün olamayacağıdır.[69]

Aynı ilke, aynı derecede vahim etkileriyle birlikte, insanların tek tek şahsiyetleri ve yaşamları için de geçerlidir.[70] Demokratik bir insanın (demokrasiyle biçimlenmiş ve ona uygun düşen bireysel karakter) yaşamında, ne düzen ne de yükümlükler vardır (*taxis oute anagke*).[71] Onun için hayatı özgür, güzel ve kutsal kılan şey tam da bu biçimsiz serbestliktir (*makarion:* Dağdaki Vaaz'da geçen Sonsuz Mutluluklar'ın anahtar kelimesi).[72] Platon bu yaşam tarzının sahip olduğu gücü kabul eder ve görünüşü ile çeşitliliğinin onu kolaylıkla nasıl özenilecek bir şeye dönüştürebildiğini görür.[73] Ancak ona göre, eşitliğe olan bağlılığına eşlik eden ve ona uygun düşen özgürlük tutkusunun[74] ('Doğası gereği özgür olan herkesin içinde yaşamayı uygun bulacağı tek yer demokratik bir *polistir*')[75], kesin surette demokratik yönetimin altını oyacak ve içerisindeki her türden otorite biçimini çözünmeye uğratacaktır. Öğretmen ile öğrenci, baba ile oğul, çocuklar ile ebeveynler, gençler ve yaşlılar, yabancılar (*metric*) ve yurttaşlar, özgür insanlar ile köleler, hatta insanlar ve hayvanlar arasındaki bağları bozmakta ve nihayetinde yok etmektedir.[76] Herhangi bir kısıtlama kölelik olarak görülmek-

69. Thomas Hobbes, *De Cive* (1642) & *Leviathan* (1651).
70. Plato, *The Republic*, Çev. Paul Shorey, 2 cilt (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1930-35), 559D-562, Cilt 2, s. 295-303.
71. A.g.e., 561D, s. 302-03.
72. A.g.e., 561D, s. 302-03.
73. A.g.e., 561C-E, s. 300-03.
74. A.g.e., 562B-C, s. 304-05.
75. A.g.e., 562C, s. 304-05.
76. A.g.e., 562D-563D, s. 304-11.

tedir.[77] Geminden saldığı kaos, kaçınılmaz bir biçimde keyfi yönetimle (tiranlıkla) sona ermek zorundadır: Demokrasiden, yani en yüksek özgürlükten en keskin ve eksiksiz köleliğe baş döndürücü hızda bir düşüş.[78]

Platon'un saldırısı, demokrasinin sonraki iki kuşak boyunca izleyeceği geleceğe dair yapılmış ferasetli bir öngörü değildi. Zamanı geldiğinde demokrasiyi Atina'da sona erdiren şeye dair hiçbir şey yansıtmıyordu. Ancak politik rejimlerin incelenmesinde çıtayı, eşi benzeri görülmemiş bir seviyeye taşıyordu. Demokratik Atina, gözle görülür bir gayret göstermeden Platon'u bir kenara itmişti. Ancak demokrasinin kastettiği şeyle ilgili tercih edilen kavramsallaştırmasına yönelttiği eleştiri, bugün farklı çağlar boyunca karşısına çıkmış sayısız rakibi karşısında bu kelimeyi ve barındırdığı fikrin bazı yönlerini benimsemeyi tercih etmiş bir dünyada hâlâ çok güçlü bir eleştiridir. Sonuçta bu politik fikirlerin tümü nasıl sabit bir anlama sahip olabilir? Bir yanda insan topluluklarının etraflarında hayatlarını örgütlemeye çalıştıkları diğer tüm düzen biçimlerini veya kısıtlamaları amansızca parçalarken, nasıl insanları kendisine tabi kılıp sadakatlerini kazanabilir?

Platon hepsinden öte demokrasiyi, Yunan dünyasındaki değişken akışı içinde tüm kusurları çıplaklığıyla görülebilecek, küstah ve son derece çirkin bir fikir olarak görmüştü. Fikrin kendisinde yatan kaos, toplulukların başına gelen politik parçalanmalarda ve onayladığı yaşam tarzlarının düzensizliğinde somutlaşmıştı. Tiranlık gibi,[79] en kötü yaşam tarzına işaret eden sağlam bir reçete olmasa da; onu benimsemeyi seçmiş tüm toplulukların kötü bir yaşam sürmesini neredeyse garanti etmekte ve başka topluluklarla yakın bir birlik içerisinde, beraberce iyi bir hayat sürmeye yönelik her girişimi rahatlıkla altüst etmekteydi. Bu son derece uç noktada bir görüştü ve kuşkusuz, uzun bir süre zarfı içerisinde birçok farklı yerde yaşananların

77. *Republic*, 563D, s. 310-11.
78. A.g.e., 564A, s. 312-13.
79. A.g.e., 564A, s. 312-13, 566D-580C, s. 322-69.

veya yaşanmayanların dikkatlice incelenmesinden değil, fikrin kendisi üzerinde uzun uzun düşünülerek çıkarılmıştı.

Platon'un en yetenekli ve ona en az tabi olan öğrencisi Aristoteles, salt fikirlerin kendisini inceleyerek, insanların dünyasına dair yargılarda bulunulabileceği düşüncesine çok daha az güveniyordu. Buna ek olarak, birbirine rakip politik formülleri, hayata geçirilmeleri durumunda insanlar dünyasından alınan örneklerde nelerin yaşanıp yaşanmadığını tanımlayarak değerlendirmeye koyuldu. Demokrasiyle ilgili olarak, bu incelemelerden çıkardığı dersler, Platon'un *Cumhuriyet*'indeki hükümlerinden çok daha kapsamlı ve karmaşıktı.[80] Nihai çıkarımları açısından ise, çok daha az katı ve kesindi. Platon demokrasiden iğreniyor ve bunu tamamen çekinmeden yapıyordu. Kimileri onun bilgiye ilişkin kavramsallaştırmasında, bu baskın hoşnutsuzluğun sistematikleşmesini görmüşlerdir. Aristoteles ise çok daha ılımlı ve dengeliydi; duygularına çok daha az kapılmaktaydı ve sonunda vardığı çıkarımlarda başkalarına ait yargılara daha çok açıktı. Ona göre demokrasi (*demokratia*) kendi başına iyi yönetim biçimlerinden biri değildi;[81] çünkü tekabül ettiği şey, bir bütün olarak topluluğun çıkarına olan değil, sadece yoksulların (*ton aporon*) çıkarına olan yönetimdi. Yine de çoğunluğun yönetimi (*to plethos*)[82], sadece herkesin yararına uygulanması şartıyla iyi bir yönetim biçimi olabilirdi. Bu şekilde ele aldığında, Aristoteles'in kendisi ona demokrasi değil *politeia* (politika/devlet veya daha kesin tabirle anayasal yönetim) demeyi tercih etmişti. *Politeia* demokrasiden sadece amacı ve temayülleri açısından değil (grup yararı yerine ortak yarara olan bağlılığı) farklı ve çok daha detaylı bir kurumsal yapıyla da ayrılmaktaydı. Bu yapının amacı, bir grubu kenara atmak pahasına diğerinin iradesini kabul ettirmek değil (oligarşi de, hatta en uç şekliyle tiranlıkta olduğu

80. Platon'un daha sonraki politik yazılarında, *The Laws and the Politicus* (veya *Statesman*), demokrasiye dair daha az şey var olmakla birlikte, kendisinden sonraki politik algılar veya hükümler üzerinde çok daha az izler bırakmıştır.
81. Aristotle, *Politics*, 1279b, II, 19-20, s. 208-09.
82. A.g.e., 1279a, II, 37-39, s. 206-07.

gibi), iktidarı ve sorumlulukları mümkün oldukça yeterliklere göre dağıtmak, böylelikle de çok geniş yelpazeden enerjilerle yeteneklerden yararlanmak ve bunu yaparak çok daha geniş kesimlerin sempatisiyle sadakatini kazanmaktı.

Politeia herkesin yararını hedefleyen ve bu sebepten ötürü adaletle bağdaşan tek yönetim biçimi değildir.[83] Monarşi ve aristokrasi, yani tek bir kişinin veya üstün konumdaki bir grubun yönetimi, ilke olarak kendilerini aynı hedefin gerçekleştirilmesine adayabilir ve bu hedefe ulaşmayı başardıkları ölçüde adalet getirme iddialarını savunabilirler. Ancak başarıları veya başarısızlıkları, neredeyse dolaysız bir biçimde yöneticilerin erdemine, ferasetine ve talihine dayanmaktadır. Aristoteles'in şiddetle önerdiği gibi ancak *politeia* örneğinde, adaleti pratik olarak hayata geçirme olasılığı, ağırlıkla iktidarın kurumsal örgütlenmesine ve buna mütevellit gerçekleşen sorumluluk bölüşümüne dayanır.

Aristoteles, daha sonraları Thomas Hobbes veya Jeremy Bentham'ın takipçilerinin sık sık yaptığı gibi, iktidarın kurumsal bir şekilde örgütlenişinin veya içerisindeki şahsi çıkarların tahmin edilebilir bir şekilde işlemesinin, kendi hedefleri olarak adaleti benimsemiş ve kaçınılmaz bir şekilde kendilerine dayatılan kısıtlamaları kabul etmiş faillerin amaçlarına nüfuz etmeden ve bunlarla ilişkilenmeden, güvenilir bir şekilde adil sonuçlar üretebileceğini hiç de varsaymış gibi görünmemektedir. Politik kurumları şahsi erdemin yerini alacak bir şey olarak görmemişti; aksine bu erdemi açığa çıkarıp sürdürmenin bir yolu ve daima nadir bir varlık olduğu kanıtlanabilen şeylerden tasarruf etmenin bir aracı olarak görmüştü.

Açıkça görüldüğü gibi, Aristoteles demokrasi ile *politeia* arasındaki ayrımı o anki yaygın kullanışlarından çıkarmamıştı. Temel bir karşıtlığa odaklanmak için geliştirmişti. Bu karşıtlığın tüm gayesi, iki büyük ve anlamlı soruya yanıt vermekti: İnsan-

83. Aristotle, *Politics*, 1279a, I, 18, 1279b, I, 10, s. 204-07.

ların önemli kalabalıklar halinde beraber yaşamalarındaki gaye nedir? Ve bu gayeye en iyi şekilde ulaşmak için birlikte yaşamlarını tam olarak nasıl örgütlemeliler? Gördüğü biçimiyle bu gaye, aslen insanlar arasındaki dile, tahayyüllere ve sempati ile antipatinin dengesine dayanan bir arayış olarak, yaşamının nasıl iyi bir anlam taşıyıp nasıl taşımadığına ilişkin zorlayıcı kavramları birlikte keşfedip tanımlamak ve sonrasında bu kavramların daha zorlayıcı olanlarını gerçek hayatların sürdürüldüğü yaşam içerisinde, mümkün olan en ileri derecede hayata geçirmekti. Aristoteles'in tahayyül ettiği haliyle bile, bu açık uçlu ve bir yere kadar merkezinden uzaklaşma eğilimi taşıyan bir ödevdi.[84] İmgesel gücünü büyük ölçüde yitirdi ve son yüzyıllarda zeminini, maddi konforu arttırma ve kişisel zevkleri çoğaltma arayışının çok farklı cazibelerine terk etti. Ancak Aristoteles'in hedefi de, aynı bize ait ekonomik enerjinin temel dinamiği olan o ikinci unsurlar gibi, hiç de yanlış tercüme etmeden mutluluk arayışı olarak tarif edilebilir.[85] Aristoteles'in bu arayışta gördüğü şeyde bizim için şaşırtıcı olan , deneyimle ve bir yaşamı biçimlendirme iradesiyle ilişkilendirdiği değer değil, katılımcı bir özyönetim sistemini bu arayışa çare olarak, Yunan *polisine* has özellikleri ise ona erişmek için özel bir fırsat olarak gördüğü boyuttur.

Kitabı *Politika*'nın önce Avrupa, sonrasında da tüm dünya düşüncesi üzerinde bıraktığı büyük etki sebebiyle, bu iki belirleyici özelliğin de önemli olduğu görülmüştür. İçerisinde iyi bir yaşamın peşine beraberce düşülen bir yapı olarak *polisin* taşıdığı özel üstünlüğü, tarifi zor ve kafa karıştırıcı bir tema olup[86] bizi illa da ilgilendirmez. Ancak katılımcı bir özyönetim

84. Faydalı bir kıyaslama olarak bkz. Martha C. Nussbaum, *The Fragility of Goodness* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), Pt 3, s. 235-394.

85. Karşılaştırınız: David Bostock, *Aristotle's Ethical Theory* (Oxford: Oxford University Press, 2001).

86. Hegel'in baş döndürücü tasviriyle kıyaslayınız: "The Political Work of Art", yer aldığı eser: *The Philosophy of History*, Pt II, Bölüm 3, Çev. J. Sibree (New York: Dover, 1956), s. 250-76. E.M. Butler, *The Tyranny of Greece over Germany* (Cambridge: Cambridge University Press, 1935). Mogens Hansen'in farklı çağlar ve mekânlardan kent devletlerini ele aldığı son derece kapsamlı araştırma-

sisteminin bu arayışa destek sunacağı fikri, sonraki iki bin yılın büyük bir kısmı boyunca takip etmemiz gereken öykünün temel başlığını meydana getirmektedir. Aristoteles'in görüşündeki iki unsur özellikle önemlidir. Bunlardan biri, ortak yararın kabul edilmesi ve buna birlikte ulaşma isteğine dayandığı durumlarla, yurttaşlarının kapasitelerinden yararlanan ve onların kötücül ve tehlikeli niteliklerini etkili bir şekilde kısıtlayan bir şekilde örgütlendiği durumlarda, çoğunluğun yönetiminin sahip olduğu faziletlere ilişkin daha adil ve dikkatli bir değerlendirmedir. Nihayetinde daha az belirgin olsa da uzun zaman boyunca en az aynı ölçüde önemli olmuş ikinci unsursa, Aristoteles'in sadece çoğunluk yönetiminin sağlıklı biçimiyle patolojik halini karşılaştırması değil, *demokratia* terimini patolojik biçimi için kullanma kararıdır.

Yunan demokrasi savunucuları, türlü türlü politik düzenlemeler yoluyla, çoğunluğun hâkimiyetini (*to plethos*) methedip onun uğruna mücadele etmişlerdi. Ancak Aristoteles'in aksine, ya bu uğurda kitaplar yazmayı tercih etmemişler ya da yazmış oldukları kitaplarını muhafaza etmeyi başaramamışlardı. Resmettikleri gerçeklerle aktardıkları bulguların büyük kısmı, bu dünyadan arkalarında çok cılız izler bırakarak geçip gitti.[87] *Politeia*'nın Aristoteles için (Hobbes'un aracını kullanırsak) basitçe istenilen demokrasi, *demokratianın* ise (sizin ve benim için demokrasi) şiddetle istenmeyen demokrasi olduğunu söyleyebiliriz. Kelimenin kendisi olumsuz bir anlamla yüklenmekle kalmamıştır; bir kat daha büyük bir ısrarla, böyle bir şüpheyi neden hak ettiğini gereğinden fazla çağrışımlarla açıklayan bir dizi düşünce yoluyla damgalanmıştır. Aristoteles'in en sonunda Ortaçağ Avrupası'na ve böylelikle modern politik kavrayışa miras bıraktığı nihai kelime dağarcığında, demokrasi ortak yararı düpedüz hedeflememiş bir yönetim biçimiydi. Daha zenginlerin,

sında, klasik Yunan *polisi* ile ilgili bulgularla kıyaslayınız: '95 Theses about the Greek Polis in the Archaic and Classical Periods", *Historia*, 52 (2003), s. 257-82.

87. Karşılaştırınız: Finley, *Politics in the Ancient World* ile Farrar, *Origins of Democratic Thinking*.

daha iyi ve yüksek konumda olanların, daha müşkülpesent ve erdemli kişilerin pahasına, pişkince çoğunluğun hizmetine adanmış, üstü örtülmemiş grup çıkarlarına ait bir rejimdi. Tutumlarını Aristoteles'in kendilerine aktarmış olduğu dağarcık yoluyla benimsemiş oldukları için, kuşaklarca Avrupalı düşünürün bu kelimeden neden uzak durduklarını anlamak pek de zor değildir. Demokrasi halihazırda varlıklılar, iktidar sahipleri ve hatta iddiaları olanlar için şiddetli, değişken ve tehditkâr bir yapıdan ibaret değildi; Aristoteles'in yüzyıllar boyunca Avrupalı hatiplere öğrettiği üzere, kendi içinde her yönüyle kötü niyetli ve rezil bir şeydi.

Peki bugün, böyle yakın bir zamanda ve eksiksiz bir şekilde fikrimizi değiştiren şey neydi? (Yahut fikrimizi olmasa bile, en azından sözel alışkanlıklarımızı ve onlarla ilişkili duygularımızı/hislerimizi değiştiren neydi?) Bu sorulardan ilki oldukça dobra bir sorudur ve muhtemelen yanıtlanması çok da zor değildir (her ne kadar akla yatkın bir cevabı kütüphane raflarından çekmek zor olsa da). Ancak ikincisi, yani yerkürenin genelinde politik meşruiyet ve uygunluk açısından ayrıcalıklı bir vektör olarak, *demokrasi* teriminin kendisini seçmemizin altında ne yattığı sorusu çok daha zorlu bir sorudur. Bunu kavramak için, bu kelimeyi olumsuz anlamından nötr bir konuma taşıyarak, sonrasında ise daha tereddütlü bir biçimde olsa da ileriye gidip adeta özgürce bir hevesle benimseyerek, kelimeyle ilişkilenmiş değerleri nasıl ve neden tersyüz ettiğimizden çok daha fazlasını görmemiz gerekmektedir. Politik kelimelerin değer içeren çağrışımlarında yaşanan böylesi değişimler, en uzun erimli politik mücadeleler sırasında gerçekleşir ve genellikle bu mücadelelerin sonuçlarını kayda geçirmeye hizmet eder.[88] Asıl soru, bugün demokrasiye karşı neden daha ılımlı hisler içinde olduğumuz veya bu çok ılımlı tavrımızın neden kelime tercihlerimize sirayet ettiği değildir. Mesele, bu devasa ağırlığa sahip politik umudu ve bağlılığı bünyesinde taşıması için, insanların

88. Örnek olarak kıyaslayınız: Quentin Skinner, *Visions of Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), Cilt 1, Bölüm 8-10.

tarihte söylediği tüm sözler arasından neden bu tek ve meşum Yunanca ismi seçtiğimizdir. Neden illa Yunanca bir sözcüğü seçmemiz gerekiyordu ki? Avrupalı olmayan büyük çoğunluk ve bizler, neden Avrupalı bir sözcük seçmeliydik? Neden onca Yunanca sözcük arasından bu olmalıydı? Neden bu muazzam kumarda bahislerimizi bu harf dizisine ve gevşek, bulanık sesler kümesine koyduk?

Kuşkusuz meseleye tamamen böyle baktığımızda, ya yaptığımız şeyi anlamakta ya da bahsin kendisinin konmasında ağır bir hata yaptığımız muhakkaktır. Canlı türlerinin kaderini[89] bir harf dizilişine veya bir ses dizisine bağlamak asla akıl kârı olamaz. Fakat bu elbette, şu an yaptığımızı farz ettiğimiz şey değildir. (Kuşkusuz yeterince doğru bir şekilde) Yaptığımıza inandığımız şey, bu kelimenin belli belirsiz de olsa, bu dünyada ayırt ettiği şeye bel bağladığımızdır: Ait olduğumuz ve bağlı olmaktan başka hiçbir gerçek seçeneğimizin olmadığı, her zamankinden daha karmaşık nitelikteki politik, toplumsal ve hukuki topluluklar ağı içerisinde iktidarın atanmasına ve sorumlulukların belirlenmesine yönelik az çok tutarlı bir yaklaşım.

Demokrasi, ya aitliğimizi ya da bağlılığımızı kabul ettiğimiz tek temelden ötürü, tercih ettiğimiz isim oldu. Sevinçle, hatta rahatlıkla bile benimsemeyebiliriz; ancak en azından bu koşul altında bunlar, her şey göz önüne alındığında inkâr etmek yerine kabul edebileceğimiz topluluklar olabilmektedir. Her şeyden önce, biz yani halk olarak politik özdeşliğe tekabül eden ve bize ait bir terimdir. Bu terimin taşıdığı anlam (çok açık bir şekilde, dış dünyada ne şekilde olduğuna karşılık gelmediği bugün bile)[90] insanların (bizlerin) iktidarı ellerinde tuttuğu ve yönettikleridir. Bu iddianın hakikatle bazı somut ilişkiler taşıdığı Atina'da da aynı anlama gelmekteydi. Artık daha çok koca bir gerçekdışılık, hatta arsız bir yalan gibi göründüğü bugün bile, aynı anlama sahiptir. Modern politika tarihinin büyük kısmı, bu bariz gerçekdışılıkla

89. Karşılaştırınız: Dunn, *The Cunning of Unreason.*

90. Karşılaştırınız: Dunn, *Western Political Theory in the Face of the Future* 2. baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), Bölüm 1

uzun, yavaş ve küskün bir uzlaşmadan, demokrasinin birçok defa politik özdeşlik için tercih edilen terimden katbekat uzak olduğu bir süreçten ibarettir.[91] Tüm girdapları, anaforları ve cansız durgunluklarıyla bütün bu mücadele boyunca, demokrasinin geçirdiği değişimler çoğu kez ihmal edilebilir bir önem taşımıştır. Buna odaklanmanın, tam olarak neyin mevzubahis olduğuna veya mücadelelerin neden bu şekilde gerçekleştiğine dair açık ve ekonomik bir kılavuzluk sunacağına inanmak için hiçbir özel sebep yoktur. Demokrasiyle ilgili çok özel bir şey olduğunun anlaşıldığı yer, bugün kazandığı ve tek başına sahip olduğu yüksek mevkidedir. Ortaya çıkan şey ne kadar geçici ve değişken nitelikte olsa da, bu sonuçta açıkça görebileceğimiz şey, gayet makul bir biçimde anlamaya koyulabileceğimiz (ve belki de artık bunu yapmamızın zorunlu olduğu) çok önemli bir şeyin olduğudur.

Öykünün bir yönü, yani bu tek sözcüğün benimsenişi tüm çetrefilliğinden ötürü, zamanda ve mekânda görece açık ve tekil bir şekle sahiptir. Halihazırda belirttiğimiz gibi bu başlangıcı olan bir öyküdür. O da tek bir kadın kahramana sahiptir. (*Demokratia* dişil bir isimdir.) Yahut bu da hayal gücünden yokun bir ifade ediş biçimi olarak görülecekse, önce Atina'da sonrasındaysa potansiyel olarak, bir grup insanın kendilerini hak ve sorumlulukları bakımından, oldukları şey yoluyla ve bunun sonucunda birbirlerine ait kişiler olarak gördüğü her yerde tek bir kolektif kahramana yani *demosa* sahip bir öyküdür.

Öykünün diğer yönü, yani tercih edilmeyen sözcükler hiçbir biçime sahip değildir. Ayırt edilebilir bir başlangıçtan ve kendi kendini tanımlamış mekânlardan tamamen yoksundur: Erkek ve kadın kahramanlardan oluşan kontrol edilebilir bir yelpaze oluşturmak bir yana, belirgin ve açık bir kişi listesi dahi yoktur. Açıkçası büyük kısmı, anlatmaya değmeyecek kadar kahramanlıktan yoksun ve önemsizdir. Yol kenarına

91. Karşılaştırınız: Neil Harding, "The Marxist-Leninist Detour", yer aldığı eser: Dunn (Der.), *Democracy: The Unfinished Journey* (Oxford: Oxford University Press, 1992), s. 155-87.

atılmış yüzlerce ve binlerce seçilmemiş sözcükten bir öykü meydana getirilemez.

Bir çırpıda ve açıkça uygun tek bir yapıyla potansiyel rakiplerini bir kenara atmayı veya onları öte yanda bırakıp boş vermeyi düşünemeyiz. Dahası, tüm bu sonu gelmez reddedişleri veya kaçınmaları art arda tutarlı bir şekilde elemek çok daha az mümkündür. Kolaylıkla yapabileceğimiz tek şey, halihazırda sorduğumuz bu üç soruya uygun düşen farklı türden sorgulamaların farkında olmaktır. Neden en başta Avrupalı bir sözcük? İkinci olarak neden Yunanca bir sözcük? Üçüncüsü de, Yunanca sözcükler arasından neden bu sözcük?

Bu sorulardan ilki ile üçüncüsüne verilecek yanıtların esas ağırlığı, açıkça dünya tarihinin yaklaşık son iki yüzyıllık dilimine tekabül etmektedir. Çok farklı bir türden olan şu soruya verilecek yanıtın farklı yönleridirler: İktidarı örgütlemenin ve iktidar için mücadele etmenin yollarından biri olarak kapitalist temsili demokrasi, son altmış yıl içinde neden böylesi ezici bir rekabetçi başarıya ulaştı? Tüm Yunanca sözcükler arasından bu Yunanca sözcük seçildi, çünkü ona bu muazzam rekabetçi avantajı kazandırmış şeyle yakından (muhtemelen yanıltıcı bir şekilde olsa da) bağlantılı ve bugün hâkim konumda olan politik bir formatla ilgili bir şeyleri adlandırmaktadır. Nihayetinde Avrupalı bir sözcük seçilmişti, çünkü küresel kapitalist ekonomiyi yaratmış, büyük ölçüde kendi içlerinde veya çabalarıyla bu ekonomiyi şekillendiren müteakip imparatorlukları kurmuş olan Çin değil Avrupalı güçlerdi ve bu güçler kuvvetten düştüğünde, amirane bir biçimde onların yerini alan, Avrupa'daki politik dilin mirasçısı konumunda olan ve büyük oranda bu dille inşa edilmiş güç Amerika Birleşik Devletleri'ydi.

Bir nebze üstünkörü nitelikteki bu kavrayış seviyesinin ötesine geçmek için, insan yaşamının dünya üzerindeki tarihini, insanların kendi bildikleri yoldan gitmeleri için verdikleri kör, tekil ve şekilsiz mücadele olarak görmemiz ve bu yolda avantajlar arasındaki dengenin neden tam olarak durmaksızın bazılarına meyilli olup diğerlerine karşı olduğuna tüm yönleriyle ve istik-

rarlı bir tarafsızlıkla bakmamız gerekir. Küresel bir ismin veya meşru politik otoritenin, neden San Buşmanlara veya Evans-Pritchard'ın Güney Sudan'da yaşayan, vatanları on yıllarca sürmüş baskıyla dağlanmış Nüerlerine ait dillerden gelmediğini anlamak çok zor değildir.[92] Fakat dünyayı türümüz için tek, sancılı ve kalabalık bir ortak yaşam alanına çeviren şeyin, bu sebepten ötürü Avrupa'nın bağnazlığını ve cemaatçi bakış açısını salt bir yerel bozukluk veya kıtasal bir damga olmak yerine küresel bir tarihsel güce dönüştüren şeyin Çin değil de neden Avrupa olması gerektiğini anlamanın hiçbir kesin ikna edici yolu yoktur.[93] Tercih edilmemiş sözcüklerin konumunu anlamak için, birçok şeyi verili olarak almak zorundayız. En başta da kapitalizm ile emperyalizmin yoğun bir şekilde birbiriyle örtüşen tarihini, bugün hepimizin ait olduğu bu dünyayı biçimlendiren şeylerin tarihini verili kabul etmek zorundayız.

Bu üç sorudan tuhaf olanı, bu çarpıcı küresel ve tarihsel kaderin keyfini çıkaran o ayrıcalıklı Avrupalı sözcüğün neden illa Yunanca bir sözcük olması gerektiğiydi. Onun yerine daha kuzeyden veya daha doğudan, Nordik veya Tötonik dillerden veya Türkçeden de gelebilirdi. Çok daha yalın bir şekilde, birazcık batıdan, Yunanistan'ın Romalı fatihlerine ait lisandan veya zaman içinde kaynağını bundan almış Roman dillerinden gelmesi de mümkün olabilirdi. Bu dillerin tümü, popüler politik tercihler

92. San Buşman insanlarının (çevrenin çevresi) başlarına gelenler için bkz. Leonard Thompson, *Survival in Two Worlds: Moshoeshoe of Lesotho* (Oxford: Clarendon Press, 1975), Bölüm 1, özellikle 13 & 19 veya C.W.de Kiewiet, *A History of South Africa: Social and Economic* (Oxford: Oxford University Press, 1957), Bölüm 1, s. 19-20; Britanyalı antropologların görmeyi sevdikleri biçimiyle Nuerler için bkz. E.E. Evans-Pritchard, *The Nuer* (Oxford: Clarendon Press, 1940). Daha yakın zamanda başlarına gelenler için bkz. Douglas H. Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars* (Londra: James Currey & Bloomington: Indiana University Press, 2004).

93. Buna yönelik en cesur girişimlerden biri şu eserdir: Mark Elvin, *The Pattern of the Chinese Past* (Stanford: Stanford University Press, 1972). Ayrıca bakınız: G.E.R. Lloyd & N. Sivin, *The Way and the World* (New Haven: Yale University Press, 2002) ve daha soluk kesici bir çerçeveyle, Jared Diamond, *Guns, Germs and Steel* (Londra: Jonathan Cape, 1997), Bölüm 16, "How China became Chinese", s. 322-33.

yoluyla birtakım yetki formlarını ayırt etmektedir. Kimisi belli bir süre boyunca, Avrupa'nın kendi içerisinde, hatta zenginlik ve iktidar için verilen küresel mücadelelerde bile baskın konumda olmuştu. Ancak, Üçüncü İmparatorluk İkinci Dünya Savaşı'nı bir şekilde kazanmış olsaydı yaşanacak olan ne olursa olsun, bu dillerden sadece biri, büyük Roma İmparatorluğu'nun Latincesi bugün tek gerçek ve zorlu rakip görünümündedir. Politik değerlendirmelere ilişkin dağarcığımızın büyük bir kısmını bize bahşeden hâlâ bu dildir: Yurttaşlık, meşruluk/yasallık, özgürlük, özel ve kamusal, anayasa, cumhuriyet, birlik/ittifak, federasyon ve muhtemelen doğrudan veya bir derecede devletin kendisi.

Bize vermediği tek kelimeyse *demokrasiydi.* Ve bunun nedeni, *demokrasinin* Romalılarca ödünç alma zahmetine girilmeyen bir kelime olmaması değildi. Demokrasinin sırf klasik bir Latince sözcük olması da değildi. Romalılara has bir düşünme biçimi değildi. Romalıların (bildiğimiz kadarıyla hiçbirinin) politikayı tahayyül etme biçimini ifade etmiyordu. Latince *populus* (halk) sözcüğünün, Yunanca *demos* sözcüğünün kötü bir tercümesi ise hiç değildi. Romalıların Roma *populusünü* Roma hukukunun nihai kaynağı, dolayısıyla da Roma'daki politik otoritenin kökeni olarak hiçbir şekilde ilişkilendirmemesiyle de ilgisi yoktu. Sebebi basitçe, *populusü* kendi başına, engelsiz ve kendi başlarına değiştirmekte sürekli özgür oldukları bir otorite çerçevesi içinde yöneten bir yapı olarak hiç görmeyişleriydi.[94] Romalıların (sayısız) kamusal yazıtlarında politik otorite birimi Senato ile Roma Halkı'ydı (*Senatus Populusque Romanus: SPQR*). Bu formülde (ve kesinlikle sadece bu formülde) Senato başat unsurdu.

Bu meseleyle ilişkili olarak, kimisi son yirmi-otuz yıl içinde Oxford'da ve diğer yerlerde çok güçlü bir şekilde öne sürülmüş olan daha bir dolu söylenecek söz vardır.[95] Belki de Roma Cum-

94. Mogens Hansen (*The Athenian Democracy*), dördüncü yüzyıl Atinası için buna çok benzeyen bir şey iddia eder, ancak *demokratia* teriminin sözsel çıkarımından ziyade politik bir sonucu olarak benzemektedir.

95. Özellikle bkz. Fergus Millar, *The Crowd in Rome in the Late Republic* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1998) & *The Roman Republic in Political*

huriyeti için, onu acı bir sonla buluşturan askeri yıkımlar ve emperyal itaatten farklı olasılıkta gelecekler vardı.[96] Belki, *populusun* büyük savunucuları Tribunes, Tiberius ve Gaius Gracchus kardeşlerin mücadelesi, yenik düştükleri politik cinayetlerden farklı bir sonuçla neticelenebilirdi. Hatta belki de, Cumhuriyet'i bilinen dünyanın büyük kısmını fethettiği ordularıyla birlikte hayatta tutmak ve Roma İmparatorluğu'nun sadece devirdiği yöneticiler için bir imparatorluk olması mümkün olabilirdi.[97] Neredeyse on beş yüzyıl boyunca, Avrupa topluluklarının politik düşüncesi bu ihtimaller üzerinde uzun uzun kafa yormak ve onları tekrar hayata geçirmek için yüzünü sürekli Roma'ya döndü.[98] Ancak bu, gerçekten de yaşanmış olan tarih değildi. İçinde yaşadığımız dünyayı biçimlendiren tarih bu değildi. Bugün, politik iktidarı gerektiği gibi uygulamak için koyduğumuz ismin neden demokrasi olduğuyla ilgili anlatacağı hiçbir şey yoktur.

Bildiğimiz kadarıyla Romalıların kendileri, kendi politik düzenlerini veya başkalarınınkini yorumlamak veya değerlendirmek için demokrasi terimini hiç kullanmadılar.[99] Ancak bu terim, Roma'nın tarihsel gelişimini politik bir topluluk olarak inceleyen en az iki çok yönlü Yunan düşünürü tarafından kendileriyle ilgili olarak kullanılmıştı: Polybius ve Cassius Dio.[100] Bu

---

Thought (Hanover: University Press of New England, 2002). Roma politik düşüncesinin gelişimi ve tarihsel etkileri üzerine yapılmış son derece aydınlatıcı çalışmalardır.

96. Yine de bakınız: Ronald Syme, *The Roman Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1939), veya Christian Meier, *Caesar,* Çev. David McLintock (Londra: Fontana, 1996).

97. Ancak Vergil'in parlak formülü -*Tu regere imperio populos, Romane, memento:* Ey Romalılar, sizin için halkı yönetmenin İmparatorlukla olduğunu hatırlayın (Vergil, *Aeneid,* VI, 851)- ikincisini pek de önermemektedir.

98. Bu durmak bilmeksizin yapılan geri dönüşlerin büyük tarihçisi John Pocock'tur. Özellikle bakınız: J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment* (Princeton: Princeton University Press, 1975) ve Edward Gibbon'un on sekizinci yüzyılın sonlarındaki başyapıtı bağlamında, son şaheserine bakınız: *The Decline and Fall of the Roman Empire:* J.G.A. Pocock, *Barbarism and Religion,* şimdiye dek Cilt 1-3 (Cambridge: Cambridge University Press, 1999-2003).

99. Millar, *The Roman Republic in Political Thought.*

100. Millar, *The Roman Republic,* s. 48-49.

iki düşünürden Polybius daha kibirli ve mağrur olandı. Roma'nın Akdeniz dünyası üzerinde hâkim konuma gelişini tahlil etmek ve gelecekte izlemesi beklenen rotaları keşfetmek için, Yunan politik düşüncesinin birikmiş kaynaklarından sistematik bir biçimde yararlanmıştı.[101] Kaleme aldığı *Tarihler* birçok yönüyle, iki bin yılı aşkın bir süre boyunca, Roma'nın olağanüstü yükselişinin dinamiklerini kavramaya dönük en sistemli girişim olarak kaldı. Bu eserlerde Polybius, bu muazzam yükselişin temeli ile birçok yüzyıl sonra diğer tüm insan topluluklarında olduğu gibi yenik düşmekten kurtulamayacağı içsel kırılganlıklar arasındaki ilişkileri kavramak için de çaba sarf etmişti.

Polybius Roma'yı, tuhaf bir öğretici açıdan bakarak incelemişti. Achean Birliği'nin müessir başkenti Megalopolis'in önde gelen politik ailelerinden birinde doğup büyüyen Polybius gençken, MÖ 168 yılında Konsül Aemilius Paullus tarafından Yunanistan'ın Roma hâkimiyetine alınmasını takiben rehin alınarak İtalya'ya getirilmişti ve on yıllar boyunca fatihinin hanesiyle yakın ilişkiler içinde yaşamış, en az bir süre boyunca oğullarından birine dersler vermişti. Scipio Aemilianus adlı bu çocuk, yirmi yılı aşan bir süreden sonra, önceki bir yüzyıl boyunca Akdeniz hâkimiyeti için Roma'nın en büyük rakibi olan ve bundan da yarım yüzyıl önce büyük generali Hannibal'ın liderliğinde Roma'yı yıkmasına ramak kalmış Kartaca'yı mağlup edip yağmalayan Romalı general olacaktı. Diğer niteliklerinin yanında Polybius, seçkin öğrencisinin alevler içindeki Kartaca'ya bakıp bir gün (beş yüz yıl sonra gerçekleşeceği gibi) Roma'nın da sonsuza dek yok olacağı düşüncesi karşısında verdiği acıklı

101. Millar, *The Roman Republic*, s. 23-36; F.W. Walbank, *Polybius* (Berkeley, Calif.: University of California Pres, 1972); Kurt von Fritz, *The Mixed Constitution in Antiquity* (New York: Columbia University Press, 1954); Claude Nicolet, "Polybe et les institutions romaines", E. Gabba (Der.), *Polybe* (Geneva, 1973), s. 209-58. Polybius'un Roma iktidarı ve Roma kültürüne yönelik oldukça değişken ve kararsız tutumlarını ele alan ilginç bir çalışma vardır: Craige B. Champion, *Cultural Politics in Polybius's* Histories (Berkeley, Calif.: University of California Press, 2004).

tepkiyi, bir miktar övgüyle birlikte aktaran tarihsel ortam ve kayıtlara dair iyi bir kavrayışa sahipti.[102]

Bazı açılardan, Polybius'un Roma'daki politik düzenle ilişkili çizdiği tabloyu okumak bugün çok zordur. Metninin büyük kısmı bize ulaşamamıştır. Kitabı çok kapsamlı bir dönem üzerine yazılmıştır ve muhtemelen, Aristoteles'in *Politika*'sı gibi, yazıldığı süre zarfı içinde ele aldığı temel husus konusunda yazarının bakış açısından önemli ölçüde farklılaşmıştır. Bugün varabileceğimiz yargılar kadarıyla, düşüncesinin bazı yönlerinin asla bütünüyle tutarlı ve açık olmadığı sonucuna varmak makuldür. Ancak aşikâr olan şey, Roma'nın monarşi olmaktan çıktığı bir dönemde, bazı bakımlardan bir demokrasiye dönüştüğü fikrinin, görünüşte hiç aklına gelmemiş olduğudur. Kentin önde gelen ve kuşaklar boyunca Konsülleri desteklemiş olan politik ailelerinden birine mensup olduğu düşünüldüğünde, bu hiç de şaşırtıcı değildir. Polybius, bir nebze daha az mantıklı bir

102. Polybius, *The Histories*, Çev. W.R. Paton, 6 cilt (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1922-27), XXXVIII, 22, Cilt 6, 438-9: "Tamamen yıkıldığı sırada ve son nefesini vermek üzereyken kente bakan Scipio'nun düşmanları için gözyaşı döktüğü ve açıkça ağladığı söylenir. Derin düşüncelere dalıp, tüm kentlerin, ulusların ve otoritelerin aynı insanlar gibi bir gün yok olacağını; aynısının zamanında müreffeh bir kent olan Ilium'un, kendi çağlarının en ululuları Asur, Med ve Pers imparatorluklarının ve ihtişamı hâlâ taze olan Makedonya'nın da başına geldiğini fark ettikten sonra, ya kasıtlı ya da kazara ağzından şu dizeler döküldü:

> Kutsal Truva'nın yıkılacağı bir gün elbet gelecek
> Ve o gün Priam ile halkı katledilecek.
> (Homeros, *Iliad* VI, s. 448-9)

Ve Polybius, öğretmeni olduğu için serbestçe onunla konuşurken, ona bu sözlerle neyi kastettiğini sorduğunda, aldığı cevap hiç de saklamaya gayret göstermeden aktardıkları üzere, tüm insanların başına gelenleri düşündüğünde aynısının kendi ülkesine de olacağından korktuğu oldu. Polybius onun bu sözlerini gerçekten de duymuş olup, tarihinde anımsamaktadır."
(Bu bölüm sadece şu eserle bize ulaşabilmiştir: Appian, *Punica*, 132; ancak şuna da bakınız: *Histories*, XXXVIII, 21, s. 436-37.) Walbank bu yapmacık pasajın önemi ve değeri konusunda kuşkuludur (*Polybius*, 11). Bu şüphelerin kaynaklarına dair itinalı bir tartışma için bkz. A.E. Astin, *Scipio Aemilianus* (Oxford: Clarendon Press, 1967), s. 282-87.

biçimde olsa da Aristoteles gibi, demokratik bir unsurun politik bir topluluğun örgütlenmesinde, özellikle de kendi örneğinde Roma Cumhuriyetinin örgütlenmesinde taşıdığı pratik değeri tamamen kabul etmekteydi. Ancak yine Aristoteles gibi, bu değerin sıkı bir şekilde iki başka unsur, yani aristokratik ve monarşik unsurlar tarafından sertçe kısıtlanmasına tabi olduğunda çok ısrar etmekteydi. Nitekim bu iki unsur Roma örneğinde, birçok meseleye ilişkin inisiyatif alma gücünü her şeyden önce Senato ve Konsüllerle sınırlandırmıştı.[103] Erkek üyelerinin üst politik makamlara erişme beklentilerinin, yurttaş meclisleri tarafından seçilme kabiliyetlerine bağlı olmayı sürdürdüğü durumda bile, Scipio ailesinin hamiliği altında olan biri için Roma'yı bir demokrasi olarak görmek, son derece tuhaf olurdu.[104]

Atina'daki Konsey (*Boule*) ile Roma'daki Senato'nun oluşumları, yetkilendirilmesi ve pratik güçleri arasında yapılacak basit bir kıyaslama, Polybius'un kendisi için de açıkça görüldüğü gibi, böyle bir denkliğin ne kadar mantıksız olduğunu doğrudan gösterir niteliktedir.[105] Ancak şaşırtıcı olan Polybius'un, Roma'nın halihazırda bir demokrasi olduğu (veya herhangi biri tarafından kolaylıkla böyle anlaşılabileceği) değil, uzun vadede ve talihsiz bir biçimde demokrasiye dönüşebileceği şeklindeki yargısıdır. Bunun gerçekleşmesi halinde ve gerçekleştiği durumda, Polybius bu durumun uzun süremeyeceği ve kentin kaçınılmaz olarak

103. Aristotle, *Politics*, özellikle 1281b-1284a, s. 220-24; karşılaştırın, Polybius, *Histories*, VI, 10-18, Cilt 3, s. 292-311. Esas amacı ile ilgili olarak bkz. *Histories*, I, 5-6, Cilt 1, 2-5: "Kim, Romalıların 53 yıldan kısa bir süre içinde, tüm meskun dünyayı salt kendi buyruklarına tabi kılmalarını -tarihte eşi olmayan bir şeyi- sağlamış araçlarla politika sistemini öğrenmek istemeyecek kadar değersiz ve tembeldir?" Demokrasi kategorisinin, Roma'daki politik yaşamın doğrudan tanımlamaktan ne kadar uzak olduğuna ilişkin iyi bir bakış açısı şu eserden çıkarılabilir: Andrew Lintott, *The Constitution of the Roman Republic* (Oxford: Oxford University Press, 1999) ve Claude Nicolet, *The World of the Citizen in Republic Rome*, Çev. P.S. Falla (Londra: Batsford, 1980).

104. Millar, *Roman Republic*, 170.

105. Hansen, *The Athenian Democracy*; karşılaştırın: Millar, *Roman Republic*, s. 166-67; Polybius, *Histories*, VI, 13, Cilt 3, s. 298-301 (Senato ve diplomasi üzerine).

kendisini yok etmek zorunda kalacağı uyarısında bulunmuştu.[106] Kartaca'nın alevleri Got lideri Alaric'in Roma'yı yağmalaması gibi nihai bir yabancı fethin alameti olmuşsa, Polybius'un kendisi Roma'nın büyük serüvenini sona erdirecek ve bütünüyle kendi içinde doğacak bir etmenin ihtimali üzerinde de kafa yormuştu: Bu demokrasinin gelişiydi.

Tahlillerinin bu noktasında, Polybius'un kelime dağarcığı bir nebze bulanmış ve demokrasi, Platoncu geleneği takiben *oklokrasi* olarak adlandırılmıştı[107] (demokrasinin en kötü türü; *demosun* en aşağı ve en başıbozuk unsurlarının, sonrasında İngilizcede belirtildiği biçimiyle ayak takımının yönetimi). Ancak bu, teşhisi geliştirmekten çok hakaretin derinleştirilmesi olmuştur. Bütünüyle plansız olsa da[108] incelikli bir şekilde dengelenmiş rakip unsurlarıyla birlikte, Roma'ya bildiği dünyanın büyük kısmını fethetmesini sağlayan politik yapıların tümü (*politeia*) rahatlıkla, iktidarın bu unsurlardan sadece biri tarafından engelsizce yönetildiği bir durumla, sadece iktidar üzerindeki tüm harici kısıtlamaları değil, aynı zamanda onu kullananlar arasındaki her türlü içsel engeli de ortadan kaldıran bir durumla sona erebilirdi.

Polybius'un resmettiği Roma, bin beş yüz yıl boyunca bütünüyle gözlerden kayboldu. Ancak kaybolmadan önce ve Renosans sonrasında tekrar su yüzüne çıktığında, demokrasiyi dünyanın büyük bölümüne, gelecek vaat eden bir rejim biçimi olarak önerdiğini söylemek pek de mümkün değildi. Onun gözünden bakıldığında demokrasi, kâbusların en korkuncu veya herhangi bir Avrupalı'nın bilip bileceği en azametli tarihsel modelin nihai yıkımıydı: Tüm bir uygarlığın yıkımı için, hem bir sembol hem de potansiyel bir mekanizmaydı. Onca sözcük

106. Polybius, *Histories,* VI, s. 57, 396-99: özellikle "Bu gerçekleştiğinde devlet, en parlak tınılarıyla özgürlük ve demokrasi (*demokratia*) ismini alır, ancak özü olabilecek en kötü şeye dönüşür, yani aşağı güruhların yönetimine (*ochlokratia*)." Millar, oldukça ikna edici bir şekilde, Polybius'un bunu söylerken aklında sadece Roma'nın olduğu hususunda ısrar etmektedir, *Roman Republic,* 30, 35-36.
107. A.g.e., VI, s. 57, 398-99.
108. A.g.e., VI, s. 10, 12-14, 292-93.

arasından bu sözcüğün, zamanı geldiğinde dünyayı fethedeceği kimin aklına gelirdi ki?

Bildiğimiz kadarıyla *demokratia* kelimesi Latinceye, 1260'ta Dominikan Rahibi Moerbekeli Friar William'ın Aristoteles tarafından yazılan ve pratik bir faaliyet olarak politikanın antik dünyadan kalmış en sistemli incelemesi olan *Politika* eserini çevirmesiyle girdi.[109] (İslam'ın düşünsel tarihi ve modern Ortadoğu'nun politik tarihi açısından bakıldığında, Aristoteles'in düşünceleri İslam medeniyetinin önemli merkezlerinde çok daha ayrıntılı ve hatırı sayılır oranda ve eski dönemlerde ele alınmış olsa da, terimin Arapçaya girmemiş olması önemli bir hususdur.)[110] Uygun bir şekilde Latinceye aktarılmasının ardından, politik pratikler ile olasılıkların değerlendirilmesinde bir araç olarak erişilebilir hale gelmiş ve o günden itibaren de bu özelliğini sürdürmüştü. Kazandığı bu yeni görünüm altında, faydalı bir kavram olduğunu kısa sürede kanıtlamıştı. Bunun sebebi ele alınıp üzerine kafa yorulacak sayısız miktarda egemen demokrasinin varlığından ziyade, Aristoteles'in itinayla belirttiği gibi çok farklı türden politik rejimlerin birtakım demokratik unsurlar taşımasının mümkün olmasıydı. On üçüncü

109. Millar, *Roman Republic,* s. 55-58; Joseph Canning, *A History of Medieval Political Thought* (Londra: Routledge, 1996), s. 125-26; Janet Coleman, *A History of Political Thought from the Middle Ages to the Renaissance* (Oxford: Blackwell, 2000), s. 62; Coleman, s. 50-80, Aristoteles'in *Politika* eserinin özümsendiği eğitsel uygulamaların arka planını mükemmel aktarmaktadır; Anthony Black, *Political Thought in Europe 1250-1450* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), s. 20-21.

110. Coleman, *History of Political Thought,* s. 55. İslam medeniyetinin geldiği doruk noktasında, Aristoteles'in düşüncesinin birçok unsuruna dair etkili bir talebin varlığı kanıtlanmıştır. Ancak İslami toplulukların politik örgütlenmesi hiçbir yönüyle, politikanın önemine ilişkin yaptığı araştırmaya değinmek için acil bir vesile sunmamaktadır. (Dimitri Gutas, *Greek Thought, Arabic Culture: The Graeco Arabic Translation Movement in Baghdad and Early Abbasid Society* (Londra: Routledge, 1998); Muhsin Mahdi, *Alfarabi and the Foundation of Islamic Political Philosophy* (Chicago: University of Chicago Press, 2001); Muhsin Mahdi, "Avicenna", *Encyclopedia Iranica,* Cilt 3 (Londra: Routledge, 1989), s. 66-110; Richard Walzer, *Greek into Arabic* (Oxford: Bruno Cassirer, 1962), Bölüm 14, "Platonism in Islamic Philosophy".

yüzyıl İtalya'sının kendi kendisini yöneten şehir devletleri, içsel örgütlenmelerinin amaçlarıyla ilgili olarak kendi kavramlarına sahiplerdi ve bunu tüm çalkantılı çeşitlilikleri içinde kapsamlıca açıklayıp yorum yapmak için Romalıların cumhuriyetçi özgürlük dilini kullanmışlardı.[111] Bazı kentler iktidarın yürütülmesi amacıyla, görece büyük yurttaş yapılarını, seçimle gelen yöneticiler ve açık bir hukuki çerçeveyle birleştirmişti. Ancak bunlardan hiçbirisi, rejimlerinin taşıdığı erdemleri savunmak amacıyla Moerbekeli rahibin yeni ortaya çıkardığı bu Yunanca sözcüğü benimsemeye yanaşmamıştı. St. Thomas Aquinas'ın *Prenslerin Hükümdarlığı* eserini devam ettirmiş Luccalı Ptolemy,[112] MÖ ikinci yüzyılda kurulmuş Roma Mahkemesi'nin, Senato ve Konsüllerle somutlaşmış cumhuriyetçi rejim içindeki şüpheye yer bırakmayan aristokratik önceliğe, demokratik bir unsur eklediğini (*demokraticus principatus*) fark etmişti.[113] Kent rejimleriyle (*De Regimine Civium*) az çok aynı dönemde yazılarını kaleme almış ve o dönemin İtalya'sını detaylı bir şekilde gözlemlemiş, önde gelen medeni hukukçulardan Sassoferratolu Bartolus, aynı Aristoteles'in tembihlemiş olduğu gibi, azınlık yönetiminin iyi ve kötü türleriyle (*aristocratia* ve *oligarchia*) çoğunluk yönetiminin iyi ve kötü türlerini (*politia* veya *democratia*) birbirinden ayırmıştı.[114] Ancak Ortaçağ'da veya erken modern dönemde yaşamış hiçbir İtalyan yazar, bildiğimiz herhangi bir İtalyan kent devletini kabaca bir demokrasi olarak tanımlamamıştı; nitekim Aristoteles'in sözcüklerini Latince içinde kullanan (veya bu sözcüklerin aktarıldığı diğer dillerde) biri, böyle bir tarifle ancak söz konusu kente hakaret etmiş olurdu.

111. Quentin Skinner, "The Italian City-Republics", yer aldığı eser: J. Dunn (Der.), *Democracy: The Unfinished Journey*, 57-69; Hans Baron, *The Crisis of the Early Italian Renaissance*, gözden geçirilmiş baskısı (Princeton: Princeton University Press, 1966); Philip Jones, *The Italian City State: From Commune to Signoria* (Oxford: Clarendon Press, 1997).

112. Millar, *Roman Republic*, s. 58-59.

113. A.g.e., s. 60-61.

114. A.g.e., s. 62-63.

Terimin, Yunanca aslındaki tarif edici, tarafsız ve yalın niteliğini kısmen yeniden kazanması ve çok daha saygın Aristotelesçi ikizi *politeia*'nın damgalayıcı varlığından silkinip kurtulması tamı tamına üç yüz yıl sürdü. Bunu yapmaya başladığında dahi, *politeia* (politika) güçlü ve olumlu çağrışımları hâlâ korumaktaydı: Monarşi, aristokrasi ve demokrasinin en iyi özelliklerini bir şekilde kendisinde birleştirmiş, karma bir yönetim biçiminden ibaret değildi; aksine demokrasiyi en uysal ve kabul edilebilir halinde tutmayı umabileceğimiz biçimlerde kısıtlamak için icat edilmişti.

Ancak on yedinci yüzyılda terimin kendisi, bu olumsuz çağrışımlardan kurtulmaya başladı ve yavaş yavaş ve çok tereddütlü bir şekilde olsa da, mevcut politik düzenlemeleri savunmak ve haklı çıkarmak ya da yeni rejimlere duyulan acil ihtiyacı dile getirmek için kullanılır oldu. Bunu birbirinden farklı bir dizi ortamda başardı. Kuşku yok ki, on yedinci yüzyılın başlarında bir Katalan'ın böyle bir fırsatı vardı. Perpignanlı avukat Andreu Bosch, mevcut anayasası ve Cortes ile Generalitet adlı iki esas kurumuyla Katalonya'nın, aslında demokratik ilkeler temelinde yönetildiği, çünkü "genel hukuka göre, tüm cumhuriyetlerde ve kentlerde devletin basitçe halkla aynı şey" olduğu (*es lo govern lo poble*) konusunda oldukça ısrarlıydı.[115] Bu örnekte, rejimin kendisini keskin hatlarıyla demokrasi olarak tarif etme fırsatı, pek de iyi değerlendirilmiş gibi görünmemektedir. Ancak aynı yüzyılın ilerleyen dönemlerinde bu fırsat kendisini en çarpıcı haliyle, güçlü, ticari açıdan dinamik ve yarı-cumhuriyetçi Birleşik Hollanda'da, Johan ve Pieter de la Court'un zorlu ve aydınlatıcı yazılarının çeşitli yerlerinde,[116] Franciscus Van den

115. Andreu Bosch, *Summari, index o epitome des admirables y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello I Cerdanya* (1628), facsimile Barcelona 1974; Aktaran: Xavier Gil, "Republican Politics in Early Modern Spain: the Castilian and Catalona-Aragonese Traditions", yer aldığı eser: Martin Van Gelderen & Quentin Skinner (Der.), *Republicanism: A Shared European Heritage* (Cambridge: Cambridge University Press), Cilt 1, s. 263-88, s. 280.

116. Wyger R.E. Velema, "That a Republic is Better than a Monarchy: Anti-Monarchism in Early Modern Dutch Political Thought", yer aldığı eser: Skinner &

Enden'in *The Free Political Propositions and Considerations of State in 1665* adlı eserinde[117] ve hepsinden de öte muhalif görüşlü Yahudi Benedict de Spinoza'nın derinlikli ancak üstü örtük düşüncelerinde açığa vurmaya başladı.[118]

Demokrasi terimi bu aşamada bile, bir düstur olarak hizmet etmekten fersahlarca uzaktı. Bugün hepimiz için bariz bir demokrasi alameti olarak görmenin gayet doğal olduğu büyük on yedinci yüzyıl mücadelelerinde ve hepsinden de öte Eşitlikçilerin (Levellers) İngiltere yönetimini tebaasının etkin rızasına tabi kılmak için oldukça geniş uçlu bir ayrıcalıktan yararlanmaya yönelişinde,[119] demokrasi kelimesi hiçbir kamusal rol oynamamaktadır. Gittikçe daha büyük bir ısrarla belirmeye başlaması, İngiltere devletini temellerinden sarsmış, karıncalar gibi kay-

---

Van Gelderen, *Republicanism*, Cilt 1, s. 9-25, özellikle s. 13-19; Martin Van Gelderen, "Aristotelians, Monarchomachs: Soverignty and *respublica mixta* in Dutch and German Political Thought, 1580-1650", Skinner & Van Gelderen, *Republicanism*, Cilt 1, s. 195-217.

117. *Vrye Politijke Stellingen en Consideratien van Staat*, s. 172-73, (Der.) Wim Klever, Amsterdam 1974, Aktaran Martin Van Gelderen, "Aristotelians, Monarchomachs and Republic", Skinner & Van Gelderen (Der.), *Republicanism*, Cilt 1, s. 195-217, s. 215-16.

118. Hans Erich Bödeker, "Debating the *respublica mixta*: German and Dutch Political Discourses around 1700", Skinner & Van Gelderen (Der.), *Republicanism*, Cilt 1, s. 219-46, özellikle s. 222-28; Jonathan Scott, "Classical Republicanism in Seventeenth-Century England and the Netherlands", Skinner & Van Gelderen, *Republicanism*, Cilt 1, s. 61-81, özellikle s. 76-80; Warren Montag, *Bodies, Masses, Power: Spinoza and his Contemporaries* (Londra: Verso, 1999); Jonathan I. Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity, 1650-1750* (Oxford: Oxford University Press, 2001); Hans Blom, *Morality and Causality in Politics: the Rise of Materialism in Seventeenth-Century Dutch Political Thought* (Utrecht: University of Utrecht Press, 1995).

119. Esas sahne, parlamenter ordular arasındaki Putney tartışmalarıydı: A.S.P. Woodhouse (Der.), *Puritanism and Liberty* 2. baskı (Londra: J.M. Dent & Sons, 1950); David Wootton, "The Levellers", yer aldığı eser: Dunn (Der.), *Democracy: The Unfinished Journey*, s. 71-89 & "Leveller Democracy and the English Revolution", yer aldığı eser: J.H. Burns & Mark Goldie (Der.), *Cambridge History of Seventeenth-Century Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), s. 412-42. Ancak harekete ilişkin en iyi araştırma hâlâ şu eserdir: H.N. Brailsford, *The Levellers and the English Revolution*, 2. baskı (Nottingham: Spokesman Books, 1976).

naşan büyük bir isyan dalgasına karşı verilen kaygılı ve tutucu yanıtlardadır. Thomas Hobbes bizzat, Büyük İsyan'ın ve kral katlinin suçunu birçok farklı etmene, özellikle de İncil'in yerel konuşma diline tercüme edilmesine,[120] Protestan teolojisinin gelişimine ve ruhbana ait hırsların sürekli çoğalmasına atmıştı. Ancak belirlediği kötü karakterler arasında en yüksek mevki, Avam Kamarası'nda üniversitelerden aldıkları ucuz ve budalaca eğitimle övünen,[121] antik dünyanın cumhuriyetçi gevezelikleriyle başları dönmüş[122] 'demokratik centilmenlere' düşmekteydi.

Hobbes, Uzun Parlamento üyelerini 'demokratik' olarak tarif ederken, kesinlikle onların sözcüğünü kullanmıyor ve gerçekte benimsedikleri inançlara ilişkin adil bir betimleme neredeyse hiç yapmıyordu. Ancak uzun vadede, sadece savundukları inançlarla tutumların kaynaklarını değil, nihai surette bunlardan ileri gelen politik içermeleri de onlardan daha iyi gördüğünden bu denli emin olmakta muhtemelen haklıydı. Muhtemelen İngiliz İç Savaşı'nın sürdüğü dönemde ve kesin olarak akıllara sükûnetten oldukça uzak bir halet-i ruhiye içinde geldiği anda, güçlü tabiiyet kaynaklarını ayırt etmek için kullanılan bu aşağılayıcı analitik terim, nihayet açık bir görünüm kazanmıştı. Bu andan itibaren demokrasinin en azından sözel seviyede[123] dünyanın efendiliğine yükselişi, sadece bir an meselesiydi. Hobbes'un *Behemoth* (1676) eserinin basılmasını takip eden yüzyıllar içinde, bir dolu tabiiyet ilişkisi gelip geçti ve pekçok rejim kurulup yıkıldı. Ancak tek bir kelime, tüm bu zaman zarfı boyunca ve gitgide daha ısrarcı bir şekilde, ilerleyişini sürdürdü. Ezoterik ve utanç dolu geçmişinden kurtulup, aleni ve mağrur bir gelecek iddiası kazandı. Bu hak

120. Hobbes, *Behemoth, or the Long Parliament*, 2. baskı, F. Toennies (Londra: Frank Cass, 1969), s. 21: "Çünkü İncil İngilizceye tercüme edildikten sonra, İngilizce okuyabilen her insan, hatta her oğlan ve kız Ulu Tanrı'yla konuşabileceğini ve söylediklerini anlayabileceğini düşünür olmuştur."

121. Hobbes, *Behemoth*, s. 26-44.

122. A.g.e., s. 43; *De Cive: the English Version*, Der. Howard Warrender (Oxford: Clarendon Press, 1983).

123. Karşılaştırınız: Dunn, *Western Political Theory in the Face of the Future*, Bölüm 1.

ettiğinden çok daha fazlasıydı ve zaferinin gerçek temellerine dair kötü bir betimlemeydi. Yine de, insan deneyimi içinde başlı başına onaylanıp tanınmayı gerektirecek kadar çarpıcı ve önemli bir değişimdi.

Sonraki yüzyılın başlarında, tüm belirgin çekim gücüyle bu değişimin ayırdına varmak daha da kolaylaşmaktadır. En başta hususi öz-tanımında görülür hale gelmektedir. Örnek olarak, görece çok genç yaşlarda yazmış, Katolik bir rahibin gayri meşru oğlu olan ve evvelce geniş kesimlerin nefretini kazanmış *Christianity not Mysterious* (1696) kitabının yazarı İrlandalı Deist John Tolland'ın, 1705 yılında James Harrington, John Milton ve 'demokratik yönetim tasarılarını" savunan diğer kişilerin hayatlarını geniş kesimlere duyurmakla ve eserlerini baskıya hazırlamakla övünürken bulmaktayız.[124] Ancak bu büyük oranda şahsi bir mektup bağlamında yapılmıştı ve bu açıdan bile dürüst olmaktan çok uzaktı. Toland, en kibirli aristokrat hamilerden en adi ve sıradan insanlara dek, kendisiyle uğraşmak zorunda kalan herkesi çıldırtmış, akıl karıştırıcı bir cazibeye ve efsanevi bir patavatsızlığa sahip bir şahsiyetti. Dahası kendi öz terakkisi içinde yorulmak bilmez bir insandı ve bunu geliştirmede kullanmayı seçtiği tekniklerde epeyce özensizdi. Ancak Toland bile, politik tabiiyetini gözü kara bir berraklıkla kamuoyuna açma konusunda tereddüte düşerdi.

Bu değişimi mümkün kılan şeyi anlamak için, daha istikrarlı, sağlam ve dürüst görüşlere ihtiyacımız var. Bu görüşlere ulaşmak içinse, on yedinci yüzyılın en büyük iki politik düşünürüne,

124. Blair Worden, *Roundhead Reputations* (Londra: Penguin, 2002), s. 100. Worden, sayfa 95-120 arasında, her şeyden önce Toland'ın diri coşkunluğu ile manipülatif fırsatçılığına vurgu yaparak, faal olduğu dönemdeki Toland'a ilişkin canlı bir tasvir sunmaktadır (s. 119). Ayrıca bkz. Sullivan, *John Toland and the Deist Controversy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1982) ve Chiara Giuntini, *Panteismo e ideologia repubblicana: John Toland (1676-1722)* (Bologna: Il Mulino, 1979); Blair Worden, "Republicanism and the Restoration 1660-1683", David Wootton (Der.), *Republicanism and Commercial Society 1649-1776* (Stanford: Stanford University Press, 1994), s. 139-93 ve Israel, *Radical Enlightenment*.

yani Hobbes ve Spinoza'ya geri dönmekten daha iyi bir seçenek pek yoktur. Hobbes uzun uzadıya demokrasi aleyhinde yazılar yazmış ve temel kusurlarını tek seferde saptamak için elinden geldiğince keskin bir dil kullanmıştı. Antik kaynaklarının da teşvikiyle, demokrasiyi düzensiz, istikrarsız ve aşırı ölçüde tehlikeli bir rejim olarak görmekteydi. Ancak bunu çoğunlukla kendine has bir şekilde; doğa durumundaki güvensizliğin büyük kısmını (her yeri kuşatan ve her zaman geçerli olan bir tehlike koşulu), ancak insanların birbirlerini sabırla ve ölçüsüz uzunlukta dinlemelerinin beklendiği bir düzende idrak edilebilen karşılıklı bir saldırganlık seviyesiyle birleştirerek yapmaktadır. Bilhassa hatipler (veya kendilerini böyle görmekten hoşlananlar) için bir cennet olup, aslında hatiplerce kurulan bir tiranlık biçimiydi: Kişinin iradesinin, daha iyi argümanlardan ötürü değil de daha etkili konuşmalar sonucu başkalarının gücüne tabi kılınması.[125] Hobbes, hatiplere özgü yenilginin acısını ve demokratik katılım içerisinde, söz konusu olan şeylerle ilgilenen ancak hatiplik kabiliyetinden yoksun olan kişiler için bu hislerin taşıdığı merkezi konumu, kendisinden önce ve sonra gelen herkesten daha iyi kavramıştı:

> *Kimileri çıkıp, Popüler/halka ait bir Devletin Monarşik olana kıyasla çok daha tercih edilebilir olduğunu söyleyecektir; çünkü tüm insanların kamusal işlere el attığı bir yerde, çok zorlu ve ehemmiyetli hususları tartışırken herkesin bilgeliklerini, irfanlarını ve belagatlarını gösterme fırsatı vardır; nitekim bu savın arkasında yatan mantık, insan doğasındaki övünme arzusunun, bu tür becerilerde sivrilmiş ve kendilerini diğerlerinden üstün gören kimseler için her şeyden daha enfes ve güzel bir şey olduğudur. Ancak bir Monarşide, övgüye ve saygıya mazhar olma yolu Tebaanın büyük bir kısmına kapalıdır ve bu*

125. Thomas Hobbes'a ait *De Cive: The English Version* eserinin çağdaş tercümesi, bazı hatalara rağmen Hobbes'un kalemindeki havayı daha iyi iletmektedir. Analitik ve tarihsel olarak daha güvenilir bir baskısı için bakınız: Thomas Hobbes, *On the Citizen,* Der. Richard Tuck & Çev. Michael Siverthorne (Cambridge: Cambridge University Press, 1998). Hobbes'un klasik retorikle ilişkisinin merkezi önemi için bkz. Quentin Skinner, *Reason and Rhetoric in Hobbes's Philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

yollar tamamen ortadan yittiğinde, bu ne de büyük bir haksızlıktır? Size anlatayım: Bizimkilerin değil de hor gördüğümüz görüşlerinin tercih edilmesi; yüzümüze karşı bilgeliğimizin değersiz kılınması; boş bir gururun şüpheli muhakemesi sonucu kesin bir nefretle karşı karşıya gelme (daha iyi veya kötü olsak bile bundan kaçınamadığımız için); görüşlerimiz farklı diye nefret etmek veya edilmek; hiçbir sebebi olmadan ve nafile yere gizli öğütlerimizi ve tavsiyelerimizi herkese açmak; kendi aile meselelerimizi ihmal etmek: İşte bana göre, asıl haksızlık bunlardır. Bu muhakemeler Belagatlı kimseler için hoş olsalar da, fikirden ve akıldan tamamen yoksun olmaları onlar için, sırf bundan zevk alıyorlar diye cesur insanlara dövüşmeyi men etmenin haksızlık olduğunu söylemediğimiz sürece haksızlık olmaz.[126]

Atina *demosunun* sahip olduğu en temel eşitlikçi ayrıcalık, bağımsız kararlar alırken yurttaşların diğer yurttaşlara seslenmede eşit hakka sahip olmaları (*isegoria*) daima, bu hakkı kullanmayı seçmiş yurttaşların ikna çabalarını dinlemek gibi daha az kabul gören (ama ona eşlik eden) bir görevin yanı sıra, bu yurttaşların sonrasında birlikte karar vermeye çalıştıkları şeyi kabul etmek gibi çok daha zorlu bir görevle dengelenmiştir. Modern ticari toplumlardaki koşullar altında, bu eşitlikçi ayrıcalığın ödülleri, çoğunluk için barizce önemsiz olması ve bu haktan yararlanmayı gitgide daha olanaksız hale getiren fırsat maliyetleri sonucu dengelenmekle kalmayıp, etkili bir şekilde bertaraf da edilmektedir. Modern özgürlük (Benjamin Constant'ın Napolyon'un yıkılışı ve Bourbon Restorasyonu'nun ardından, 1817 tarihinde Athenee Royale'deki dinleyicilere temin ettiği gibi), hayatınızın en azından önemli bir diliminde istediğiniz her şeyi yapma özgürlüğü, bugün neredeyse herkese reddetmenin hemen hemen hiç mümkün olmadığı bir teklif sunmuş durumdadır. Antik dönemdeki özgürlük, yani görüşlerinizi kamuoyunda baskın bir şekilde savunarak, sizinle aynı konumdaki diğerlerinin bağımsız yargılarını kendi iradenize yöneltmek için elinizden gelenin en iyisini yapma fırsatı pratikte hemen hemen hiçbir şey vaat etmemektedir. Fakat Terörün

126. Hobbes, *De Cive: The English Version*, X, ix, s. 136.

korkunç aylarında, bu kadim vaadin hayaleti politik yaşamın hararetini doruk noktasına ulaştırmıştı.[127] Saçma ve mantıksız bir monarşide bile, sakin ve tatlı bir hayat çok daha yeğdir. Modern ticari koşullar altında antik özgürlüğün peşinden gitmek, bir seraba tutulmaktır; bunun karşılığında öfke ve etkisizliğin cezai ağırlığı altına girmektir ve dahası kendinizi büyük ve beyhude bir tehlikeye atmaktır.

Jakoben Terörün ardından Constant kuvvetle bu mevzu üzerine eğilirken, mevzunun kendisi modern temsili demokrasinin, antik dönem katılımcı demokrasi üzerindeki üstünlüğünün ispatı şeklinde açığa çıkmıştı. Ancak Hobbes'un ellerinde aynı mevzu esasında, politik iktidarın politik topluluğun yetişkin üyeleri arasında dağıtılması fikrinin karşısında mevzilenip, monarşinin diğer tüm rejim türlerinden üstün olduğu fikrinden yana çıkmaktaydı. Politik bir düzen ancak tek tek bireylerin tercihleri yoluyla kurulabileceğinden ötürü, başlangıç aşamasında, kendilerinden üstün bir ortak otorite yapısını şahsi rızalarıyla kabul etmeleri zorunluydu. Onları kavgacı bireylerden oluşan bir yığın/çokluk olmaktan çıkaran, yönetme ve yetki kullanma kapasitesine sahip tek bir varlığa, yani bir Halka dönüştüren işte bu kabuldü.[128]

Bir kere Halka dönüşüp yönetme kabiliyetine eriştikleri takdirde, bir Halk eşit oy hakkına sahip tüm yurttaşlarınca kurulmuş bir 'Konsey' aracılığıyla kendi başına yönetmeyi (*Demokrasi*), kendi adına yürütmesi için idareyi, oy verme hakkının daha da daraltıldığı "Konseylere" (*Aristokrasi*) bırakmayı veya bunun için tek bir kişi belirlemeyi (*Monarşi*) tercih edebilirdi.[129]

---

127. Benjamin Constant, *Political Writings*, Der. Biancamaria Fontana (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), s. 313-28.

128. Hobbes, *De Cive: The English Version*, Bölüm VII, 1 ve 5-7: s. 106-7, 109-10; Bölüm XII, 8: s.151-52. Richard Tuck bu yargının, en baştan itibaren Hobbes'un politik görüşlerinin biçimlenmesinde taşıdığı role vurgu yapmıştır: Richard Tuck, *Philosophy and Government 1572-1651* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 310-11).

129. Hobbes, *De Cive: The English Version*, Bölüm VII, 1: s. 106-07.

Bu tercihlerin her birinde, Hobbes'un dikkat çeken ısrarı, Halk ile Çokluğun birbirinden tamamen farklı olmalarıdır.

> *Tüm Devletlerde yöneten Halktır, çünkü Monarşilerde bile Halk Buyruk verir; çünkü Halk tek bir kişinin iradesiyle irade koyar; ancak Çokluk Yurttaşlar toplamıdır, yani Tebaadır. Bir* Demokraside *ve* Aristokraside *Yurttaşlar Çokluktur, ancak Saray Halktır. Bir Monarşide ise Tebaa Çokluk iken (ne kadar paradoks gibi görünse de) Kral Halktır.*

Kuşku yok ki çağdaşları için, Kralı Halkla eşitlemek, nereden bakılırsa bakılsın bir paradokstu. I. Charles'ı Halkın önünde (veya onun adına hareket ettiklerini iddia edenlerin önünde) yakan, idamla yargılandığı mahkemeye koyan ve darağacına çıkaran bu eşitlikti.[130]

Hobbes nabza göre şerbet vermeyi kolay bulmayacak denli tuhaf bir düşünür ve bağımsız bir şahsiyetti; ancak Paris'teki sürgünlüğünde genç II. Charles'a kısa süre öğretmenlik yaptığı sırada, farklı eğitsel duyarlılıklara sahip bir grup genç aristokratla çıktığı turda ve Cavendish ailesinin uzun dönemli eğitmeni ve sekreteri olarak verdiği hizmetler sırasında, İngiltere'nin on yedinci yüzyıl ortasında yaşadığı karmaşayı oldukça ayrıcalıklı bir pencereden bakarak gözlemlemişti.[131] "Demokratik yönetim tasarılarının" savunucularıyla karıştırılmasının hiçbir imkânı yoktu. Spinoza ise Hobbes'tan farklı olarak (diğer entelektüel aydınlar haricinde) çok daha dar bir nüfuza sahipti,[132] ancak

130. C.V. Wedgewood, *The Trial of Charles I* (Londra: Fontana, 1964), s. 71.

131. Özellikle bkz. *The Correspondence of Thomas Hobbes*, Der. Noel Malcolm, 2 cilt (Oxford: Clarendon Press, 1994). Malcolm'un *Aspects of Hobbes* (Oxford: Clarendon Press, 2002) eserinde, yapıtlarının Avrupa entelijansiyası içinde yayılmasına ilişkin çarpıcı bir tasvir yer almaktadır; ancak yine de özellikle aydınlatıcı bir biyografi olmaktan uzaktır. Beklenen biyografi, bir kez daha Noel Malcolm'a aittir ve Clarendon Yayınevi'nden çıkmak üzere hazırlanmaktadır.

132. Yakın zamanda Spinoza'nın iki ilginç biyografisi yayınlanmıştır: Steven Nadler, *Spinoza: A Life* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999) ve Margaret Gullan-Whur, *Within Reason: A Life of Spinoza* (Londra: Pimlico, 2000). Avrupa düşüncesi ve algısı üzerine üzerinde bıraktığı etkinin en hırslı ve öğretici sunumu Israel'in şu göz alıcı eseridir: *Radical Enlightenment: Philosophy and*

Hobbes'un bile fark ettiği gibi ortama uygun hareket etme konusunda, bilakis daha da az hevesliydi.[133] Zengin ve Portekizli bir Yahudi ailesinin ikinci oğlu olarak, Amsterdam'ın merkezindeki güzel bir tüccar evinde doğan[134] Spinoza'nın dünyevi umutları, ailesinin ülke dışındaki geniş çaplı işlerinin denizlerdeki İngiliz avcıları ve Berberi korsanlar tarafından yok edilmesi, peşi sıra gelen iflas[135] ve yirmi üç yaşında kendisini zararlı görüşleri ile eylemlerinden, mekruh sapkınlıklarından ve canavarca fiillerinden ötürü Sefarat topluluğundan küfürbazca aforoz ettirmesi sonucunda kararmıştı.[136] Genel inançlardan sapmasının altında yatan felsefi düşüncelerin temeli bir hayli erken bir zamanda atılmış gibiydi; nitekim bu temel kendisine, entelektüel özgünlüğü ve açıkgözlülüğünden ötürü hatırı sayılır bir örtük saygınlık kazandırmış, bu şöhreti yirmilerinin sonundan ölümüne ve daha da ileri tarihlere dek sürmüştü. Görünüşe göre o günden itibaren, yaşamını esas olarak optik lensler yontarak elde ettiği kazancın yanı sıra dostlarından gelen bir miktar mali yardımla idame ettirmiş;[137] ve enerjisinin büyük kısmını, eşsiz bir metanet ve azimle insan yaşamını bir bütün olarak doğal düzen içine yerleştiren, fevkalade bir entelektüel sistemin geliştirilmesine adamıştı.

Bu sistemin politik içermelerini özetleyen iki eserden biri, 1670'de el altından yayımlanan ve skandallara yol açmış *Tractatus Theologico-Politicus* iken (mevcut her türlü dini teslimleri rencide etmesiyle bir ateist olarak sahip olduğu şöhreti iyice

---

the Making of Modernity (Oxford: Clarendon Press, 2000); eser tamamı boyunca ilginçliğini korusa da, yargıları bakımından aynı ikna edici tonu sürdürememektedir. Örnek olarak Malcolm'un *Aspects of Hobbes* eserinde, Hobbes'un etkisi üzerine yazdıklarıyla kıyaslayınız.

133. Biyografi yazarı John Aubrey, Hobbes'u Spinoza'nın *Tractatus Theologico-Politicus* eserini "epeyce sadeleştirdiğini, çünkü cesurca yazmadığını" söylerken resmeder. John Aubrey, *Biref Lives*, Der. Andrew Clark, 2 cilt (Oxford: Clarendon Press, 1898), I, s. 357.

134. Nadler, *Spinoza*, s. 44.

135. Israel, *Radical Enlightenment*, s. 166.

136. Nadler, *Spinoza*, Bölüm 6, özellikle s. 127-29.

137. A.g.e., s. 182-83.

pekiştirmişti), ikincisi ölümüyle yarım kalmış ve ancak ölümünden sonra yayınlanabilmiş *Tractatus Politicus*'tu.[138] Her iki metin de demokrasiyle ilgili birçok takdirkâr ifade içermektedir (daha az takdirkâr nitelikte şeylerin yanı sıra). *Tractatus Politicus*, kadınları politik anlamda eşit bireyler olarak alma konusunda hiçbir zorlayıcı durumun olmadığı görüşünün kısa (ve epeyce üstünkörü) savunusuna yüz çevirmektedir. (Fiziksel güçleri daha azdır ve onları eşit bireyler olarak görmek, manasız cinsel rekabete yönelik olarak erkeklerdeki halihazırda korkutucu olan eğilimleri azdıracaktır.) Ancak bundan önce,[139] ideal bir politik düzen olarak eşitlikçi ve katılımcı demokrasiyi savunmaya koyulduğu açıkça gözler önüne serilmektedir. Bu savunmanın nasıl sürdürüleceği hiç kesin olmadığı gibi, popüler veya demokratik devletlere kıyasla daha az kalıcı olmuş hiçbir devletin olmadığı ve kargaşalarla altüst olma eğilimini hiçbirinin taşımadığı şeklindeki eski kabulüyle nasıl uygun düşeceği de belli değildir.[140] Ancak kesin olan şey, Spinoza'nın politik kargaşadan iğrendiği ve yaşamı boyunca insanların düşünce ve ifade özgürlüklerine duydukları temel ihtiyaç için amansızca ve mütemadiyen mücadele etmiş olmasıydı. Bu adanmışlık kuşkusuz her iki temel politik eserinde de merkezi bir yere sahip olmuştu ve nitekim bu ihtiyacın, demokrasinin yanı sıra sağlam bir monarşi veya aristokrasi altında da kolay ve güvenli bir şekilde karşılanabileceği, ikinci türden yönetim biçimlerinin yaşama gücünü ilkininkine kıyasla daha çok tehdit etmeyeceği konusunda oldukça ısrarlıydı. İnsanlar özgürce düşünmeye ve

138. Spinoza, *Political Works*, Der. & Çev. A.G. Wernham (Oxford: Clarendon Press, 1958). Spinoza'nın politik düşüncesi üzerine faydalı değerlendirmeler için özellikle bkz. Malcolm, *Aspects of Hobbes*, s. 40-52; Wernham'ın Girişi ve Theo Verbeek, *Spinoza's Theologico-Political Treatise: Exploring "The Will of God"*, (Aldershot: Ashgate, 2003). Hollanda'nın Spinoza'nın politik düşüncesindeki arkaplanı için, Israel'in *Radical Enlightenment*'ı dışında, şu eserine bakınız: The Intellectual Origins of Modern Democratic Republicanism, *European Journal of Political Theory*, 3 (2004), s. 7-36.

139. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus*), Bölüm XI, s. 440-43.

140. A.g.e., 316-17.

düşüncelerini korkusuzca ifade etmeye ihtiyaç duymaktaydı. Birlikte sürdürdükleri yaşamı korumak için açık ve etkili bir otorite çerçevesine de ihtiyaçları vardı. Bu ihtiyaçlardan birinin diğerine illa tecavüz edeceği ve birinin diğeri üzerinde kesin bir önceliğe sahip olduğu söylenemezdi.

Demokrasi, egemenliğin (yasa koyan ve kaldıran, savaşa veya barışa karar veren, her ulusun temel önkoşulu olan otorite) halk yığınlarının meydana getirdiği bir Konseyce yürütüldüğü bir devlettir.[141] Bir ulus, adeta tek bir akılla yönetilen yığınların gücünü elinde tutar ve kullanır;[142] bu tek akıl, ulusun kendisi (*civitas*), sağlam bir mantıkla herkes için yararlı görülen şeyleri en ileri hedefi olarak almadığında hiçbir anlam taşımayan bir zihinler birliğidir (*animorum unio*).[143] Demokratik uluslar aristokratik veya monarşik hemcinslerine nazaran daha kısa ömürlü ve altüst olmuş halde ise, Spinoza'nın bu gelenekten çıkardığı baskın hüküm, bu zihinler birliğinin demokraside varlığını sürdürme ihtimalinin daha nadir oluşuydu. Spinoza'nın demokrasileri, düşünce veya ifade özgürlüğüyle daha sağlam bir bağ kurmuş rejimler olarak kabul etmesini gerektiren hiçbir bariz sebep yoktu. Bu bakımdan kesinkes inandığı şey, aynı Hobbes ve neredeyse tüm diğer doğal hukuk düşünürleri gibi, demokrasinin yapısı gereği tüm politik otoritelerin temeline, ister tarihsel, isterse varsayımsal olarak rasyonel olsun, insan topluluklarının otoritenin kimler üzerinde uygulanacağı konusunda vardıkları evrensel kabule en çok yaklaşan şey olmasıydı. Bu bağlamda demokrasi, Spinoza'nın birkaç yerde ısrarla belirttiği gibi, tüm politik rejimlerin nihai kaynağıydı;[144] ve tam da aynı bağlamda tüm rejimler arasında en doğal olanıydı. *Tractatus Politicus*'un vardığı sonuçta, demokrasi devletin üçüncü ve en mutlak türü-

141. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Theologico-Politicus*), s. 276-78. Karşılaştırın: Hobbes, *De Cive*, VII, 1, s. 106-7.
142. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Theologico-Politicus*), s. 284.
143. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Theologico-Politicus*), s. 288.
144. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), s. 376.

dür.[145] İçerisinde devletin yüksek konseyinde oy kullanmak ve kamu görevlerini üstlenmek, yurttaşların tüm çocukları, orada doğmuş tüm yerli sakinler ve yasaların tanıdığı diğer herkes için doğal bir haktır ve bu hakkı ancak şahsi suçlar veya utanç verici davranışlarla kaybedebilirler.[146] Bu açıdan demokrasi,[147] rejimlerin en doğalıdır. Doğanın tüm insanlara bahşettiği özgürlüğü korumaya en yakın olan rejimdir. Kimse doğal haklarını bir daha kendilerine hiç danışılmayacak şekilde bütün olarak başkasına teslim etmez; ancak her biri bu hakları, ait oldukları topluluğun çoğunluğuna aktarır. "Böylelikle hepsi, aynı evvelinde doğa halinde olduğu gibi birbirlerinin eşiti olarak kalır."[148] Bu hakların az sayıda insana veya tek bir kişiye aktarılmasının getirebileceği dezavantajlar, her iki eserde de çeşitli biçimlerde sorgulanmaktadır.

Spinoza, Hollanda'nın politik yaşamında hiçbir zaman kamusal bir rol oynamadı. Araçlarının yetersizliği ve görüşlerinin

145. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), Bölüm X, s. 440: "*tertium et omnino absolutum imperium*". Bu formlün niyetlediği şeyin ne olduğu açık değildir. Spinoza'ya göre tüm egemenlik tanımı gereği mutlaktır. Egemen, insanların nasıl davranıp davranmayacağıyla ilgili her türlü yargıda bulunmaya hakkı vardı (ve potansiyel olarak buna gerek duymaktaydı): *Tractatus Politicus*, IV, 2, s. 300-01. Kimi zaman, demokrasinin asla kendi kendisini kösteklemeyeceği ve altını oymayacağından ötürü (veya bunu ispatlamaktan yoksun oluşundan dolayı) aristokrasi ve demokrasiden farklı olduğunu öne sürmek istediği yerler var gibidir (*Tractatus Politicus*, VIII, 3, 4, 6 & 7, s. 370-73: "Şayet mutlak egemenlik diye bir şey varsa, gerçekte o bütün çoğunluğun elinde tuttuğu şeyden ibarettir"). Ancak pratikte demokratik egemenler, en az aristokrasiler veya monarşiler kadar, kendi çıkarları ve hatta gelecekleri hakkında yanlış kararlar verebilmektedirler. Spinoza bunu inkâr etmek için herhangi bir gerekçeyi hiçbir yerde sunmamaktadır; dahası ufak da olsa onu inkâr etmeye yöneltecek bir delil de yoktur. Aslında bir demokraside, devleti istediği her şeyi yapmaktan alıkoyan tek şey *demostan* başka bir şey değildir. Ancak bu *demosa* tutarlı ve doğru kararlar vereceğini garanti etmeyeceği gibi, zamanla kendi eylemlerinin sonuçlarını takdir etmesini de sağlamaz. Peki Spinoza bunu görmemiş midir? İnkâr etmeyi istememiş midir? Bildiğimizi sanmıyorum.

146. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), s. 440, 442.

147. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Theologico-Politicus*), s. 136.

148. *Atque hoc ratione omnes manent ut antea in statu naturali aequales.* (Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), s. 135-36).

kötü şöhreti, istemişse bile bunu yapmaktan onu güç bela menetmiştir. Ancak bir dönem boyunca, Hollanda'nın on yedinci yüzyıldaki en büyük devlet adamı Büyük Mütekait (Başbakan?) Johan de Witt'in açık bir taraftarı olmuş; hatta muhtemelen şahsi bir tanıdığı ve potansiyel bir danışanı olmuştu. Tarihte şimdiye dek yaşanmışsa tek *oklokratik* an olan,[149] iki de Witt kardeşin zindandan sürüklenerek çıkarıldığı ve yurttaşları tarafından linç edildiği günde, Spinoza kentin tam karşısındaki Hague'te yaşıyordu. Dört yıl sonra filozof Leibniz'e, o gün kendisini dışarı fırlayıp katilleri halis barbarlar olarak kınayan bir pankart açmaktan ve hemencecik parçalara ayrılmaktan koruyan tek şeyin, Lutherci ev sahibinin evi kilitlemek konusundaki anlaşılır ısrarı olduğunu kendi ağzıyla söylemişti.[150] Bazı entelektüeller bu tür olaylarda gösterdikleri kahramanlıklarla ilgili geriye dönük değerlendirmelerde abartıya gidebilmektedirler; ancak Spinoza'ya dair bildiğimiz her şey, böyle bir şey demişse sadece yalın gerçeği söylemiş olduğunu önermektedir.

Peki demokrasiyle ilgili olarak çağdaşlarına anlatmaya çalıştığı şey tam olarak neydi? Kendisi için insanlara özgü ihtiyaçların tümü arasından en önemlileri olan düşünce ve ifade özgürlüklerinin,[151] diğerlerine nazaran demokraside daha güvende olduğunu gösterme gibi bir çabası kesinlikle yoktu.[152] Demokrasinin

149. Polybius, *Histories,* VI, 57, s. 398-99. Nadler, *Spinoza: A Life,* Bölüm 10 & 11.
150. Nadler, *Spinoza: A Life,* s. 306.
151. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Theologico-Politicus*), XX, s. 240-43: "Böylelikle gösterdiğim şudur: I. İnsanları düşündüklerini söyleme özgürlüğünden mahrum etmek imkânsızdır. II. Bu özgürlük, egemenin hakkı ve otoritesini çiğnemeksizin herkese bahşedilebilir ve insanlar bu hakkı, devletin üzerine bir yasa koyma veya kabul edilmiş yasaların aleyhine bir şey yapma ehliyeti olarak kullanmadığı sürece muhafaza edebilirler. III. Bu özgürlük devletin huzuru için bir tehlike arz etmez ve bundan doğan tüm sorunlar kolaylıkla kontrol edilebilir. IV. Dine gösterilen saygı için de tehlike arz etmez. V. Spekülatif konular hakkında çıkan yasalar tamamen faydasızdır ve son olarak, VI. Bu özgürlük kamu huzuruna, dine ve egemenin haklarına tehlike arz etmeden bahşedilebilmesinin yanı sıra, tüm bunların korunması için bahşedilmesi gerçek bir zorunluluktur."
152. Karşılaştırınız: Hobbes, *De Cive,* X, 8: s. 135: "Özgürlük kelimesi büyük ve heybetli harflerle hangi Şehrin kapısına yazılırsa yazılsın, *Tebaanın* değil *Kentin* özgürlüğü anlamına gelir ve dahası, bu kelime en iyi şekliyle *halkın* yönettiği

en güçlü rakiplerine kıyasla, şahsi fiziksel güvenlikleri için daha sağlam bir garanti teşkil ettiğini de söylemiş olamazdı. İngiliz cumhuriyetçisi Algergnon Sidney gibi,[153] demokratik veya farklı türden herhangi bir cumhuriyetin kendi silahlı tehditlerini başkalarınınkiyle aynı seviyeye çekme konusundaki üstün kapasitesiyle övünmek bir yana, demokrasinin yabancı düşmanların silahlı tehditleri karşısında son derece etkili bir devlet biçimi olduğunu da söylemiyordu.[154] Demokrasiye atfettiği en bariz pratik erdemler, medeni dünya genelinde onun yerini almış olan rakip devlet biçimleriyle, aristokrasi ve monarşiyle doğrudan karşıtlık içindeydi. Spinoza'nın bir yetişkin olarak geçirdiği ömür boyunca, hiçbir Hollanda sakini onun demokrasiyi daha çok ülke içinde ve barış zamanında pratik bir avantaj olarak gördüğünü düşünmüş olamasa da,[155] muhtemelen en başarılı rakiplerinin sahip olduğu askeri avantajlar ile yurtiçindeki çirkin politik sonuçları arasında bazı bağlar olduğunu görebilmişlerdi.

---

değil bir *Monarkın* hükmettiği Kentte kapılara yazılabilir." Hobbes'un zihnindeki kent Lucca'dır: (Hobbes, *Leviathan*, Der. Richard Tuck (Cambridge: Cambridge University Press 1991), Bölüm 21, s. 149: "Luca kentinin Kuleleri üzerine, bugün büyük harflerle LIBERTAS sözcüğü asılmıştır; ne var ki hiçbir insan buradan hareketle, belli bir kişinin *Konstantinopolis*'te yaşayanlardan daha fazla Özgürlüğe sahip olduğu veya oradaki Ulusun hizmetlerinden daha fazla Muaf tutulduğu yorumunda bulunamaz." Bu yazı hâlâ orada yer alır. Ancak Hobbes'un yıkmaya çalıştığı politik anlayış geleneği için karşılaştırın: Quentin Skinner, *Liberty before Liberalism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998). Spinoza'nın görüşleri ile Hobbes'un yargıları arasındaki kayda değer ölçüdeki örtüşme için bkz. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Theologico-Politicus*), XVI, sayfa 136'daki sondan bir önceki uzun cümle. Spinoza'nın da bizzat söylediği gibi: "*Nec his plura addere opus est.*" Daha fazla söylenecek bir şey yok...

153. Algernon Sidney, *Discourses on Government* 2. baskı (Londra: J. Darby, 1704), s. 146: "Savaşa en iyi hizmet eden Yönetim en iyi Yönetimdir."

154. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), VII, 5, s. 338-39 cesurca, çok daha etkili savaşmak amacıyla barış döneminde köle olarak yaşamayı istemenin aptalca olduğunu söyler: "*inscitia sane est, nimirum quod, ut bellum felicius gerant, in pace servire.*" Ancak, demokrasinin erdeminin savaşa nazaran barış zamanında çok daha etkili olduğu fikriyle, demokrasiye karşı yapılan ortak saldırıyı çürütmeyi de tercih etmemektedir. "*Ejus virtus multo magis in pace quam in bello valet.*"

155. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), VII, s. 338-39. Bu tek başına tüm Atinalıları hayretler içinde bırakabilecek bir yargıydı.

Spinoza, demokrasinin yöneten *demos* üzerindeki öğretici ruhsal etkiye methiyeler düzen biri hiç olmamıştı; ancak şahsi iktidarın aristokratlar ile monarklar üzerindeki yozlaştırıcı etkilerini keskin ve tereddütsüz bir biçimde eleştirmekteydi; nitekim o dönemde bu konuyla ilgili bulgular ve örnekler çok daha yaygın ve tazeydi. Birdenbire arkası kesilen nihai yargısında,[156] demokrasinin güvenlik veya özgürlük açısından üstünlüğünü iddia eden bir tez bulmak çok güçtür (bu iki unsur, geçmişte olduğu gibi bugün de, politik bir rejimi meşru kılan unsurlar arasından ilk akla gelenlerdir). Yargısında yatan ve Johan de Witt gibi sakin bir politik hâkimin bile huzurunu kaçırabilecek şey,[157] yönetim biçimlerinin her birindeki sınırlılıklara ilişkin olarak insanların sürekli gözünü açan bir bakış açısı ile demokrasi ve eşitlik arasındaki özel bağa ilişkin keskin bir iddiaydı.

Bu bağın taşıdığı öneme ilişkin yargılarda bulunmak, uygulamalı keşif çabalarıyla geçen üç yüz yılı aşkın zamandan sonra bile, eskisi kadar zordur. Ancak bağın kendisi her şeyin başladığı yere kadar geri gitmekte ve Atinalıların demokrasiyi kurup güvence altına almak için geliştirdiği vizyonlar ile uygulamaların çekirdeğinde yatmaktadır.[158] Özgürlük veya hürriyetin herhangi bir devlet biçimiyle arasındaki ilişki yanıltıcı olabilmektedir (ikna edici tanımlamaların veya pişkince söylenen yalanların merhametine kalmıştır). Her devlette, özgürlük ve hürriyet zorunlu olarak, çetrefilli ve incelikli bir şekilde olsa da, devletin

156. Spinoza, *Political Works* (*Tractatus Politicus*), Bölüm XI, s. 440-41: "*Reliqua desiderantur*". Gerisi kayıptır...

157. Leidenli âlim Gronovius'un günlüğünde, Spinoza'nın *Tractatus Theologico-Politicus*'a gösterdiği (söylentilere göre) olumsuz tepkilerden ötürü Johan de Witt'in huzuruna çıkma talebinde bulunduğu ve de Witt'in yeterince açık bir şekilde "onu eşikten dahi geçerken görmek istemediğini" aktarmaktadır (W.N.A. Klever, "A New Document on De Witt's Attitude to Spinoza', *Studia Spinoziana*, 9 (1993), s. 379-88; Nadler, *Spinoza*, s. 256.).

158. Özellikle bkz. Hansen, *Athenian Democracy*; s. 71-2, 228-29, 266-68 (*ho boulomenos*'ta), s. 81-85 (*isonomia* ve *isegoria*'da); Finley, *Politics in the Ancient World* ve karşılaştırınız: Martin Ostwald, *From Popular Sovereignty to Sovereignty of Law: Law, Sovereignty and Politics in Fifth-Century Athens* (Berkeley, Calif.: University of California Press, 1986).

koyduğu şartlar ve devletin kendisi tarafından tanımlanmak zorundadır.[159] Ancak eşitlik, doğanın kendisi içerisinde saklı olan (sonrasında başımıza gelenlere bakılmadan, olduğumuz biçimiyle) eşitlik ne türden olursa olsun kulağa, devletin iddiaları önüne, hatta nihai olarak iktidarın karşısına konmuş dışsal bir sınır gibi gelmektedir. Eğer demokrasi insani eşitliği (sadece insan olmanın getirdiği eşitlik her neyse) diğer rejimlerden daha iyi ifade ediyorsa, bu er ya da geç, belli ağırlığı olan bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunun kanıtı olabilir. Belki de en sonunda, *kesin ve belirleyici* bir avantaj görünümünü de alabilir.

Ancak bir devlet gerçekten de eşitliği ifade edebilir mi ki? Özgürlüğü kesin ve en azından beklentide kalıcı bir şekilde ortadan silen devlet değil midir? Nitekim meşru şiddet araçları üzerinde etkili bir tekelin desteğine de sahip değil midir? Doğada saklı olan eşitliklerin tümü, içerisinde bazılarının nihai olarak kimin kim tarafından bir şeylere zorlanacağına karar verdiği ve ötekilerinin de zamanla gerekli zor araçlarını kullandığı, yekpare ve görece etkili bir tabiiyet yapısı içinde nasıl varlığını sürdürebilir ki? Bazılarının diğerlerinden daha fazla kaynağa sahip olduğu, daha fazlasını kontrol ettiği ve tükettiği bir dünyada, eşitlik zalim bir rüya değildir de nedir? Sürekli olarak ve ustalıkla ortadan kaldırılmadığı sürece, kendisini sonu olmayan bir gelecek boyunca yeniden üreten ve büyüten bir eşitsizliği koruyacak şekilde bu kaynaklara sahiplerken ve bunları kontrol ederlerken, nasıl eşitlik olabilir?

Demokrasiden yana olduğumuzu söylerken bugün kabul ettiğimiz şey, ikircikli, bulanık ve çoğunlukla kötü niyetler taşıyan bir şeydir. Değerlerimizin temelinde yatan öncülleri daha bariz bir biçimde ortaya koydukça ve tevdi etmek üzere benimsediğimiz kurumları oluşturan gerçeklikleri daha aleni bir şekilde

159. Bunun taşıdığı politik önem en iyi Quentin Skinner'ın şu makalesinde ele alınmıştır: "From the State of Princes to the Person of the State', *Visions of Politics*, Cilt 2, s. 368-413. Uzun dönemli içerimleri için özellikle bakınız: Istvan Hont, "The Permanent Crisis of a Divided Mankind", J. Dunn (Der.), *Contemporary Crisis of the Nation State?* (Oxford: Blackwell, 1994), s. 166-231.

kabul ettikçe, demokrasi neredeyse daima daha az ikna edici hale gelmektedir. Zaman geçtikçe daha açık, daha dürüst ve daha emin olduğumuz şey , demokrasiden yana tavır takınırken reddettiklerimizdedir. Hepsinden de öte inkâr ettiğimiz şey, sadece oldukları şeyden ve kişiden ötürü bir grup insanın, politik otoriteyi hak ettiği ve bu otoriteyi almaları için güvenilir oldukları fikridir. Reddettiğimiz şey, İngiltere'nin on yedinci yüzyıldaki İç Savaşı'nı hatırlatan büyük Eşitlikçi formülündeki şu iddiadır (veya yargıdır): Hiçbir insanın dünyaya sırtında bir eyerle veya başkalarını koşuma alacak çizmeler ve mahmuzlarla dünyaya gelmediği.[160]

160. Bu büyük söz, sabit kafalı Eşitlikçi lider Albay Richard Rumbold'un, onlarca yıl sonra hareketin kendisi Oliver Cromwell tarafından ezilmeden önce yaptığı ölüm konuşmasından gelmektedir (cenaze hitabesine nazaran daha bireyci bir yazın türü). Bu konuşmayı, Haziran 1685'te Edinburgh'taki Market Cross'ta, II. Charles'a karşı düzenlenen Rye House Komplosu'nda kralı öldürmeyi tasarladığı için asılıp dört parçaya bölünmeden hemen önce yapmıştı (kendisini zaptedenlerin büyük direnci karşısında, izin verildiği kadarıyla konuşabilmişti). (*The Dying Speeches of Several Excellent Persons who Suffered for their Zeal against Popery and Arbitrary Government*, Londra, 1689 (Wing 2957), s. 24): "Tanrı tarafından başkalarından üstün yaratılmış tek bir insanın dahi olmadığından eminim; çünkü insanlar dünyaya ne sırtında bir semerle, ne de başkalarına binecek çizmeler ve mahmuzlarla dünyaya gelir."
Komplonun kendisi, Rumbold'un Rye'ın Kentish kasabasında bulunan, sahip olduğu yüksek bahçe duvarıyla pusu için elverişli olan evinde tertiplendiğinden bu ismi almıştı: Richard Ashcraft, *Revolutionary Politics and Locke's "Two Treatises of Government"* (Princeton: Princeton University Press, 1986), s. 352-71, özellikle s. 364.

İkinci Bölüm

Demokrasinin İkinci Gelişi

On sekizinci yüzyıla girerken, demokrasi hâlâ dışlanmış bir sözcüktü. Yakınlarıyla gizli saklı bir şekilde yapacak olsalar dahi, sadece John Toland veya Alberto Radicati di Passerano gibi umursamaz ve ıslah olmaz muhalifler,[1] demokrasiden yana

1. Franco Venturi, *Saggi sull'Europa Illuminista*, Cilt 1, *Alberto Radicati di Passerano* (Turin: Einaudi, 1954), "Deismo, cristianesimo e democrazia perfetta", s. 248-69; Jonathan I. Israel, *Radical Enlightenment* (Oxford: Clarendon Press, 2001). On yedinci yüzyılın başlarından dikkate değer bir örnek için (bildiğimiz kadarıyla katı bir tecrit içerisinde ve hâlâ güvenilir bir tarihten yoksun olan, Latince ifade edilmiş) Hobbes'a ait demokrasi eleştirisinin, Hobbes'un yakın dostu ve hayranı bir genç adam olan William Petty tarafından kararlılıkla reddedilmesine bakınız: Frank Amati & Tony Aspromourgos, "Petty *contra* Hobbes: a previously untranslated manuscript", *Journal of the History of Ideas*, 46 (1985), s.

politik tutum alabilirlerdi. Bunu yapmayı tercih etmiş herkes kendisini, politik yaşamın sınırlarının çok ötesine, hemen hemen tüm çağdaşlarınca paylaşılan entelektüel yaşamın en uç noktasına konumlandırmıştı. Ancak bir yüzyıl içerisinde, bir şeyler kesin bir şekilde değişti. Bu değişimin ilk nerede açığa çıktığını, bir miktar özgüvenle saptayabiliriz. Verilmesi çok daha zor olan hükümse, onu meydana çıkaran sebeplerin ne olduğudur.

On sekizinci yüzyılın sonlarında, demokrasiyi politik yaşama geri getiren şey, Kuzey Atlantik'in her iki yakasında gerçekleşmiş iki büyük politik kriz oldu. İlki, asla Fransız hâkimiyetine girmemiş Kuzey Amerika'da bulunan bir dizi Britanya kolonisi içinde, 1760'ların ortalarında gerçekleşti; ikincisiyse, yaklaşık yirmi yıl sonra Fransa'nın kendi başkentinde yaşandı. Bu iki ortam birbirinden ucu ucuna farklı olabilirdi. İsyan etmeyi seçen on üç Britanya kolonisi, engin ve hâlâ (gayri meskûn olmaktan çok uzak olsa da) büyük kısmı bilinmeyen bir alana açılarak, dünyada eşi olmayan akışkanlıkta bir toplumu ve dinamik bir ekonomik çevreyi oluşturmuştu.[2] (Kısa sürede böyle adlandırılacağı üzere) *Ancien regime* [Eski-Antik rejim] Fransa'sı, Avrupa kıtasındaki en mağrur ve kendini bilen bir tarzla en medeni devlet olup, dünyaya egemen olmak için İngiltere'yle yüzyıllık bir mücadeleye tutuşmuş haldeydi. Mutlak monarşinin, Güneş Kral XIV. Louis'nin ürkütücü köklerinin bir sembolüydü; ancak kendini beğenmiş yöneticileri kendilerini, politik niyetleri konusunda her zamankinden daha çok şüphe duyan ve politik tercihlerden etkin bir şekilde dışlanmış olmaları karşısında her zamankinden daha huzursuz olan, kendinden

---

127-32, özellikle s. 130. "İnsan doğasının iktidarını sonsuza dek tek bir insanın ellerine bırakması (yani iktidara sahip olanlar için bunu vermek) mi daha hoştur yahut bu kişiyi ancak aşamalı bir süreçten ve kısa bir dönemden sonra göreve atadıktan sonra, o kişiye hizmet etmek mi daha iyidir? İktidarın insanların kendileri tarafından biçimlendirilip tanzim edilmesini öneriyorum; aksi takdirde kral meseleler ve mizacındaki günlük değişimlere kapılacaktır." Kuvvetli bir düşünce hattı.

2. Gordon S. Wood, *The American Revolution: A History* (Londr: Weidenfeld & Nicolson, 2003).

emin bir topluluk karşısında gittikçe daha fazla zorlanır halde bulmuşlardı. Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı'nda, Fransa tüm askeri ve diplomatik gücüyle isyan eden kolonilerin arkasında durmuştu. Bir süre boyunca bu iki alan iç içe geçmiş, yeni bir ulusun kurulması ve Fransa donanması ile ordusunun zaferinin doruğuna ulaşması sonucunda birbirinden ayrılmıştı; ancak bu süreç aynı zamanda devlet üzerinde, ne Fransız ekonomisinin örgütlenmesinin ne de devlet yapısının idare edebileceği bir borç yüküyle sonuçlanmıştı. Savaşın bitmesinden altı yıl sonra, Fransa da kendisini bir devrim içinde buldu; yurtiçindeki mücadele öyle şiddetliydi ki dünyaya, Avrupa kıtasına ve ötesine engel tanımadan yayılan, yeni ve benzersiz yıkıcılıkta bir politik kavram bahşetti: Modern devrim fikrini.

Sebepleri, ritmi ve sonuçları bakımından iki kriz birbirinden farklıydı; ancak her ikisi de demokrasinin tarihine o günden itibaren köklü bir şekilde damga vurdu. Demokrasi terimi Kuzey Amerika kolonilerindeki krizin başlangıcında hiç rol oynamadığı gibi, ona tüm çarpıcılığıyla uzun erimlilik getirmiş olan politik yapıların tanımlanmasında olumlu bir rol de oynamamıştı. Amerikalı politik liderlerin verdikleri büyük mücadele esnasında kullandıkları dilde olup da ön plana çıktığı anlarda, bu kelime en belirgin ve sürekli haliyle, Atina deneyiminden, ne olursa olsun kaçınmaları gereken bir sonucun deneyiminden çıkarılmış negatif bir modele karşılık gelen bilindik bir isim olarak kullanılmıştı. Geçmişe dönüp bakıldığında, Amerika'nın yeni anayasasının yürürlüğe konması ve yeni ulusun bu anayasayla yoluna devam etmesiyle bu perspektif keskin bir şekilde değişime uğradı. Bu gerçekleştiğinde, İngiltere'nin kendi temsili devletinin bilindik uygulamaları, en başta da yasa koyuculardan oluşan temel yapının seçimle işbaşına gelmesi (İngiltere'nin birçok parlamenter seçim bölgesindekilerle kıyasla, Kuzey Amerika'da genel olarak çok daha geniş ayrıcalıklar ve haklar üzerinden yapılmaktaydı) antik dünyanın diliyle yeniden vaftiz edilmiş oldu. Ancak bunun olmasıyla, Amerikalılar kendilerini uzun soluklu sömürge geçmişlerinin aynasında, uzun yıllar bilmeden zaten

demokratça yaşamış kişiler olarak görmeye başladı. Bu tasviri en klasik haliyle sunmuş olan kişi Amerikalı bir yazar değil; Amerika'nın bağımsızlığından yaklaşık 50 yıl sonra yazan ve Amerikalıları sadece kendi yurttaşları ile Avrupalı çağdaşlarına değil, Amerikalıların kendilerine de anlatan, bunu kendisinden önce ve sonra gelen herkesten çok daha üstü örtük bir biçimde yapmış genç bir Fransız aristokrattı: Alexis de Tocqueville.[3] Tocqueville'in gördüğü biçimiyle Amerika'daki deneyimin çekirdeğinde yatan, aynı zamanda, zamanla yeryüzündeki tüm diğer gelecek toplumlara emsal oluşturma gücünün kaynağı, yaşam tarzının her yere nüfuz etmesi ve demokrasinin kuluçkadaki varlığına ilişkin farkındalık biçimleriydi. Tocqueville'nin *Democracy in America* [Amerika'da Demokrasi] adlı kitabında,[4] ilk kez, demokrasinin modern politik deneyimi farklılaştıran temel unsur olduğuna ve bu deneyimin niteliğini kavramayı uman herkesin tam da demokrasinin işaret ettiklerini inceleyip onlara odaklanmak zorunda olduğuna ilişkin kabulleri görürüz.

Amerika'nın devrimi, uzun süredir sahip olunan özgürlüklere, zaman geçtikçe uzun soluklu demokratik geçmişinin kanıtlarını meydana getirecek özgürlüklere yönelmiş, geniş kesimlerce algılanan tehditler karşısında telaşlı bir tepkiydi.[5] Bu özgürlükler başarıyla korunduğunda veya silah zoruyla geri alındığında, Amerikalıların gelecekte kendilerini korumak üzere tasarladıkları anayasal düzen, geriye dönük bakıldığında, politik özgürlüğün ön koşullarını düşünmede ve bu son derece önemli kamusal müzakere sürecinin sonuçlarını uygulamada benzersiz ve sağgörülü bir yürütme görünümü kazanmıştı. Daha öncesinde

3. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Çev.&Der. Harvey C. Mansfield & Delba Winthrop (Chicago: University of Chicago Press, 2002).

4. Sheldon Wolin, *Tocqueville Between Two Worlds: The Making of a Political and Theoretical Life* (Princeton: Princeton University Press, 2001).

5. Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967). Politik yapılar ve kültürlerin tek tek koloniler (veya Eyaletler) arasındaki değişimleri için yardımcı bir kaynak olarak bakınız: Richard Beeman, *The Varieties of Political Experience in Eighteenth-Century America* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003).

buna benzeyen bir şey hiç olmamıştır; nitekim sonraki anayasa inşası süreçleri, yeni ulusun politik liderlerince gösterilen teşhisin keskinliğine asla tam olarak erişemediği gibi, bu süreçlerin temel aldığı tedbirlerin olağanüstü uzun ömürlülüğüne de yanaşamamıştır. Doksan yıl sonra, Kraliçe Viktorya'nın büyük ve sinir bozucu Başbakanı William Ewart Gladstone, çabalarının sonucunu "şimdiye dek insan beyni ile azminin sınırlı bir zaman içinde başardığı en harikulade iş" olarak tarif etmişti.[6] Teşhisin ve alınan tedbirlerin sınırlılığını tüm katılığıyla göstermiş vahşi Amerikan İç Savaşı'ndan sonra, bu oldukça cömert bir değerlendirmeydi. Yine de, gösterilen çabanın seviyesini, katılımcı yelpazesini veya bunu mümkün kılmış karar alma sürecinin heyecanı ile karşıtlıklarını güçlükle iletmişti.

Anayasanın taslağı ilk olarak, Mayıs ve Eylül 1787 arasında Philadelphia'da düzenlenen gizli bir Konvansiyon'da, incelikli bir manevra ve pazarlık süreci sonucunda hazırlanmıştı.[7] Ortaya çıkan taslak ilk olarak 17 Eylül 1787'de kamuya duyurulmuş ve kabul etmeleri veya ileride düzeltmeleri için konvansiyonları tasdik eden on iki eyalete sunulmuştu. Sonraki on ay boyunca bu taslak, tek tek tüm eyaletlerde kamuoyunun müzakeresine açılmıştı. Sonraki yılın temmuz ayında, Kuzey Carolina ve Rhode Island haricindeki tüm eyaletler anayasayı usulüne uygunca kabul etmeyi tercih etmişti. Himayesi altında toplanmış İlk Kongre'nin, Fransa'daki devrimin ivme kazandığı Mart ve Eylül 1789 arasındaki açılış oturumlarında, buna iki temel unsur daha eklendi. James Madison'un tek tek eyalet konvansiyonlarınca iletilen sayısız tavsiyeden hareketle taslağını yazdığı Haklar Bildirisi, Anayasa'da yapılacak ilk on değişiklik, kabul etmeleri için eyaletlere geri gönderildi ve federal mahkeme sistemini

6. Bernard Bailyn, *To Begin the World Anew* (New York: Alfred Knopf, 2003), s. 106.

7. Bailyn, *To Begin the World Anew*; Jack N. Rakove, *James Madison and the Founding of the American Republic* 2. Baskı (New York & Londra: Longman, 2002); Gordon S. Wood, *The Creation of the American Republic* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1969).

getiren ve onu gerekli güçlerle donatan Yargı Sistemi Kanunu, Senato tarafından yürürlüğe alındı.[8]

Bu süreçteki en hararetli aşama, anayasanın ilk ilanını takip eden dönemdi. Bu sürece dahil olanlar, metnin tümü üzerinde çalışan ve konvensiyonları onaylayan 1,500 eyalet delegesinden ibaret değildi; kürsüler, gazeteler ve kişisel yazışmalarla ulusun geneline yayılmış yoğun bir kamusal ve özel müzakereler de sürecin parçasıydı.[9] Tüm bu değerlendirme ve tartışma curcunası içinde, özellikle bir metin bugün karşımızda olağanüstü bir otoriteyle belirmektedir. Halihazırda üç önde gelen politik şahsiyetin, James Madison, Alexander Hamilton ve John Jay'in kaleme aldığı rumuzsuz bir dizi köşe yazısının yayımlandığı bir dönemde ortaya çıkmıştı. Görüşleri birbirinden gözle görülür biçimde ayrılan üç yazarın her hafta alelacele yazdıkları ve birbiriyle nadiren eşgüdümlü olan bu yazılar, onaylama tartışmalarına cesur ve etkili bir şekilde müdahil olmuşlardı. Başat kitleleri içinden birçoklarını ikna etmekte başarısız olsalar da yeni yönetim sisteminin faziletlerine yönelmiş olan *Federalistlerin* davası hızla,[10] o günden beri Amerikan Cumhuriyeti'ne dayanak olmuş ve neredeyse tartışmasız niteliğe sahip mantıksal gerekçesi olmuştu. Geliri artıracak, donanma ve orduyu kontrol edebilecek ve diğer devletler gibi yabancı güçlerle anlaşmalar imzalayabilecek güçlü ve merkezi bir yönetime duyulan ihtiyacın olduğu kadar bu yönetimin getireceği güvenliği de savunan bir davaydı; nitekim bunu, Amerikalıların eski sömürgeci efendilerinden zorlukla kazandıkları kişisel özgürlüklere hiç tehdit oluşturmayacak şekilde yapıyordu.

Amerikan Devrimi'nin davası aşırı derecede basitti: Sınırsız iktidar şahsi özgürlükler önünde ölümcül bir tehditti ve Britanya'nın emperyal devleti, iktidarı önündeki tüm sınırları kasıtlı

8. Bailyn, *To Begin the World Anew*, s. 106.
9. A.g.e., s. 107.
10. Wood, *Creation of the American Republic*; Jackson Turner Main, *The Antifederalists: Critics of the Constitution 1781-1788* (Chicago: Quadrangle Books, 1964).

bir şekilde ve belli bir enerjiyle kaldırmaya yönelmişti. *Federalist*'in yarısından çoğu, Amerikan liderleri arasında ekonomik açıdan en donanımlı ve çok yönlü kişi olan, Amerika'nın sonraki yüzyıllarda karşı karşıya geleceği ticari ve stratejik tehditlerle fırsatlara karşı eşsiz bir duyarlılığa sahip Alexander Hamilton tarafından yazılmıştı.[11] Ancak *Federalist*'e o eşsiz otoritesini veren denemeleri yazan Hamilton değildi. Bu denemelerin yazarı, Virginialı bir plantasyon işletmecisinin utangaç, çalışkan ve zarif büyük oğlu, Anayasal Konvansiyon Philadelphia'da açıldığında otuz altı yaşında olan James Madison'du. Mayıs 1787'de[12] Madison, Amerika'nın Britanya karşısındaki mücadelesinde ve on bir yılı aşkın bir süre boyunca yeni ulusun karmaşık politik yaşamında aktif bir rol oynamıştı. Tek kamaralı kongresiyle Amerikan Konfederasyonu'nun, farklı sorumluluklara sahip iki kabineli bir yürütme organı olan ve birbirine rakip temsil odakları üzerinden seçilen üç bağımsız yönetim organı olarak nasıl yeniden inşa edilebileceğiyle ilgili bir dizi incelikli öneriyi Federal Konvansiyon'a o sunmuştu.[13] Eyaletlerden Philadelphia'ya ulaşan ilk delegenin içinde yer alan[14] ve Konvansiyon'un başlayacağı günde orada olan birkaç kişiden biri olan Madison, Virginia delegasyonundan meslektaşlarıyla birlikte, sonraki tüm tartışmaların etrafında döneceği on beş maddelik bir Yönetim Planı taslağı oluşturmak için, bu zoraki aranın verdiği fırsattan yararlandı. Konvansiyon'un resmi olarak açılmasıyla birlikte,

11. Jacob E. Cooke (Der.), *The Federalist* (Alexander Hamilton, John Jay & James Madison) (Cleveland: Meridian Books, 1961) Giriş, xix-xxx.

12. Rakove, *James Madison*, 11. Rakove'nin açık ve kapsamlı çalışması ile Anayasanın entelektüel ve politik arkaplanına dair zengin analizi *Original Meanings* (New York: Vintage, 1997) dışında özellikle şuna bakınız: Lance Banning, *The Sacred Fire of Liberty: James Madison and the Founding of the Federal Republic* (Ithaca: Cornell University Press, 1995). Bir ay öncesinde yani Nisan 1787'de, Madion vardığı sonuçları "Birleşik Devletler'in Politik Sistemindeki Kusurlar" adlı çarpıcı teşhisinde özetledi (*Papers of James Madison*, Der. Robert A. Rutland ve diğ., Chicago: University of Chicago Pres (1975), IX, s. 345-58, özellikle s. 354-57).

13. Rakove, *James Madison*, s. 64-5.

14. A.g.e., s. 61-2.

karakteristik olarak tarihçilerin sonsuz takdirini alacak bir biçimde, oturumlardaki tartışmaların kayıtlarını eksiksizce tutmaya da koyulmuştu.[15] Bunu yapmaktaki temel amacı, muazzam ölçüde karmaşık ve mühim bir gündeme ilişkin kendi kavrayışından emin olmaktı. Yönetim Planı sadece Madison'un çalışması değildi; nitekim Konvansiyon'daki müzakereler sonucu ortaya çıkan anayasa taslağına, bazı güçlü fikirleriyle yer yer karşı da durmuştu. Ancak ılımlı, sabırlı, abartısız ve son derece düşünceli tarzıyla, anayasanın nihai şeklini almasında herkesten daha fazlasını yaptı.

En meşhur şekliyle 10 numaralı *Federalist Yazı*'da, emsal niteliğinde bir berraklıkla ortaya koyduğu ve savunduğu bu şeklin temel amacı, Bağımsızlık Deklarasyonu'nun taslağını yazan, kendisi gibi Virginialı olan yakın dostu Thomas Jefferson'a aylar öncesinde yazdığı bir mektuptaki argümanları tekrarlamaktaydı. Onuncu *Federalist,* seçimlerle işbaşına gelmiş tüm hükümetlerin temel zaafı olmuş,[16] kamusal kurumlarına bela

15. Rakove, *Madison,* 63.

16. Cooke (Der.), *Federalist,* 56. Jefferson o dönemde Paris büyükelçisiydi. Madison'un 24 Ekim 1787 tarihinde yazdığı mektup için bakınız: *Papers of James Madison,* Der. Rutland, University of Chicago Press, 1977, X, 205-220. İki selefi gibi (s. 206) okyanusu geçecek güvenilir bir vasıta bulmaktaki güçlükler ve Amerika'nın önde gelen donanma subayı John Paul Jones'un ısrarlı kaygıları nedeniyle ertelenmişti (s. 218-19). Demokrasinin Amerika'nın politik açmazlarıyla ilişkisi üzerine özellikle sayfa 212-13'teki şu pasaja bakınız:

"Çoğunluğun algısıyla etkin hale gelen ve dar sınırlar içinde işleyen yalın bir Demokrasiden veya saf bir cumhuriyetten yana olanlar, bütünüyle kurgusal bir olguyu farz ederler veya kabul ederler. Vardıkları akıl yürütüme, Toplumu meydana getiren insanların sadece eşit politik haklara değil, birbiriyle tamamen aynı çıkarlara ve her açıdan aynı hissiyata sahip oldukları fikrine dayanmaktadır. Gerçekte durum böyle olsaydı eğer, yürüttükleri akıl nihai nitelikte olurdu... Çoğunluğun çıkarı aynı zamanda azınlığın çıkarı da olurdu; alınan kararlar ancak bütünün yararını ilgilendiren salt fikirler olur ve çoğunluğun sesi en güvenli kriter sayılırdı; nitekim küçük bir alan içinde, bu ses kolaylıkla derlenir, kamusal işler de en kesin doğrulukla idare edilirdi. Ancak biliyoruz ki, hiçbir Toplum böylesine homojen bir Yurttaşlar topluluğundan oluşmadığı gibi oluşamaz da. Yabani devlette yaklaşım buna yöneliktir; ancak bu devlette devlete ya çok az ihtiyaç duyulur ya da hiç duyulmaz. Tüm medeni Toplumlarda, farklar ve ayrımlar çeşitli ve kaçınılmazdır. Mülkiyetteki fark, bağımsız bir Devletin elde

olan "istikrarsızlık, adaletsizlik ve karışıklığın", "halkın seçtiği hükümetleri yok eden ölümcül hastalıkların" ve özgürlüğe düşman olanların "en sevdiği ve yararlandıkları konuların" kaynağı olan ihtilaf/hizip şiddetine bir çare getirmekteydi. Özgürlüğün kendisini ortadan kaldırmadan ihtilafları ortadan kaldırmak imkânsızdır. Altında yatan sebepler "insan doğasında", insani becerilerdeki farklılıklarda, mülkiyet sahipliğindeki karşıtlıklarda ve bunun sonucunda toplumun farklı çıkarlarla gruplara bölünmesinde içkin haldedir. Grup özdeşleşmelerinin kaynakları sonsuz değişkene sahiptir; ancak aralarında en güçlü ve kalıcı olanı "mülkiyetin farklı ve eşitsiz bölüşümüdür".[17] Mülk sahibi olanlar ile mülksüzler "toplumda daima farklı çıkarlara sahip olmuşlardır". (1787'de böyle bir algıyı doğrudan ortaya çıkaran zemin, tüm Amerikan eyaletlerinin bağımsızlıklarını kazanma sürecinde biriktirdikleri ve özel alacaklılardan aldıkları yığınla borcun inkâr mı edilmesi, yoksa bunlara sadık mı kalınması mevzusuydu.) Bu birbirinden keskince ayrılan çıkarlar, birbirleri karşısında nasıl adilce dengelenecekti?

Madison'un son derece emin olduğu üzere, ihtilafların kaynakları ortadan kaldırılamaz. Makul bir şekilde umulabilecek tek şey, etkilerini denetim altına almaktır.[18] Bir azınlık hizbi bitmek bilmez sorunlar doğurabilir; ancak cumhuriyetçi bir yönetimde kendisini yasalar yoluyla dayatma fırsatını asla bulamamalıdır. Ancak bir hizbin çoğunluk olması halinde, seçimle işbaşına gelen hükümetler onlara, hem azınlıkların haklarını hem de kamu yararını kendi çıkarları ve tutkularına kurban etmek için gereken her fırsatı vermektedirler.[19] Bu tür hükümetlerin karşılaştığı temel zorluk, hizipçi bir çoğunluk tehdidi karşısında, bu hükümetin ruhunu ve biçimini feda etmeden hem kamusal

---

edilmesine ilişkin eşitsiz melekelere sağladığı himayenin sonucudur. Daima zengin ve fakir, borçlular ve alacaklılar, arazi sahiplerinin, tüccarların ve imalatçıların çıkarları olacaktır."

17. *Federalist*, s. 59.

18. A.g.e., s. 60.

19. A.g.e., s. 60-61.

yararı hem de özel hakları güvence altına almaktı. Madison'un ısrarla belirttiği "saf bir Demokrasi",

> *Bir araya gelip Hükümeti şahsen yöneten az sayıda yurttaşın meydana getirdiği bir Toplum olarak, hizipçiliğin zararlarına bir çare getirme imkânından yoksundur. Ortak bir tutku veya çıkar, hemen hemen her durumda, bütün içindeki çoğunluk tarafından hissedilecektir; iletişim ve uyum Hükümet biçiminin bizzat kendisinin sonucunda açığa çıkar ve zayıf grupları veya çekilmez bir şahsı kurban etmeye yönelik saikleri kontrol altında tutacak hiçbir şey yoktur.*[20]

Bu türden demokrasilerin, sürekli çalkantılı ve çekişmeli olmasının, bireylerin güvenliği veya mülkiyet haklarıyla hep uyumsuz olmasının ve "genelde yaşamlarının yok oluşlarının şiddeti kadar kısa olmasının" sebebi işte budur. Dolayısıyla demokrasinin kuramsal savunucuları, Madison'un görüşüne göre saçma bir şekilde, insanları kusursuz bir politik eşitliğe indirgemenin onları aynı zamanda mülkiyetleri açısından da tamamen eşit kılacağını, görüşleri ve tutkuları bakımından yekpare ve uyumlu hale getireceğini varsaymak zorundaydılar.

İnsanları aynı düzeye getirme ve homojenleştirmeye dönük bu çok tehlikeli projenin yerine, Madison demokrasinin sorunlarına deva sunma vaadi taşıyan farklı bir model önermişti: "Bir Cumhuriyet, içerisinde temsiliyet mekanizmasının işleyeceği bir Yönetim." Madisoncu anlamıyla cumhuriyet, birçok yönden saf Demokrasi'den farklılaşmaktaydı. "Demokrasi ile Cumhuriyet arasındaki iki önemli faktörden biri, ikincisinde yönetme yetkisine sahip olan delegelerin az sayıda yurttaşlardan oluşması; diğeri ise ikincisinin kapsamına çok daha fazla sayıda yurttaşın veya bölgenin alınabilecek olmasıdır." Amerikan Eyaletler Birliği geniş bir coğrafi bölgeyi kapsıyor ve oldukça büyük bir kitleyi barındırıyordu. "Demokratik Yönetimin" açıkça yapamadığı bir şekilde, her ikisini de kapsayabilen bir yönetim tasarımına ihtiyaç duyulmaktaydı. Dolayısıyla çok sayıda yurttaş adına ha-

20. *Federalist*, s. 61.

reket edecek, görece az sayıda temsilcinin seçilmesi zorunluydu ve bu seçim, Madison'un iyimserce varsaydığı üzere, seçilen temsilcilerin niteliğini garanti edecek unsurdu. Topraklarının ölçeği ve yurttaşlar topluluğunun boyutu daha geniş bir yelpazeye sahip gruplarla çıkarları meydana getirecek ve başka yurttaşların haklarına tecavüz etme niyeti taşıyan çoğunluk koalisyonlarının oluşma riskini azaltacaktı. Bu tür koalisyonların oluşması halinde, politik açıdan çok daha geniş bir düzlemde hareket etmeye duyulan ihtiyacın kendisi, el altından düzenlenen ve düpedüz itibardan yoksun olan politikaların eşgüdümünü engelleyecekti. Dini bağnazlık, "kâğıt paraya, borçların iptaline, mülkiyetin eşitçe bölüşümüne veya diğer tüm uygunsuz ve habis projelere duyulan arzunun", "Birliğin tamamını istila etmesi", tek bir eyalete bulaşmasından daha düşük bir ihtimaldi; aynı şekilde belli bir bölge veya mahalleyi zehirleme ihtimali, tüm bir eyaleti zehirlemesinden çok daha düşüktü.[21]

Dolayısıyla birliğin kapsamı ve yapısı, "Cumhuriyetçi Yönetime özgü hastalıklara Cumhuriyetçi bir çare" sunabilir ve sunacaktı.[22]

Üç buçuk ay sonra Madison *Federalist* 63'te, bu yargıya tekrar dönmüş, bir yönünde değişiklikler yapmış ancak merkezinde yatan temel unsuru yeniden teyit etmişti. Temsil ilkesi Amerikan Cumhuriyeti'nin esas eksenini meydana getirmekteydi.[23] En saf Yunan demokrasilerinde dahi, yürütme gücünü elinde tutan görevlilerin seçiminde temsiliyet unsurları bulunmaktaydı.[24] "Bu topluluklarla Amerikan Devleti arasındaki temel ayrım", "*kolektif kapasiteleri bakımından halkın yönetimdeki paydan topyekûn hariç tutulması gerektiğiydi*";[25] halkın temsilcilerinin *polisin* idaresinden kapsamlı bir şekilde ihraç edilmesi değil. Başarılı bir temsili yönetim, bu küçük ve birbirine gereğinden fazla yakın

21. *Federalist*, s. 65.
22. A.g.e., s. 65.
23. A.g.e. (Numara 63), s. 427.
24. A.g.e., s. 427.
25. A.g.e., s. 428.

topluluklarda uygulanamaz olacaktı. Ancak Amerikan Birliği ölçeğinde buna duyulan bariz ihtiyaç, yeterli soğukkanlılıkla işlemesi ve sağlam avantajlarını açıkça görünür kılacak kadar uzun süre boyunca varlığını sürdürmesi için gereken politik desteği kendisine sunabilirdi ve nitekim sunacaktı da.

Bugün demokrasi terimini çok farklı kullansak da, Madison'un kolektif yetkinlikleriyle halkın Amerikan Devleti'nde herhangi bir pay alma imkânından koparılmasındaki ısrarı hâlâ şoke edici bir görünüm arz etmektedir. Ancak Madison'un kendisi için bu, korumak için mücadele ettiği yeni devletin, antik Yunan'daki demokratik şehir devletlerinden gerçekte ne kadar farklı olduğunun en açık ispatı olmakla birlikte, yine onların aksine hiç de bir demokrasi olmadığının kanıtıydı. Onun lügatinde, aynı Platon'da ve Aristoteles'te de olduğu gibi, kolektif yetkinlikleriyle topluluklarını yöneten devletten tamamen ihraç edilmiş bir halkın doğrudan yönetime katıldığını düşünmek hiçbir şekilde mümkün değildi. Neticede onu kontrol eden şey, yurttaşlarının çoğunluğuna ait iradeydi. Ancak yönetim üzerindeki dolaysız denetim, tamamen başka bir yerde yatmaktaydı. Yeni Amerikan devleti nasıl bir isimle adlandırılacak olursa olsun, bir demokrasi olarak tanımlanması uygun olmazdı.

Temsili bir yönetim demokrasiden, sadece altında yatan temel otorite yapısıyla değil, rotasını belirleyen ve kalıcılığını sağlamasında yardımcı olan kurumsal mekanizmalarıyla da ayrılmaktaydı. Etkili olmaları için, sırf kendilerini tanımlayan hukuki kesinliklere dayanamazdı ("iktidarın gaspçı ruhuna karşı kâğıttan engeller");[26] daha da katı bir biçimde, bunlarla saflarına çekmeyi umdukları politik enerjiler arasındaki pratik ilişkilere dayanmalıydılar. "Bir yığın insanın yürütme işlevlerini doğrudan eline aldığı ve yöneticilerin hırslı entrikaları karşısında düzenli müzakerelere gidip sıkı önlemler almadaki yetersizliklerinden sürekli muzdarip olduğu" demokraside, tiranlık tehdidi öncelikle

26. *Federalist* (Numara 48), s. 333.

yürütme organından gelebilirdi. Ancak Amerika'da başat tehdit yasama organından gelmişti; Jefferson'un üç yıl önce *Notes on the State of Virginia* [Virginia Eyaleti Üzerine Notlar] eserinde belirttiği şekliyle "seçilmiş despotizm" tehdidi.[27]

1774'te Amerikalılar Devrim'e doğru ilerledikçe, New Yorklu genç bir aristokrat olan ve gelecekte *Federalist*'in eş yazarlığını yapıp dışişleri bakanı olacak John Jay, onları maruz görülebilir bir abartıyla "cennetin kendilerine yaşamaları gereken devlet biçimini müzakere etme ve seçme fırsatını bahşettiği ilk halk" olarak tanımlamıştı.[28] Bu aşamada fırsatlar oldukça neşe uyandırıcı bir görünümdeyken, yanındaki riskler (Britanya'ya kafa tutanlarla tam bir zıtlık içinde) görece ihmal edilebilir haldeydi. *Demokrasi* terimi belli bir esin kaynağı taşımadığında, hiçbir acil tehdit de taşımıyordu veya tehdit çok küçüktü. John Adams gibi sert politik şüpheciler dahi, "demokratik bir despotizmin bir kavram kargaşası" olduğundan emindi.[29] Eyaletlerin yeni anayasaları seçim bölgelerini daha eşit hale getirmek amacıyla bunların sınırlarını yeniden çizdi, yıllık seçimlerin yapılmasında ısrarcı oldu, oy hakkını genişletti, hem seçmenlere hem de temsilcilere ikameti olma şartı dayattı ve seçmenlere temsilcilerine görev verme veya yol gösterme gücünü verdi.[30] Böylelikle Amerikaların ve Britanyalıların politik temsil deneyimleri arasındaki temel ayrımı pekiştirip keskinleştirdi. Eski Dünya'nın tarihsel sürekliliğe, yani tek bir topluluğun egemen birliğine yaptığı vurgu ve temsil edilenle eden arasındaki bağların sembolik ve görünümsel karakterine yaptığı vurgu, gerçeklik, tercih, rıza ve

27. *Federalist*, s. 335-36. Karşılaştırın: Thomas Jefferson, *Notes on the State of Virginia* (New York: Harper, 1964), s. 113-24: "*Seçilmiş despotizm* uğruna mücadele ettiğimiz yönetim değildi; aksine istediğimiz yönetim sadece özgür ilkelerin temelinde kurulamazdı, yönetime ait güçlerin farklı orgalar arasında bölünüp dengelendiği, kimsenin başkaları tarafından etkin şekilde kontrol edilip sınırlanmadan, yasal sınırlarının dışına çıkamayacağı bir sistem olmalıydı..."

28. Wood, *The American Revolution*, s. 62.

29. A.g.e., s. 67.

30. A.g.e., s. 66.

daha eksiksiz, daha eşitlikçi bir katılıma yapılan ısrarla tamamen kenara atıldı.[31]

Anayasal Konvansiyon'un hemen sonrasındaki dönemde, bu müzakere ve tercih süreci hâlâ rayında gidiyordu ve kamuoyu önünde, buna daha az katılımcı veya eşitlikçi bir temelle yaklaşacak hiçbir taraftar kalmamıştı. Çok daha çarpıcı bir şekilde göze çarpan şey, sağlam bir neticeye varamamanın getireceği riskler ile demokrasinin buna sağlayabileceği ve neredeyse kesin surette sağlayacağı katkılarla bu risklerin daha da büyümesiydi.

Bu noktada Amerikalıların esas itibariyle dört seçeneği vardı. Yeni devletlerindeki en demokratik unsurları, yani kamusal kararların düzenlenip alınmasında politik eşitliğe yakın koşullar içinde, özgür erkek nüfusuna geniş katılım fırsatı veren ve eşsiz bir belirginliğe sahip konumu tanımamayı tercih edebilirlerdi. Kıta Avrupa'sında, bir yüzyıl sonra bile, bu yaklaşımın önde gelen (ve kimi zaman güçlü) savunucuları vardı; nitekim iki dünya savaşı arasında, Avrupa'da ve Japonya'daki Faşist hükümetler bu yaklaşımın yurtiçinde ve dışında yıkıcı etkileri olmuş belli yönlerini uygulamaya çalışmışlardı. Ancak yenilen İttifakçıların Kanada'ya veya Atlantik'in öte yanına kaçtığı Amerika'da, bu yaklaşımı açıkça savunan hiçbir taraftar kalmamıştı.

Madison'un belirttiği gibi, politik eşitlik ilkesini (hâlâ erkeklerle sınırlı olan ve hatırı sayılır köle nüfusuna ilişkin ufak bir tarziyeyle yan yana olmayı sürdüren) cesurca ileriye taşımayı, böylelikle mülkiyet iddialarıyla çatışıp onları çiğnemeyi, borçları iptal etmeyi, büyük toprak mülklerini yeniden dağıtmayı ve toplumu bütünüyle eşit hale getirmek için yeniden tasarlamayı da seçebilirlerdi. Ancak bu noktada bir kez daha, Amerikalılar arasında, bu daha çarpıcı ancak potansiyel olarak eşit derecede yıkıcı alternatifi açıkça savunan hiç kimse yoktu.

Muhtemelen daha gerçekçi bir biçimde, çok büyük bir bedel ödeyerek yeni kurtuldukları yabancı ve potansiyeli bakımından daima zalimane bir yapıyı muhakkak yeniden yaratacağı korku-

31. Wood, *American Revolution*, s. 40-41.

suyla, Amerika'nın yeni devletine ait merkezi gücü arttırmaktan uzak durarak, herhangi bir tercihte bile bulunmaktan seve seve imtina edebilirlerdi. Gerçekte bunun dolaysız ve pratik sonucu, Anti-federalistlerin zafer elde etmesi ve mevcut yönetim biçimlerinin zımni kabulü olacaktı; çünkü bunlar Konfederasyon Maddeleri altında zaten ortaya çıkmış haldeydi ve tekil Eyalet hükümetleri arasında etki sahibi hiçbir kapsayıcı yapıya sahip değildi.

Tercih ettikleri seçenek, yani geniş çerçevesiyle Madison ile diğer yazarların onlara dayattığı seçenek, onaylamalar ve değişikliklerle geçen zorlu sınav ile sonrasında Washington'un ilk başkanlığında yürürlüğe konması karşısında varlığını sürdürdükçe yeni anayasada cisimleşti. Bu seçenek, Amerikalılara ve zamanla tüm dünyaya çok şey verdi. Bir politik özgürlükler rejimini (en azından erkekler için) yaygın köle sahipliğiyle uzlaştırmayı başaramadığı için, mutabakat ancak yetmiş beş yıl sonra İç Savaş'ın sarsıntıları sırasında kısmen sağlandı. Bugün bile bu mutabakatın şimdiye dek ne kadar ileriye taşındığı veya bir gün nihayete erdirilebileceğine ilişkin bir umudun varlığıyla ilgili çok cılız bir fikir birliği vardır. Açık olan, 1787'de benimsenen seçeneğin, Amerika'nın süregelen politik tahayyüllerinin eşitlikçi dürtülerini ortadan kaldırmada bariz şekilde başarısız olduğudur. Ancak bu dürtüye farklı bir kabuk vermiş; Amerikalıların tahayyülünde onu çok daha az hayati, ısrarcı veya önde gelen bir unsura çevirmişti. Oysa sonraki iki yüz yıl içerisinde, Amerika'ya kıyasla yerkürenin genelinden tüm toplumlarda tüm bu özelliklere sahip olduğu kanıtlanmış bir şeydi. Yeni Cumhuriyeti son derece etkili bir şekilde ve bildiğimiz kadarıyla çok uzun bir süre boyunca güvence altına almıştı. Bu sayede Birleşik Devletler'i, yeryüzünde politik açıdan en açık, sağlam ve özgüvenli toplum haline getirdi. Ayrıca zamanla, gösterişçi ve sabırsız Hazine Bakanı Alexander Hamilton'un geleceğe dönük beklentilerini tatmin edecek şekilde, insanlık tarihindeki en baskın ve güçlü devlet olmasının da yollarını açtı.

Madison ihtiyarlık günlerinde geriye dönüp Anayasa'nın yapılışına baktığında,[32] ülkenin doğumunu saran "yurtiçindeki endişe verici hadiselerle yurtdışında saygı görülmeye duyulan mutlak ihtiyacı" anımsarken, hâlâ "öylesi kasvetli bir kaostan mutlu bir düzen yaratmış bir anayasayla" övünmek için mevcut tüm sebeplere sahipti. İnsanlara ait hiçbir yönetim, iktidarın kötüye kullanılma riskini ortadan kaldıramamıştı. Ancak Amerika'nın federal cumhuriyeti, yüzyılın üçte birlik diliminin kanıtladığı gibi, bu riskleri en asgari seviyeye indirmişti.[33] Bunu demokrasinin iddialarını koşulsuzca benimseyerek yapmamıştı; nitekim Madison'un kendisi bile, yaşamının sonraki yıllarında bu terime sıcak baktığına ilişkin hiçbir emare sunmamaktadır. Ancak yeni demokrasi kavramının açtığı gediklerin ne kadar derin olduğunu ve bunlara açıkça direnmenin ne kadar beyhude olduğunu fark etmişti. 1820'lerin başlarında , oy hakkı için mülkiyet şartı, Konvansiyon döneminde epey yumuşak bir görünüm taşımış olsa da, saçma ve yararsız bir anakronizme dönüşmüştü.[34] New Yorklu Şansölye James Kent gibi daha dik başlı bir muhafazakâr, "demokrasinin habis ruhunu" evcilleştirmedeki önemli rollerinden açıkça bahsetmekte hâlâ beis görmeyebilirdi.[35] Ancak Madison'a göre, mülksüz çoğun-

32. Madison'dan Edwart Everett'e, 14 Kasım 1831: Drew R. McCoy *The Last of the Fathers: James Madison and the Republican Legacy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), s. 133.

33. McCoy, *Last of the Fathers*, s. 116-17. Madison'dan Thomas Ritchie'ye, 18 Aralık 1825: "İnsanın elinde her güç suistimal edilmeye açıktır. Halktan bağımsız Yönetimlerde, bütünün hakları ve çıkarları Yönetimin görüşlerine feda edilebilir. Halkın kendi kendini yönettiği ve ebette çoğunluğun yönettiği Cumhuriyetlerde ise, azınlığa yönelik tehlike onların haklarını, çoğunluğun gerçek veya sözde çıkarlarına feda etmeye teşvik eden fırsatlar sonucunda açığa çıkar. Cumhuriyetçi biçimin verdiği öğüt, suiistimal tehlikesinin diğerlerine nazaran daha az olmasıdır; nitekim federal-cumhuriyetçi sistemin daha üstün öğüdü, dışsal tehlikelere karşı daha fazla tesiri olurken, baskıcı çoğunlukların aceleci tertiplerine karşı azınlığa daha fazla güvenlik sunmasıdır." [James Madison, *Letters & Other Writings*, Der. William C. Rives & Philip R. Fendall, Philadelphia, 1865, III, s. 507.

34. McCoy, *Last of the Fathers*, s. 193-206: James Madison, *Notes on Suffrage*, c. 1821.

35. Gordon S. Wood, *The Radicalism of the American Revolution* (New York: Vintage, 1993), s. 270.

luğun mülk sahibi bir azınlığı tehdit ettiği noktada bu durum, çoğunluğun bu haktan mahrum bırakılmasıyla uygun şekilde halledilebilecek bir tehdit değildi. Çoğunluğu oy verme hakkından mahrum bırakmak, "özgür yönetimin hayati ilkesini, yani yasalara tabi kılınmış inanların yasaların yapılmasında sesleri olması gerektiği ilkesini ihlal eder".[36] Aynı zamanda pratikte tüm özgür yönetimleri muhakkak yok edecek olan bir yönetim zemini kurar: "Tüm taraflar için ölümcül niteliğe sahip daimi bir orduyla kontrol altında tutulmadıkları müddetçe, kamu otoritesine karşı verdikleri bitmek bilmez mücadelede sayısal ve fiziksel kuvvete başvuracaktır."[37] Bunun yerine Madison tüm ümidini, yaratmak için çok uğraştığı Anayasa'nın içsel kısıtlamaların da ötesinde, eğitimin düzeltici etkisine bağlamıştı. Tüm ağırbaşlılığıyla vardığı sonucun, on beş yıl öncesinde saygın mimar Benjamin Latrobe'in, Jefferson'un İtalyan dostu Philip Mazzei'ye gönderdiği mektupta iletilen hükümle ortak yönleri çok fazlaydı: "Federal anayasanın benimsenmesinden sonra, oy kullanma hakkının tüm eyaletlerde yetişkin erkek yurttaşların çoğunluğunu kapsayacak şekilde genişletilmesi, yavaş yavaş büyüyen ve tüm birliğe gerçek, pratik demokrasi ile politik eşitlik fikrini yayan bir mikrop yerleştirmiştir."[38] Sonuçları şüphe götürmez derecede etkileyici olmuştu: "Muhtemelen hiçbir ulusun şimdiye dek tatmadığı büyük bir mutluluk". Ancak bedelleri de olmuştu: "Devletimizin yasama organı üstün yeteneklere sahip tek bir bireye sahip değildir. Aslına bakılırsa, bu üstün yetenekler gerçekte güvensizlik uyandırmaktadır." İtaatin ve toplumsal ayrımların yaygın şekilde erozyona uğramasında "sağlam ve genel avantajlar" yatmaktaydı; ancak kendisi kadar müşkülpesent biri olan mektup arkadaşına dürüstçe söylediği gibi, "kültürlü dimağlar, edebiyatçılar ve sanat âşıkları" için "çok nahoş bir tablo sunmaktadır".[39] Henry James tetikte bekliyordu.

36. McCoy, *Last of the Fathers*, s. 195.
37. McCoy, a.g.e., s. 195.
38. Wood, *Radicalism of the American Revolution*, s. 295-96.
39. Wood, a.g.e., s. 296.

Bu nahoş tabloyu sunan şey, tamamen rutinleşmiş, kendi mantığı ve her yeri saran kültürüyle bütüncül bir politik yaşam meydana getiren demokratik politikalardı. Demokrasi bir kere böyle bir rutine girse dahi, Kuzey ve Güney'in kölelik üzerine tutuştuğu sert kavga onu tehdit edebilirdi. Hatta muhtemelen, yaklaşık yetmiş yıl sonra gerçekleşen Büyük Bunalım'ın derinlerinde yatan, toplumsal düzenin veya bu düzeni sürdüren ekonominin temellerini sarsan sismik baskılar da onu tehdit edebilirdi. Ancak politika içerisinde, demokrasi tüm düzene hâkim olacaktı. Yükselişi önünde gerçek bir zorluğa karşı kendisini savunmak şöyle dursun, hiçbir rakiple karşılaşmadığı gibi, kendi doğası üzerinde düşünmeye yönelten baskılara nadiren maruz kalmıştı. Demokrasi o günden itibaren Amerikalılar için, politikanın ufkunu tamamen çevrelemişti ve onu kamuoyu önünde reddetmeyi seçenler kendilerini politik açıdan etkisiz ve güçsüz kılmıştı. Amerika'daki demokrasi mücadelesi, Amerikalıların anladığı şekliyle, özünde yatan birçok şey çok daha öncesinde ve çok farklı isimler altında büyük gayretler gösterilerek kazanılmış olsa bile etkin zaferini hükmen elde etmişti.

Bu terimin, devleti dönüştürmek için mücadele eden ve stratejilerini planlayıp hedeflerinin içermelerini kavrayacakları temelleri açıklamaya çalışan politik aktörlerin konuşmalarında yer alması ilk kez Avrupa'da, on sekizinci yüzyılın sonlarında oldu. Bu kisveyle ilk sahneye çıkışı, gelişigüzel bir şekilde ve kıyısından olsa da, 1780'lerde Hollanda Cumhuriyeti'nin sönümlenmiş politik yaşamını yeniden canlandıran Vatanperverler İsyanı'nda yaşandı. Başlangıçta bu isyan dağınık hedeflere sahipti ve politik stratejilere ilişkin kafa karışıklığı hiç de azımsanmayacak kadar büyüktü.[40] Fakat 1785 ile 1787 yılları arasında, bir

40. Simon Schama, *Patriots and Liberators* (Londra: Fontana, 1992); R. R. Palmer, *The Age of the Democratic Revolution* Cilt 1 (Oxford: Oxford University Press, 1959). Şu eserde, Hollanda Cumhuriyeti'nin Vatanperver İsyanı'ndan Batavian Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkımına dek izlediği seyre ilişkin isabetli bir analiz bulunmaktadır: Jonathan I. Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness and Fall 1477-1806* (Oxford: Oxford University Press, 1995), Bölüm 42-44. Yüzyılın başlarından itibaren, Hollandalıların bir rejim olarak demokrasi için

grup Vatanperver lider zaman zaman, kentli zengin oligarklar ile geçmişi Birleşik Hollanda'nın ortaya çıkışına dek uzanan Oranj Hanedanı arasındaki kutsanmış kavgalardan sıyrılıp, özgün ve kasıtlı olarak eşitlikçi bir politik platform meydana getirdi.

Meydan okuyuşlarındaki en radikal unsurların temel kurumsal odağı, Hollanda Eyaletlerinden gelen kentli halk milisleri,[41] yani Aralık 1784'ten itibaren genelde Utrech'te düzenlenen meclislerde toplanan Özgür Birliklerdi (Free Corps).[42] Eşitlikçi biri olmaktan oldukça uzak Vatanperver lideri, Baron Joan Derk van der Capellen tot den Pol'un belirttiği gibi: "Özgürlük ile silahsız halk doğrudan karşıtlık içindedirler";[43] nitekim Aralık 1784'te Vatanperver hareketi silaha sarılmıştı. Hareketin doruk noktasında, Delft Özgür Birliklerden bir delege olanca çınlamasıyla şunları ilan ediyordu:

> *Sevgili yoldaşlarım, Burgherler artık gölgelerde saklanmıyorlar. Tüm şiddetiyle doğan şafağımızın ışığında kendilerini cüretkârca gösterebiliyorlar. Özgürlükleri ve mutluluklarının güneşi, her saat daha da güçlü bir şekilde parlıyor. Nitekim bizler en kuvvetli gerekçelerle size, o güneş doruğuna ulaşmadan önce bu topraklarda hiçbir Tiran kalmayacağını temin etmekteyiz. Silaha sarılmış Özgürlük onların ismini dahi ortadan kaldıracaktır.*[44]

Hollanda Cumhuriyeti'nin eyaletleri Vatanperverler ve Oranj taraftarları arasında keskin bir şekilde bölünmüştü. 1787'de Vatanperver hareketin bastırılması, Prenses Oranjlı Wilhelmina'yı kurtarmak üzere gönderilen bir Prusya ordusunun müdahalesini gerekli kılmıştı. Wilhelmina, Oranj bayrağını yükseltmek için Lahey'e seyahat edecek kadar cüretli, ancak kendisini alıkoyan öfkeli kişilerin kaba ve bir miktar nezaketsiz davranışlarına

---

duydukları sınırlı beğeni için bkz. Leonard Leeb, *The Ideological Origins of the Batavian Revolution* (The Hague: Nijhoff, 1973), s. 114, 132, 144-45 vd.

41. A.g.e., s. 80-135.
42. A.g.e., s. 94.
43. A.g.e., s. 81.
44. A.g.e., s. 94.

maruz kalacak kadar talihsiz bir Hohenzollern prensesiydi.[45] Eylül 1787'de Prusya güçleri, Brunswick Dükü'nün komutası altında, Lahey'deki Stadholder yönetimini tekrar tesis ettiler ve 10 Ekim'de Vatanperver direnişinin son kalesi olan Amsterdam kenti kendilerine teslim oldu.

Vatanperver hareketi, kendisini hiçbir zaman bir demokrasi hareketi olarak tanımlamadı. Tutarlı ve ortak bir hale geldiği müddetçe amaçladıkları hedef, tüm sakinlerini temsil eden ve onları Oranj monarşisinin veya halkın iktidarını gasp etmeye en az onlar kadar hevesli, zengin ve köklü kent oligarşisinin olası baskıcı denetiminden kurtaran Hollanda Eyaletleri için anayasal bir düzen kurmaktı.

Hollanda ulusu için daha az baskıcı ve daha uygun bir temsiliyet sistemi tanımlama çabasında olan Özgür Birlikler liderliği, kendisini en az iki sefer, demokratik olarak tarif etmenin tamamen doğal sayılacağı bir tutumu benimserken bulmuştu. Haziran 1785'te Utrecht'te toplanan üçüncü Özgür Birlikler Meclisi, bir Birlik yasası tanzim etmiş;[46] katılımcılarına gerçek bir Cumhuriyetçi anayasayı kanlarının son damlasına dek koruyacaklarına, burgherlere kaybettikleri hakları yeniden vereceklerine ve "Halkın temsiliyet yoluyla yönetimi" [*Volksregierung bij representatie*] için mücadele edeceklerine yemin ettirmişti. Birkaç hafta sonra, Hollanda Eyaleti'nde toplanan bir Özgür Birlik meclisi, çok daha devrimci bir manifesto olan Leidan Taslağı'nı kabul etti. Girişinde şu cesur ifadeler bulunmaktaydı: "Bir Devlet'in, hepsinden de öte Özgürlük üzerinde temellenmiş bir Cumhuriyet'in yurttaşları, tek tek her birinin görüşleri doğrultusunda sunar ki... Özgürlük vazgeçilemez bir hak olup, Hollanda ulusunun tüm burgherlerine aittir. Gerçekte insanlardan alınmış iktidarlar şöyle dursun, yeryüzündeki hiçbir iktidar, bu özgürlükten yararlanılmasına meydan okuyamaz veya bunu engelleyemez." Maddeleri Halkın egemenliğini, seçilen temsilcilerin kendilerini seçenlere karşı taşıdıkları sorumlulukları, özgür bir anayasanın

45. Schama, *Patriots and Liberators*, s. 127.
46. A.g.e., s. 94-95.

temeli olarak ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olmasını ve mezheplerine veya zümrelerine bakılmaksızın tüm yurttaşların milisler arasına tarafsızca kabul edilmesini (özgürlüklerinin devam etmesini sağlayan, etkili zor unsuru) kabul etmekteydi. Beraber alındıklarında, "Cumhuriyetçi bir halk egemenliği fikrinin" çetin bir ifadesini meydana getirmekteydiler.[47]

Askeri olarak bastırılmasının ardından Vatanperver hareket, kısa süre içinde Fransa'daki büyük Devrimin açığa çıkardığı uluslararası politik ve askeri girdabın ayrılmaz bir parçası haline geldi. Bu türbülanslı kaos içinde kayboldukça, muhtemel mirasçısı olan 1795-1805 yıllarındaki Batavian Cumhuriyeti mevcut ulusal özerkliğinden kalan her şeyi yitirmiş ve Fransa'nın hızlı dönüşümleri içinde Fransız devletinin salt bir kuklası görünümü kazanmıştı. Geldiği en dip noktada, İmparator Napolyon Hollanda'yı "imparatorluğunun büyük nehirleriyle" sulanan bir alüvyon olarak tarif edecek kadar kabalaşmıştı.[48] Ancak Hollandalılar doğal olarak, kendi yerel anlaşmazlıklarına yönelik keskin ilgilerini devam ettirdiler. Bu anlaşmazlıkları daha açık bir şekilde tanımlamak için çaba sarf ettikçe, kendilerini çoğunlukla Paris'ten gelen sözcüklerin çekimine daha da fazla kapılmış halde buldular. Bu girişimler sırasında, *demokrasi* ve *demokrat* Hollandalıların politik programlarında ve kimliklerinde eşi görülmemiş bir ehemmiyet taşır hale geldi. 1795'te Amsterdam, *De Democraten* adlı öncü bir gazete ve amacı demokratik bir sistemin *"democratisch systema"* kurulması olan politik bir kulübe sahip olmakla övünüyordu. 1797'de Fransa'nın Direktuvar hükümeti bizzat Hollandalı temsilcisine, Hollandalıların istediği şeyin "özgür ve demokratik bir anayasa" olduğunu temin etmekteydi. Sonraki yılın ocak ayında, Hollandalı Seçmenler Meclisi üyelerinden üçte biri, usulüne uygun bir şekilde "demokratik bir temsiliyetçi anayasa" için dilekçe verdi; nitekim takip eden aylarda, aynı meclisten bir komite hiç de akıllıca olmayan bir hareketle Fransız temsilcisine, Hollandalıların "Fransızlara uygun

47. Schama, *Patriots and Liberators*, s. 95.
48. A.g.e., s. 2.

düşen biçimine kıyasla çok daha demokratik bir seviyeye gelebilecekleriyle" övünmüştü.[49] Bu aşamada aristokratlar, sahneyi çoktan terk etmişlerdi. Ancak Hollanda'da, Fransa'da olduğu gibi, politik bir grubun tanımlanmasına, *Demokratların* çıkıp aynı şeyi yapmasından epey öncesinde ilk hizmet edenler *Aristokratlar* olmuştu. 1786'da, Oranj Hanedanı'nın uzun dönemli taraftarı Gijsbert Karel van Hogendorp, Fransızca yazdığı bir mektupta ülkesini, halkın deyişiyle "insanları aristokratlar ve demokratlar diye ayıran" bir fitnenin kurbanı olarak tarif ediyordu.[50] Kuşkusuz Van Hogendorp, 1787'de daha Rotterdam Mütekaiti olmadan önce bile, Hollanda standartlarıyla tam bir aristokrat sayılırdı. Soylu çevrelerle iç içeydi ve Prenses Wilhelmina'nın tedbirsiz macerasını doğrudan teşvik eden kişi onun oğluydu.[51] Kendi çapında tecrübeli bir entrikacıydı ve çeyrek yüzyıl sonraki Oranj restorasyonu sırasında dahi Oranjların davasından yana entrikalar çevirmeye devam etmişti.[52] Ancak 1786'da Hollanda'daki hizipsel çatışmalara bakışı hâlâ harici, tarafsız, kozmopolit ve çok yönlü olma niyetindeydi: Politik yargılarda özenli ve titiz bir çalışma olmasını istiyordu. Bunun kendisi politik bir eylem olmadığı gibi, ne ülke içine ne de Hollandalılara özgü yönelik terimlerle aktarılmıştı.

Demokrat teriminin modern Avrupa (veya dünya) tarihinde yerel politik yakınlığın bir kutbu olarak su götürmez bir biçimde açığa çıktığı ilk yer, kıtanın en ileri devletlerinden, ekonomilerinden veya toplumlarından biri değil (Hollanda, Fransa veya Britanya) bugün Belçika olarak bilinen ve o dönemde Avusturya Hollanda'sı olarak adlandırılan yerdi. Avusturya İmparatoru'nun tebaası olan tüm Avusturya Hollanda'sı vilayetleri, İspanya'nın on altıncı yüzyıldaki Hollanda İsyanı'ndan sonra

49. Palmer, *Age of Democratic Revolution*, Cilt 1, 17 ve daha fazlası için bkz. R. R. Palmer, "Notes on the Use of the Word "Democracy 1789-1799", *Political Science Quarterly*, LXVIII, 1953, s. 203-26.
50. Palmer, *Democratic Revolution*, I, s. 15.
51. Schama, *Patriots and Liberators*, s. 127.
52. A.g.e., s. 630-48.

yeniden fethetmeyi başardığı Aşağı Ülkelerin yarısını meydana getirmekteydi. Bu yeniden fethin bir sonucu ve İspanyolların ellerinden kurtulan Vilayetlerden tamamen farklı olarak, hâlâ sıkıca Katolikliğe bağlıydı ve Hollanda'nın bağımsızlık şartları gereği Scheldt nehrini deniz trafiğine kapatmasıyla uluslararası ticaretten tamamen dışlanmıştı. İçerisinde Kilisenin, politik ve ekonomik yaşam üzerindeki hâkimiyeti hatırı sayılır (ve kimi zaman boğucu) bir oranda olup, orayı adeta "Ortaçağ'a özgü tüzel özgürlüklerin müzesi" haline getirmişti.[53] Brunswick Dükü'nün düzeni yeniden sağlamasıyla, 1787 yılında sınırın öte yanına kaçan Hollandalı Vatanperverler burayı "geri kalmış, batıl inançlı, ruhbanın hâkimiyetinde ve oligarşik" bir yer olarak bulmuşlardı.[54] Belçika'yı politik pinekleyişinden uyandıran etmenler çoğunlukla dışsaldı ve Aydın Despotun arketipi olan İmparator II. Joseph'in cesur reform girişimlerine bir tepki niteliğindeydi. Joseph öncelikle, kendine özgü ataklığı, titizliği ve patavatsızlığı ile işkenceyi kaldırarak ceza hukukunu reformdan geçirmeye, Kilisenin faaliyetlerini rasyonelleştirmeye (bir dizi manastırın lağvedilmesi, hacların düzenlenmesi ve popüler festivallerin zamanının ayarlanması), loncaların tekelciliğine meydan okumaya, lonca ustalarının emekçileri istihdam etme şartlarını yeniden düzenleme ve kamusal görevleri Katolik olmayanlara açmaya girişti.[55] 1787'de daha da şiddetli bir şekilde, Vilayetlerin tüm idari ve hukuki sistemlerini yeniden örgütlemeye koyuldu. Bu girişim Belçika'nın genelinde, yeterince isabetli bir biçimde, eski düzene karşı bir saldırı olarak görüldü ve aynı oranda kınandı. Her biri küstah aristokratlardan oluşan Alost soyluları tüm şiddetleriyle şöyle şikâyet ediyorlardı: "Yargıda bulunma hakkı bizim mülkiyetimizdir, Yüce İmparator. Bu hakka lütfen sahip değiliz, aksine bu hakkı bizler babalarımızdan aldık ve karşılığında kanımızla paramızı ortaya koyduk. Bu hak irademize

53. Palmer, *Democratic Revolution*, I, s. 341.
54. A.g.e., I, s. 342.
55. A.g.e., I, s. 345-46.

karşı gelinerek bizden alınamaz."[56] Brükselli avukatlar, daha az tumturaklı ifadelerle olsa da en az aynı ikna edici tonla, sahip oldukları konumları güvence altına almak için büyük paralar ödediklerinden ve sorumluluklarını ifa etmek için gereken bilgiyi elde etmek için çok emek verdiklerinden dem vurarak ısrar etmişler ve bunu kazançlarıyla eşleriyle çocuklarına destek olmak gibi kendilerinden emin bir güvenle yapmışlardı.[57] Sahip oldukları bu haklar, Vilayete ait özgürlüklerin tarihi mihenk taşına dayanmaktaydı. Bu dört yüzyılı aşkın bir süre önce 1355 yılında, Brabant Dükü'nün çıkardığı meşhur *Joyeuse Entree* idi.

1788'in sonlarında Brabant ve Hainault hanedanları, İmparatora vergi ödemeyi reddettiler ve II. Joseph buna, ilanından bu yana dört yüzyıldan fazla zaman geçmiş *Joyeuse Entree*'yi tanımayarak karşılık verdi.[58] İsyanın iki önemli lideri Van de Noot ile Vonck'un her ikisi de Brükselli avukatlardı. Van de Noot varlıklı ve en azından aristokrasiye yakın biriyken, Noot kışkırtıcı bir risalede Avusturyalıları sertçe kınamış, bunun üzerine hemen yurtdışına kaçıp kendisini, Oranj Hanedanı'nı müdahale etmeleri ve Hollanda'yı yeniden birleştirmeleri için ikna etmek gibi beyhude girişimlerle oyalamıştı. Vonck ise Brunswick'in Hollandalı Vatanperverleri çevik bir şekilde bastırışından dersler çıkardı ve Brükselli bir grup dostu ile *Pro Aris et Focis* (Mihraplar ve Ocaklar İçin) adlı gizli bir topluluk kurmaya, askeri eğitim alma amacıyla yurtdışına gidecek genç gönüllülerin koordine edilmesine ve onları Belçika içindeki gizli sempatizan ağlarıyla ilişkilendirmeye girişti. Vonck Belçika toplumunda, en varlıklı manastırların başkeşişlerinden seküler soyluların en ileri gelenlerine kadar geniş bir kesim içinde sayısız takipçiyi kendisine çekti.

18 Haziran 1789'da Joseph, Brabant Hanedanını lağvederek ve *Joyeuse Entree*'yi feshederek karşılık verdi. O günlerde Fransa'nın kendi Devrimi de gelişme halindeydi ve Zümreler Meclisi

56. Palmer, *Democratic Revolution*, I, s. 346.
57. A.g.e., I, s. 347.
58. A.g.e., I, s. 347-57.

Versay'da toplanmaya başlamıştı.[59] Henüz bir gün öncesinde, Üçüncü Zümre'nin temsilcileri kendilerini Ulusal Meclis olarak ilan etmişlerdi.[60] Ağustos ayında Devrim, Liege Prens-Piskoposluğu'nda da patlak verdi[61] ve genç Vonckistler kendilerini silahlı mücadeleye hazırlamak için sınırlardan içeriye akın etti. Pratikte Avusturyalı otoriteler tek tek tüm eyaletlerde savaşmadan pes ettikleri için, büyük bir mücadeleye hiç de gerek yoktu. Vonck'un kentlerde tesis ettiği devrimci komiteler ağı, tek ve egemen bir ulusal yönetim olarak ortaçağa özgü özgürlüklerin karmaşıklığını yeniden yapılandırmaya girişti. Bu görevde Vonck'un müttefikleri "düşmanlarınca Vonckist, kendileri tarafından sa demokrat olarak adlandırılıyordu".[62] Bu düşmanlar arasında, beklenildiği gibi sadece Van der Noot'un eski takipçileri değil, saflarında artık büyük Tongerloo Başkeşişi'nin de olduğu, müesses nizamdan yararlanan önemli kesimlerin büyük kısmı da vardı.[63] "Bir grup olarak keşişler seküler ve nizami ruhbanı temsil etmektedirler ve aslında en büyük toprak sahipleri olduklarından ötürü tüm kırsal nüfusu da temsil etmektedirler; nihayetinde teamüller hep bu şekilde olmuştu ve bu anayasal bir durum olup Anayasa değiştirilemeyeceği için böyle de kalmalıdır."[64]

Bu hiç de eşit bir mücadele değildi. Vonckistler özellikle Mart 1790'da birçok liderinin tutuklanmasının ardından, Fransız Devrimi'nin yarattığı tehditle karşı karşıya geldiler; geriye kalanlarsa arkalarındaki sayısız takipçiyle, Fransa'ya sürgüne gitmek zorunda kaldılar. Dahası, reform planları II. Joseph'in reformlarına kıyasla daha az zalimane bir tarzda olsa da, Bra-

59. Palmer, *Democratic Revolution*, I, s. 479-502.
60. A.g.e., I, s. 349.
61. A.g.e., I, s. 349-50.
62. Bu isyanın önde gelen Belçikalı tarihçisi Suzanne Tassier'in özetidir. (*Revue de l'Universite de Bruxelles*, 1934, s. 453, aktarıldığı yer: Palmer, *Age of the Democratic Revolution*, I, s. 350)
63. Palmer, *Democratic Revolution*, I, s. 351.
64. Suzanne Tassier, *Les Democrates Belges de 1789: etude sur le Vonckisme et la Revolution brabançonne* (Brüksel: *Memoires de l'Academie royale de Belgique*, classe des letters, 2. ser, XXVIII), s. 190.

bant'ın kutsanmış görenekleri ve tuhaf ayrıcalıklarıyla oldukça uyumlu olan yeni Avusturya İmparatoru II. Leopold'un maşası olarak resmedilmekteydiler ve bu bütünüyle yanlış sayılmazdı. İki yakınlık da ötekinin yurtdışındaki savunucuları için güven verici olmaktan uzaktı; ancak yan yanalıkları ne kadar tutarsız da olsa, iki grubun bir araya gelmesi Belçika toplumunun büyük çoğunluğunu Demokratlara karşı birleştirmek için yeter de artmaktaydı. Vendee'de üç yıl sonra kanla bastırılmış karşı-devrim ayaklanmasının tekrarlandığı Haziran 1790'da,[65] Brabant'ın kırsal kesimindeki cemaat papazları, sayıları binleri bulan dindar köylü topluluklarını harekete geçirmişler ve takip eden haftalarda Brüksel'in merkezine doğru tehditkâr adımlarla ilerlemeye başlamışlardı. Tehdit altındaki inançlarının sembollerini taşımakta ve cesaret kırıcı bir dizi tarımsal silahı tehditkârca sallamaktaydılar.[66] Kendisi de benzer bir cemaatten gelen Vonck, bir devlet olarak Belçika'nın demokratik şekilde yeniden yapılandırılmasını amaçlayan aleni bir program benimsemenin akıllıca bir şey olduğunu hiç düşünmemişti. Takipçileri kendilerini demokrat saymıyordu, çünkü en başta seçmiş oldukları şey, Fransa'daki ulusal yeniden yapılanmanın çok daha açık ve ekstrem bir biçimini hayata geçirmekti. Bunun sebebi, karşılaştıkları düşmanın Fransa'daki ilk iki Zümreye kıyasla çok daha yoğun ve keyfi nitelikte aristokratik ayrıcalıklara sahip olması ve aynı düşmanın arkasında, Fransız hemcinslerinin arkalarına topladığından çok daha geniş bir halk desteğini toplamasıydı. Aynı yaklaşık iki yüz yıl sonra Cezayir'de olduğu gibi,[67] Belçika'da

65. Arno J. Mayer, *The Furies* (Princeton: Princeton University Press, 2000), s. 323-70.

66. Palmer, *Age of the Democratic Revolution*, I, s. 355-56. Ayrıca bakınız: Janet Polasky, The Success of a Counter-Revolution in Revolutionary Europe: the Brabant Revolution of 1789, *Tijdschrift fur Geschiedris*, 102, 1989, s. 413-21; *Revolution in Brussels* (Brüksel: Academie Royale de Belgique, 1985). J. Craeybeckx, "The Brabant Revolution: a conservative revolt in a backward country?", *Acta Historiae Neerlandica*, 4 (Leiden: E. J. Brill, 1970), s. 49-83. Belçika'nın görece ekonomik ve toplumsal geriliğine yapılan vurguya karşı çıkmaktadır.

67. Frederic Volpi, *Islam and Democracy: The Failure of Dialogue in Algeria* (Londra: Pluto Press, 2003).

yetişkin sakinlerin çoğunluğunca tercih edilen demokratik bir sonuç, seküler ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması ve güçlenmesi anlamına gelmeyecekti. Kendilerine fırsat verilmesi halinde *Pays reel* (gerçek ülke), bir an bile tereddüt etmeden oy çokluğuyla böyle bir demokrasiyi alaşağı edebilirdi. Geriye dönüp Vonckist hareketinin olası sonuçları ve başına gelenler üzerinde düşünen hiç kimse, demokrasi davasının kaderinde dünyaya hâkim olmak olduğu sonucunu mümkün değil çıkaramazdı.

Demokrasinin neden böyle bir geleceğe kavuştuğunu anlamak için, kuşkusuz, sonraki yüzyıl boyunca Kuzey Amerika'daki kaderini ve sağladığı himaye altında Amerikan ekonomisinin görkemli yükselişini akılda tutmak gerekir. Ancak Amerika kıtasının ötesinde, bu deneyimlerin diğer ülkelerin politik yaşamı üzerindeki etkisi Birinci Dünya Savaşı'na dek mütevazı bir boyuttaydı ve İkincisinin sonuna dek de kendini tam anlamıyla göstermemişti. Bu tarih öncesinde, demokrasinin dünya genelindeki istikrarsız yayılımı, hiç de Amerikan gücünün kanıtı değildi ve Amerikalılara ait örneğin taşıdığı kuvvetle dahi ilgisi yoktu. Bilakis, şu iki şeyden birini ispatlar nitelikteydi. İlk olarak, demokrasinin bir fikir olarak taşıdığı içsel gücün kanıtı olabilirdi (politik olarak arzulanan bir kavram olarak yaşamına henüz başlamamış ve uzun yıllar politik olarak açıkça istenmeyen şeylerin yaftalanmasına hizmet etmiş bir politik terim için oldukça tuhaf bir durumdur). Daha makul olan ancak muammalarla dolu diğer seçenekse, çok daha çarpıcı bir müphemliğe sahip başka bir tarihsel örneğin, Fransa'yı saran muazzam Devrim'in gücünü ispatlıyor olabilirdi.

1788 ile 1794 arasındaki birkaç yıllık kısa sürede Fransa'da yaşananlar, dünyanın her yerinden insan toplulukları için politik olasılıkların yapısını tanınmaz ölçüde değiştirdi. Bunu, gerek radikal gerek kalıcı surette, belli belirsiz idrak edebildiğimiz sebeplerin sonucunda yaptı. Robespierre'in 1794 Thermidor'uyla alaşağı edilmesi ve Napolyon'un 1798 Brumaire'inde yükselişi veya Napolyon'un son kez yenildiği, Brüksel'e yakın Waterloo

düzlüklerinde son bulmasından sonra dahi ardında, politikanın ne anlama geldiğiyle ilgili çok farklı bir kavrayış, toplumların politik olarak kendilerini nasıl örgütleyebilecekleri ve örgütlemek zorunda olduklarına ilişkin yeni bir vizyon ve kendi politik yaşamlarının erişimleri dahilindeki tüm toplumlar için doğurabileceği, dönüşüme uğramış bir tehdit algısı bıraktı. Demokrasinin kendisini, yavaş ancak amansız bir şekilde, tek tek tüm topluluklara dayatması işte bu yeni kavrayışla oldu. Bir kez daha bu akını, Devrim'in önde gelen aktörlerinin konuşmalarındaki belirginlikle veya politik gruplaşmaları, hizipleri yahut kurumları ayırt etmek için seçilen isimlerle yapmadı. Bu isimlerin –Jakobenler, Jirondenler, Dağlılar, Sol– her biri kendi tarihine sahipti. Kimisi zaman içinde, dünyanın uzak köşelerine uzun gölgelerini düşürdüler. Ancak hiçbiri, bir an için bile olsa, politik meşruiyete dünya genelinde temel oluşturmak gibi bir rol için rekabet edemedi. Dahası hayata geçirecekleri politik otorite için karşılaştırılabilir bir sağlamlıkta standart dahi getiremediler. Devrimin demokratik mirası çoğunlukla, onun yoğun ve yer yer yıkıcı politik mücadelelerinin bir sonucuydu. Fakat ne kamusal sembollerinin,[68] ne de bu mücadeleleri açıkça ileten dilin bir yansımasıydı. Ancak geriye dönük olarak, Avrupalıların politikanın ne anlama geldiği ve neden bu şekilde işlediğini anlamaya yönelik gösterdikleri yüzyıllık çabasında başvurulan en objektif ve analitik kategoriler, bir bütün olarak Devrimin ne anlama geldiğini idrak etmek için kullanıldığında demokrasi, yavaş yavaş onun temel meselesi olarak ortaya çıkmaya başladı ve bunu tamamen kendine has bir biçimde, kendi ismiyle yaptı.

Bu noktada, aynı yüzyılın başlarında Fransa'nın politik açmazlarına ilişkin en ilginç vizyonlardan biri olan *Considerations sur le gouvernement ancien et present de la France* eseriyle bağlantılıydı.[69] *Considerations* [Düşünceler] önde gelen bir aristokrat

68. Richard Wrigley, *The Politics of Appearances: Representations of Dress in Revolutionary France* (Oxford: Berg, 2002).

69. Rene-Louis de Voyer de Paulmy, Marquis d'Argenson, *Considerations sur le gouvernment ancien et present de la France*, 2. baskı 1784 Amsterdam.

olan, Rene-Louis de Voyer de Paulmy, Marquis d'Argenson'un eseriydi. D'Argenson kraliyet görevlilerinden oluşan köklü bir ailedendi ve babası Paris'in emniyet müdürüydü.[70] Devlete birçok üst makamda hizmet etmişti ve bunlar arasında en önemlisi Dışişleri Bakanlığı'ydı. Fakat hünerli bir saray mensubu olamayacak kadar haşin ve bağımsız bir kişiydi; bağlı olduğu kesimler ile toplumu tahayyül ediş şeklinden ötürü ait olduğu düzen için bir haindi. *Considerations* ilk olarak 1764 yılında, oldukça hatalı bir el yazmasından yararlanılarak yazarın ismi olmaksızın yayınlandı.[71] D'Argenson'un daha 1737'de geliştirdiği ve uzun yıllar boyunca, Başbakan olarak bu görevi gerçekleştirmesine izin vermesi için Kralı ikna etmeyi umduğu, Fransa'nın politik yeniden yapılanmasına yönelik bir plan ortaya koyuluyordu. Yirmi yıl sonra epeyce geliştirilmiş ikinci baskısının önsözünde oğlunun övündüğü gibi, önce el yazmasıyla gün yüzüne çıkıp ardından basılan bu eser, Fransızların yüzyılın ortasından sonra yazdıkları büyük politik eserlerin çoğuna damgasını vurmuştu: Fizyokratlar, Quesnay, Mirabeau, Montesquieu, Turgot, Rousseau, Mably.[72]

D'Argenson'un planı *these royale*'in [kraliyet tezi] çarpıcı bir ifadesiydi. Fransız hükümeti, ekonomisi ve toplumuna bakış açısında, Fransa'nın bir devlet ve toplum olarak yeniden biçimlendirilip modernleştirilmesi ve tüm halkının çıkarlarına hizmet etmesi için en iyi umut aydınlanmış bir monarşik reformdu.[73] Ancak D'Argenson reformu, el yazmalarının başlığında açıkça belirtildiği gibi,[74] sadece kraliyet yönetimini yeniden yapılan-

70. Nannerl O. Keohane, *Philosophy and the State in France* (Princeton: Princeton University Press, 1980), s. 376.
71. Argenson, *Considerations sur le gouvernement ancien et present de la France* (Amsterdam: Marc Michel Rey, 1764). Keohane, *Philosophy and the State*, s. 377.
72. *Considerations* 1784, iv-v. Oğlu (resmi olarak) bu ikinci baskıya, görünüşe göre hatrı sayılır oranda kendisine ait yazıları eklemeyi uygun görmüştür.
73. Franklin L. Ford, *Sword and Robe* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1953, Bölüm 12).
74. Keohane, *Philosophy and the State*, s. 376.

dırmaya çalışarak değil, kendisine "demokrasinin monarşik bir yönetimin içine ne kadar dahil edilebileceğini" sorarak ele almaktaydı. Bu, Versay Sarayı'nda ucuz bir popülerlik peşinde olan türde bir sorudan uzaktan yakından alakası olmayan bir soruydu. Sonraki dönemlerde kraliyet yönetimi temel anayasal meclisleriyle yani Parlamentolarla çatışma içine girdikçe, D'Argenson aristokrasiyi, kralın gücüne engel olmalarını sağlayan stratejik konumlardan dışlama hususundaki keskinliğinde yer yer hafifletmelere gitmişti.[75] Ancak onu politik yaşamı boyunca diğerlerinden ayıran şey, demokratik prosedürlerle kurumları Fransa'nın yönetim biçimine dahil etmenin gerekliliğine duyduğu inancın boyutuydu. Bu prosedürleri ona göre zaruri kılan şey, kamu yararını tamamen monarşik bir iktidar yapısıyla sağlamanın zorluğu veya kralla tebaasının çıkarları arasındaki beklendik görüş farklılıklarından ziyade, en başta kamu yararının ne olduğunu belirlemenin büyük zorluğuydu. Bunun tespit edilmesinde, demokratik kurumlarla prosedürlerin eşsiz bir avantajı vardı. Bu görüş tüm açıklığıyla, Dijon Akademisi'nin 1754'te düzenlediği ve Jean-Jacques Rousseau'nun *Discours sur les origines de l'inegalite parmi les hommes* eserini açığa çıkarmış ödüllü yarışmaya ilettiği (ve eşit derecede başarısız olmuş) önerisinde yer almaktaydı. Doğa,

> *Kutsaldır ve bize sadece yürütülmesi kolay olan yasaları dikte eder. Ancak onu takip etmek için ona kulak vermeniz zorunludur; kendisini sadece eşit yurttaşlar ve dostlar arasında işitilebilir kılar. Bu koşullarda karşıt çıkarlar kendilerini denetim altına alıp uzlaşabilir, keskinlikler yumuşar, zorluklar açıkça ortada olan şeylerle aşılır* [s'aplanissent] *ve kamu yararı açığa çıkar. Dolayısıyla ancak eşitlikle, iyi yasalara erişebiliriz. Ancak birbirlerine eşit insanların meclisiyle, bu yasaların uygulanması* [manutention] *güvence altına alınabilir.*[76]

75. Keohane, *Philosophy and the State*, s. 390.
76. Roger Tisserand (Der.), *Les Concurrents de J.J. Rousseau a l'Academie de Dijon* (Paris, 1936), s. 130-31.

D'Argenson'un Fransa için önerdiği Yeni İdare Planı'nda,[77] en üstün yasa olan kamu yararı, hiçbir şekilde kralın otoritesine tecavüz etmeyen ve iyi anlaşılmış bir demokrasinin yardımıyla, iyi örgütlenmiş bir monarşiye kılavuzluk edecekti.[78] Kral ve halk arasında aracı bir güce çok az yer bırakıyordu (ve böyle bir şeye ihtiyaç da duymuyordu).[79] D'Argenson'a göre demokratik otoritenin tek güçlüğü, kendisine itaat edilemeyecek kadar bölünmüş olmasından ötürüydü. Dolayısıyla devletin tüm yapısını kuşatmış ancak genel çıkardan farklı hiçbir çıkarı olmayan tek bir ruh tarafından düzenlenmeli ve yönetilmeliydi. İşte bu rol kralın otoritesine aitti.

Demokrasinin rolü, tüm Fransız monarşistlerinin cesurca savunduğu gibi, halkının çıkarından farklı hiçbir çıkarı olmayan ve ona ihanet etmek için hiçbir sebebi olmayan[80] ancak halkın çıkarlarını keşfetmekte kolaylıkla başarısızlığa uğrayabilecek egemeni aydınlatmak olacaktı. Dolayısıyla aynı halkın tikel çıkarları kamu yararından ayırt etmeleri için birbirlerinin yargılarından haberdar olmaya acil bir ihtiyaç duyması gibi, egemenler de hangi çıkarların gerçekten ortak olduğunu anlamaları için tebaasının yardımına ihtiyaç duymaktaydı. Kralın

77. *Considerations*, 1784, Bölüm 7, s. 192-297. İlk baskısı, s. 215-328, çok daha aralıklıdır.

78. *Considerations*, 1784, s. 195. İlk baskısıyla karşılaştırın, s. 303-4. "*Le Roi ne peutil regner sur des Citoyens sans dominer sur des esclaves?*" Kral kölelere hâkim olmadan Yurttaşlar üzerinde yönetemez mi?

79. *Considerations*, 1784, s. 272. İlk baskısıyla karşılaştırın, s. 305-10. Montesquieu'nun *L'Esprit des Loix* (1748) (özellikle XI. Kitap, Bölüm 6) eserinin genelinde, bir gücün diğerini engelleyebileceği aygıtlar olarak aracı güçlere yönelik klasik savunması ile *Federalist*'te güçler ayrımının geciktirici işlevine dair savunusunu kıyaslayınız. Karş. Bernard Manin, "Checks, Balances and Boundaries: the Seperation of Powers in the Constitutional Debate of 1787", Biancamaria Fontana (Der.), *The Invention of the Modern Republic* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), s. 27-62.

80. *Considerations*, 1784, 296. Argenson'un özgün formülasyonu (1764 baskısı, s. 314), kralın kendi otoritesine yönelik olarak çok daha nazik ve incelikliyken, çıkarlarının gerçek kapsamıyla ilgili olarak gerek krala gerekse birbirlerine bilgi kaynağı olma işlevi taşıyan halktan vazgeçilemeyeceği hususunda bir o kadar emindir.

bu desteğe duyduğu ihtiyaç hiçbir yerde, vergilendirmenin, dünyadaki askeri ve bahri çatışmaların amansızca yüklediği maliyetlerin ve bunlarla birlikte fırlayan devlet borçlarının seviyesini ve dağılımını değerlendirmede olduğundan daha acil olamazdı.[81] D'Argenson'un Planı'nda, Fransa'nın her bölgesinde vergi seviyelerini belirleyecek idareciler, o bölgelerde ikamet eden ve mülkiyeti olan insanlar arasından, çoğunluk oyuyla ve gizli sayımla seçilmeliydi.[82] Bölgenin seçilmiş meclislerinde, her yıl yenilenmeye ve değiştirilmeye tabi olacaklardı. İdarecilerin demokrasiyle seçilmesi, Fransa'nın gittikçe büyüyen mali krizine karşılık vermede gecikilmiş politik bir temel sunmanın ötesinde, bütün toprakların sahipleri tarafından işlendiğinden emin olarak Fransız tarımının kuvvetlendirilmesine de yardımcı olacaktı.[83]

Kendi başına, D'Argenson'un demokrasi kavramı yeterince geleneksel ve basmakalıptı: "Demokrasi halk Yönetimidir ve içerisinde halkın tümü eşit paya sahip olup, soylularla avam arasında hiçbir ayrım yoktur."[84] Klasik bir tarzla, iyi ve kötü demokrasiyi şöyle ayırmıştı:

> *Kötü Demokrasi hemen Anarşiye sürüklenir. Halkın ayaklandığı anda çokluğun Yönetimidir. Bu durumda küstah ve arsız İnsanlar, Yasaları ve aklı hor görürler. Tirancı Despotizmi hareketlerinin şiddeti içinde, Müzakerelerinin belirsizliğiyle kendisini gözler önüne serer.*
> *İyi Demokrasi ise Vekiller yoluyla hareket eder ve bu Vekillere yetki Halkın seçimiyle verilir. Halk tarafından seçilenlerin misyonu ve onla-*

81. Michael Sonenscher, "The Nation's Debt and the Birth of the Modern Republic", *History of Political Thought*, 18, 1997, s. 64-103 & 267-325. Arkasında yatan baskılar için özellikle bkz. John Brewer, *The Sinews of War: War, Money and the English State 1688-1783* (Londra: Unwin Hyman, 1989).
82. *Considerations*, 1784, 199. Bu detayların hiçbirisi 1764 baskısında görülmemektedir.
83. *Considerations*, 1784, s. 199. Bu ifade 1764 baskısında yoktur. Planının kırdaki verimlilik ve refahı üzerindeki ateşleyici etkisi belirgin haliyle ilk baskısında yer almaktadır (1764, s. 274-95).
84. *Considerations*, 1764, s. 7; 1784 baskısı, 12 krallığın iyi yönetiminde ortak çıkarlara vurgu yapmaktadır.

rın arkasındaki otorite kamusal iktidarı meydana getirir. Görevleri, yurttaşları en büyük kötülüklerden korumak ve onlara en yüce faydayı garanti etmek için çoğunluğun çıkarlarında ısrarcı olmaktır.[85]

Kitabının ilk kez açığa çıktığı 1764 yılında, D'Argenson bu türden bir demokrasinin Birleşik Vilayetlerin Yönetimi olduğunu veya olması gerektiğini belirtmekteydi. 1784'te bu değerlendirmenin yerine, Avrupa'daki tek gerçek Demokratik Devletin İsviçre'deki halk kantonları olduğunu söyleyen cesur iddiayı koyacak kadar özgür hissetmişti (veya bunu yapan muhtemelen oğluydu).[86]

D'Argenson küstah bir monarşistti. XIV. Louis'nin Nantes Fermanını Feshetmesi ve ardından Huguenotlara yapılan zulmün şekli ve zamanlaması konusundaki tereddütleri ne olursa olsun,

85. *Considerations*, 1764, s. 7-8; 1784, s. 15.

86. *Considerations*, 1764, s. 7-8; 1784, s. 15. İlk baskısı (s. 12) her ne kadar Soylular önemli derecede ayrıcalığa sahip olsalar da, ona hiçbir idari otorite sunmadığı için İsviçre'nin yalın bir Demokrasi olduğunu belirtmektedir.
On sekizinci yüzyılda her bir kantonuyla İsviçre demokrasisinin ölçeği, dağılımı ve niteliğine ilişkin olarak ikna edici hiçbir genel görüş yoktur. Tek tek kantonlara ilişkin bir değerlendirme için bkz. Benjamin Barber, *The Death of Communal Liberty: A History of Freedom in a Swiss Mountain Canton* (Princeton: Princeton University Press, 1974). Demokratik bir emsal olmaktan bir hayli uzak Cenevre için şu eserdeki iki bölüme bakınız: Franco Venturi, *The End of the Old Regime in Europe: The First Crisis*, Çev. R. B. Litchfield (Princeton: Princeton University Press, 1989), s. 340-50 ve *The End of the Old Regime in Europe: Republican Patriotism and the Empires of the East* (Princeton: Princeton University Press, 1991), s. 459-96; Linda Kirk, Genevan Republicanism", David Wootton (Der.), *Republicanism, Liberty and Commercial Society 1649-1776* (Stanford: Stanford University Press, 1994), s. 70-309 ve Helena Rosenblatt, *Rousseau and Geneva: From the "First Discourse" to the "Social Contract"* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).
D'Argenson'un, modern Avrupa'ya işler haldeki demokrasiye dair tek uzun süreli deneyimi kazandıranın İsviçre olduğu şeklindeki varsayımı yüzyıl sonra, Atina demokrasisinin büyük Viktoryan tarihçisi George Grote'ye "Grek cumhuriyetlere en çok yaklaşan modern benzerini yakından gözlemlemek için İsviçre'ye seyahat" ettirecek, Atina demokrasisini yorumlama deneyiminden bilinçli dersler çıkarttıracak ve vardığı sonuçları *Letters on Switzerland* eserinde yayınlatacak kadar ikna ediciydi. (Bkz. Alexander Bain, "The Intellectual Character and Writings of George Grote", *The Minor Works of George Grote* (Londra: John Murray, 1873), s. 102-3.)

Fransız monarşisinin Katolik Kilisesi'ne münhasır bağlılığını tamamen onaylamaktaydı. Onun için demokrasi, monarşinin rakibi veya onun yerini alacak potansiyel bir yapı değil, onu tamamlayacak değerli bir eklentiydi. Kendisinden sonra veya önceki dönemlerde, Avrupa feodalizminin politik sonucunu, monarşik, aristokratik ve demokratik unsurları hassas bir denge içinde bir araya getirmiş bir yönetim sistemi olarak gören ve aristokrasinin aracı güçlerine ait soylu inatçılık üzerindeki kısıtlayıcı etkinin tadını çeşitli ölçülerde çıkaran karma yönetim teorisyenlerinden hayatı boyunca çok farklı bir noktada yer aldı. Fransa'da bu aracı güçler en başta, Fransa'nın anayasal mahkemesini dolduran ve kendilerini yasaların özel koruyucuları olarak gören *noblesse de robe* idi [cübbeli soylular?].[87] D'Argenson'a göre Fransız monarşisinin en acil gereksinimi kısıtlayıcı bir şey değil kılavuzluk edecek bir şeydi; dahası ne aristokrasi ne de Kilise, bu rehberliği güvenilir bir biçimde sağlama yetisine sahipti.

D'Argenson, reformdan geçmeyen bir Fransız monarşisinin görece yakın zamanda kaosa düşeceğinden korkan, hüsrana uğramış bir monarşi reformcusuydu. Fransa'nın kaosa düşmesinden yıllar önce ölmüş olmasına rağmen, ülkenin temel kusurlarına ilişkin olarak çizdiği resim oldukça keskindi ve ülkeyi hızla sonuna götüreceğini düşündüğü şey olağandışı bir öngörü taşıyordu:[88]

> *Şayet ulus iradesini ve haklarını geri kazanacak olursa, kralın otoritesi için farklı türde bir tehlike barındıran evrensel bir ulusal meclis* [une Assemblee nationale universelle] *kurmakta başarısız olmaz. Bunu gerekli ve daima mevcut kılar. Meclis her vilayet ve kentten seçilen vekillerden, büyük soylulardan oluşur. Her açıdan İngiltere Parlamen-*

87. Franklin L. Ford, *Sword and Robe*, Bölüm 12. Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu, Bordeaux Parlamentosundan sapkın President a Mortier ve büyük *L'Esprit des Loix*'nin (1748) yazarı klasik bir örnektir.

88. Charles-Rene D'Argenson (Der.), *Memoires du Marquis d'Argenson* (Paris: P. Jannet, 1857-58), V, 129, *Lettres historiques sur le Parlament* üzerine notlar okunması. Ayrıca 1756'daki yükselişe bakınız, s. 349-50 vd. ve karş. *Considerations*, 1784, s. 272.

tosunu andırır. Ulus yasama gücünü ona verirken, krala sadece bunların uygulanması için geçici ve koşullu [provisoire] *bir hak tanır.*

Neticede monarşinin belini kıran şey, kendi politik beceriksizliği ve kötü şansı, sonu gelmeyecek şekilde art arda görev yapan beceriksiz Bakanlar, cesaretsizlik, aşırı kararlar ve büyük talihsizlikler oldu. Ancak onu felaketin eşiğine getiren şey, başındaki kralın şahsında cisimleşmiş zafiyet veya Avusturyalı eşinden duyulan şiddetli hoşnutsuzluktan öte, D'Argenson'un başlıca düşmanları olan ve kendisinin de içlerinden çıktığı Fransız soylularının inatçılığı, kibri ve acımasızlığı oldu. Fransa'nın Devrimi henüz tahttaki kralı hedef almadan çok önce aristokrasiye karşı başlatılan bir devrimdi. Bildiğimiz kadarıyla önde gelen yerli aktörlerinden hiçbirisi,[89] devrimin varlığı şüphe götürmez bir kesinliğe kavuşuncaya dek kendinden emin demokratlar değildi (ne kendi sözcükleri ne de bizimkilerle). Devrimi kışkırtmak için Abbe Sieyes'in bizzat kendisi gibi[90] ellerinden gelen her şeyi yapanlar dahi uzun süre, devrimin demokratik unsurlarını monarşik yönetimin devam eden ve etkin otoritesini tamamlayan bir şey olarak savundular.

Amerikan Anayasası'nın yapılmasında olduğu gibi, Fransız devletini yeniden yapılandırmaya iten şey savaş borçlarının ezici yükü ve bu borçları açıkça reddetmeden yükten kurtulmaya yönelik bir temel arayışının getirdiği politik güçlüklerdi. Amerika'da bu durumun getirdiği temel şart, sorumsuz mülkiyet düşmanlarının eline geçmeyecek bir yönetim sistemi, demokrasinin en kötü zaafına veya D'Argenson'un tabiriyle

89. Tom Paine söz konusu olduğunda, yabancı hayranları arasında bir istisna yapılması gerekmektedir belki. Karş. *The Rights of Man* Bölüm II (Londra: J.M. Dent, 1916), s. 176-77 vd.

90. Sieyes için özellikle *Political Writings*'ine bakınız, Der. Michael Sonenscher (Indianapolis: Hackett, 2003); Murray Forsyth, *Reason and Revolution: the Political Thought of the Abbe Sieyes* (Leicester: Leicester University Press, 1987) ve Pasquale Pasquino, *Sieyes et l'Invention de la Constitution en France* (Paris: Odile Jacob, 1998).

"Kötü Demokrasiye" karşı sağlam bir engel tasarlamaktı.[91] Fakat Fransa'da borçları etkin bir şekilde halletmenin önündeki en dolaysız engel, kraliyet yönetiminin çok parçalı ve tıkanmış mali erişimi ile onu sınırlayan karmaşık ve ilden ile veya tabakadan tabakaya değişen istisnalardı. Bu istisnaların tümü birer hukuk meselesiydi ve çoğu kez yüzyıllarca geriye giden yasalara dayanıyordu. İmkânlarının ötesinde varlığını sürdürmeye daha büyük bir çaresizlikle zorlanmış bir yönetim karşısında, bu istisnaların her biri bir tür ayrıcalık, yasal dokunulmazlığın özel bir biçimi veya diğer Fransız erkekleriyle kadınlarına uygulanan yasalardan sıyrılmayı sağlayan özel hukuki haklardı. Fransa, tebaası için tek bir yasaya sahip tek bir krallık değildi. Her biri şiddetle savunulan ve en azından ilkel çağlara dek geri gittiği iddia edilen, birbiriyle iç içe geçmiş yetki alanları ve sayısız çeşitlilikle statünün oluşturduğu büyük birtakım adalar toplamıydı. Tutarlı bir gerekçe sunmak bir yana, sistematik bir anlayışa bile kapı açmıyordu. Nitekim her zerresiyle en az, Brabant göreneklerinin Avusturya'daki reformcu İmparatorlara karşı kapalı tutumu kadar katı ve inatçıydı.

Ayrıcalıklılar arasında en önde gelen iki blok, bu mevzularla ilgilenen neredeyse tüm Fransız nüfusunun kavrayışında, Fransız Ulusunu meydana getiren üç Zümreden ilk ikisine yani Kilise ile soylulara aitti. Bu ikisi, Fransız Ulusu şöyle dursun, kraliyet yönetimi karşısında dahi konumlandırılmamışlardı. Amerika'nın bağımsız olduğu yıl ile 1789 arasında, her iki grup da aralarından, borcu denetim altına almak için en azından vergi ayrıcalıklarının bir kısmından feragat etmeleri konusunda dik kafalı akranlarını ikna etmeye uğraşmış önemli Bakanlar çıkarmıştı. Ancak her seferinde Kilise ve soylular, bu tekliflerle uzlaşmayı katı bir tutumla reddettiler. İster soylu ister ruhban olsun (hatta bir seferinde her ikisinden) Bakanlar kısa sürede görevlerinden alındılar ve Ağustos 1788'de Fransa'nın gitgide daha büyük kaygılara kapılan kralı XVI. Louis, ne soylu ne Kilise mensubu

91. D'Argenson, *Considerations*, 1764, s. 7; 1784, s. 15.

olan, hatta bir Fransız tebaası dahi olmayan Cenevreli Protestan banker Jacques Necker'e bir kez daha başvurmak zorunda kaldı.[92] Daha da beklenmedik olanıysa, henüz talihsiz Bakan Lomenie de Brienne'in istifasını sunmasından önce, Louis'nin yüz yetmiş beş yıldan sonra ilk kez Fransız Zümreler Meclisi'nin toplanmasını kabul etmeye zorlanmasıydı. Brienne, *antik rejimin* son nefesindeki politik sınırlılıkları şahsında sembolleştirmiş biriydi. Göreve atandığında Toulouse Başpiskoposluğu yapan Brienne, çok daha para getirecek Sens Başpiskoposluğu'na transfer edilmesini ayarlamak için kendi konumundan yararlanmada bariz bir basiretsizliğe sahipti; nitekim Taşralı Zümreleri patavatsız ve ikircikli bir şekilde idare etmesi, Fransa genelinde kraliyet yönetimine karşı duyulan şüpheleri daha da artırmıştı.

Böylesi uzun bir zamandır toplanmadığı için, karar alındığında dahi Zümreler Meclisi'nin nasıl çağrılacağını kimse bilmiyordu ve bırakın üyelerinin neyi kabul edip neyi talep etmek için görevlendirileceğini, bu üyelerin nasıl seçileceği konusunda da kimse emin değildi. Üyeleri usule uygun şekilde toplandığında, meclisin hangi biçimde toplanacağını bile bilen yoktu. Brienne sonrasında, üyelerin seçilmesi için prosedürlerin düzeltilmesi gerektiğini fark etmiş, en son toplandığında nasıl yapıldığına veya o gün nasıl yapılması gerektiğine ilişkin bulgularla görüşleri derlemiş ve yanıtların uygun şekilde ele alınması için sansürü kaldırmıştı. Sonuçlarıysa muazzam oldu.

Haziranı takip eden aylarda, Fransa genelinde bir yerde bitip diğerinde başlayan yoğun arşiv araştırmaları, 1614 gibi uzak bir

92. Fransa'nın devrime gidişinin en canlı ve ekonomik olarak en geniş tablosu Georges Lefebvre'nin savaş öncesinde kaleme aldığı şu eserdir: *The Coming of the French Revolution*, Çev. R. R. Palmer (New York: Vintage, 1957). Ayrıca bkz. Jacques Godechot, *The Taking of the Bastille, July 14th 1789*, Çev. Jean Stewart (Londra: Faber, 1970) ve yakın zamanda Simon Schama'nın heyecan verici kitabı, *Citizens: A Chronicle of the French Revolution* (New York: Alfred Knopf, 1989). İyi dengelenmiş iki değerlendirme şu iki eserde bulunabilir: William Doyle, *The Origins of the French Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 1980) ve *The Oxford History of the French Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 1995) ve Colin Jones, *The Great Nation: Frabce from Louis XV to Napoleon* (Londra: Allen Lane Penguin Press, 2002), s. 395-580.

geçmişte işlerin nasıl yürütüldüğü sorusuna bir yanıt aldı ve bu çabanın birbirinden farklı, kafa karıştırıcı sonuçları oldu. Fransız toplumunun tüm kesimleri, ister büyük aristokratlar veya piskoposlarınki gibi kendi akranlarından seçilmiş bir grup içinde, görüşleri için hâkim bir ilgi yaratma umuduyla düzenlenmiş, isterse cesareti olan köylülere dahi oy hakkı verilen ve sonuçlar yukarıya aktarılmadan önce oy kullanmalarına izin verilen yerel, kırsal meclisler şeklinde olsun, herhangi türden bir foruma katılmaları için davet edilmişti. Her seferinde, Fransız Hazinesi'ni yeniden su üstünde tutmak için gereken yeni vergilerin kabulü için önkoşul veya yeni vergi yükünün nüfuzun farklı grupları arasındaki dağılımında pazarlık kozu olarak şikâyet listeleri (*cahiers de doleances*) oluşturuluyordu.[93]

Tüm bu telaş ve onu hem kışkırtan hem de pekiştiren doğal iyimserlik ortamı içinde, tek bir kamusal karar toplumsal ve politik çıkarın tam olgunlaşmamış hatlarını keskinleştirdi ve ulusla kraliyet yönetimi arasındaki bulanık mücadeleyi birden, Üçüncü Zümre ve iki ayrıcalıklı muadili arasındaki açık bir karşılaşma şeklinde yeniden tanımladı. Necker'in İlk Bakan olarak yaptığı ilk işlerden biri, Eylül 1788'de Paris Parlamentosu'nu yeniden toplamaktı. Henüz dört ay önce, bizzat Kral tarafından atanan hukuki bir yapının yararına, Fransa'nın kamusal yasalarını ve tüm saray fermanlarını kayda geçirmek olan eski rolünden hızla azledilen Paris Parlamentosu, son dönemlerde kralın otoritesine karşı çıkan başlıca kurumsal yapıydı. Paris'e muzaffer şeklinde dönüşünden sadece iki gün sonra, Parlamento Zümreler Meclisi'nin nasıl toplanması gerektiğiyle ilgili kesin hükmünü verdi: 1614'te olduğu gibi üç ayrı Tabaka şeklinde toplanması ve Üçüncü Zümre'nin tek tek diğer ikisinden daha çok veya daha az temsilciyle katılmaması. İki ay sonra Necker, bu sonucu tersine çevirmeleri doğrultusunda ikna edilip edile-

93. *Cahiers* üzerine şu klasik analize bakınız: Beatrice Hyslop, *Guide to the General Cahiers of 1789* (New York: Columbia University Press, 1936) ve George V. Taylor, "Revolutionary and Non-revolutionary Content in the *Cahiers*", *French Historical Studies*, 7, 1972, s. 479-502.

meyeceklerini görmek için Ayan/Seçkinler Meclisi'ni yeniden topladı ancak ikna etmede her zamanki gibi pek de başarılı olamadı. Ardından Aralık ayının sonunda Kraliyet Konseyi'nin çıkardığı bir buyrukla, Üçüncü Zümre temsilcilerinin sayısının iki katına çıkarılmasını güvence altına alabildi.

Bu dönemde hasar tümüyle ve çoktan verilmişti.

Parlamentonun kararı, Fransız nüfusunu kendi güvenliği ve kaderi için sorumluluk alma konusunda tamamen donanımlı tek bir ulusal topluluk olarak, politik tercihler yoluyla uzun geçmişinin biriktirdiği rutinler ile kendisini yeniden tanımlamak konusundaki hayati girişim arasında seçim yapmaya eşi görülmemiş bir şekilde zorladı. Fransa genelinden birçok yetkin ve iyi konuma sahip şahıs bu geçmişte büyük paya sahip olmuştu. Fransız tebaanın her biri aynı kralın kendisi gibi, içerisinde hayatı yaşanılır kılan şeyin kaynağı ve temeli ile sahip olacak kadar talihli oldukları ve pratik açıdan kullanılabilir her hakkın zeminini görmeyi derinden kanıksamışlardı. Ancak aralarından birçoğu, yaşamlarını zamanla bu şekilde görmenin kusurlu bir algı oluşturduğunu ve bu algıya oldukça bariz bir kılıksızlıkla abeslik kattığını gören hayal meyal bir farkındalık da kazanmıştı. Borçların ezici yükü, eski rejimden yararlananların bu borcun karşılanması konusundaki sorumluluktan yan çizmek için yaptıkları manevralar ve hem yönetime hem de ulusa ait açmazların sürmesinde en çok suçun kime ait olduğuyla ilgili takatsiz bırakan kavgalar soylulara, Kiliseye ve nihayetinde ideolojik nefretin eşi görülmemiş ağırlığıyla Kralın kendisine odaklandı. Neticede üçü de bu nefrete boyun eğdi. Sonraki beş yıl boyunca Fransız nüfusu, çalkantılı politik keşifler ve mücadelelerle, yoğun yasa çıkarma faaliyetleri ve müzakerelerle, sert iç savaş koşulları ve uluslararası savaşla kendisine yeni bir yasal kimlik kazandırmaya koyuldu. Dahası, varlıklarıyla insanların alçaklığa veya abesliğe düşmeden beraber yaşayacakları ve özgürlük ile güvenliği tüm yurttaşlarına garanti etme esasıyla hareket edecek bir dizi yeni kurumun tasarlanmasına ve hayata geçirilmesine girişti. Bugün bu sarsıcı çabaları açık ve sakin bir şekilde görüp anlamak, bizler

için neredeyse o dönemin çağdaşları kadar zordur. Fransa'yı politik eylem yoluyla bir toplum ve bir devlet olarak yeniden kurma girişimi, sonuçları bakımından sık sık kâbusa dönüşmüş, en az *eski rejimin* en korkunç habislikleri kadar zalimane, riyakâr, bulanık ve kafa karıştırıcı olmuştur. Kendi şartları ve koşullarına göre başarısızlıkla sonuçlanmıştır: Askeri diktatörlükle, *türedi* bir imparatorlukla ve yirmi beş yıl sonra hanedanlık ve monarşinin isteksizce restorasyonuyla sonuçlandı. Tüm bunlar yaşanmadan önce de, Avrupa kıtasını yıkıma uğratıp, milyonlarca sakininin hayatını mahfetti. (Goya'nın *Savaşın Felaketleri*'ndeki imgeleri akla getirin.)[94]

Ancak Fransa'yı politik eylemler yoluyla yeniden kurmayı amaçlayan aynı girişim, zamanla Amerika Birleşik Devletleri gibi tek ve parlak bir istisna haricinde, gezegendeki tüm diğer insan toplulukları için yeni bir politik ve hukuki pratikler bütünü tanımladı. Bu toplulukların birçoğu henüz getirdiği şartlara boyun eğmeye zorlanmamıştı. Fakat aralarından hiçbiri, Fransa'nın yerküredeki askeri, politik ve ekonomik rakibi olan, Devrimin tarumar bir şekilde sonuçlanması için herkesten daha fazlasını yapmış Britanya bile, o günden itibaren onu ısrarla görmezden gelemedi.

Bu kâbusun derinliği ve Devrim'in kanlı savaşlarının muazzam etkisi göz önüne alındığında, içerisinden çıkarılan modellerden bazıları kaçınılmaz olarak, olumlu olmaktan çok olumsuz nitelikteydi; yani kaçınılması gereken örnekler veya bedeli ne olursa olsun uzak durulması gereken felaketlerdi. Devrim ve karşıdevrim birlikte doğdular ve Edmund Burke'ün hemen uyardığı gibi,[95] pratik açıdan birbirinden ayrılmaları imkânsızdı. Bir toplumu rasyonel ilkelerle üyelerinin yararı için yeniden örgütleme girişiminin doğurduğu niyetlenmemiş sonuçların, özellikle belirgin ortamları içinde liderlerince benimsenen ve

94. Goya'nın *Disasters of War* eseri. Ayrıca bakınız: Arno J. Mayer, *The Furies* (Princeton: Princeton University Press, 2000).

95. Edmund Burke, *The Writings and Speeches*, Cilt VIII *The French Revolution 1790-1794*, Der. L. J. Mitchell (Oxford: Clarendon Press, 1989).

takip edilen politik hedeflerin daha da geliştirilip yüceltilmesi karşısında yüzeysel nitelikte olup olmadığını söylemek güçtür. Zamanla yol açtığı zararlar, sadece taraftarlarının aşırı cüretkârlığından kaynaklanmıyordu. En az aynı şiddetle, bu cüretkârlığın daha katı düşmanları ve korkularının ticaretini yapan politik girişimciler üzerindeki ateşleyici etkisinden ileri gelmekteydi. Robespierre ve Terör, Stalin'i, Mao Tse-Tung'u ve her birinin yol açtığı büyük kıtlıkları iple çekmişse şayet, gelecek iki yüzyılı aşkın süre boyunca devrim tehdidini durdurmak veya tersine çevirmek için verilen mücadelelerin aşırılıkları, Faşizm, Üçüncü İmparatorluk ve hatta hakiki bir İslam devrimi için de ipuçları vermekteydi.

Mücadelenin çizgilerinin çekilmesinde ve Devrim'in gemlerinden salınmasında, bir kişi herkesten daha fazla katkıda bulunmuştu. Emmanuel Joseph Sieyes bu rol için şaşırtıcı bir adaydı ve başladığı şeyi bitirmekte birçok açıdan hazırlıksızdı.[96] Devrim'in, salt sözlerinin gücüyle belli bir süre boyunca Meclis'e hâkimiyet kuran Mirabeau veya Danton gibi büyük hatiplerinden biri olmadığı gibi, Robespierre'in politik düşmanlarını ölüme göndermesindeki tanrı vergisi özgüvenden de yoksundu. Zümreler Meclisi toplandığında kırk yaşında olan Sieyes, önce Brittany'deki Treguier Piskoposu'na, ardından da hamisinin 1780'deki talihli atanmasını takiben, büyük katedrali ve Parisli entelektüeller ile politik çevrelere hazır erişimiyle çok daha zengin, ancak daha az tecrit edilmiş Chartres papalığına hizmet

96. Buna rağmen çoğu kez, genç General Napolyon Bonaparte'yi Paris'teki politik yaşamın merkezine çekmesi ve İlk Cumhuriyeti öldürmesinde onunla işbirliği yapması sebebiyle, tam da bu katkısından ötürü itibar edilir. Sieyes'in hayatı için bkz. Jean-Denis Bredin, *Sieyes: la Cle de la Revolution française* (Paris: Editions du Fallois, 1988). Fikirleri için bkz. Murray Forsyth, *Reason and Revolution*. Politik eserlerinin İngilizce çevirileri arasında en erişilebilir olanı, bugün Michael Sonenscher'in editörlüğüyle hazırlanmış *Political Writings* eseridir (Indianapolis: Hackett, 2003) ve bu eser çok incelikli ve açıklayıcı bir Girişle birlikte, 1788'de yazılmış üç önemli kitapçığı da içermektedir. Fransızca özgün metinler için bkz. Marcel Dorigny (Der.), *Oeuvres de Sieyes* (Paris: Editions d'Histoire Sociale, 1989), Cilt 1.

ettiği üç yıllık görev süresi içinde yaşamını kazanmıştı.[97] Sieyes, Chartres'te önce piskoposluk bölgesinin vekili, ardından Katedral papazı ve 1788'de Papazlar Meclisi'nin başkanı oldu. Aynı zamanda, Kilise'nin çeşitli temsil organlarında kendi damgasını vurmaya başladı.

1788'de olayların zorlamasıyla, art ardına üç çarpıcı broşür kaleme aldı. İlki (en son basılacak olsa da) Zümreler Meclisi'nin, Fransa'yı politik geçmişinin derin batağından kurtarmakta işe en iyi nasıl başlayacağını görece sakin ve sistemli bir şekilde değerlendiren bir analizdi: *Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789* [1789'da Fransız Temsilcilerinin Önündeki Yürütme Araçlarına Dair Görüşler]. Britanya gibi uzun süredir ileri ölçüde ticarileşmiş bir ülke olan Fransa'nın, politik ihtiyaçları ile fırsatlarını çözümlemeye uğraşan Sieyes'in yıllar içinde yaptığı titiz okumaların ve derin düşüncelerin içerisinden kapsamlı bir şekilde çekilerek yazılmıştı. Altında, "toplumsal mekanikler" olarak adlandırdığı şeye dair incelikli bir araştırma yatmaktaydı:[98] On sekizinci yüzyıl Avrupa'sının en güçlü ekonomik, toplumsal ve politik düşünürlerinden bazılarının, en başta da Adam Smith'in katkılarını içeriyordu. Sieyes'in en temel kavrayışı, kılavuzu her şeyden önce etkinlik kriteri olan ve radikal bir işbölümüne sahip bu özgün toplum biçiminin genelindeki biçimlendirici etkiydi.

Bu kendi başına, açıkça demokratik bir düşünce hattı değildi. Aslında iki bin yıldan uzun süre önce Platon için, adalet taleplerine yönelik küstah kayıtsızlığı sebebiyle demokrasiyi bütünüyle reddetmenin temel gerekçesi olma işlevine sahipti: "Kesin bir eşitliği hem eşitlere hem de eşit olmayanlara dağıtma."[99] Ancak bu talepleri bir kenara atmaktan bir hayli uzak olan Sieyes'e göre,

97. Fosyth, *Reason and Revolution*, s. 2.

98. *Vues sur les moyens d'execution*, 2 (*Oeuvres*, Der. Dorigny, Cilt 1) *Political Writings*, Der. Sonenscher, s. 5.

99. Platon, *Republic*, Çev. Paul Shorey (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1935), 558C, Cilt 2, 290-91: "Bir tür eşitliği ayrım gözetmeden hem eşitlere hem de eşit olmayanlara verme."

politik bir düzen ancak ve ancak, kendisini meydana getiren insanları eşit hak sahipleri olarak görüp buna göre davrandığı ve kendisini her birine fayda sağlayıp onları korumak için örgütlediği ölçüde güvenilir bir hakkaniyete ve etkinliğe sahip olabilirdi. Sieyes, her insan topluluğunda otoriteye ihtiyaç duyulması hususunda Adam Smith kadar dikkatli ve tetikteydi;[100] ancak yine Smith gibi, bir devletin ancak tebaasının ihtiyaçlarını karşılayacak güce sahip olduğunda meşru bir otoriteye sahip olabileceğine inanıyordu. Bu Smith'i demokrat yapmadığı gibi, onu da demokrat yapmıyordu. Sieyes için demokrasi ne retorik bir düstur ne de yeğlenen bir politik paradigmaydı. (Dahası uzun geçmişi düşünüldüğünde, Jeremy Bentham'ın sonu gelmez uydurma sözcükleri gibi, nadiren herkesçe kabul gören, politika ve hukukun müphem dünyasını yeni bir açıklık ve hassasiyetle saptamak için kullanılan, kendine has yeni terimlerinden biri de olamazdı.) Ancak Sieyes bir demokrat olmasa bile, basitçe demokrasi düşmanı da değildi. *Views of the Executive Means* eserinde bile, kendisinden önce D'Argenson'un yaptığı gibi, her yasama meclisinin demokratik bir ruhla tazelenmesine duyulan ihtiyaç[101] ile bunun sonucu olarak, zamanla kendi adlarına yasa çıkaracak ve başarıyla seçilmiş temsilciler yoluyla ulusu meydana getiren yerel toplulukların sakinlerini birbirinden ayıran düzeyleri sayıca azaltılma ihtiyaç konusunda ısrarcıydı. İncelikli bir temsil yapısını zorunlu kılan şey, bir toplum olarak Fransa'nın ölçeğiydi: "Az sayıda yurttaşın oluşturduğu bir toplulukta, yurttaşlar bizzat kendi başlarına yasama meclisini meydana getirebilirler. Böyle bir toplumda temsil değil, yönetimin doğrudan kendisi olacaktır."[102] Temsil etkinliğe hizmet etmektedir, ancak aynı zamanda büyük tehlikeler barındırmaktadır:

100. Adam Smith, *Lectures on Jurisprudence*, Der. R.L.. Meek, D.D. Raphael & P.G. Stein (Oxford: Clarendon Press, 1978), özellikle s. 311-30, 401-4, 433-36. John Dunn, *Rethinking Modern Political Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), Bölüm 3.

101. *Vues*, s. 127 (*Ouevres*, Der. Dorigny, Cilt 1); *Political Writings*, s. 54.

102. *Vues*, s. 124-29 (*Ouevres*, Cilt 1); *Political Writings*, s. 53-55. Daha akıcı hale getirmek için çeviriyi burada ve başka yerlerde değiştirdim.

Her insan topluluğunun ortak bir hedefi ve kamusal işlevleri olmak zorundadır. Bu işlevlerin yerine getirilmesi için, büyük yurttaş kitlesi içinden belli sayıda üyenin ayrılıp seçilmesi zorunludur. Bir toplum ticaret ve üretim daha fazla geliştikçe, kamusal işlevlerle bağlantılı işlerin, aynı özel uğraşlar gibi, bunu münhasır meslekleri haline getirmiş insanlarca daha ucuza ve daha etkin bir şekilde gerçekleştirildiğini görürüz.[103]

Açıkça Sieyes kamu idaresini, yetenekliler için son derece değerli bir uğraş olarak görmekteydi; ancak seçim politikasında kariyerin neyi içerebileceğine ilişkin açık bir görüşe sahip olup olmadığı daha az belirgindir. Ancak kesin olarak idrak ettiği şeylerden biri, hangi biçimde olursa olsun bu işleri yürütenlerin, kolaylıkla yurttaşlarınınkilerden tamamen farklı olabilen ve kendilerine ait çıkarlar geliştirdikleriydi. Rollerini artık başkalarına karşı üstlendikleri bir görev olarak değil, bir mülkiyet hakkı ve unsuru olarak görür hale geliyorlardı. Böyle yaptıklarında, politik topluluğun bağlarını çözüyorlar ve bir çeşit politik esaret yaratıyorlardı.[104] Fransa 1788'deki haline kıyasla, "politik bir yapı olarak örgütlenmiş bir ulustan" ziyade "yaklaşık 140 bin kilometre karelik bir araziye dağılmış kalabalık bir insan sürüsüydü". Onu politik bakımdan örgütlü bir ulusa çevirmek için yapılması gereken, karanlık ve kasvetli geçmişini didiklemek değildi.[105] Cesurca toplumsal mekaniklere ilişkin son bulgulardan feyiz alan ve geç de olsa kendisini, yurttaşların doğal ve toplumsal haklarından yararlanmasını garanti edebilecek tek araç olan sağlam bir anayasaya bahşeden ussal derslere kulak verilmeli, ortak yaşamlarında daha iyisine hizmet eden unsurlar tahkim edilmeli ve "kötü sonuçlara hizmet eden tüm unsurlar aşama aşama ortadan kaldırılmalıdır".[106] Broşürün geri kalan kısımlarında Sieyes, nihayet Fransa'ya bir anayasa bahşetmek için Zümreler Meclisi'nin kendisini nasıl görmesi ve

103. *Vues*, 112-13 (*Ouevres*, Cilt 1); *Political Writings*, s. 48.
104. *Vues*, 114 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., 49.
105. *Vues*, 3; 1 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 4.
106. *Vues*, 3-4 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 5.

örgütlemesi gerektiğini titizce açıklamaya koyulmakta ve bunu meclisin, en başta çağrının yapılmasına neden olmuş borçların politik girdabına tekrar kapılmasına izin vermeden yapmaktaydı.

Sieyes'in kamuoyuna Kasım 1788'de ulaşan ilk broşürü *Views of the Executive Means*'in aksine, *the Essay on Privileges* [Ayrıcalıklar Üzerine Deneme] Paris Parlamentosu'nun Eylül'de aldığı vahim karara doğrudan bir yanıt niteliğinde olup, açık bir mücadele çağrısıydı. Ayrıcalık iddialarına yönelttiği sert veryansında,[107] Sieyes bir tabaka olarak Fransız soylularıyla arasındaki bağı tümünden koparıyor ve onların dünyasını bir arada tutan gösterişli kibir ve iddiaları tümüyle yok etmeye kalkışıyordu. Ayrıcalık fikrinin kendisi (ilk iki Zümreye, aşılması güç politik engeller koyma gücünü kazandıran temel) mutlu veya iyi her türlü topluluk için ölümcüldü. Ayrıcalığın özünde, ona sahip olanı "ortak hakların sınırları dışına"[108] konumlandırmaktı; bu ya yanlış eylemlerin önlenmesi için tüm diğer yurttaşları bağlayan yasaklardan muaf tutulmaları[109] ya da yasaların aksi durumda herkese açık tutacağı bir şeyi yapmak için münhasır bir hak bahşedilmesi şeklinde olabilirdi. "Tüm ayrıcalıklar ... şeylerin doğası gereği adaletsiz, tiksindirici ve tüm politik toplumların nihai amacına aykırıdırlar." Ayrıcalık sadece kendi başına son derece yanlış bir şey olmakla kalmayıp, ondan yararlanan herkesi derinden yozlaştıran bir şeydi. Ayrıcalıklar toplumun diğer üyelerinin takdirini kazanmak için onurlu bir arayış değildi; gösteriş ve küstahlığı sürekli teşvik eden bir şeydi: "Yurttaşları *tarafından* seçkin bir yere konmak yerine, yurttaşlarından ayrık bir konumda olmayı isterler."[110] Gizli bir his ve doğal olmayan

107. *Essai sur les privileges,* 1-2 (*Ouevres,* Cilt 1); *Political Writings,* s. 69. *The Essai* ayrıcalık fikri üzerine yazılmış bir denemeydi; ancak aynı zamanda *antik rejim* Fransa'sının statü sistemini hâkimiyet altına almış son derece farklı yelpazeden ayrıcalığa karşı büyük bir saldırıydı da. Bu hususta nihai makale her iki amacı da içinde taşımaktadır.

108. *Essai,* 2 (*Ouevres,* Cilt 1); *Political Writings,* s. 70.

109. *Essai,* 1-5 (*Ouevres,* Cilt 1); a.g.e., s. 69-71.

110. *Essai,* 14 (*Ouevres,* Cilt 1); a.g.e., s. 76. Sieyes, 1614'teki son Zümreler Meclisi toplantısından Soylular Tabakasının, "neredeyse tümü ilk zümrelerin tebaa-

bir arzudur; "öyle boş gururla dolu ancak kendi içinde öyle kaba bir şeydir ki", onu arzulayan herkes, kamu çıkarına duydukları sahte kaygılarıyla bunu gizler. Ayrıcalıklıların kalplerinde, ülke fikri "ait oldukları kasta indirgenir". Kendilerini "farklı türden mahluklar" olarak görür hale gelirler.[111] Ayrıcalık fikrinin içinde hiçbir şekilde içerilmese de, görünüşte mübalağalı olan bu görüş "bilinçsizce onun doğal sonucu haline gelir ve en nihayetinde kendisini tüm zihinlerde tesis eder". Etkileri gülünç ve saçma olup, soyluların hayal gücünü sürekli, uzak ve pratik açıdan gittikçe daha ipe sapa gelmez bir geçmişe yöneltir. Aynı zamanda son derece tehlikelidir; safları içinde bir *esprit de corps*'un [birlik ruhu] ve amansız bir taraf ruhunun oluşmasını teşvik eder.[112] Ayrıcalığın mirasla aktarımı liyakatla arasındaki her türlü olası bağı koparır;[113] ve farz edilen yararlanıcılarına yurttaşları pahasına, "ayrıcalıklı dilenciliğin" entrikalar ve yalanlarla dolu yaşamını bırakır.[114] Dahası kendini üste çıkarmak için yapılan bu alçakça rekabet içerisinde, soyluların çocuklarındaki ürkütücü ve korkunç yetenekleri besler. Kaçınılmaz sonuç, yozlaştırıcı emsalin ("aylaklık içinde *onurlu* ve *iffetli* bir şekilde, halkın pahasına yaşama arzusu")[115] toplumun geneline yayılmasıdır.

Sieyes'in üç broşüründen sonuncusu ve açık ara en meşhur olanı, Ocak 1789'da yayımlandı; yayımlanmasıyla birlikte bu veryansını açık bir devrim programına dönüştürdü ve devrimci bilincin klasik formülün yarım yüzyıl sonra genç Karl Marx'a devretmişti.[116] Bu kırk yaşındaki ruhbana, aristokratların hak

---

sı ve kulu olan" Üçüncü Zümrenin kendilerini üstlerinin genç kardeşleri olarak tarif edecek kadar küstah olmalarından şikâyet edişini bir kanıt olarak alıntılamaktadır (*Political Writings*, s. 90).

111. *Essai*, 53 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 74-5.

112. *Essai*, 18-25 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 76-78.

113. *Essai*, 29 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 80. Elbette bu, kapitalist ekonomide zenginliğin miras kalması için eşit geçerliliğe sahiptir ve idolojik kırılganlığın (veya en azından inandırıcılıktan uzak oluşunun) bir unsuru olmayı sürdürmüştür.

114. *Essai*, 37 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 84.

115. *Essai*, 40 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 85.

116. *Que'est-ce que le tiers etat?*, 1, 6, 9 (*Ouevres*, Cilt 1); *What is the Third Estate?*

iddialarına karşı içgüdüsel bir nefret duymaya iten şeyin ne olduğunu tam olarak bilmiyoruz. Bu nefretin kökeni, Provence'ın mütevazı ilçelerinden Frejus'ta küçük bir kraliyet görevlisi olan bir babanın oğlu olarak, çocukluğuna dek uzanıyor olabilir. Daha sonraları, Paris'teki Saint Sulpice papaz okulunda gönülsüzce aldığı rahiplik eğitimi sırasında da gelişmiş olabilir. Neticede bu meslek, sonrasında Sieyes'in kendisi dışında birçok farklı kişi tarafından, kabiliyet ve eğilimden yoksun olduğu fark edilmiş bir kariyerdi. (Çocukken gelecekte bir topçu subayı veya maden mühendisi olmayı çok istiyordu.) Bildiğimiz şey, 1789'un başlarında fikirlerini tüm açıklığıyla kamuoyu karşısında ifade ettiğinde, ortaya çıkan metnin Fransa'yı saran bir ateşin kıvılcımını tutuşturmuş olmasıydı. Bir yıl öncesinde insanların, "Üçüncü Zümre nedir?" sorusunun başlığı bakımından derin çağrışımlar barındırdığını, hatta bir soru olarak böylesine tahrik edici olduğunu düşünmeleri hiç de mümkün değildi. Ocak 1789'da Zümreler Meclisi'nin toplanması, onu dönemin politik meselesi haline getirdi.

Politik krizi Devrim'e dönüştüren şey, Sieyes'in bu soruya verdiği yanıttı. 1789'un başlarında ilk iki zümre, uzun ve tuhaf ölçüde kendinden emin tarihlerinin gururu ve mağrurluğuyla hâlâ iki soylu kız kardeş gibi sıkı fıkıydılar.[117] Üçüncü Zümre ise olsa olsa, onların daha sıkıcı ve şüpheli sığıntısı konumundaydı.

(*Political Writings*, s. 94, 96, 98). Bakınız: Karl Marx, *Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Law: Introduction* (Karl Marx & Frederick Engels, *Collected Works*, Cilt 3 (Londra: Lawrence & Wishart, 1975), s. 184-85).

117. George V. Taylor, "Non-capitalist Wealth and the Origins of the French Revolution", *American Historical Review*, 62, 1967, s. 429-96; Collin Lucas, "Nobles, Bourgeois and the Origins of the French Revolution", *Past and Present*, 60, 1973, s. 84-126; Patrice Higonnet, *Class, Ideology and the Rights of Nobles during the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1981); Guy Chaussinand-Nogaret, *The French Nobility in the Eighteenth Century: From Feudalism to the Enlightenment*, Çev. William Doyle (Cambridge: Cambridge University Press, 1985). On sekizinci yüzyıldaki düzeni içerisinde, Birinci Zümrenin gerçekliğine ilişkin güçlü bir sunum için bkz. John McManners, *Church and Society in Eighteenth-Century France*, Cilt 2 (Oxford: Oxford University Press, 1998), bir ömür boyunca süren araştırmaları özetlemektedir.

Adeta aynı aileye mensup olduğunu söylemesi dahi fazlasıyla şüphe konusu olan, Fransa'nın Cinderella'sıydı.[118] İlk iki zümrenin her biri, bilinçli bir dayanışmaya, kolektif bir kimlik hissine, bu kimliğe yönelik bir adanmışlığa ve kendi gücüne, onuruna ve değerine duyduğu büyük bir güvene sahipti. "İlk Zümre Nedir?" sorusu, Hıristiyanlığın kendisini ve onu yeryüzünde somutlaştırıp yorumlayan Kilise'nin nasıl görülüp anlaşılacağını sormakla aynı şeydi. Kilise en azından Fransa'da, bu soruyu kendi hesabına yanıtlayacak kadar iyi örgütlenmiş bir halde olup, politik anlamda kendisini müdafaa ederken, farkındalık içinde sürdürdüğü düşünce ve adanmışlık ile hünerli kıvraklığının uzun geçmişinden yararlanmakta özgürdü. İkinci Zümre'nin ne olduğunu sorgulamak ise, Soyluluğun nasıl görüleceğine ilişkin bir soruydu. Bir kez daha, çoğunlukla çok daha düşük seviyede yürütülmüş entelektüel gayretler üzerinde temellense de, pohpohlayıcı yanıtların geliştirilmesine adanmış retorik çabaların yüzyıllar boyunca gündeminde olan bir soruydu. Sieyes *Ayrıcalıklar Üzerine Deneme*'sinde, dikkatle işlenmiş bu öz saygı geleneğinin hayali/imgesel kırılganlığının zaten altını çizmişti. Üçüncü Zümre Nedir'de, zorba ve kendini beğenmiş düşmanlarının ayaklarını kesin ölçüde kaydırdı ve halihazırda oldukça eskimiş bir devlette politik otorite için yeni bir temel ortaya attı. Herkesin bildiği gibi, başlıktaki sorusuna dudak uçuklatıcı bir cevap vererek işe başladı. Küstahça ilan ettiği üzere, Üçüncü Zümre "Her şeydi".[119] Ancak Fransa'nın mevcut politik düzeni içinde, o güne dek "Hiçbir şey" olmuştu. Hiçbir politik ağırlığa sahip değildi ve resmi bir tanınırlık kazanmamıştı. Kral'ın Bakanları ve Ayrıcalıklı Tabakalar, en azından varsayımsal olarak onun çıkarına, onun adıyla ve onun lehinde hareket etmişlerdi. Bu hareketleriyle, sevecenlikle tahayyül ettikleri gibi, cömert ve nazik bir pederşahilik hiç göstermemişlerdi. Meşru bakımdan

118. Sieyes, *Essai*, 53 (*Ouevres*, Cilt 1); *Political Writings*, s. 90.
119. Sieyes, *Tiers etat*, 1 (*Ouevres*, Cilt 1); a.g.e., s. 94.

onlara ait olan güçleri basitçe gasp etmişler ve onları hak ettikleri yerden zorla kovmuşlardı.[120]

Hayatta kalıp gelişmek için, bir ulusun özel işlere ve kamusal hizmetlere gereksinimi vardır.[121] Toprağı işlemeli, sakinlerinin gereksindiği her şeyi imal etmeli ve bu ürünleri nihai tüketicilerine dağıtmalıdır. Aynı zamanda, en yükseğinden en aşağısına, bin bir farklı türden şahsi hizmete gerek duyar.[122] O dönemde, bu hizmetlerin en tatminkâr ve saygıdeğer olanları ilk iki Zümrenin tekelindedir. Ancak Üçüncü Zümrenin de pekâlâ kusursuz bir şekilde sunamayacağı, tek bir hizmet dahi yoktur. Zaten bu grup tüm zor işleri üstlenmiş haldedir, fakat hemen hemen hiç saygı görmemektedir. Üçüncü Zümre, "eksiksiz bir ulus yaratmak için gerekli olan her şeyi" bünyesinde taşımaktadır.[123] O "Her şeydir: Ancak zincire vurulmuş ve ezilmiş olan her şeydir. Ayrıcalıklı tabakalar olmazsa ne olur? Her şey; ancak özgür ve ongun her şey olacaktır. Üçüncü Zümre olmadan hiçbir şey yolunda gitmez, fakat ilk ikisi olmadığında her şey çok daha iyi olur". Üçüncü Zümre'nin saygıdeğer konumların her birinden dışlanması, kendisine karşı işlenmiş "toplumsal bir suçtur".[124] Bir "kölelik halini" yansıtır[125] ve ne kadar uzun sürecek olsa da, en başta böyle bir şeyin oluşması ancak fetihle gerçekleşebilir ve "bugün fethedilmeye izin vermeyecek kadar güçlü" insanlar karşısında artık sürdürülemez.[126]

> *Çağın ve şeylere ait kuvvetlerin ortaya çıkardığı devrime gözlerini kapatmaya beyhude yere çalışabilirler: Oysa hepsi için gerçektir. Bir zamanlar Üçüncü Zümre'nin serf, soylularınsa her şey olduğu bir dönem vardı. Oysa bugün Üçüncü Zümre her şeydir, soyluluksa sadece bir kelime. Ancak bu sözcüğün altına yeni ve tahammül edilmez bir aris-*

120. Sieyes, *Tiers etat*, 1; *Political Writings*, s. 94.
121. Sieyes, *Tiers etat*, 2; a.g.e., s. 94.
122. Sieyes, *Tiers etat*, 2-3; a.g.e., s. 95.
123. Sieyes, *Tiers etat*, 6; a.g.e., s. 96.
124. Sieyes, *Tiers etat*, 4; a.g.e., s. 95.
125. Sieyes, *Tiers etat*, 10; a.g.e., s. 98.
126. Sieyes, *Tiers etat*, 10; a.g.e., s. 99.

tokrasi sokulmuştur ve Halkın aristokratları istememekte her türden sebebi vardır.[127]

Politik sonuçları açıktır. Soylular kendilerini ulusun kendilerini ulusun geri kalanından ayırmış ve halktan kopmuşlardır.[128] Politik haklarından kendi başlarına yararlanma konusundaki ısrarları, "ilkesi gereği onları Ulusa yabancı kılmıştır, çünkü yetkileri halktan gelmemekte ve ikinci olarak nesnenin tabiatından ötürü, bu genel çıkarı değil tikel çıkarı korumak anlamına gelir".[129] Aristokrasi, ordu, Kilise ve yargıdaki en yüksek görevleri tekeline almaktadır. Yürütme gücünün her koluna hâkim olan bir kast meydana getirmektedir. İçgüdüsel olarak, ulusun tüm geri kalan unsurları karşısında birbirlerinden yana tavır almaktadırlar. Yağmaları ve gaspları topyekûndür. Gerçekte yöneten onlardır.[130]

Taraflar keskin şekilde çizilmiş haldedir ve şimdiden bir iç savaşın habercisi niteliğindedir: "Ayrıcalıklılar kendilerini kamu düzeninin düşmanları olarak ortaya sermektedirler ve bu düşmanlığın, savaş zamanında Fransızlar karşısındaki İngilizlerinkinden geri kalır yanı yoktur."[131] Yurttaşların ortak saflarından kendilerini ayırarak ve ayrıcalıkları konusunda ısrarcı davranarak, sadece yurttaşların sahip olabileceği politik hakları kaybetmişler ve kendilerini "zümre olarak genel düzenin düşmanları" haline getirmişlerdir.[132] Bitkilere yerleşen parazitler gibi gerçek ulusa musallat olan ve "ancak zayıflatıp soldurdukları bitkilerin özlerinde yaşayabilen" bir kast meydana getirirler.[133]

127. Sieyes, *Tiers etat*, 98; *Political Writings*, s. 147.
128. Sieyes, *Tiers etat*, 6-9; a.g.e., s. 97.
129. Sieyes, *Tiers etat*, 9; a.g.e., s. 98.
130. Sieyes, *Tiers etat*, 16; a.g.e., s. 102.
131. Sieyes, *Tiers etat*, 27; a.g.e., s. 107. Sonraki yirmi beş yılda dökülen kanlar hiçbir şekilde su götürmez bir nitelikte olduğundan, bu hafife alınacak bir kıyaslama değildi. (Karş. R.R. Palmer, *Twelve who Ruled: The Year of Terror in the French Revolution* (New York: Athenaeum, 1965), s. 218)
132. Sieyes, *Tiers etat*, 110; *Political Writings*, s. 158.
133. *What is the Third Estate?*, Der. S.E. Finer (Londra: Pall Mall, 193), s. 177. Bu not Dorigny baskısında görülmemektedir.

Dolayısıyla "Aristokrasiye hayır", ulusun tüm dostları için bir düstur olmak zorundadır.[134] Ancak aristokrasinin düşmanları hiçbir açıdan demokrat değildirler. "Onlarla ve onlara *karşı* 'demokrasiye hayır' diye tekrar edeceğiz ... temsilciler demokrat değildirler; ... çünkü gerçek demokrasi böylesi büyük bir nüfus için imkânsızdır, onu kabul etmek veya korkar gibi görünmek budalacadır." Pek olası olan, içerisinde herhangi bir halk buyruğundan bağımsız bir soylular kastının, gerçek demokraside yurttaşlar topluluğunun kullanacağı güçlerde hak iddia ettiği "yanlış bir demokrasidir". "Bu yanlış demokrasi, ortaya çıkışından itibaren peşinden sürüklediği tüm kötülükleriyle, monarşik olduğu söylenen ve böyle olduğuna inanılan ancak ayrıcalıklı bir kastın kendisini yönetimin, iktidarın ve mekânın tekeli haline getirdiği bir ülkede varlığını sürdürmektedir." Sieyes'e göre birincil politik düşmanı olan ve ayrıcalıklarını korumak için tek bir fail gibi dişiyle tırnağıyla mücadele eden İkinci Zümre "feodal bir demokrasi" meydana getirmektedir.[135]

Sieyes için böyle bir demokrasi, krizi ne kadar derin olursa olsun Fransa'ya gerçek bir tehdit teşkil edemez, çünkü basitçe hayata geçirilmesi imkânsızdır. Fransa gibi devasa bir ülkede, *demos* kendisini etkili bir politik faile dönüştürmek üzere asla bir araya gelemez. Herhangi bir şekilde harekete geçmesi için, temsil edilmesi zorunludur. Etkin bir şekilde işbirliği yapacak ve eyleme geçecek kadar küçük, seçilmiş ve ayrı bir grup onun adına hareket etmelidir. Fakat onun yetkisiyle hareket etmesi için, ilk olarak onun tarafından seçilmesi zorunludur.

1789'a gelindiğinde, Fransız aristokrasisi hâlâ Fransız halkının otoritesinde hak iddia etme küstahlığı içindeydi ve kendi şahsi çıkarlarını dayatmak için bu iddiayı büyük bir uyum ve dayanışma içinde suiistimal etmekteydiler. Sieyes ise zamanlarının artık bittiğinden gayet emindi: "Feodal barbarlığın uzun

134. Sieyes, *Political Writings*, 147n. Bu not Dorigny baskısında görülmemektedir.

135. Sieyes, *Political Writings*, 147n. Finer, *Third Estate*, s. 196-97 canlı bir şekilde tercüme etmektedir.

gecesi boyunca, insanlar arasındaki gerçek ilişkileri yok etmek, tüm kavramları altüst konuma getirmek ve adaleti bütünüyle yozlaştırmak mümkündü; ancak şafak vakti yaklaştıkça, bu gotik abeslikler kaybolmak zorunda olup, kadim canavarlıkların kalıntıları yıkılıp silinmelidir. Bu oldukça kesindir."

Ancak Üçüncü Zümre Nedir'de bilir, onun yerini tam olarak neyin alacağı konusunda güveninin yer yer azaldığı anlar vardı:

> *Bir kötünün yerine salt başka bir kötüyü mü koyacağız; yoksa önceki kaosun yerini tüm güzelliğiyle toplumsal düzen mi alacak? Deneyimleyeceğimiz şey, üç zümre için her bakımdan felaket getirecek ve sadece idari iktidara faydalı olabilecek bir iç savaşın acı meyvesi mi olacak; yoksa koşulların vahametince desteklenen ve ilgili tüm sınıflar tarafından samimiyetle yüceltilen mutlu bir işbirliğinin doğal, beklenilen ve iyi kontrol edilen basit ve adil bir görünümümü olacak?*[136]

Tarihin ona verdiği yanıt, olası tüm faydalar her ne kadar Napolyon iktidarı alıncaya dek yürütme gücünü o an elinde tutanlara gitmese de, umduğu cevap değildi.

1789'un ilk aylarından itibaren, Fransa zorla zaptedilen bir iç savaş durumuna girdi. Bu durum monarşi ile faillerini geniş halk kesimleriyle çok daha sert bir anlaşmazlık içine düşürürken, monarşiyi feodal barbarlığın uzun gecesinden kalan tortularla çok daha ölümcül bir şekilde yan yana getirdi. Sonuç, açık niyetleri ve iyi denetlenmiş sonuçları olan en basit ve adil politik kavramlara ilişkin her türlü umudu tamamen yok eden bir korku, tehdit ve karşı-tehdit kazanı oldu. Demokrasi, o kanlı ve karmaşık yıllardan sonra tekrar ortaya çıktığında, Fransa'nın kendisini barış, refah ve sağlıklı bir düzen içinde nasıl yönetmeyi umut edebileceğine ilişkin bir pratik model olarak, inandırıcılık konusunda hiçbir şey kazanmamıştı. Kesin surette kaybettiği şeyse, pratik geçersizliğine ilişkin teskin edici havanın kendisiydi. Onlarca yıl süren savaşların harap ettiği Avrupa genelinde yeni dostlar kazandıkça, demokrasinin yeni şöhreti karşısında en çok

136. Sieyes, *Tiers etat*, 51; bir kez daha Finer'ın tercümesi: *Third Estate*, s. 96.

kaygıya kapılanlar bile onu, güvenle göz ardı edilebilecek basit bir kuruntu olarak değil, gömülmesi gereken güçlü ve yıkıcı bir hayalet olarak görür oldular.

Fransa'nın ötesindeki ortamların çoğunda (Belçika, Hollanda, İtalya ve hatta Almanya yahut Polonya), "*Demokrasi*" basitçe rakip halindeki politik hiziplerin tanımlanmasına hizmet etmişti.[137] Fransa'da bile, bırakın rakip partilerin veya temel politik aktörlerin hedeflerini açıklığa kavuşturmayı, politik mücadelenin koşullarını keskinlikle tanımlamakta dahi nadiren kullanıldı. Fakat belli öneme sahip üç kişi, o veya bu şekilde, devrimin ivmesinin neden ısrarla demokrasiye yöneldiğini ve bazı demokrasi türlerinin neden kaçınılmaz bir felaket veya açık bir rezalet değil de uygun bir istikamet olduğunu göstermek için ellerinden geleni yaptılar. Bunlardan ikisi Demokratik Devrim'in meşhur kahramanlarıdır: *Common Sense* (Sağduyu/Ortak Akıl) kitapçığı ile Amerika'nın bağımsızlık için verdiği açık mücadeleyi ateşleyen, gösterişli İngiliz zanaatkar (ve eski balen üreticisi) Tom Paine ve Jakoben Terörün Zorbası olmuş, zorlu ve bilgiç Arraslı avukat Maximilien Robespierre. Üçüncüsü ise daha şaşırtıcı bir isimdi: VII. Pius olarak Papalığa yükselişinden sadece iki yıl önce, orta İtalya'daki Imola kentinin Piskoposu olan, 1797'de Noel Arefesi'ndeki vaazıyla Kardinal Barnaba Chiaramonti. Piskoposun verdiği mesaj bir mücadele çağrısı olmaktan oldukça uzaktı. Aslında verdiği mesajın iddia ettiği ve onayladığı şey, tarihsel olarak Hıristiyan demokrasisinin bir nebze erken bir biçimiydi. "Aramızdaki" demokratik yönetim, hiçbir şekilde İncil'le tutarsızlık teşkil etmiyordu. Ancak İsa'nın okulunca öğretilebilecek tüm yüce değerleri şart koşmaktaydı: "Düzen sevgisinden başka bir şey olmayan ahlaki erdemler, bizi gerçek anlamıyla demokrat yani demokrasinin taraftarları haline getirecektir." Bir toplumda, farklı bireylere ait roller arasındaki belirgin farklara ilişkin tüm gerekli kabullerle birlikte, yasalar önündeki eşitliği, "doğru anlamıyla eşitliği" muhafaza

137. R.R. Palmer, *Political Science Quarterly*, 1953.

edecekti. Hiçbir dindar Katoliğin, demokrasi ve dini görevleri arasındaki bir gerilimden korkmasına gerek yoktu: "Evet sevgili kardeşlerim, iyi Hıristiyanlar olun ve böylece demokratların en iyisi olacaksınız."[138]

Paine'in tutumu ise daha adliydi/hukukiydi. Edmund Burke'nin eleştirilerine karşı Devrim'in hedeflerini savunduğu, geniş kesimlere yayılan *The Rights of Man*'in [İnsanların Hakları] ikinci kısmında açığa çıkmaktaydı. Paine Devrim'in politik sonucunu, salt demokrasinin değil "temsili sistemin" bir zaferi olarak sunuyordu. Bu sistem "temel zemini olarak demokrasiyi" koruyor ve monarşi ile aristokrasinin yozlaşmış sistemlerini reddediyordu.

> *Yalın Demokrasi ikincil araçların yardımı olmaksızın kendini yöneten bir toplumdu. Demokrasi üzerine temsiliyeti yerleştirerek, tüm farklı çıkarları, her bölgeyi ve nüfusu kucaklayıp birleştirebilen; aynı zamanda Edebiyat Âleminin kalıtsal edebiyat karşısında olduğu gibi, kalıtsal Yönetime kıyasla çok daha üstün avantajlara sahip bir Yönetim sistemine ulaşmaktayız.*

Paine'e göre, Amerika'nın yeni yönetimi en iyi "Demokrasi üzerine yerleştirilmiş temsiliyet" olarak görülebilirdi. Bu özgün icat, yalın demokrasinin tüm avantajlarını birleştiriyor; ancak aynı zamanda meşhur dezavantajlarının hepsinden olmasa da çoğundan kaçınıyordu. "Atina'nın ufak çapta olduğu şeye, Amerika büyük çapta ulaşacaktır. Biri antik dünyanın harikasıyken, diğeri hayranlık uyandıran bir şeye, bugünün modeline dönüşmektedir." Monarşinin tahta çıkan her mirasçıyla kaçınılmaz bir şekilde doğurduğu cehalet ve güvensizlik risklerinden ve demokrasinin oldukça bariz güçlüklerinden kaçınan, en basit en anlaşılır ve pratik açıdan en cazip yönetim sistemiydi. Her ölçekten bölge üzerinde ve en derin çıkar ayrımlarının genelinde

138. A. Dufourcq, *Le Regime Jacobin en Italie: etude sur la Republique romaine 1798-99* (Paris: Perrin, 1900), s. 30; Palmer, *Political Science Quarterly*, 1953, s. 221 ilgili metnin daha büyük bir kısmını çevirmektedir.

hayata geçirilebilirdi ve bu bir anda yapılabilirdi. "Büyüklüğü ve kalabalıklığı ile Fransa, sistemin büyük ve geniş kapsamı içinde salt bir noktadan ibarettir. Küçük bölgelerde dahi yalın Demokrasiden yeğdir."[139]

İnsanların Hakları Paine'in Fransız Devrimi'ni savunma girişimiydi; nitekim bunu sadece aktardığı politik değerlerle (*Droits de l'Homme*) değil, bağımsız bir devlet olarak Amerika'daki görece barış ortamının yarattığı güven verici teamül yoluyla yapıyordu. Temsiliyette, kendisinden önce aynı Sieyes ile Madison'un yaptığı gibi, uzun vadede yönetilenlere karşı sorumlu olan ve güvenilir bir biçimde onların çıkarlarına hizmet etmeye odaklanmış bir yönetim biçiminin tasarlanıp örgütlenmesi için etkili bir sistem görmüştü. Temsili sistemde, demokrasi pahasına politik, ekonomik ve coğrafi gerçekliklere verilen talihsiz ödünlere ilişkin en ufak bir unsuru dahi görmekten imtina etmişti.

Imola Piskoposu'nun vaazında demokrasi, politikayı anlamaya ilişkin herhangi bir ciddi girişim içinde taşıyıcı bir unsur olma işlevini bile nadiren taşıyordu. Paine'in yazılarında veya konuşmalarında bile ortaya çıkışı, entelektüel dikkat ve ilgiyi sıkılaştırmaktan çok, bir gevşemeye işaret etmekteydi. Ancak Maximilien Robespierre ile demokrasi, modern tarihte ilk kez, sadece politik beğenilerin gelip geçici bir ifadesi olmaktan çıkıp, nihayet bütüncül bir politik vizyonu örgütleyen bir kavram görünümü kazandı. Zamanla Robespierre, Devrim'i başlatmak için herkesten daha fazlasını yapmış kişiler için bile sinir bozucu bir şahsiyete dönüşmüştü. (Kırk yıl sonra Sieyes, ağır bir gribin pençesindeyken Terör yılını yaşlılığın getirdiği zihin bulanıklığıyla hatırlayarak Brükselli kâhyasını şöyle uyarmıştı: "M. Robespierre beni sorarsa, ona dışarıda olduğumu söyle.")[140] O zamana kadar Robespierre'in ölümü üzerinden otuz yılı aşkın bir süre geçmişti; ancak 1789 ile 1794 arasındaki beş kısa yıl içinde, Devrim'in hedeflerini eşsiz otoritesiyle tanımlayarak ve kendisini devrimin en büyük başarıları ve en nefret edilen

139. Thomas Paine, *The Rights of Man*, s. 176-77.
140. Bredin, *Sieyes*, s. 525.

politik teknikleriyle silinmez derecede özdeşleştirerek, o güçlü kişisel damgasını Devrim'in tamamına kalıcı surette vurmuştu.

Robespierre'in politikayı idrak edişinin merkezinde, insanların haklarına dair son derece eşitlikçi ve eylemci bir anlayış yatmaktadır; nitekim bu anlayış en baştan itibaren kendisini, Üçüncü Zümre vekillerinin Zümreler Meclisi'ne seçilmesini sağlayan, son derece geniş imtiyazlarla (Tüm yirmi beş yaşında, ülkede doğmuş veya yerleşmiş, vergi kayıtlarında ismi olan erkek sakinler) anlaşmazlık içine düşürmüştü.[141] Ekim 1789'da, Üçüncü Zümre vekillerinin kendilerini cesurca Ulusal Meclis'e dönüştürmesinin ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni kabul etmesinin ardından, Meclis imtiyaz ve hakların gelecekte alacağı sınırlarla ilgili olarak Anayasa Komitesi'nin eylül ayında ilettiği tavsiyeleri değerlendirmeye koyuldu. Komite büyük oranda Sieyes'in telkinleriyle, iki tür yurttaş arasında keskin bir ayrımı çoktan benimsemiş haldeydi: Vergi ödeyen, "büyük toplumsal girişimlerde tek gerçek paydaşı" ve toplumun tek tam üyesi olarak sayılan aktif yurttaşlar ile pasif yurttaşlar ("kadınlar, en azından belli koşullar altında çocuklar, yabancılar ve devlete hiçbir mali katkısı olmayanlar")[142] Pasif yurttaşlar, şahsiyetlerinin, mülklerinin ve özgürlüklerinin korunmasında tam hakka sahiptirler. Ancak sadece aktif yurttaşların, kamu görevlilerinin seçilmesinde aktif bir rol alma hakkı vardır. Komitenin teklifi bu imtiyazı, yaşı yirmi beş ve üstünde olan, usulen doğuştan veya sonradan yerleşerek hak kazanan, en az üç günlük yerel ücret şeklinde vergi ödeyen, yetişkin erkek sakinlerle sınırlamıştı.[143] Ortaya çıkardığı kısıtlama bizzat Meclis'te bir veya iki konuşmacı tarafından eleştirilmiş (Manastır Papazı [Abbe] Gregoire ve Fizyokrat Dupont de Nemours) ve Camille Desmoulins'ın müca-

141. M. Crook, *Elections in the French Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press), 11. Devrim döneminde seçimlerin gelişimi üzerine Crook'a ek olarak şuna bakınız: Patrice Gueniffey, *Le Nombre et la Raison: la revolution française et les elections* (Paris: Gallimard, 1993).

142. Forsyth, s. 162-65; E.-J. Sieyes, *Ecrits politiques,* Der. R. Zapperi (Paris: Archives Contemporaines, 1985), s. 189-206; Crook, s. 30.

143. Crook, *Elections,* s. 31.

deleci gazetesi *Les Revolutions de France et de Brabant*'ta [Fransa ve Brabant Devrimleri] sertçe kınanmıştı. Ancak Mecliste bu kısıtlamaya tam teşekküllü bir şekilde saldırma işi Robespierre'e kalmıştı. Konuyla ilgili açılış konuşmasında iddia ettiği üzere, imtiyazın bu şekilde sınırlanmasına yönelik teklif, İnsan Hakları Bildirgesi'nin üç farklı Maddesiyle doğrudan çelişmekteydi.

> *Tüm yurttaşlar, kim olduklarına bakılmaksızın, her dereceden temsiliyeti arzu etme ve amaçlama hakkına sahiptir. Daha azı, tüm ayrıcalıkların, farkların ve istisnaların terk edilmesini zorunlu kılan haklar bildirgenizle uyuşmayacaktır. Anayasa tesis etmiştir ki, egemenlik Halkındır, yani nüfuzun her bir üyesine aittir. Dolayısıyla her bireyin, kendisini yöneten yasalarda ve ait olduğu yönetimin tercihlerinde söz söyleme hakkı vardır. Aksi takdirde her insanın eşit haklara sahip olduğunu, her insanın yurttaş olduğunu söylemek doğru olmaz.*[144]

Sonraki gün şöyle devam eder: "Her insan tanımı gereği bir yurttaştır. Kimse bu dünyadaki varoluşu sebebiyle kendisinden ayrılamaz haklarından mahrum bırakılamaz."[145] İki yıl sonra, anayasayla ilgili nihai tartışmada, pasif yurttaşlığı "hem yasalarımızı hem de dilimizi yozlaştıran sinsi ve barbarca bir ifade" olarak reddeder.[146]

Ölümünden birkaç ay önce, terörün doruğa çıktığı Şubat 1794'te, "Cumhuriyetin İç İdaresinde Ulusal Konvansiyona rehberlik etmesi zorunlu Politik Ahlak İlkeleriyle" ilgili olarak Kamu Güvenliği Komitesi adına Konvansiyon'a sunduğu taslak raporda, bu görüşün nihayet demokrasiyle bağlantılandırdı. Tutkularını kendine has bir kibirle ve tumturaklı bir belagatten daha fazlasıyla iletmekteydi.

"Dünyada, doğanın iradesini [*les voeux*] icra etmek, insanlığın kaderini başarıya taşımak, felsefenin verdiği vaatleri tutmak, suç ve tiranlığın uzun hükümdarlığından arınmak istiyoruz." Uzun yıllar kölelerin ülkesi olmuş Fransa, izin verin "bizden ön-

144. Crook, *Elections*, s. 33.
145. A.g.e., s. 33.
146. A.g.e., s. 34.

ceki tüm özgür insanların görkemini" gölgede bıraksın ve "tüm uluslar için bir model, zalimler üzerinde terör, zulmedilenler için bir teselli, kainatın süsü olsun ve kanımızla eserimize vurduğumuz mühürle nihayet evrensel saadetin şafağını görebilelim".[147]

Bu mucizeleri gerçek kılabilecek tek yönetim biçimi şuydu:

Demokratik veya cumhuriyetçi: Bu iki sözcük, dilin kabaca suiistimal edilmesine rağmen birbirinin eş anlamlısıdır, çünkü aristokrasi cumhuriyete monarşiye kıyasla daha yakın bir yönetim değildir. Demokrasi, sürekli bir araya gelen insanların tüm kamusal işlerini kendi başlarına düzenlediği bir devlet değildir; dahası insanlar içindeki yüz binlerce farklı hizbin, birbirinden ayrık, aceleci ve tutarsız önlemler yoluyla tüm toplumun kaderini belirlediği bir şey de değildir. Böyle bir yönetim asla var olmamıştır ve şayet var olmuşsa, tek yaptığı şey insanları despotizme geri götürmek olmuştur.

Demokrasi, kendi yaptıkları yasaların kılavuzluğunda hareket eden egemen halkın, başarıyla yapabileceklerini kendi başlarına, yapamadıklarını ise delegeler yoluyla yaptığı bir devlettir.

Dolayısıyla, politik davranışlarınızın kaidelerini aramanız gereken yer, demokratik yönetimin ilkelerinde yatmaktadır.

İçimizde demokrasiyi kurmak ve güçlendirmek için, anayasal hukukun barışçıl hükümdarlığına erişmek için, tiranlığa karşı verdiğimiz özgürlük savaşını sona erdirmeli ve Devrimin fırtınalarından mutlu bir şekilde geçmeliyiz.

Devrimci sistemin hedefi işte budur.

Demokratik veya halkçı yönetimin temel ilkesi, onu koruyan ve harekete geçiren temel uğrak erdemdir; Yunanistan ve Roma'da mucizeler yaratmış olan ve cumhuriyetçi Fransa'da çok daha çarpıcı mucizeler doğuracak olan kamusal erdem, ülkeye ve yasalarına duyulan sevgidir.

Cumhuriyetin veya demokrasinin özü eşitlik olduğundan, ülke sevgisi zorunlu olarak eşitlik sevgisini de kucaklar.[148] *Dolayısıyla tüm erdemleri varsayar veya doğurur,* [NB Birbirinden keskince farklılaşan pra-

147. Maximilien Robespierre, *Discours et rapports a la Convention*, (Paris: Union Generale des Editions, 1965), s. 213.
148. A.g.e., s. 214.

tik içermelere sahip iki olasılık] *çünkü her biri kişinin tüm tikel çıkarlar karşısında kamu çıkarını tercih etmesini sağlayan tinsel gücün basit birer ifadesidir.*

Erdem demokrasinin ruhu olmakla kalmaz, ancak bu yönetim biçimi içinde var olabilir. Monarşide ülkesini (*patrie*) gerçekten sevebilecek ve bundan dolayı erdeme hiç ihtiyacı olmayacak tek kişi kralın kendisidir; çünkü en azından fiili olarak bir ülkesi olan veya egemen olan tek kişi odur. Gerçekte halkın yerini işgal etmekte ve böylelikle onun yerini almaktadır. Bir ülkeye sahip olmak için kişinin yurttaş olması ve ülkesinin egemenliğini paylaşması zorunludur. Devlet ancak bir demokraside, onu oluşturan herkesin gerçek ülkesidir ve davasında ne kadar yurttaşı varsa o kadar ortak savunucuya sahip olup onlara yaslanabilir. Özgür insanları diğerlerinden üstün kılan şey işte budur.[149]

Fransızlar dünyada, tüm insanları eşitliğe ve tam yurttaşlık hakkına çağırarak gerçek demokrasiyi kurmuş ilk halktır. Cumhuriyet karşısında ittifak kuran tüm tiranların nihayetinde alt edilecek olmasının asıl sebebi budur.

"Cumhuriyetçi erdem, tüm halk için olduğu gibi yönetim için de zorunludur. Sadece yönetimde başarısız olması halinde, yine de halkın desteğine başvurulabilir. Ancak ikincisinin yozlaşması halinde, özgürlük tamamen kaybedilir. Neyse ki halk doğası gereği erdemlidir. Bir ulus, ancak demokrasiden aristokrasiye veya monarşiye geçtiğinde tamamen yozlaşır."[150]

Barış zamanlarında halkın yönetimi erdeme dayanır. Devrim dönemindeyse, "aynı anda hem erdeme hem de teröre" dayanmak zorundadır: "Terör, erdem olmadığında güçsüzdür; erdemse terörün yokluğunda aciz ve güçsüzdür."[151] Terör "hızlı, sert ve katı bir adaletten başka bir şey değildir. Dolayısıyla kendisi adaletin bir dışavurumudur; belli bir ilkeden ziyade genel

149. Robespierre, *Discours*, s. 216.
150. A.g.e., s. 218.
151. A.g.e., s. 221.

demokrasi ilkelerinin, ülkenin en acil ihtiyaçlarına uyarlanmasının bir sonucudur".[152]

Devrimci hükümet (Robespierre ve müttefiklerinin) "tiranlığa karşı özgürlüğün despotizmiydi": Amansız ve bölünmez bir savaştı;[153] öyle ki bu savaşta en ufak bir tereddüt veya geri çekilme Cumhuriyet düşmanlarının gücünü artırmaktan, dostlarını ise bölüp zayıflatmaktan başka bir şeye yol açamazdı.[154]

Bu korkunç mücadelede, tek çözüm Cumhuriyet'in *ressort generali* (her derde deva ilacı) erdemdi.

"Demokrasiyi iki uç noktadan ya yönetenlerin aristokrasisi ya da halkın bizzat kendi başına tesis ettiği otoritelere duyduğu horgörü ve itaatsizlik yok eder. Bu itaatsizlik ortamı içerisinde, her bir hizip veya birey kamusal gücü ele geçirmek için uğraşır ve ortaya çıkan kaosla halkı hükümsüz bırakırlar yahut tek bir adamın iktidarı altına sokarlar."[155]

Bu azametli ve korkunç söylevde Devrim, kendini parçalara ayırarak tüm berraklığıyla görünür hale gelmektedir. Ancak kendini yok etme işini tamamlamasına aylar kala, bu eski, yıpranmış ancak uzun zamandır tuhaf bir şekilde âlimlerin dünyasına sıkışmış terimi silinmez bir şekilde standartlarının üzerine çoktan kazımış, yeryüzündeki tüm insanlara ve geleceğe özür dilemeksizin devretmişti. Demokrasiyi politik bağlılığın odak noktası olarak yaşama döndüren, herkesten öte Robespierre olmuştu: Demokrasi artık anlaşılması zor veya kabaca mantıksız bulunan bir yönetim sistemi olmaktan çıkmış, parlak ve muhtemelen daha uzun dönemler boyunca karşı konulamaz bir çekim gücü ve iktidar kaynağı haline gelmişti.

152. Robespierre, *Discours*, s. 222.
153. A.g.e., s. 223.
154. A.g.e., s. 227. Bu hükümeti işler haliyle ele alan nükteli ancak son derece aklı başında bir analiz için bkz. Palmer, *Twelve who Ruled*.
155. A.g.e., s. 236.

Üçüncü Bölüm

Thermidor'un Uzun Gölgesi

Robespierre hâlâ soğuk bir cazibeyle büyüleyiciliğe sahip bir şahsiyettir. Ancak bizim için önemli olan ne bu zatın kendisi, ne de Devrim'in dehşetli politik kumpaslarında oynadığı roldür. Ağzından çıkan kelimelerle fikirlerdir. O muazzam söylevde, ezici ehemmiyete sahip olduğu kanıtlanan bir şeyler görmüş ve bugün bir şekilde birçoğumuz tarafından haklı olduğu varsayılan bir yargıyı ifade etmişti. Ancak aynı kesinlikle, idrak ettiği şey her neyse, bunu yaşamı boyunca bırakın güvenilir bir şekilde başkalarına aktarmayı, sağlam ve keskin bir odak noktasına taşımayı dahi hiç başaramadığı söylenebilir. Nitekim bizler, demokrasinin meşru yönetimin mecburi biçimi olduğu şeklindeki hükümde haklı ve geçerli unsurun tam olarak nerede yattığını

kavramakta hâlâ zorlanmaktayız. Büyük olasılıkla hâlâ böylesi bir kafa karışıklığı içindeyiz, çünkü bu hükmün haklı olduğunu gösteren hiçbir açık biçim yoktur.[1] Adeta küfürbaz veya ayartıcı laf kalabalığının kasırgasına ve bu lafların aydınlatıcı olmaktan ziyade her şeyi örttüğü, kör ve biçimsiz bir beşeri mücadeleye benzemektedir.

Robespierre'in açıkça demokraside politik açıdan bütünüyle ikna edici ve zorlayıcı olup hâlâ olmayı sürdüren bir şeyler görüp görmediği (bir devletin yurttaşlarının adanmışlığını nasıl kazanması gerektiği, Modern Politik İyinin Biçimi) yahut o kanlı sis içinde gördüğü şeyin titrek bir seraptan başka bir şey olup olmadığı konusunda bir yanıta varmamız gerekmiyor. Bugün bile onun söylevini, Jean-Jacques Rousseau'nun *Contrat Social*'daki temel soruya verdiği yanıtın bilinçli bir izdüşümü olarak okumanız mümkündür: Politik otoritenin zincirlerini ne meşru kılabilir? (ki bu zincirler her yerde, özgür doğan insanları prangalamaktadır)[2] Aynı zamanda, eldeki tüm bulgulara rağmen yurttaşlarına, sanki geçici ve sallantıdaki yöneticilerinin talepleri tamamen meşruymuş gibi hissedip hareket etmeleri için yaptığı çaresiz bir rica olarak da işitmeniz tamamen makuldür. Yani bir gerçeklik iddiasından ziyade, tam da ölmeye yakınken yapılmış bir sadakat çağrısı olarak da algılanabilir.

Robespierre'in onayladığı demokrasi, bir devlet biçimi olarak cumhuriyetle eşanlamlıydı. 1794'te Fransa'daki kargaşanın gönülsüz politik sonucu olan cumhuriyetin, monarşiye kıyasla aristokrasi olma ihtimalinin çok zayıf olduğunda ısrarcı olmak anlam taşımaktaydı. Bu sırf, içerisinde en muazzam olanlarından (antik Roma) modern haleflerinin en uzun ömürlü ve politik

1. Karş. John Dunn, *The Cunning of Unreason* (Londra: HarperCollins, 2000).
2. Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract*, Kitap 1, Bölüm 1: "İnsanlar özgür doğar ancak her yerde zincirlenmiş haldedir. Birileri ötekilerinin efendisi olduğunu düşünür ve yine de onlardan daha fazla köle olmayı sürdürürler. Peki bu değişim nasıl gerçekleşmiştir? Bunun cevabını bilmiyorum. Peki bunu meşru kılan şey nedir? İşte bu soruya yanıt verebileceğimi düşünüyorum." (*The Social Contract and Discourses*, Çev. G.D.H. Cole (Londra: J.M. Dent), 5; *Political Writings*, Der. C.E. Vaughan (Oxford: Blackwell, 1962).

olarak en etkili olanlarına (Venedik) dek birçok cumhuriyetin tüm azametleriyle aristokratik nitelikte olduğu tarihi belgelerden çekip çıkarılabilecek bir ders değildi. Fransa Devrimi'ne aristokrasiye savaş açarak başlamıştı ve kralı kendi aristokrasisine karşı güvenilir bir düşmana çevirmek amacıyla onu yeniden eğitme girişimi bariz bir hataydı. Demokrasiyle monarşiyi farklı oranlarla birleştirme arayışı, Fransa'da neredeyse bir yüzyıl boyunca ara ara varlığını sürdürdüğü gibi, bu zaman zarfında Napolyon'un şahsında tek dikkate şayan zaferini de elde etmişti. Bir süre boyunca aynı şey birçok başka yerde de taklit edilmiş olmakla birlikte, bazı ortamlarda hâlâ bütünüyle kötülenip gözden düşmüş bir tercih de değildir (Fas, Tayland, Hollanda, İsveç, Britanya ve belki de gelecekte Suudi Arabistan). Ancak cumhuriyet teriminin (*respublica* – şahsi bir şeye kıyasla kamusal bir şey)[3] kendisi bugün bile, meşruiyetin neye dayanabileceğine ilişkin bir açıklama getirmekten veya geçerli bir şekilde sunabileceği şeye dair bir değerlendirme sunmaktan çok, bu meşru niteliği taşıma iddiasıdır. Açıkça işitildiğinde, ideolojik temellendirmelere dair etkili bir yapı olmaktan ziyade, yüzeysel, müphem ve ideolojik bir böbürlenmeye daha yakındır. 1794'te meşru olduğunu iddia eden bir cumhuriyet, iddiasını aristokrasiye karşı konumlanarak kanıtlamayı umabilirdi ve demokrasiyi daha fazla açıklamaya yer bırakmadan, aristokrasi karşısındaki kategorik karşıtlığını ifade edip onaylamak için kullanabilirdi.

Yapamadığı şey, kendi yönetimini tam olarak nasıl örgütlemesi gerektiği, olması halinde pratik olarak gücünü neyin sınırlaması gerektiği veya bu hâkimiyeti uygulama fırsatının kimlere, ne kadar süreyle ve hangi araçlarla verilmesi gerektiği gibi soruları cevaplamak için aynı kategoriden yararlanmaktı. Antik demokrasi, aristokratların veya kendi kendisini tayin etmiş ve kalıcı monarkların (Yunanların deyişiyle tiranlar) süregelen

3. Raymond Geuss, *Public Goods, Private Goods* (Princeton: Princeton University Press, 2003), Bölüm 3, *Res Publica.* Kamu hukuku ve özel hukuk arasındaki farkların tarihsel seyri için bkz. Peter Stein, *Roman Law in European History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), s. 21 vd.

hâkimiyetlerini engellemek için hayata geçirilen ve görece ne olduğu belli bir dizi politik düzenleme için verilmiş bir isimdi. Ancak aynı zamanda bu isim, her iki itaat türünden kaçınma hedefine, oldukça faal bir yurttaşlar topluluğunca ortak amaç olarak belirlenmiş veya belirlenebilen bir hedefe de verilmişti. Robespierre demokrasiyi kendisi ve politik işbirlikçilerinin lehine çağırırken, kuşkusuz terimin tarihinde yatan bu yönüne başvurmaktaydı. Bunu yapmasıyla, antik dünyada işaret ettiği pratik düzenlemelerin, Kamu Güvenliği Komitesi'nin sinir bozucu rutin işlerinden böylesine keskin bir şekilde farklı olmasının getirdiği dolaysız politik güçlüklerle karşı karşıya gelmişti.

Konvansiyona, bu komite adına "demokrasinin düzenli olarak bir araya gelen halkın tüm kamusal işleri kendi başına yürüttüğü bir devlet olmadığını" temin ederken,[4] bu terimin tarihiyle ilişkili olarak belirgin ve apaçık öneme sahip bir şeylerin altını çiziyordu. "Düzenli olarak bir araya gelen halkın tüm kamusal işleri kendi başına yürüttüğü bir devlet", selektif olsa da, antik demokrasinin belli bir kararlılıkla amaçlayıp belli dönemlerde bütünüyle başarılı olduğu şeyin mükemmel bir tanımıydı.[5] Çalkantılı güzergâhının herhangi bir noktasındaysa, Fransız Devrimi'ni tanımlamanın tamamen mantıksız bir biçimiydi. Bastil'i, Tuileries Sarayı'nı hatta bizzat Meclis'i dahi basarak Devrim'i ileriye taşıyan öfkeli kalabalıkların oluşturduğu Paris halkı (*menu peuple*) bile düzenli olarak bir araya gelecek bir konumda değildi ve Fransa'yı gerçekten de yönetebileceklerine ilişkin bir düşü hiç olmamıştı.[6] Büyük devrimci *journee*'ler içinde, yönetici olarak değil, Fransa'yı gerçekte yönetenlerin

4. Maximilien Robespierre, *Discours et rapports a la Convention* (Paris: Union Generale des Editions, 1965), s. 213.

5. M.I. Finley, *Democracy Ancient and Modern* (Londra: Hogarth Press, 1985); *Politics in the Ancient World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983); M.H. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (Oxford: Blackwell, 1991).

6. George Rude, *The Crowd in the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1959); Albert Soboul, *The Parisian Sans-Culottes and the French Revolution 1793-94*, Çev. G. Lewis (Oxford: Clarendon Press, 1964).

(veya en azından yönetmesi gerekenlerin) eylemleri veya eylemsizliklerine derinden gücenmiş yurttaşlar olarak, yöneticileri daha cesur adımlar atmaya zorlamak, onların gelecekteki eylem özgürlüklerini keskin şekilde sınırlamak veya yönetici kadroyu radikal bir biçimde değiştirmek için müdahalelerde bulunmuşlardı. Devrim zamanında dahi, Fransa'nın bu açık ve elverişli anlamıyla demokrasi olmadığını kabul etmek, Robespierre'den önce Sieyes ve Madison'un yapmış olduğu gibi, Fransa ölçeğinde bir teritoryal devletin, eğer demokratik bir devlet olacaksa, temsil sistemiyle kurulup varlığını sürdürmek zorunda olduğunu kabul etmekle aynı şeydi. Yaklaşık on yıl önce Alexander Hamilton'un gelişigüzel bir şekilde icat ettiği deyişle, *temsili bir demokrasi* olmak zorundaydı.[7]

Temsili bir demokrasi doğrudan yurttaşların kendi kendilerini yönettiği bir sistem değildi. Aksine önerilen şey, halk tarafından yönetmeleri için seçilen temsilcilerin tamamen dolaylı yönetimine dayanan bir sistemdi. Bu dolaylı ilişkiyi kabul etmek, barizce görülen bir şeyin kabulünden ibaretti. Demokrasi kategorisini Fransa'nın devrimci devletine bu şekilde uyarlamakta ısrar ederken, Robespierre bu terimi kendine özgü sakin ve tuhaf tarzıyla kullanıyor olmasına rağmen azılı düşmanlarına karşı bir argümanda bulunmuyordu. Daha da az belirgin olansa, demokrasinin bugün hâlâ ifade edebileceği şeyin ikinci olası yorumuna ilişkin ivedi inkârın temeliydi: "Halk içindeki yüz binlerce hizbin, birbirinden ayrık, aceleci ve tutarsız önlemlerle tüm toplumun kaderini tayin ettiği bir yönetim."[8] Bu haliyle

7. Alexander Hamilton, Vali Morris'e Mektup, 19 Mayıs 1777 (*Papers of Alexander Hamilton*, Cilt 1, Der. Harold C. Syrett & Jacob E. Cooke (New York: Columbia University Press, 1961), s. 255): "Müzakere veya yargı gücü bütünüyle veya kısmi olarak halkın kolektif yapısına devredildiğinde, karşılaşmayı muhakkak umacağınız şeyler hatalar, kafa karışıklıkları ve istikrarsızlıklardır. Ancak seçme hakkının iyi bir şekilde güvence altına alındığı, yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin halk tarafından *nominal* olarak değil de *gerçekten* seçildiği temsili bir demokrasinin, bana göre bahtiyar, düzenli ve dayanıklı bir yönetim olma ihtimali daha yüksek olacaktır." Geleceğe dair kâhince görüşüyle hiç de kötü bir yargı değildir.

8. Robespierre, *Discours*, s. 213.

demokrasi, uzun süre önce başka yerlerdeki politik topluluklar için gerçekdışı bir düş değildi. Fransa'nın önceki beş yıl içinde sık sık içine düşme tehdidiyle karşı karşıya geldiği ve bütünüyle gerçek bir kaosun doğurduğu kâbustu. Sayısal bir abartı olsa da yüz binlerce hizip, devrimci ajitasyonun yerel alanlarıyla birimlerini, Paris'in kendi içindeki *Bölge* toplantılarını, ulus geneline yayılmış politik kulüpleri, Devrim'i yatıştırmaya ve onu istikrarlı, teskin edici bir neticeye vardırmaya yönelik her girişimi sürekli bozguna uğratan *Sankülot* yığınları meydana getirmekteydi. Devrim'in ilk yıllarında Robespierre'in şöhret kazandığı ve bir süreliğine kendisine büyük bir güç vermiş özdeşlik yapıları ile politik desteği inşa ettiği, bu alanlar ve sakinleri onun temel politik kaynağını meydana getirmekteydi. Terörle birlikte, savaşın getirdiği zorluklar ve sakinlerinin çoğunun yemeye güç yetireceği gıda ürünlerini Paris'e tedarik etme koşullarının kötüleşmesi eski dostlarını gitgide daha fazla karşısına düşürdü. Sayısal çoklukları, örgütsüz oluşları ve pratik açıdan sağgörüden yoksun oluşları, artık yönetimdeki düşmanlarının idari stratejilerini sekteye uğratmasını sağlayacak sınırsız yelpazede fırsat sunamaz olmuştu. Aksine, Fransa'yı ölümcül tehlikeler karşısında tutarlı ve etkin bir şekilde yönetmeye dönük girişimleri karşısında, gitgide tedirgin ve rahatsız edici bir engele dönüşmüşlerdi.

Fransa şayet bir yönetime ihtiyaç duymuşsa, Şubat 1794'te bu ihtiyaç çok daha vahim ve acildi. Alternatif olarak açıkça anarşiye sürüklenmekten yana olan kimse yoktu. Fakat Fransa'nın genelindeki ortamların her birinde, halk içindeki "yüz binlerce" hizip için kendi amaçları doğal olarak diğerlerinden alabildiğine farklıydı ve geriye dönüp bakıldığında dahi, bu gruplar ile ne yaptıklarını bilen sonraki kuşaklar bu haşin düzensizliğin ortadan kaldırılmasını, politik gerçekliğin getirdiği şartların geç bir kabulünden ziyade, boğucu dışsal tehditlerin getirdiği koşullarda ezici bir yenilgi olarak görmüşlerdi. Robespierre'in ölümünden iki yıl sonra bu eski dostlardan küçük bir grup, Dokuzuncu Thermidor'da iktidarı Robespierre'den almış yeni

yöneticileri alaşağı etmek, ikinci ve çok daha yüce bir devrimi, aynı zamanda tüm devrimlerin sonuncusu olacak bir devrimi başlatmak için beceriksiz bir komploya giriştiler.[9] Komplonun kendisi muhtemelen, bütünüyle karman çorman ve küstahça bir hayalden başka bir şey değildi; nitekim polis katılımcılarının (gerçek veya sözde) çoğunu kolaylıkla yakalamıştı.[10] Ancak bu komploya kesinlikle katılmış birkaç kişiden biri olan, şımarık ve ölçüsüz Tuscan aristokratı Flippo Michele Buonarroti,[11] otuz yılı aşkın bir süreden sonra Brüksel'de sürgündeyken, Komploya dair kendi heyecan uyandırıcı değerlendirmesini yayınlayarak onları ölümsüzleştirecek kadar uzun yaşamıştı. Nitekim Karl Marx sonrasında, Devrim'in politik ve toplumsal dinamiklerine ilişkin tespitlerinin büyük kısmını bu metinden çıkarmıştı.[12]

Geçmişe bakıldığında ona bugünkü Eşitlerin Komplosu ismini vermiş olan kişi, komplonun önde gelen ismi Gracchus Babeuf'tu. Vendome mahkemesinin huzurunda yaptığı savunmada, komplonun kendi bulanık gerçekliğine kıyasla çok daha keskin bir özet çıkarmış ve bu onu derhal idamına sürüklemişti. Buonarroti'nin değerlendirmesindeki temel motif, Devrim'in en derin ve en dönüştürücü hedefi olarak eşitlik ile eşitliğin gerçek savunucuları ve sinsi ancak politik açıdan bir o kadar etkili olan düşmanları arasındaki büyük uçurum üzerine yaptığı vurguydu. Devrim'in tüm seyri boyunca kendilerine karşı mücadele eden ve nihayetinde onları mağlup eden bu düşmanlar, egoizm düzeninin veya "İngiliz iktisat öğretisinin"[13] taraftarlarıydı. Devrim, servetle ayrımcı payelerden yana olan taraflarla, eşitlikten yana

9. Sylvain Marechal, *Manifesto of the Equals* (Filippo Michele Buonarroti, *Conspiration pour l'egalite, dite de Babeuf* (Paris: Editions Sociales, 1957), Cilt 2, s. 94-95: "Fransız Devrimi, çok daha büyük, çok daha kutsal ve nihai olacak bir başka devrimin işareti ve öncüsüdür."

10. Richard Cobb, *The Police and the People: French Popular Protest 1789-1820* (Oxford: Clarendon Press, 1970), s. 3-81.

11. Elizabeth Eisenstein, *The First Professional Revolutionist: Filippo Michele Buonarroti* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959).

12. Jean Bruhat, "La Revolution Française et la Foundation de la Pensee de Marx", *Annales Historiques de la Revolution Française*, 48, 1966, s. 125-70.

13. Buonarroti, *Conspiration*, s. 26.

olanlar veya çok sayıda çalışan sınıf arasında gitgide büyüyen bir uzlaşmazlığı açığa çıkarmıştı.[14] Egoizmin taraftarları ulusal refahı, ihtiyaçların çokluğu ve çeşitliliğinde, maddi beğenilerin sürekli artan çeşitliliğinde, uçsuz bucaksız bir endüstride, sınırsız ticari faaliyetlerde, madeni paraların hızlı dolaşımında ve son tahlilde yurttaşların kaygılı ve doymak bilmez açgözlülüklerinde görmekteydiler.[15] Bir toplumun mutluluğu ve kudreti zenginlikte görüldüğü takdirde, politik haklardan yararlanma hakkı zorunlu olarak, maddi varlıkları zenginliğin yaratılması ve korunmasında kendilerine hiçbir teminat vermeyen kişilere men edilmek zorundaydı. Böyle bir toplumsal sistem içinde, yurttaşların büyük çoğunluğu hep eziyetli çalışma koşullarına tabi kılınacak ve pratikte yoksunluk, cehalet ve kölelik içinde bitap düşmeye mahkûm olacaktı.[16]

Hem Babeuf hem de Buonarroti'nin nezdinde, Devrim'in açığa vurduğu temel mücadele, egoizm düzeni ile eşitlik düzeni arasındaki mücadeleydi. Egoizm düzeninde yurttaşların hissiyatları ile eylemlerinin tek *dayanağı,* genel faydayla hiçbir şekilde bağı olmayan şahsi çıkardı.[17] Devrim'in taraftarları, yani Rousseau'dan yana olanlar için, eşitlik toplumsallığın temelini meydana getirmekte ve sefillerin avuntusu olmaktaydı. Zenginliğe ve güce duydukları sevgiyle ahlaktan yoksunlaşmış düşmanları içinse, bir kuruntudan ibaretti.

Egoizm düzeni esasında aristokratikti, çünkü kaçınılmaz surette eşitsizlik üretmekte ve ulusun bir kısmının diğeri üzerinde egemen bir iktidar kurmasını hem şart koşmakta hem de garanti etmekteydi. Ulusun özgürlüğü iki unsurun sonucudur: Yasalarının yurttaşların koşulları ve tasarruflarında yarattığı eşitlik ile politik haklarının tamamen genişletilmesi.[18] İkincisi ilkinin yerine konmaz; nitekim eşitliğin dostları gerçek eşitlikçi

14. Buonarroti, *Conspiration,* 25.
15. A.g.e., s. 26.
16. A.g.e., s. 26-27.
17. A.g.e., s. 28.
18. A.g.e., s. 33.

koşullar pahasına, anayasal yapılandırmaya yönelik bir odaklanmanın yıkıcılığını açıkça fark etmiş haldeydiler. Kafaları daha çok anayasayla meşgul olan karşıtlarını, yani Jirondenleri insanların doğal haklarına karşı uygulanan muazzam komplonun bir unsuru olarak görmüşlerdi.

Buonarroti'nin öyküsü boyunca, "*Demokrat*" bir parti etiketi görünümünü taşımaktadır, yani eşitlik düzenini savunanları ifade eden politik bir formdur. Robespierre'in yenilgisiyle gelen ağır darbenin ardından eşitlik düzeninden yana olanların politik sahneye yeniden girdiğini gösteren *demokratik* fikirlerin, sonraki yıllarda politik kampanyalarını ileriye taşıyan *demokratların*, tiranlık yıkıldığında komployu gerçekleştiren Gizli Direktuvar'ın, her bir *departman* için Paris halkınca yeni hükümete seçilmelerini garanti etmesi gereken *demokratların* ifadesiydi.[19] Fransa'ya daha Thermidor'dan önce hem demokrasiyi hem de özgürlüğü kaybettiren şey, Ulusal Konvansiyon'da farklı görüşlerin olması, çıkar çatışmaları, erdem, birlik ve azmin yokluğuydu.[20] Komplocuların kurmayı hedeflediği yeni ve titizlikle incelenmiş Ulusal Meclis, tüm insanlara karşı *demokrat* tutumuyla bu kötülüklerden ve zaaflardan hiçbirini barındırmayacaktı. Bu incelemenin sebebi ve sadece gizli bir örgüt olmanın ötesinde ortak kanaatler doğrultusunda sıkı bir şekilde bir araya gelmiş bir yapı olarak faaliyet yürütmesinin gerekçesi, tam da onları yok etmek içindi.

Avrupa'da demokrasinin, sonraki elli yıl boyunca böylesine şiddetli ayrımlara yol açmış bir politik kategori olarak varlığını sürdürmesinin bir sebebi, taşıdığı anlamla ilgili olarak Buonarroti tarafından yapılan kavramsallaştırmanın, aynı dönemde Birleşik Devletler'de pratik olarak yürürlüğe konan oldukça farklı görüşe kıyasla çok daha derin bir hissiyat uyandırmaya devam etmesiydi. Amerika'da Anayasanın sağlam bir şekilde yürürlüğe girmesiyle demokrasi, kısa sürede egoizm düzeninin rakipsiz politik çerçevesi ve ifadesi haline gelmişti. Geriye dönüp bakıldığında hızla kendi niteliğine has zengin bir kavrayış

19. Buonarroti, *Conspiration*, s. 114.
20. A.g.e., s. 114n.

da geliştirmişti; bu kavrayışsa Tocqueville'in ileride göstereceği gibi[21] Babeuf veya Buonarroti'ninkinden son derece farklı yollarla yorumlanan bir eşitlik fikri üzerine odaklanmaktaydı. Amerika'daki eşitlik her şeyden önce bir mevki eşitliği ve politik lütufkârlığın tüm açık biçimlerinin kapsamlı bir reddiydi. Gerek öz farkındalığı gerekse somut yaşantısıyla hızlı hareket eden, bölgesel olarak genişleyen, varlıklılık açısından büyüyen ve kalıcı ama bir o kadar da sınırsız bir değişim için yüzünü geleceğe dönmüş bir toplumun içinden doğmuş ve onu desteklemişti. Uzun ve beceriksizce bastırılmış kölecilik travması bile bir yana bırakılacak olursa, zaman zaman kendisine dair birçok konuyla ilgili endişeye kapılan bir toplumdu; nitekim on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca, tam da *Babeufçu* anlamıyla eşitlik düzenini savunan kendi partizanlarına ev sahipliği yapmaya devam etti. Ancak egoizm düzeniyle bağdaşabileceğini reddetmek arzusunda olan hiçbir Amerikalı eşitlik savunucusunun gücü, takipçilerine veya potansiyel destekçilerine, seçim rekabetindeki kaba ve gürültücü ritüellerin çoktan sağlamış olduğundan daha geniş bir politik erişim sunmaya yetmedi. Başka alanlarda uzun ve sıkı mücadeleler yürütmeleri, bir dönem birçok mücadeleyi kazanmaları ve zaman zaman emek sendikalarıyla yerellerde hatırı sayılır bir savunma gücü biriktirmeleri mümkündü. Ancak uzun vadede ve nihai olarak zaferlerini güvence altına almak zorunda oldukları alanda, yani Kongre ve Başkanlık seçimlerinde, kendilerini her zaman azınlıkta ve geride buldular.

Dolayısıyla Amerika'da, demokrasinin öyküsü bir bütün olarak ülkenin politik tarihiyle ayırt edilmez oranda iç içe geçmişti. Bir hedef ve bu hedefe yönelik hareketi hızlandırmanın (veya engellemenin) bir aracı olarak, o tarihi belirleyen ideolojik mücadeleler içinde, güçlü bir politik sayaç olarak varlığını korudu. Kimi zaman, Anayasanın kasıtlı olarak en anti-demokratik unsuru Yüksek Mahkeme'nin iyi korunan otoritesinin lütfuyla, eşitlik önündeki kalın engellerin kırılmasına yardımcı oldu:

21. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Çev. & Der. Harvey C. Mansfield & Delba Winthrop (Chicago: University of Chicago Press, 2000).

Kölecilik, ayrımcılık, rezilce etkisiyle politik dışlama. Uzun vadede, Amerikalı yetişkin nüfusun büyük çoğunluğunun bugün tercih etmeleri halinde kullanabilecekleri politik haklara sahip olmalarını garanti altına aldı.[22] (Ancak pratikte gittikçe artan sayıda kişi, kendilerince kuşkusuz sağlam sebeplerden ötürü, bugün çoğunlukla bunu yapmamayı tercih ediyor.)

Bu sonucu en az iki şekilde görmeniz mümkün: Babauf'un ve Buonarrati'nin politik ve ekonomik olasılıklara ilişkin kısmen gelişmiş kavrayışlarının pratikte kapsamlı bir şekilde çürütülmesi olarak veya sıkı sıkıya bağlı oldukları ideallerin ezici bir tarihsel yenilgisi olarak. Fakat aynı sonucu tek seferde her ikisinde de görüyor olmakla, yanlış veya kafa karıştırıcı bir şeyler olduğu hâlâ açık olmaktan çok uzaktır. Egoizm düzeninin, motivasyonel desteğinin yeterliliğine dayanmak için hep çok sebebi olmuştur.[23] Amerika'daki demokraside, politik veya toplumsal formlarda bir örgütlenme ilkesi olarak ayrımların terk edilmesini, kendisinin ekonomik ve toplumsal gerçeklik içinde engelsizce gelişip olgunlaşmasıyla nasıl bir araya getireceğini keşfetmişti. Bugün Amerika hâlâ, belirgin ayrıcalıkların varlığını korumuş tüm kalıntıları karşısında rahatsız olan bir toplum olmayı sürdürmektedir; ancak ekonomik uçurumların en baş döndürücüsü karşısında belirgin bir kayıtsızlık içinde olup, zenginliğin getirdiği en rahatsız edici ayrıcalıklarla tamamen barışık haldedir. Bu sonucun arkasında, "ayrımlardan veya İngiliz iktisat doktrininden" yana olanların zaferine kaynaklık eden ekonomisinin süregelen canlılığı yatmaktadır. Elbette

22. Bu süreci tüm uzunluğuyla görmek için bkz. Alexander Keyssar, *The Right to Vote: The Contested History of Democracy in the United States* (New York: Perseus Books, 2000). Bu sonucu üreten, uzun soluklu ve hâlâ tamamlanmış olmaktan uzak politik uzlaşma sürecinin karmaşık ve muğlak niteliği üzerine özellikle bkz. Rogers Smith, *Civic Ideals: Conflicting Visions of Citizenship in US History* (New Haven: Yale University Press, 1997) ve James H. Kettner, *The Development of American Citizenship 1608-1870* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1978).

23. Karş. Bernard Williams, "External and Internal Reasons", yer aldığı eser: *Moral Luck* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 101-13.

iktisatçıların hiçbiri Amerika'ya veya başka bir ülkeye, bırakın sonsuza dek büyüyen bir refahı, kalıcı bir refah vaadinde dahi bulunmamıştı. Ancak Amerikan demokrasisinin eldeki haliyle geliştiği bağlamı yaratan, her şeyden öte okurlarına ulusların zenginliğinde uzun vadeli bir büyümenin beklendiğini temin edenlerin, en azından Amerika örneğinde şimdiye dek haklı çıkmış olmalarıydı. Ona güçlü bir payanda olmuş bir diğer şey de, çeşitli ölçülerde bu beklentiden kuşku duyan ve bunun yerine eşit veya daha büyük bir refahın çok daha cazibeli şartlarla ve tamamen farklı bir temelde çeşitli yerlere sunulabileceğinde ısrar eden başka iktisatçıların az çok büyük oranda yanılmış olduklarının görülmesiydi.

Gördüğümüz gibi, James Madison bugün dünyaya hâkim olan devlet sisteminin neden kendisine *demokrasi* demesi gerektiğine hiçbir açıklama getirmemektedir. Ona göre, aynı bu kelimeye aşina olan Amerikalı çağdaşlarının çoğu gibi, demokrasi bütünüyle farklı ve tamamen itici bir şeydi. *Federalist* yazılardaki parlak analizlerinde sunulan, Alexander Hamilton'la birlikte, genel olarak böyle bir devletin neden bu denli başarılı olduğuna ilişkin sağlam bir açıklamadır. Her şeyden önce, kendi halkını uzun süre boyunca etkili bir şekilde temsil etmeyi umabilecek tek devlet biçimiydi. Yurttaşlarının lehine ve onların lütfuyla hareket etmek gibi ikna edici bir iddiayı, dolaysız ve pratik yaşama gücüyle birleştirebilen oydu ve belki uzun vadede sadece o olabilirdi. Yönetimi görece az sayıda yurttaşın temsiline bırakmak ancak yurttaşların hepsi olmasa da çoğunluğu tarafından seçilmesinde ısrarcı olmak, eşitlik ile eşitsizliğin kurnaz bir karışımıydı. Pratikte servet ve ayrımlardan yana olanlara sürdürülebilir bir zaferi garanti edemezdi. Ancak zaferlerinin sürekli satın alınarak ve yurttaşlarının tercihleriyle hükümleri yoluyla elde edildiği bir alan açabilirdi; nitekim açtı da. Bunu yapması ve zaferini görünüşe göre kalıcı surette uzun vadede yapılan yeniden değerlendirmelerin insafına bırakması da onlara bu mücadeleyi kazandırdı.

Beklenildiği gibi bunun, servet ve ayrımlardan yana olanlara hatırı sayılır bir hizmette bulunmuş olduğu açıktır. Ancak bunu, servet ve ayrımlar (sundukları birleşim) dengede kalmış daha fazla yurttaşın kötülüğünden ziyade topluca yararına olduğu için zaman içinde bunu yapabilmişti.[24] Bu formüle zamanla böylesi bir güç veren şey, servetin gereğince büyüdüğü ortamlardaki esnekliğidir. Ayrımların artmayan veya azalan servet yoluyla sürdürülmek zorunda kaldığı yerlerde, bu formülün uzun süre işe yaraması çok zordu; nitekim bu türden koşullar altında ayrımlar, genellikle hiç de tereddüte kapılmaksızın geniş ölçüde ve ağır ağır terk edilmişti: 1920'ler ve 30'larda Avrupa'da, dönem dönem aralıklarla Latin Amerika'da, Doğu veya Güneydoğu Asya'da, Sahraaltı Afrika'sında, er ya da geç Apartheid sonrası Güney Afrika Cumhuriyeti hariç her yerde.

Esneklik asla mükemmel bir kalkan sunmaz. Yararlar ve tepkiler arasındaki denge, her yerde sürekli değişim halindedir. Ancak sunduğu korumanın politik avantajını abartmak zordur. Madison'un demokrasiyle ilgili kuruntularını, demokrasinin neyi şart koştuğuyla ilgili olarak Babeuf ile Buonarroti'nin çizdiği tabloyla yan yana getirdiğimizde, bu avantajın neden bu kadar büyük olduğunu görmeniz mümkündür. Madison'a göre, demokrasiyi düpedüz uygulanmaz kılan şey, her şeyden önce ölçeğiydi. Birleşik Devletler'in bir demokrasi olarak yönetilmesi hiç mümkün değildi. Ancak bu belirgin elverişsizliği, demokrasiyi politik bir fikir olarak daha az tedirgin edici kılmıyordu. Bu kisve altında, Madison bile yıkıcı cazibesini fark etmekte hiç güçlük çekmemişti. Bu her şeyden önce, en kararsız hükümler, sınırlanmamış hizipsel tutkular ve karmaşık entrikalar karşısındaki kasıtlığı açıklığıyla, dolaysızlığı ve doğrudanlığının cazibesiydi. Belirttiği üzere en uç noktada, yurttaşlar kendi kendilerini yönetme çabası içindeyken yaşamlarının diğer yönlerinde onları eşit kılmak üzere, toplumun ve mülkiyet ilişkilerinin yeniden

24. Bu hususun klasik bir yorumu için bkz. Adam Przeworski, *Capitalism and Social Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985).

yapılandırılmasını hayranlarına karşı konulmaz bir şekilde önermekteydi.

Babeuf ve Buonarroti için demokrasinin temel amacı, insanların herhangi bir fiziksel ölçekte yan yana yaşayabilmelerini sağlayan tek gerçek ve dürüst koşulu, yani böylesi kapsamlı bir eşitliği gerçek kılmaktı. Bu amacın taşıdığı cazibe doğal olarak, farklı zamanlar ve mekânlarda çarpıcı şekilde değişikliğe uğramıştı; Thermidor'un sonrasında olduğu gibi en acil olduğu dönemlerde, iktidardakiler ayrımlar ile servetin taraftarları olmakta, onların yanındakiler ise sefalet içinde yaşamak zorundadırlar. Bir amaç olarak eşitliğin cazibesini uzun vadede ortadan kaldıran şey, gerçekleştirilmesine yönelik araçların ümit verici olmaması ve arayışında içkin olan katılıklardır. (Bu amaca ulaşılsaydı, muhakkak kendisine ait geri tepkimelere ev sahipliği yaptığı görülecekti; ancak bunlar şimdiye dek, deneyimlenmiş hakikatler olmaktan ziyade teorik spekülasyonların konusu olmayı sürdürmektedir.) Bu katılıklar aslında amacın kendisinden ileri gelmektedir. Kuşkusuz komploculuk, demokratların hemen benimseyeceği makul bir politik form değildi. Daha da makul olmayanı ise kendisinden sonra gelen sonraki otuz yıl boyunca bizzat Buonarroti'nin detaylandırdığı ve görünüşte kimi durumlarda tek üyesi olduğu komplocu ve kapalı gizli topluluktu.[25] Fakat politik sıkıntılar içindeki herkes, gizlenme ve teslim olma arasında tercih yapmak zorunda kalabilir; nitekim Babeuf ve Buonarrati belirsiz bir gelecekte özgürce ve az çok açık bir şekilde yaşayıp hareket etmek amacıyla, komplonun kısa süreceğini umuyorlardı. Ortaya çıktığı üzere, komplonun sonuçları[26] gizlenmek için gerekli tüm sebeplere sahip olduklarını kati surette gözler önüne sermişti. Daha az tehlikeli ve kızışmış koşullarda, birçok yurttaş için eşitlik hedefinin, ikisinin umduğundan çok

25. Elizabeth Eisenstein, *The First Professional Revolutionist.*

26. Cobb, *The Police and the People* solgun bir fikir vermektedir. Sonrasında Demokratların başına nelerin geldiğini görmek için bkz. Isser Woloch, *The Jacobin Legacy: The Democratic Movement under the Directory* (Princeton: Princeton University Press, 1970), özellikle Bölüm 6 "Demokratik İkna".

daha az cazip olduğu ve mütevazı boyutta maddi çıkar ile sakin bir yaşam uğruna kolaylıkla kenara atılabileceği görüldü. Özgürce oy kullanma fırsatı ne zaman tüm yetişkin nüfusu kapsayacak şekilde genişletilecek olsa, çoğunluk açıkça eşitliğin tesisi için oy kullanmayı sevimsiz buldu. (Bunun karşıt-örneği olmaya en yakın aday, İsveç Sosyal Demokrasisi'nin yönetimdeki kayda değer hâkimiyetidir; öyle ki İsveç'i, Avrupalı emsallerine kıyasla çok farklı bir yaşanılacak ülkeye dönüştürmüştür fakat kuşkusuz orada bile, gerek ayrımlara gerekse servete daha geniş bir alan açmaktadır.) Babeuf ile Buonarroti'nin demokrasinin zaferinde umduğu şey, en az Madison'un aynı zaferde korkuya kapıldığı şey kadar gerçekleşmekten uzaktı. Demokrasinin gerçek zaferi, aynı Pericles için olduğu gibi sözcüğün kendisine ait bir zafer olmuştu; ne var ki, politika ve ekonomideki pratik sonuçlarının, Madison'un zihnindeki zaferin çok ötesinde olduğu da bir gerçekti.

Bir kelimeye dönüşür dönüşmez, demokrasi tüm açıklığıyla bir yönetim biçimine işaret etmişti. Bizim için, sadece bir yönetim biçimini değil, aynı zamanda her zerresiyle politik bir değeri ifade eden bir isim oldu. Geriye dönük bakıldığında, anlamındaki bu genişleme çok hızlı olmuş olmalı. Eski Oligark'ın politik cazibelerini teşhis etmeye koyulduğu veya Pericles'in tumturaklı sözlerle ondan övgüyle bahsettiği dönemde, en az Yunanların kendileri için de politik bir değere sahipti ve kimilerinin hayranlığına, hatta sevgisine sahipken başkalarınca hor görülüp nefret ediliyordu. Gördüğümüz üzere, bir kelime olarak sahip olduğu tarihin büyük bir bölümü boyunca, kelimenin kendileri için bir şeyler ifade ettiği kişiler, ona karşı herhangi bir hayranlık hissetmekten çok küçümseme veya şüpheyle baktılar. Bugün işler pek de farklı sayılmaz. Pratikte böylesi bir küçümseme ve nefret çoğu kez, hâlâ geçmişte olduğu kadar yoğundur. Ancak çoğu zaman ve çoğu ortamda, kendilerini çok daha örtük bir biçimde ifade etmeyi ihtiyatlı bulmaktadırlar. Demokrasi hâlâ bazı çevrelerde, ilkeli muhaliflere sahip olmayı sürdürmektedir.

Örneğin İran'daki Vesayet Konseyi, Başkan Hatemi'yle birlikte liberal reformculara oy verilmesine yönelik teessüflerini ifade etmekte nadiren tereddüte düşmektedir ve hâlâ, gelecekte onları popüler seçimlerin erişimi dışına konumlandırmak için elinden geleni yapmaktadır. Ancak İran'da bile, seçimlere gitmenin getirdiği avantajlar, onları kaybetmekten en çok korkan kişiler tarafından örtük bir biçimde kabul edilmekte olup; seçimlerin ilkeli bir şekilde reddedilmesi tamamen azınlıkların beğenisini alan bir unsura dönüşmüştür.

Demokrasi sözcüğünü 1796'dan bugüne getiren tarihsel ivme, açıkça anlamaya ihtiyacımız olan iki ayrı unsurla bizi baş başa bırakmaktadır. İlki politik kurumların kaderine ilişkin bir unsurdur: Kendilerini gitgide daha fazla demokrasi olarak tanımlamak isteyen çeşitli devlet biçimlerinin yayınımı ile bu unvanda hak iddia eden bir türün mevcut tüm rakipleri karşısında elde ettiği, görece ani ve yaygın zaferi. İkincisiyse, ilk bakışta salt sözel bir niteliğe sahip bir unsur gibi görünmektedir: Politik takdirin bir zemini olarak, yani sadece bir dizi politik kurumun diğerlerine karşı taşıdığı sözde veya gerçek erdemleri değil, yaşamlarımızın bir arada örgütlenmesinde, kesin surette istemediğimiz haliyle değil, olmasını dilediğimiz haliyle düzenlenmiş neredeyse tüm özellikleri ifade etmenin bir yolu olarak *demokrasi* teriminin daha da geniş bir alana yayılmış olması.

Olası bir kavrayış geliştirmede takip edilecek bu iki hedefi birbirinden tamamen ayrı tuttuğumuz takdirde, gerçekleşmesini umacağımız şey açıklamalarına dair çok farklı unsurlar bulacak olmamızdır. Yönetim biçimlerinin kaderi, zenginliği yaratıp koruma kapasitesi ile itaat sağlama kapasitesi üzerine odaklanmak zorundadır; nitekim bunların hepsi, en azından geriye dönük olarak belli bir özgüvenle tayin edilebilir. Ancak aynı zamanda sürdürülebilir bir ikna kapasitesine de yönelmektedir; nitekim uygulaması esnasında, öncesinde veya sonrasında kesin bir yargıya varmak çok daha zordur. Zenginliğin yaratılıp korunması ve hatta itaati sağlama kapasitesi de, dikkatle bakıldığında, sürdürülebilir bir ikna kapasitesini gerektirir (David Hume'un

deyişiyle "görüş").[27] Son yüzyılı aşan bir süre boyunca, demokrasi fikrinin tasdikleyici gücünün, her insan topluluğu içinde politik yaşamı büyük oranda meydana getiren, son derece rekabetçi bir niteliğe sahip sürdürülebilir ikna sürecinde temel bir unsur olduğu görülmüştür. 1796'dan günümüze, *demokrasi* terimini içeren devlet biçimleriyle sözlü takdirlerin geçirdiği tarihsel değişimleri takip edersek, ele almamız gereken uzamsal ve zamansal aralığın büyük bir kesitinde, iki öykünün birbiriyle ayrılmaz ölçüde kaynaştığını görmemiz muhakkaktır. Aynı zamanda, bir süreliğine onları birbirinden ayırabildiğimiz anlarda, birinin diğerini kabaca ve neredeyse hemen etkilediğini de görebiliriz.

İkna edilme ve zorlanma arasındaki ayrım, her çocuğun, eşin veya meslektaşın bildiği gibi, insan deneyimi içinde illa keskin bir ayrıma tekabül etmez. Ancak birçok insan tarafından daha büyük önem atfedilen, neredeyse başka bir karşıtlık vardır. Gizlenmemiş ve açık bir zorlayıcılık çoğu kez korkutucudur; nitekim etkili bir şekilde ikna kisvesine bürünmemiş bir zorlayıcılık ise ciddi ölçüde saldırgan ve rahatsız edicidir. 1796'dan bugüne gelen öykünün büyük bölümü (modern politikanın öyküsü)[28] insanların birbiriyle yaşamasını sağlayacak koşullar

27. David Hume, "Of the First Principles of Government", *Essays in Moral, Political and Literary*, Der. Eugene F. Miller (Indianapolis: Liberty Press, 1985), 32: "Beşeri ilişkilere ve hadiselere felsefi bir gözden bakanlar için, çoğunluğun azınlık tarafından yönetilmesi ve insanların düşünceleriyle tutkularını yöneticilerine teslim ettiği örtük itaat karşısındaki kayıtsızlıktan daha şaşırtıcı bir şey yoktur. Bu hayretin nasıl ortaya çıktığını sorguladığımızda, bulacağımız yanıt GÜCÜN her zaman yönetilenlerde olduğu, yönetenlerin ise onları görüşleriyle desteklemekten başka bir güce sahip olmadığıdır. Dolayısıyla bir yönetim ancak görüşler üzerinde kurulur ve bu kaide en özgür ve halkçı yönetimleri olduğu kadar, en despotik ve askeri yönetimleri de kapar." Hume'un böyle bir kavrayıştan hareketle vardığı sonuçları en iyi şekilde aktaran eser hâlâ şudur: Duncan Forbes, *Hume's Philosophical Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975).

28. François Furet, *Interpreting the French Revolution*, Çev. Elborg Forster (Cambridge: Cambridge University Press, 1982). Bu öyküyü sürekli tek bir politik toplulukla ilişkili olarak aktarmaya yönelik en iyi girişim (hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde) Fransa'yla ilişkili olarak yapılmıştır. Bkz. Pierre Rosanvallon, *Le Sacre du citoyen: Histoire de la suffrage universel en France*

ile bunu yapmaya çalışacakları formların biçimlendirilmesinde, iknanın taşıdığı pratik önemin sürekli arttığını gösteren bir kayıt niteliğindedir. Modern bir politik terim olarak *demokrasi*, her şeyden önce sırf çoğunluğun ikna edilmesiyle uygulanan politik otoriteye yahut başka alanlarda sözde, ona tabi olanlar için kabul edilebilir bir temelde uygulanan başka tür otoritelere verilen isimdi.

Kuşkusuz ikna, Atina'daki demokrasi pratiğinin de merkezi bir unsuru olmuştu.[29] Atinalı politik liderlerin, kentin politik kararları üzerinde denetim kurmaları veya bu denetimi kaybetmeleri, ağırlıkla kamusal niteliğe sahip ve sayısız vesilede başvurulan iknanın doğrudan gücüyle olmuştu. Son tahlilde bizzat Meclis içinde ve gelecek vaat eden herkese karşı başvurulan iknayla Pericles, bir süre için Atina'yı bir monarşiye, tek bir adamın insanların sürekli rızasını alarak yönettiği bir devlete çevirmişti.[30] *Demokrasi, cumhuriyete* kıyasla, açıkça ikna üzerine temellenmiş bir politika için çok daha üstü kapalı bir isimdir. İnsanları sadece nihai otoritenin kavramsal taşıyıcıları olarak değil, kendi adlarına eyleme geçme ve güç kullanma kapasitesiyle birlikte başlı başına bir iktidar alanı olarak kabul eder. Bu kabulde oldukça gerçekdışı bir unsur, kimi zaman bütünüyle otantik bir horgörüyü gizleyen yapmacık ve samimiyetsiz bir nezaket yatıyor gibidir. Eğer demokrasi bugün, Avusturyalı sürgün Joseph Schumpeter'in Harvard'daki dinleyicilerini ve zamanla

---

(Paris: Gallimard, 1992), *Le Peuple introuvable: histoire de la representation democratique en France* (Paris: Gallimard, 1998); *La Democratie inachevee: Histoire de la souverainte du peuple en France* (Paris: Gallimard, 2000); *Le Modele Politique Français: la societe civile contre le jacobinisme de 1789 a nos jours* (Paris: Le Seuil, 2004). Modern politik bağlam için bkz. John Dunn (Der.), *The Economic Limits to Modern Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990) (özellikle Istvan Hont'un bölümü).

29. Josiah Ober, *Mass and Elite in Democratic Athens* (Princeton: Princeton University Press, 1989) ve Harvey Yunis, *Taming Democracy: Models of Rhetoric in Classical Athens* (Ithaca: Cornell University Press, 1996).

30. Thucydides, *History of the Peleponnesian War*, Kitap 1&2, Çev. Charles Forster Smith (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1928), II, lxv, 9, s. 376-77.

tüm dünyayı tüm dobralığıyla ikna ettiği gibi "politikacıların yönetimiyse",[31] en azından yönettiklerine nezaketle seslenip onay vermelerini rica etmek doğrultusunda ve hâkimiyetlerini kendilerine ait gayri resmi bir aristokrasi veya monarşi şeklinde yeniden yapılandırmaktan çekinmek konusunda ciddi baskılar gören politikacıların yönetimidir. Politikayı kariyer edinmiş en kaypak ve kurnaz kişilerin elinde dahi, demokrasinin açıkça otokratik, otoriter veya despotik yönetim tarzlarına verilmesi inandırıcı olmayan bir isim olduğu açıkça ortadadır. Büyük Yalan kısa vadeli bir politik taktik olarak önemli ölçüde başarılı olabilir; ancak uzun vadede politik otoriteyi güvence altına almada güçlü bir formül oluşturmayı başaramamıştır.

Bir yönetim biçiminin ismi olarak, son iki yüzyılda çok daha küresel bir boyut kazanmış politik yaşamın temel ideolojik sonucunda, egoizm düzeninin taraftarları Eşitlikçilere ait o sözcüğü ele geçirmişlerdir. Bu esnada Eşitlikçiler, politik sahadan büyük oranda sürülüp atılmışlardır. Ancak ne her yana dağılmış kalıntıları, ne de çok daha bilgili entelektüel hayranları,[32] karşı konulmaz ölçüde çekici bulmayı sürdürdükleri o sözcükten vazgeçmeye gönüllü olmuşlardır. Onlara göre sözcüğün ele geçirilmiş olması, bugün bile, adil bir savaşın sonucunda fethedilmiş bir haktan ziyade, hâlâ anlayamadıkları önlemlerle güvence altına alınmış pişkin bir hırsızlık gibi görünmektedir. Bu savaşın sonucu daha elli yıl öncesine kadar herkes için muallaktaydı; nitekim böyle sonuçlanacağını öngörememek, onu istemeyenlere kıyasla biraz daha arzulayanlar için daha şaşırtıcı olmuştu. Ancak bugün, kaybedenlerin bunu idrak edememesinin politik zekâlarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bir kere savaş tamamen kaybedildiğinde, neden bu şekilde sonuçlandığını anlamak nadiren zor olur.

---

31. Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* 3. Baskı (Londra: George Allen & Unwin, 1950), s. 285.
32. Örnek olarak bkz. Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000).

İdrak etmesi daha da güç olan şey, egoizm düzeninden yana olanların Eşitlikçilere ait bir sözcüğü ele geçirmek için neden zahmete girmiş olduklarıdır. Kendilerine en bilge danışmanları, Madison, Sieyes, hatta Adam Smith tarafından bile önerilmeyen bir sözcüktü. Sonraki yüzyıl boyunca, eşitlik taraftarlarının Avrupa genelinde sürekli (1848 devrimlerinde, 1871'de ve 1918'de) mağlup edildiğinden emin olan hâkim otoriteler veya askeri komutanlar için hiç de cazip bir sözcük değildi. Oysa bugün, egoizm düzenini savunan hiçbir ciddi kişi kendisini, demokratik yetkilendirmenin getirdiği politik avantajlardan mahrum bırakamaz; onu salt geçici bir çareden ibaret bir şey gibi ele alıp, politik nezaketin getirdiği taleplerden zoraki ve bir miktar küçültücü bir şekilde feragat etmek gibi göremez. Kapitalizmin ezici ilerleyişine önderlik eden politik liderler, demokrasi terimini böyle istikrarlı ve kasıtlı bir biçimde benimserlerken, boş semboller üzerinde aylakça oyunlar oynamamışlardır. Politik iktidara ev sahipliği yapan derin bir haznenin farkına varmışlar ve ona el koyup yararlanmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmışlardır.

Varılacak hayati yargı işte budur. Şayet bu yanlışsa, demokrasinin zaferinde politikanın hiçbir özel yeri olmaz ve bu zaferin hiçbir politik öneme sahip olmadığını söylemek de mümkündür. Zaferin kaynakları ve mekanizmaları çok farklı bir noktadan, kuşkusuz hepsinden öte ekonominin yasalarından ve her zamankinden korkunç kitle imha ilahlarının ezici ağırlığından ileri gelir. Takip etmemiz gereken asıl öyküler, ekonomik örgütlenme ile teknik değişimlerin, silahlanma ile mevzilenmelerin öyküsü olur. Bu öyküler birbirinden yalıtılmış ve kendi kendini tanımlayan müstakil öyküler olur. Farklı zaman ve mekânlar boyunca varlıklarını sürdürmeleri için gereken önkoşulları içlerinde barındırırlar ve sonuçları politikacıların veya yöneticilerin onları destekleyen veya desteklemeyen çabalarına hiçbir şey borçlu olmaz. Yahut eğer bir şeye borçlu olacaklarsa bu, yöneticilerin veya politikacıların, öyle veya böyle ekonominin

şekillenmesine ve savaş araçlarının temin edilip kullanılmasına yönelik kararlardan ibaret olur.

Beşeri tarihi bu şekilde kavramaya dönük çarpıcı girişimler olmuştur; nitekim bunların arasında Karl Marx'ınki en ilham verici nitelikte olup, bir süreliğine tarihsel etkisinin, özellikle de ekonomilerin gelişimi ve silah sistemlerinin konuşlanması üzerindeki etkisinin büyüklüğü diğerlerini gölgede bırakmıştır. Ancak nihayetinde bu tür tablolar tamamen yanıltıcı olup, basitçe tutarsız niteliktedir. Açıkça görüldüğünde, onlara biçimini ve gücünü veren fikirlerin hiçbir anlamı dahi yoktur. Ekonomiler daima yöneticilerin insafındadır. Kapitalist ekonominin işlemesine temel teşkil eden özel mülkiyet, politik iradeyle askıya alınmakta veya iptal edilmektedir. Sistemin işlemesine aracılık eden para, politik tedbirler yoluyla beslenmek zorundadır ve yöneticilerin yahut kamu görevlilerinin beceriksizliği veya sahtekârlığı sebebiyle tehlikeye girebildiği gibi tasfiye de edilebilir. Yönetenlerin sağduyuları ve vicdanları yahut kinizmi ve budalalıkları sonucu, para birimleri yükselip düşer, ekonomiler kalkınır ve dağılır. Hiçbir hükümet bir ülkeyi kalkındıramaz; ancak bir ülkeyi herhangi bir hükümet mahvedebilir. Nitekim bugün bunu hızlı ve son derece kapsamlı bir şekilde yapabilecek bir konumdadırlar.[33] Demokrasinin son yetmiş beş yıllık sürede elde ettiği asıl zafer, yöneticilerin ekonomiye zarar verme ve tüm nüfusun yaşamını tehlikeye atma güçlerinin önceki dönemlere kıyasla çok daha muazzam bir noktaya vardığı bir dönemde gelmiştir.

Demokrasinin zaferini politik bir sonuç olarak fark etmemizle, birçok parça yerine oturmaktadır. Politikadan farklı,

33. Bunun en az geçerli olduğu ülke hâlâ Amerika Birleşik Devletleri'dir ve bunun yapılması önündeki engeller hâlâ, Madison ile yandaşlarının Birleşik Devletler'in anladıkları şekliyle demokrasi olmamasını garanti etmeye dönük çabalarının mirasıdır (karş. Manin, "Checks, Balances and Boundaries", Biancamaria Fontana (Der.), *The Invention of the Modern Republic* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), s. 27-62).

onun aşağısında veya ötesinde yatan bir şeylerin kendiliğinden yarattığı doğal sonuç olmadığını ve böyle de görülemeyeceğini idrak edebiliriz. Birleşik Devletler'in dışındaki her yerde, bu zaferin hem ne kadar taze, hem de ne kadar olağanüstü olduğunu aynı anda görebiliriz. Muzaffer olan şeyin, fazlasıyla muğlak bir sözcük ile muhtemelen yanıltıcı bir şekilde bu sözcükle ilişkilendirilen bir devlet biçiminden ibaret olmadığını; bunların üzerinde ve ötesinde, zorlayıcı ve cazip bir politik gündem olduğunu görebiliriz. Bir gündem nelerin yapılacağını özetleyen bir listedir ve er ya da geç her yönetim böyle bir listeye ihtiyaç duyar. Demokrasinin gündeminde özel olan şey, nihayetinde ne yapılacağına karar verenin halkın kendisi olması gerektiğini söyleyen iddiasıdır. Bu neyin yapılacak şeyi belirlediğine ve kimlerin karar alacağına ilişkin olarak hiç de iyi bir tanımlama değildir. Olduğu şey, yönetimle ilgili kararların artık zorunlu olarak doğrulanacağı koşullarla, doğrulanıp doğrulanmadığını değerlendirmekle yükümlü geniş kitleleri sürekli hatırlatan bir şeydir. Demokrasinin zaferine dek, bu kitlenin yasal ölçeği her zaman alabildiğine daraltılmış bir vaziyetteydi. Şu unsurların katman katman dışarıda tutulmasıyla tanımlanmıştı: Mevkii olmayanlar, bilgisi veya becerisi olmayanlar, ülkede payı olmayanlar, bağımlılar, yabancılar, özgür olmayanlar ve hatta köleleştirilenler, kabaca güven uyandırmayanlar veya tehdit yaratanlar, suçlular, deliler, kadınlar, çocuklar. Demokrasinin zaferi bu dışlayıcılıkların gittikçe daha büyük bir horgörüyle tek tek yıkılması oldu. Nitekim bunlar arasında en yakın dönemde gerçekleşen, en hızlı ve mahcupça olanı kadınların dışlanmasının ortadan kalkmasıydı. Bugün sadece çocuklar, açık ve hiç utanç duyulmayan bir biçimde her yerde dışlanmayı sürdürmektedirler; ancak onlar için bile, çocukluğun sona erdiği yaş yavaş yavaş aşağıya çekilmektedir.

Beşeri tarihin büyük bölümünde, insan topluluklarını yapılandıran şey her şeyden önce bu bağımlılıklar ve dışlamalar olmuştu. Okuryazarlığın artması ve dünyanın meskûn yerlerinin büyük kısmında yaşayan insanlar arasındaki ilişkilerin büyük

oranda resmileşmesiyle,[34] bağımlılık ve dışlayıcılık toplumsal düzenin öz bilinçli ilkelerine dönüştürülür oldu. Demokrasinin zaferi her şeyden öte, bu büyük itaat hareketinin sonradan yarattığı etkiydi. Bu iki ilkenin kontrolünü kırmaya ve insanlar arasındaki ilişkileri daha yumuşak ve daha az saldırgan hatlar doğrultusunda yeniden çizmeye yönelik artan baskılara işaret edip onları güçlendirmektedir. Demokratikleşme gelecekteki takipçilerinin izleyeceği yol olup, eşitliğin getirdiği görünür şartların, sürekli direnç halindeki maddi insan yaşamına dayatılmasıdır. Bugün Babeuf ve Buonarroti'nin açıkça yapmış olduğu gibi, kimse onu bilinen ve açıkça tanımlanan bir güzergâhta ilerleyen bir hareketle karıştıramaz. Fakat tüm açık uçluluğu ve bulanıklığıyla kesin olarak gösterdiği şey, egoizm düzenin derinlerine gömülmüş olsa bile Eşitlikçilere ait kelimenin taşımaya devam ettiği güçtür.

Pazar ekonomisi, insanların şimdiye dek şekil verdiği eşitlikleri ortadan kaldıran en güçlü mekanizmadır. Ancak Babeuf ve Buonarroti'nin güvenle farz ettikleri gibi, salt eşitliğin düşmanı değildir. Aksine iki yüz yıl sonrasında, titizlikle aktarılan onca düşünce ve karmaşık mücadelenin ardından, bu ekonomi parlak bir kararlılıkla, tek bir politik biçimle ve belirgin bir toplum imgesiyle uzlaşmıştır. Her biri kendisini doğrudan, insanların eşit olduğu koşulları kabul etme ve seçtikleri yaşam tarzını eşit oranda koruma iddiasıyla gerekçelendirmektedir. İddianın yansıttığı bu müthiş değişimi görmek için, iddianın doğruluğunu (hatta samimiyetini) kabul etmeniz gerekmez.

Bu büyük tercih tek bir öyküden ibaret olmuştur. Aynı zamanda tüm karmaşıklığı ve bulanıklığıyla, demokrasinin de öyküsü olmuştur. Öykü ilerledikçe, açık bir anlatım çizgisinden yoksun kalır ve kendi anlamını açık bir şekilde yüzeye taşımakta bariz bir başarısızlığa düşer. Büyük suskunlukları, en gürültülü nakaratları kadar büyük ağırlığa sahiptir. Yüzeyindeki en belirgin şey, bir sözcüğün olağanüstü ve çarpıcı yayılımı olmuştur.

34. Jack Goody, *The Domestication of the Savage Mind* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977).

Ancak bu sözcük incelendiğinde hiçbir açık ve sabit anlama sahip değildir. Neredeyse, bir coğrafi ortamdan diğerine, bu sözcüğü cisimleştirdiklerini iddia eden, birbirine rakip yönetim biçimlerinin kesik ve kuvvetli geçişi kadar göze batmakta ve rahatsız etmektedir. Bu sözcüğün yayılma öyküsü, aynı zamanda ne anlama geldiği veya ne anlama gelmesi gerektiği hususunda yapılan bitmek bilmez sorgulamaların da öyküsüdür (doğru bir şekilde nasıl yürürlüğe sokulup sokulamayacağı). Yönetim biçimlerinin geçişi aynı zamanda, halkın adına hareket etme hakkının tam olarak kimde olduğu, eşitsizlik, bağımlılık ve dışlayıcılık biçimlerinin hangi gerekçelerle varlıklarını sürdüreceği, bastırılacağı veya yeniden yaratılacağı, kimin hangi konuda kime itaat edeceği üzerine yapılan kesintisiz bir mücadele olmuştur.

Bu öyküyü titizlikle inceleyip uzak bir mesafeden baktığımızda, onu en başta seküler bir (kutsal) kâse arayışı olarak görebiliriz: Aynı zamanda İyi ve Adil Form da olmak zorunda olan açık bir Eşitlik Formu fikri.[35] Bu kisve altında, bu arayışı bu denli ümitsiz kılan şeyin, egoizm düzeninin ezici imgesel akınları mı olduğu,[36] geçmişi çok uzaklara dayanan derin cinsiyet körlüğüne mi, yoksa arayışın kendisinin hayali bir canavar avı mı olduğu; yani asla bulunamayacak bir hazine, baştan beri hiçbir şekli olmayan bir şeylerin Formu mu olduğu her zamankinden daha muğlak hale gelmiştir.

Ancak bu arayışa daha detaylı ve samimi bir şekilde baktığımızda, kuşkusuz çok farklı ve birçok ortamda bütünüyle cesaret verici bir görünüme sahip olmak zorundadır. Herhangi bir şeye dair arayış olmasından ziyade, gündelik yaşamlarımızı olabildiğince kabul edilebilir bir şekilde nasıl sürdüreceğimiz gibi kaçınılmaz bir meseleye ilişkin sorgulamalarla ortak keşiflerin tökezleyen ve uzağı göremeyen bir karışımıdır. Bu eldeki öyküye

35. Karş. Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue*; John Rawls, *A Theory of Justice* (Oxford: Clarendon Press, 1972); *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press, 1993).

36. G.A. Cohen, *If You're and Egalitarian, How Come You're So Rich?* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000).

dair fazlasıyla demokratik bir perspektiftir; tepeden, öncesinden veya sonrasından değil, basitçe içeriden üretilen bir görüştür. Tek tek insanlar tarihle düşmanlarının kendilerine açtığı alan içinde demokrasiyi keşfettikçe, bir politik değer olarak demokrasinin kasteder olduğu anlamlara ilişkin, demokratik ve pratik bir sorgulama olarak görmeniz mümkündür.

Demokrasinin öyküsünü iki bin yılı aşkın bir süre boyunca, ortaya çıktığı ülkeden yitip gidişini, büyük bir devletin çekirdeğinde yatan politik düzenlemelerin yaratılıp savunmasında tekrar yaşama döndüğü noktadan ayıran bir sözcük olarak takip ettik. Neden bu denli uzun bir süre boyunca hayatta kaldığını açıklayan bariz hiçbir sebep yoktur. Kimi zaman en dar çerçevelerden hareketle bildiğimiz şey, bir şekilde bunu başarmış olduğudur. Demokrasiden sonra bir şey gelecekse bunun ne olacağını kimse bilmemektedir. Zihnimizi bu meseleye odakladığımızda kavramayı umabileceğimiz şey, şu anki haliyle demokrasiye ilişkin dört hususdur. Babeuf'un çağı ile Tony Blair veya George W. Bush'un çağı arasında, bu sözcüğün anlamının neden böylesine keskin bir şekilde değiştiğini anlayabiliriz. Bugün bu sözcüğün esas olarak içerdiği yönetim biçiminin, neden hem antik Yunan'daki kökenlerinden, hem de Robespierre veya Babeuf'un aklında olması mümkün politik pratiklerden bu denli farklı olması gerektiğini anlayabiliriz. Ayrıca, bugün demokrasinin uygulanmasında neredeyse tekelci bir konuma gelmiş yönetim biçiminin, tüm dünya genelinde neden bu denli hızlı bir şekilde ve yakın bir zamanda böyle hayret verici bir güce sahip olduğunu da anlayabiliriz. Muhtemelen çok daha bulanık bir gölgeyle çevrelenmiş olsa da, daha da ilgi çekici olanı, bu muzaffer rejimin politik sembolü olması için, onca sözcük arasından neden bu eski Yunanca sözcüğü seçmiş olduğunu görebilecek olmamızdır. Bir sözcüğün tarihini belirleyen hatlar, yeni bir devlet biçiminin ortaya çıkışı, iktidar için verilen küresel mücadelenin sonuçları, anlama çabamız için iyi tanımlanmış hedeflerdir. Sadece son soru –bir devlet türünün kendisini

adlandırma tercihi– ilk bakışta, hem tarifi zor, hem de görece önemsiz bir görünüm arz etmektedir.

Bu gayet makul bir entelektüel şüphedir; ancak aynı zamanda demokratik olmaktan da çok uzaktır. Bu iki yüzyılı aşkın süreyi, daha da genişleyen oyuncu kadrosunu da dahil ederek politik tercihlerin tek bir sıralanışı olarak görürsek, galip devlet biçimi için tercih edilen bir isim olarak demokrasinin benimsenişini, ancak keyfi ve tesadüfi bir beğeni hadisesi olarak tanımlamak zorunda kalırız. Sözcüğün tarihi bize politik tercihleri, en başta seçilen tercihlerin berraklığı kadar açık bir şekilde ifade edecektir. Devlet biçiminin, bütünüyle farklı bir şeye kendisini dikkatle uyarlaması yoluyla değil (dünya genelinde, müphem yerel bağlılıklara sahip büyük birliklerin rekabetçi gelişiminin doğurduğu şartlar), esas olarak tercihler arasındaki değişen dengeler ve birçok ortamda daha da doğrudan bir biçimde, gittikçe büyüyen oyuncu kadrosunun çetin sınavlardan geçerek tabi olmaları yoluyla muzaffer olduğu görülebilir.

Babeuf'un kellesini giyotinde kaybettiği günden bugüne, demokrasinin elde ettiği zaferin tarihi her şeyden öte politik tercihlerin tarihidir. Her şeyi kapsayan bu büyük tercih, sayıları binleri bulan, dünyanın tüm kıtalarını etkisi altına alan ancak hepsinin sonunda, kısmi bir öz-farkındalığa sahip tek bir beşeri aktör tarafından yapılan öteki tercihlerden meydana gelmiştir. Bu öyküden bir anlam çıkarmak için, bu öteki tercihlerin yapıldığı bağlamları ve devasa sayıda bireyi bir yöne değil de ötekine itmiş –komünist hâkimiyeti kurmuş ve yıkmış büyük kalabalıklar yahut iki dünya savaşının büyük sarsıntıları– şiddetli dışsal baskıları kavramamız gerekir. Bu bağlamları idrak etmek ve bu baskıların farkında olmak bizi, ortada nelerin döndüğüne ilişkin algılarımızı romantize etme veya deneyimlerimizin sınırlı ufkundan hareketle toy çıkarımlarda bulunma dürtüsüne karşı bir derece koruyacaktır. Bu öykünün ne anlama geldiğiyle ilişkili olarak kendi politik tutumumuzu alma sorumluluğundan da muaf tutmayacaktır. Bu noktada demokrasi tuhaf ve çetin bir şart dayatmaktadır. Demokratik bir bakış açısıyla, mevcut

her yerdeki politik tarih eşit derecede değerli ve önemli olmak zorundadır (aynı zamanda eşit oranda budalaca, gülünç veya yüz kızartıcı olduğu görülen) Olağan gündelik çekişmeleri ve muamması, nerde ve ne zaman ortaya çıkarsa çıksın aynı ağırlığa sahip olmak zorundadır. Hiçbiri ayrıcalıklı bir iddiaya sahip olma iddiasında olamaz ve hiçbiri makul bir şekilde göz ardı edilip önemsizleştirilemez. Seçilmiş bir ulus, kıta, hatta medeniyet dahi olamaz.

Demokrasinin zaferiyle birlikte, bu en rahatsız edici taleptir. Entelektüellerin iddialarını ortadan yok etmekte ve o anda belli başlı her yerde politik yetkiye sahip herkesin otoritesini aşındırmaktadır. Öyküde yatan tarihsel önceliklerin anlamına ilişkin ayrıcalıklı bir kavrayış sunabileceğine dair her türlü varsayımın altını kesin olarak oymaktadır (sanki Yunanlar, Fransızlar veya Amerikalılar, hatta Belçikalılar veya İsviçreliler, demokrasiyi kendisinden sonra gelenlerden daha iyi anlıyormuş ve takipçilerinin yahut taklitçilerinin tek kalemde belirlenmiş standartlara uyup uymadıklarına hükmedecek bir konumdaymış gibi).[37]

Amerika'nın Başkanı George W. Bush dünyaya, "demokrasinin küresel yayılımının, terörizm ile tiranlığın geri püskürtülmesinde nihai güç" olduğunu temin ederken,[38] hem derin kanaatlerden yararlanıyor, hem de kısa vadeli politik beklentileri için taşıdığı içten umudu ifade ediyordu. Aynı zamanda Amerika'nın son yetmiş beş yıl içinde dünyada, Almanya ve Japonya karşısında elde ettiği zaferin, Sovyet imparatorluğunun yıkılması ve SSCB'nin dağılmasıyla elde ettiği başarının hem sahip olduğu politik faziletlerin kanıtı hem de bu faziletlerin dünya genelinde

37. Değişmez, katı ve nesnel standartlar fikri, Devrim esnasında yoğun bir parlaklığa sahipti. Zaman ve mekân ölçülerinin, eski batıl inançlardan veya alışkanlıklardan değil de, doğrudan dünyanın kendi dokusundan çıkarılabileceği ve çıkarılması gerektiği görüşü, birçok şeyin yanı sıra yeni bir takvim ile metrik sistemin icat edilmesine yol açtı: Karş. Denis Guedj, *Le Metre du monde* (Paris: Editions du Seuil, 2000); Ken Alder, *The Measure of All Things* (Londra: Abacus, 2004).

38. "ABD lideri dünyadaki en yakın dostlarına çağrıda bulunuyor", *Financial Times*, 20 Kasım 2003, s. 4.

daha da karşı konulmaz derecede kabul edilmesi olan rolünden hareketle vardığı politik bir yargıyı da ifade ediyordu. Daha da sert bir tarzla, Amerikan ordusunun ve ekonomik gücünün hâlâ tam olarak baskı altına alınmamış Irak'ta kullanılmasına yönelik yerel bir politik stratejinin zamanlamasını olmasa bile biçimini de ilan etmekteydi. Bu stratejinin temeli Irak'ta, Birleşik Devletler'in demokrasi olarak gördüğü, Birleşik Devletler'in tanımladığı biçimiyle terörizmin ve tiranlığın güvenilir düşmanları tarafından yönetilen ülkelere en azından bir miktar benzeyen, yeni idari kurumlar tesis etmekti. Aslında açıkça görülen şey, bunun tam olarak kontrol edilemeyen bir süreç olmasıdır. Belki de daha önemlisi, uzun süre kontrol altında tutulması süregelen mucizelerle veya kendi temel iddialarının itinayla reddedilmesiyle mümkün olacak bir süreçtir. Demokraside, kime ve neye dost veya düşman olacaklarına karar vermesi gerekenler Irak halkıdır. Bu meselede birbirinden çok farklı konumlar aldıkları görülmektedir; ancak çok azı Amerikalıların meseleye ilişkin görüşlerine kapılmış gibi görünmektedirler. En nihayetinde demokrasi Irak'ta muzaffer olacaksa, bu zafer yeni hükümetlerin belirlenmesinde süregelen bir seçim zemini kurulmasıyla sınırlı kalacaksa bile, Iraklıların kendi seçimleriyle ve karşılıklı bir nefret duygusuyla olacaktır. Dahası bunu, mevcut işgalci güçlerin lütufkârca önerdiği örnek bir modele ait takdir gören pratiklerini taklit etmekten ziyade, dayatılan barış koşullarının kindar kabulüyle yapacaklardır. Terörizm ve tiranlık izleyenlerin algısında yatmaktadır ve demokraside her izleyici onları sadece kendi başlarına algılamakla kalmaz, bariz bir biçimde böyle yapmaya yetkisi vardır.

Kendi koşulları ve kendi standartları bakımından, demokrasinin elde ettiği zaferin öyküsü, anlatılamayacak bir öyküdür. Onu tek bir öykü olarak anlatmak için, dışında durmanız ve üzerinden baktığınızı iddia etmeniz; ona şartlar koyup, kendi başlarına doğrulanabilecek ve sersemletici mücadelelerinden bağımsız standartlar getirmeniz gerekir. Bu oldukça cesur bir iddiadır ve başkalarının doğruluğunu kabul etmesi için hiçbir

gerekçe yoktur. Ancak öykünün kendisini belli bir doğrulukla aktarmayı hiçbirimiz umut edemesek bile, yaşanmış olduğunu kolaylıkla kabul edip uyandırdığı çarpıcı soruların bir kısmını yanıtlamaya çalışabiliriz.

Demokrasinin zaferi ilk olarak, bir sözcüğün zaferi olmuştur. Bu sözcükle birlikte muzaffer olan şey, yönetme yetkisini düşünmenin (ve düşünmeyi reddetmenin) belli bir biçimi ile bu düşünce biçimine uyma iddiası taşıyan yönetimlerin seçilip sınırlanmasına yarayan bir dizi kurumdur. Bu düşünce biçimi ikna edici olmaktan oldukça uzaktır, çünkü yöneten ile yönetileni birbirine eşit kılmaktadır; oysa Joseph de Maistre'nin belirttiği gibi her yerde, yönetenlerle yönetilenler birbirinden inatla ayrı durmayı sürdürmektedirler: "Emreden insanlar, itaat edenlerden farklıdır."[39] Ancak tüm gerçekdışılığından (ve genellikle inandırıcılıktan uzak oluşundan) ötürü, kapitalizmin yeniden biçimlendirdiği dünyada, yöneticilerin karşısındaki temel güçlüğün tanımlanmasında hayranlık uyandırıcı bir hizmette bulunur. Bu zorluk, yönetilenlere onların karşısında yer alan otoritenin basitçe onlara ait olduğunu göstermektir: Otoritenin arkasında onların iradelerinin yattığını ve nihayetinde otoritenin hizmet etmek zorunda kaldığı şeyin onların çıkarı olduğunu göstermektir. Bu boşluğu kapatmak, mantıkta, psikolojide ve politikada ümitsiz bir iştir. Ancak uçurumun olmaması gerektiğini, hiçbir hükümetin kimseyi iradesine karşı yönetme hakkına sahip olmadığını kabul etmek, büyük bir tavizdir. İngiltere Kralı I. Charles'ın idam edilmeden önce inatçı bir özgüvenle halkına yaptığı son konuşmada "tebaa ile yönetenin birbirinden tamamen farklı şeyler olduğunu" söylediği andan bugüne, bütünüyle yeni bir dünyaya işaret etmektedir.[40] Henüz iki ay öncesinde

39. Joseph de Maistre, *Works*, Der. & Çev. Jack Lively (New York: Macmillan, 1964), s. 93: "Halkın egemen olduğu söylenir, ancak kimin üzerinde egemenlerdir? Görünüşe göre kendi üzerlerinde. Dolayısıyla halk tebaadır. Kuşkusuz burada hatalı ve sorunlu olmasa da kuşkulu ve iki anlama gelebilen bir şeyler vardır; çünkü *buyruk veren* insanlar *itaat eden* insanlar değildir."

40. C.V. Wedgwood, *The Trial of Charles I* (Londra: Fontana, 1964), s. 217.

Charles, parlamentodaki düşmanlarıyla geminden saldıkları orduları "demokrasi getirmekle" suçlarken, bu dünyaya bizzat kendisi bir isim vermişti.[41] Düşmanlarının çoğunluğu için çekici olmaktan uzak bir sözcüktü ve en azından takip eden yüz elli yıl içinde, çok ama çok az bir politik ilerleme kaydetmişti. Fakat uzun vadede kalıcı olan şey bu sözcük oldu.

Onu bu denli kalıcı kılan şey, bu sözcüğü kullanan tüm yöneticilere dayattığı, gönülsüzce takılan alçaltıcı tavırdı. Kendini alçaltma, birçok yönetici için ne doğal ne de kabul edilebilir bir tutumdur. Kaçınılmaz olarak birçoğu, belli bir sertlikle bunu reddetmeye devam etmektedirler. Ancak (açıktan açığa yapılan tüm küstah ve hor görücü ifadelerin tümü bir yana) diğer tüm hürmetkâr tevazu ifadelerine kıyasla, otorite iddiasında bulunmanın çok daha üstü kapalı bir gerekçesi olduğu görülmüştü.

1796 ile günümüz arasında geçen sürenin büyük bir bölümünde, hangi türden idari kurumların bu koşulların gerektirdiği şartları en iyi şekilde karşılayacağı konusunda çok az uzlaşmaya varılmıştı. Gerçek demokrasiyi onunla rekabet eden sayısız taklidinden ayırma görevinin, zorlu olduğu kadar ihtilaflı olduğu da görülmüştü. Bugün bu rekabetin sonucu, şüphe uyandıracak kadar belirgin hatlara sahiptir: Muhtemelen olması gerektiğinden daha doğal, hatta kaçınılmaz bir görünüme sahiptir. Kaybedenlerin kaybetmeyi tamamen hak etmiş olması değildir. Sadece bugün kazananların neden ve ne ölçüde zafer elde ettiği, ettiyse buna neyin yol açtığını barizce görmek çok zordur. Kuzey Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'ndeki Kim Jong Il'in rejimi, bugün Kubilay Han'ın dünyası kadar egzotik bir görünüm taşımaktadır.[42] Terimin tekelci konumu karşısındaki uzun ve güçlü bir meydan okumanın varlığını sürdüren son kalıntısı olarak, başvurabildiği keyfilikle tüm modern devletlerin kurumlarını tarif etmede kullanılmasının getirdiği inandırıcılıktan yoksun oluşunu son derece uç bir şekilde dramatikleştirmektedir. Bu-

41. Wedgwood, *Trial of Charles I*, s. 71.
42. Bruce Cumings, *North Korea: The Hermit Kingdom* (Londra: Prospect, 2003).

rada halk fazladan iki kat daha fazla yönetimde yer almaktadır ve buna karşılık olarak dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar az tarziyeyle ve başvuruyla yönetilmektedir.

Acımasız ama makul olan görüş, Kuzey Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Eşitlerin Komplosu'nun *terminus ad quem*'i olduğudur (bitiş noktasıdır): Babauf ile Buonarroti'nin istediği şey değil, nihayetinde daima ulaşacakları şeydir. Elbette bu güzergâhın varacağı tek sonuç bu değildir. En az bunun kadar kalıcılıktan uzak bir cazibeye sahip diğer sonuçlar, Bolşevik Devrimi'ni takip eden Savaş Komünizmi, Mao'nun Kültür Devrimi ve Kızıl Kmerler'in katliamları olmuştur.[43] Bu sonraki hadiselerde, tüm terk edilmişlikleriyle birlikte eşitlik için duyulan öfke, bazen bir süreliğine başka insanların gerçekliğine veya toplum fikrinin kendisine karşı beslenen öfkeye dönüşmüştür. Her biri, hırslı ve gururlu politikacılardan oluşan küçük bir gruba belli bir algı türü bahşederken, bu politikacıların çağrıda bulunacağı ve desteklerine bel bağladığı çeşitli sayıda başka gruba çok farklı bir algı türü vermiştir. Tümünü mümkün kılan şey, her şeyden önce aşırı ve son derece olağanüstü koşullardı. Ölümün geldiği noktada, kimse katilden ve kurbandan daha az eşit değildir. Ancak tüm bu hadiselerin bize gösterdiği şey, eşitlik ilkesi diğer ilkelerle sınırlandırılmadığında ve insanların yaşamlarını kendi başına şekillendirmeye izin verildiğinde bu ilkenin ne kadar ileriye gidebileceğidir. Eşitliğin kendi standartlarına göre, bunlar acımasız bir karikatürden öte bir şeymiş gibi görünmeyebilir. Fakat ayartıcı bir fikrin suiistimale açık olmasından çok daha öğretici bir şeyi göstermektedir. İnsanlar arasındaki ilişkileri yapılandırmada yegâne ilke olarak ele alındığı takdirde, kendisiyle çelişmesi kaçınılmaz olman bir fikir olduğuna işaret etmektedir. Böyle eşsiz bir mertebeye yükseldiğinde, tüm gerçek toplumların mevcut sakinlerine ait beğenilere, bağlılıklara ve sadakate karşı duyulan derin bir sabırsızlığı hem kışkırtmakta,

43. Peter Holquist, *Making War, Forging Revolution* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2002); Philip Short, *Pol Pot: The History of a Nightmare* (Londra: John Murray, 2004).

hem de buna izin vermektedir. 1789 ile 1796 arasında Fransız nüfusunun büyük çoğunluğu, er ya da geç, *eski rejimin* dostu mu yoksa düşmanları mı olduklarını kendilerine sormak zorunda bırakıldılar. 1796'da daha seçkin bir avuç dolusu insan, daha da derinleşen bir işbölümü ile özgün beğenilerin durmak bilmez artışı üzerine temellenmiş küresel ticari kapitalizminin, yani egoizm düzeninin yanında veya karşısında taraf tutmak zorunda olduklarını fark etmiş haldeydi. Bu grup içinden çok daha az kişi için, ikinciye verilecek yanıtın ilk yanıtı takip etmesi gerektiği çok açıktı: *Eski rejime* düşman olanların egoizm düzenine de düşman olmaları gerektiği. Ancak uzun vadede bu grubun, beğeni açısından su götürmez olsa da, en azından beklentileri bakımından kesinlikle hatalı olduğu görüldü. 1789'dan bu yana dünya genelinde, fırsatı olan kişilerin büyük çoğunluğu kendi ortamlarında *eski rejime* karşı çıkmışlardır. Er ya da geç, yöneticilerin insanları bunu yapmaktan men etmesi gittikçe daha fazla ortamda imkânsız hale gelmiştir. Yönetimin kendisi hemen hemen her yerde, az çok kapsamlı bir şekilde, genellikle çok daha elverişsiz temellerde ve kimi zaman çok büyük bir şiddetle yıkılmıştır. Fakat aynı zamanda, er ya da geç eşitlik ilkesiyle gittikçe daha fazla ortamda uzlaşılmak zorunda kalınmıştır. Ancak yapılması inatla reddedilen şey, Eşitlerin umduğu şartların tümünün kabul edilmesiydi. Onların sözcüğü tercih edilmişti (hatta belki de çalınmıştı). Ancak yönetime tabi olan ve onların kendilerini yönetmelerine izin veren insanlar kendi paylarına eşitliği, daha da yaygın bir biçimde ve en az aynı tutku ve inançla egoizm düzeniyle birlikte benimsemekte ısrarcı oldular.

Egoizm düzeni içine yerleştiğinde eşitlik, insanların oluşturdukları önceki topluluk biçimlerine kıyasla çok daha fazla engelle ve çok daha büyük dirençle karşı karşıya gelmektedir. Babeuf veya Buonarroti'ye göre, bu don derece soğuk ortamda, eşitlik pek de hapsedilmiş, evcilleştirilmiş ve hatta iğdiş edilmiş gibi görünmemekteydi. Ancak bu konuda en iyi yargıya ulaşanlar belki de onlar değillerdir. Eşitlik basitçe bayrakları indirmemiş

veya kendi kitlesinin tutkusu ile zekâsına yaptığı çağrıyı terk etmemiştir. Uzun vadede ve gittikçe daha fazla ortamda, yöneticilere yönetmelerine izin veren şey bu kitlenin tepkisidir: Yani kabul edecekleri şartlardır. Bu şartlarda yatan temel unsur, Platon'un uzun süre önce şikâyet ettiği gibi, hem eşitleri hem de eşit olmayanları kapsayacak şekilde genişletilmiş bir eşitlik derecesinin sunulması olmuştu.[44]

Bu kulağa önemsiz ve hayal ürünü bir şey gibi gelebilir. Eğer eşitsizlik varlığını koruyorsa ve dahası, egoizm düzeninin temel dinamikleri tarafından durmaksızın yeniden üretiliyorsa, sunulan eşitlik neden önemli olsun ki? Neden birileri bunda ısrar edilmeye değer bir şeyler olduğunu düşünsün? Verilecek yanıtın üç temel unsuru vardır. İlk olarak önemli olmasını sağlayan şey, belli bir tanınmanın hiçbir tanınma olmamasına yeğ oluşudur. Diğer her şey eşit tutulduğunda, daha fazla tanınmak mutlaka daha azından iyidir. Ancak diğer şeyler eşit olmaktan çok uzaktır. 1796'nın Komplocuları, her şeyi kesin ve belirgin olarak aldıkları için, sadece tam bir tanınmanın adil veya elde etmeye değer olabileceğini farz etmişlerdi. Ancak kısıtlanmamış ve eksiksiz bir eşitlik nihai devrimi getirip, insanları zaman içinde birbirleriyle uzlaştırabilirdi. Ancak kısıtlanmayan ve eksiksiz bir eşitlik bir fikir olarak tutarlı olmaktan bile uzaktır; nitekim ona giden yolların hep fazlasıyla bölücü olduğu görülmüştü. Çoğu kez kısa süreliğine çok az insani duyguya seslenmekte olup, diğer birçok duyguyla girdiği aralıksız çatışmalarının dolaysızlığı ve etkisiyle hızla ve ölümcül bir şekilde bastırılmaktadır. Yönetme hedefi olarak, onu uygulamaya çalışan tüm yöneticilerin uç noktada ve kalıcı bir zor gücüne başvurmasını şart koşmakta ve yönettiklerine (gerçekten buysa) tanınmadan başka hiçbir şeyi garanti etmemektedir. Kuşku yok ki yönetilenlere ne serbestlik, ne rahatlık ne de zevk getirir. Nitekim aralarında söz dinlemez ve itaatkâr olmayan kişiler için (yani kendilerine ait görüşleri, beğenileri ve iradeleri olanlar için) güvenlik namına bir şey dahi vermez. On

44. Platon, *The Republic*, 558C, Çev. Paul Shorey (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1935), Cilt 2, s. 290-91.

dokuzuncu yüzyılın başlarında Benjamin Constant'ın gördüğü gibi, modern özgürlük ile insanların ceza kanunlarının ve kendi gelirlerinin koyduğu sınırlar içinde istedikleri şekilde yaşayarak elde ettiği gerçek ödüllerin yerine, antik özgürlükle kavramsal olarak yönetimde pay sahibi olmanın aldatıcı ödüllerini sunmaktadır.[45] Ardından bu öneriyi, egoizm düzenini bütünüyle bastıran bir öğretisel programa dönüştürmektedir.

Uzun vadede bu son baskının basitçe sürdürülemez olduğu ortadadır. Serbestlik, konfor, zevk ve en önemlisi de güvenlik, çok uzun süreler boyunca birçok kişiye çok fazla cazip gelmektedir. Son derece zor gücüne dayanan bir yönetim, makul bir tanınma biçimini nadiren sağlar. Egoizm düzeni ezici bir zor gücü yaratmada hiçbir zorlukla karşılaşmamakta; her zaman her yerde olmasa bile, en azından çok daha uzun süreler boyunca gittikçe daha fazla yerde, durmaksızın yarattığı düşmanları karşısında kendini korumakta çok az zorlanmaktadır. Yöneticilerin yönetilenlere sunduğu en iyi teklif sabit ve değişmez bir şey değildir; aksine son derece esnek ve kısmi olarak her zaman bulanık bir formüldür. Asgari düzeyde tanınmayı ve kabulü, egoizm düzeninin getirdiği kurumsal şartların kapsamlı bir şekilde korunmasıyla birleştirir. Egoizm düzeninin yolunda kaygısızca ilerleyebilmesi için, mülkiyet yasalarını, ticari düzenlemeleri ve koruma sağlayacak yeterlilikte vergi koyma ile tüm müsadere biçimlerine (çoğunlukla vergilendirmeyi de içermektedir) karşı yeterli korumayı sağlama arasındaki hassas dengeyi sağlama alır. Hem sunulan tanınma ve kabulün kapsamı, hem de sağlanan korumanın derecesi sürekli yeniden pazarlığa yatırılır.

Bu önerinin önemli olmasının sebebi en başta, belli bir tanıma ve kabulün (gerekirse tüm aksi kanıtlara rağmen eşit bireyler olarak tanınma) çok derin bir cazibeye sahip olmasıdır. Bu, büyük kitlelerin uğruna uzun süreler boyunca sert mücadeleler yürütmesini ve ellerinden alınmaya çalışıldığında korumak veya yeniden elde etmek için büyük bir keskinlikle savaşmalarını

45. Benjamin Constant, *Political Writings*, Der. Biancamaria Fontana (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), s. 313-28.

sağlayacak kadar etkilidir. Önemli olmasının ikinci sebebiyse, bu tanınma ve kabule ilişkin içeriğin her zaman yeniden yorumlanmaya açık olmasıdır; dolayısıyla insanlar herhangi bir anda, kendilerine halihazırda verilmiş olan şeyi derinleştirmeyi veya sağlamlaştırmayı ümit edebilirler. Bir tutku ve özlem sahası ile mücadele alanı sunmaktadır. Son olarak, pratikte egoizm düzeninin pürüzsüzce işlemesini tehdit etse de, sunulan tanınma ve kabulün en azından bu düzeni ve getirdiği şartları açıkça hor görüp onlara düşman olmaması sebebiyle önemlidir. Modern bir demokrasinin eşit yurttaşları olan bitene çok da dikkatle kulak vermeyebilirler veya pratik açıdan özellikle ferasetli ve bilge olmadıkları görülebilir. Ancak bağlı oldukları ve değer verdikleri modern özgürlükleri kendilerine veren ekonomik yaşamın şartlarına, eşit yurttaşlar olarak kulak asmaları için her an herhangi biri sıkboğaz edilebilir. Bu düzende, onları yönetmeye gönüllü olanlara (ve bu amaçla halkın seçtiği kişilere) en azından, onların dikkatini kolektif bir sağduyunun şartlarına yönelttikleri bir dizi şart sunar. Nitekim aralarında en önemli olanı, altın yumurtlayan tavuğun kesilmemesine duyulan ihtiyaçtır.

Dördüncü Bölüm

Neden Demokrasi?

Demokrasinin bugünkü üstünlüğünü iki sebepten biri veya her ikisi sayesinde elde ettiğine inanmak çok çekicidir. Kimileri elde ettiği zaferi, açıkça görülen politik adilliğine, insanların yönetilmenin getirdiği bariz onur kırıcılığı kabul edebilmesini sağlayan en iyi ve belki de tek savunulabilir gerekçe oluşuna bağlamayı tercih etmektedirler. Diğerleri ise, modern kapitalist ekonominin iyi bir şekilde korunan ve pürüzsüz işleyişini sadece onun garanti edebilmesinden ötürü bu üstünlüğe sahip olduğuna inanmayı daha kolay bulmaktadır. Ne yazık ki bu neşeli görüşlerden hiçbirinin doğru olması mümkün değildir. Gördüğümüz gibi, demokrasinin kendisi yönetime ilişkin açık ve belirgin herhangi bir yapı sunmamaktadır. Herhangi

bir konuyla ilgili adil sonuçlar üretecek düzenli ve temin edici ilişkilerin garanti altına alınmasında, (bırakın pratik bir tedbir olarak) bir fikir olarak bile bütünüyle başarısız kalmakta. Herhangi bir dönemde ve herhangi bir gerçek toplum içerisinde, bir yönetim yapısı olarak birçok sonucun belirgin derecede adaletsiz olmasını son derece olası kılmaktadır. Adalet fikri ile demokrasi fikri yan yana geldiklerinde çok tehlikeli bir bütün teşkil etmektedir. Uygulamada ise sürekli çatışma halindedirler. Her gerçek yönetim yapısı, kapitalist bir ekonominin pürüzsüz işlemesi için gerekli şartlardan oldukça farklı ve genellikle bu şartlarla son derece uyumsuz saiklerle karşılaşacaktır. Ancak demokrasi oldukça bariz bir biçimde, egemenlerine ve sözde onlarla eşit konumdaki seçmenlere, kendilerine iyilik yapma girişimiyle tercihlerini doğrudan ekonominin faaliyet koşullarına dahil etme hakkı ve kimi durumlarda bunu yapma fırsatı vermektedir. Bir pazarlık unsuru olarak, bunun çok büyük avantajları vardır. Ancak bunu, en nihayetinde ekonominin dinamik etkinliğini garanti altına almanın güvenli bir reçetesi olarak görebilecek hiç kimse yoktur.

Demokrasinin bu üstünlüğü nasıl elde ettiğini anlamak istiyorsak, bu varsayımları bir kenara atmalı ve daha da az bir naiflikle tekrar üzerine düşünmeliyiz.

Mantıken ulaşılabilir yanıtlara sahip olması zorunlu dört soruyu tekrar ele alalım. En başta neden demokrasi kelimesinin anlamı, Babeuf'un çağından Tony Blair'in çağına kadar geçen sürede bu kadar keskin bir değişim geçirdi? İkincisi, bugün ağırlıkla demokrasiyle tanımlanan yönetim biçimi, farklı zamanlar, kültürler ve politik ekonomiler boyunca büründüğü tüm çarpıcı görünümleriyle, neden hem antik Yunan'daki kökenlerinden, hem de Robespierre ile Babeuf'un hayallerinden hep bu derece farklı? Üçüncüsü, bu son derece farklı yönetim biçimi, böylesine yakın bir zamanda ve hızlı bir şekilde neden dünya genelinde böylesi muazzam bir güce kavuştu? Dördüncüsü ve anlaşılması bir nebze daha zor olan soruysa, bu kendine has rejim politik sancağına, onca sözcük arasından neden bu sözcüğü

seçip koydu? İlk iki soruya verilecek yanıtın son iki sorunun yanıtına bağlı olduğunu fark ettiğinizde, bu ikisini yanıtlamak çok kolaydır. Bugün üçüncü sorunun (bugün muzaffer konumdadır) en azından ana hatlarıyla yanıtlanması, görece kolaydır. Dördüncü sorunun kendi başına ve sadece kendi koşulları içinde yanıtlanması ise mümkün değildir.

Geriye dönük bakıldığında, Babeuf'un Komplosu demokrasinin akla yatkın bir cisimleşmesinden daima uzaktı. Beraber müzakere yürüten tüm yurttaşların yaptığı özgür ve açık tercihleri, iktidarı ele geçirmeye ve ardından iktidarı derhal makul şekilde yönetmesi için özenle seçilmiş bir hükümete devretmeye niyetli gizli bir komployla güvenmekle karıştırmak hiç de mümkün olamazdı.[1] Fakat kendilerini arsızca zenginlerin çıkarına hizmet etmeye adamış, mevcut Thermidorcu idarecilerin baskıcı gücü ve iradesi karşısında, bu yönetimin ancak geçici bir tedbir olarak görülecek olması, kuşkusuz Babeuf'un kendisi için çok önemliydi. Babeuf, Thermidor rejiminin meşruiyetini kabul etmemişti. Yerine geçmesini umduğu şey, açıkça tanımlanmış politik bir yapıdan ziyade (Meclis ve Atina Konseyi gibi), salt Fransız nüfusunun fakir çoğunluğundan yana olmakla kalmayıp onların aktif işbirliğiyle idare edilecek bir yönetim pratiğiydi. Yine de bu, tabiiyetin basitçe tersyüz edilmesiyle birlikte, demokrasinin ahlakça en geri biçimiyle (yoksul çoğunluğun, yine yoksul

1. Babeuf'un politik yaşamı, ismini verdiği acemice komplosu, Vendome Mahkemesi önünde yaşamı boyunca hedeflediklerini ve inandıklarını cesurca savunması, başarısız suikast girişimi ve ardından hemen idam edilmesini en iyi resmeden eser şudur: R.B. Rose, *Gracchus Babeuf: The First Revolutionary Communist* (Londra: Edwin Arnold, 1978). Yaşamı boyunca daha az ekstrem oşullar altında, Babeuf'un demokrasiye olan adanmışlığı hakkında şüphe duyulmasına sebep olacak hiçbir şey yoktur: s. 68, 160-61, 380. 4 Temmuz 1790'da, Conciergerie Hapishanesi'nden yazdığı, *Journal de la Confederation*'ın üçüncü sayısında, demokrasinin ne anlama geldiğiyle ilgili en çarpıcı vizyonu şu klasik ifadelerle aktarmıştı: "Eğer Halk Egemense, kendi başlarına mutlak surette sahip olabilecekleri kadar egemenliklerini kullanmalıdırlar ... bunun başarmak için yapmak zorunda olduğunuz ve kendi başına yapabileceğiniz şey, en az olasılıklı anlarda dahi temsilden faydalanmak ve neredeyse her zaman temsilcilerinizin yanında olmaktır" (s. 77). Söylemesi yapmaktan daha kolaydır. Yaşamının son dönemi için bkz. s. 325-26.

çoğunluk adına herkesi yönetmesi) ilgili olarak Aristoteles'in ve hatta Platon'un yaptığı kavramsallaştırmalara çok yakındı. Muhtemelen bir süreliğine, Babeuf'un demokratları kendilerini ne kadar belli belirsiz bir biçimde olsa da gizli-saklı bir partiye dönüştürmeye zorlanmış halde buldular. İçinde bulundukları ılımlı koşullarda, nüfusun (yetişkin erkeklerin) çoğunluğunun kendi çıkarları için yönetimde olduğu veya en azından, kendileri adına yönetmeleri için seçtikleri kişileri faal bir biçimde gözetleyip derhal düzelttiği yeni bir rejimde savunulacak hiçbir şey görmemişlerdi. 1796'da bu, dünyanın hiçbir yerinde zenginleri cezp eden bir beklenti değildi. Bugün uzun ve dolambaçlı bir yolculuğun ardından, dünyanın en varlıklı ülkelerinin tamamında, zenginler bu öneriye ilişkin düşüncelerini değiştirmeyi ve onu bütünüyle kanıksamayı öğrenmişlerdir.

Babeuf'un çağıyla Tony Blair'in çağı arasında, demokrasinin anlamca böylesine keskin bir değişim geçirmesinin sebebi, her şeyden öte politik beklentilerde yaşanan büyük bir kaymanın sonuçları ile kendisidir. Bu kaymayı çoğunlukla, naifçe bir içtenlikten yapmacık bir inceliğe, Babeuf'un idrakten yoksun hülyalarından George W. Bush'un (hatta Tony Blair'in) yeniden seçim kampanyasını yönetenlerin serinkanlı zekâsına giden bir hareket gibi görmek bizim için doğaldır. Ancak bunun yerine, politik deneyimin bir ufkundan çok farklı nitelikteki bir başka ufka geçiş gibi görmek daha aydınlatıcıdır. Aslında anladıkları biçimiyle demokrasi söz konusu olduğunda, beklentiler açısından Babeuf ile Thermidorcu düşmanları arasında çok az fark vardı. Her ikisinin de demokrasiden anladığı şeyle pratikte neye işaret ettiğine dair tahayyülleri, hemen hemen aynıydı. İnatla farklılaştıkları nokta, demokrasiye biçtikleri değerle, bu değerden çıkarılacak pratik çıkarımlardı: Yani gerçekleştirmeye ve engellemeye yeltenmek zorunda hissettikleri şeylerdi.

Modern demokrasinin tarihine yönelik kaygısız bir bakış, beklentilerde yatan bu değişimi, ahlaki ve politik kanaatlerde yaşanmış önceki bir kaymayı uysalca takip eden bir gelişme olarak görecektir. Demokrasinin zaferini, ihtiyatlı bir bekleyişin

ardından, bu tür bir yönetimin zenginler için çok az dehşete yol açtığının ve en azından pratikte herkese belli yararları olduğunun mesutça farkına varılmasıyla layığınca ödüllendirilmiş, adil ve meşru bir yönetime dair ikna edici bir formül olarak görür. Fakat kısmi ancak önemli bir istisna olan Birleşik Devletler haricinde, gerçekten de yaşanmış olan tarih pek de böyle değildi.

Babeuf'un politik macerası, politik beklentilerinin gerçekçiliğine ışık tutmakta etkili olmaktan alabildiğince uzaktı. Politik beklentiler, en başta Lenin olmak üzere[2] daha etkili takipçilerinin elinde, henüz iktidar mücadelesine girişilmeden önce kasıtlı bir şekilde yeniden biçimlenmişti; nitekim eşitlikçi, demokratik hedefler ile otoriter araçlar ve yapılar arasındaki gerilim daha acil bir niteliğe bürünmekle birlikte bu niteliğini de korudu. Bu hedeflerden nefret edenler için, öne atılan iddialarla sonuçlar arasındaki uçuruma vurgu yapmak ve bu derin uçurumla eşitlik projesini devam ettirmeyi kasıtlı bir sahtekârlık veya korkunç ve cani bir kafa karışıklığı olarak sunmak hiç de zor değildi. 1917'den sonra bu basit bir tartışma unsuru olmaktan çıkıp, son derece güçlü bir politik ithama dönüşmüştü. Babeuf'un hayal ettiği biçimiyle, nihayet yoksullar için güvenli hale gelmiş, zenginliklerden muaf bir dünya asla yaygın bir itibara kavuşamadı. Fakat çok daha büyük ve entelektüel açıdan kendini daha güçlü bir şekilde müjdeleyen Komünizm projesi, yani Ayaklıklardaki Eşitlik,[3] zamanla arkasında çok daha fazla sayıda yandaş toplamıştı. En azından adına sadık kaldığı ölçüde, Babeuf'un sunduğu politik ilaca sıkı sıkıya bağlı kalmıştı ve bu ilaç Babeuf'un kendisinin de doğal bulacağı esneklikle yorumlanmaktaydı. Demokrasi gerçekte eşitliğe giden güzergâha isim veren bir rejim haline gelmiş; bu muğlak hedefe doğru ilerlemeyi sürdürmenin

2. Neil Harding, *Lenin's Political Thought*, 2 cilt (Londra: Macmillan, 1977 & 1981).

3. Jeremy Bentham'ın tam teşekküllü doğal haklar üzerindeki hükmüyle kıyaslayınız: *Anarchical Fallacies*, J. Bentham, *Rights, Representation nd Reform: Nonsense upon Stilts and Other Writings on the French Revolution*, Der. Philip Schofield, Catherine Pease-Watkin & Cyprian Blamires (Oxford: Clarendon Press, 2002), s. 317-434, özellikle s. 330.

sorumluluğunu omzuna almakta gönüllü olmuş ne kadar politik kurum varsa hepsini şereflendirmişti. Demokrasiyle özel bir bağa sahip olduğu iddiasının kendisi, beklentilerde yaşanan değişim doğal akışını sürdürüp eşitlik savunucularının resmi olarak pes ettiği ana dek, bırakılmadı. Bu inançların ve beğenilerin içinde yaşanmış bir değişim değildi. Tamamen nahoş ve tatsız bir deneyimin yarattığı ezici ağırlık karşısında varılan bir teslimdi.

Demokrasi örtüsü uğruna verilen temel mücadele, en başta Avrupa kıtasında, bilhassa Napolyon'un ordularının çok az çabayla en uzun süre denetim kurduğu batı Avrupa'da yaşanmıştı. Bu orduların hemen hemen hiç erişemediği tek önemli alan, Britanya Adaları'nın büyük bir kesimi olmuştu. (İrlanda'nın geçmişi kısmen farklıdır.) Ancak aynı Avrupa kıtasının genelinde olduğu gibi Britanya'da bile, demokrasi bu isimle neredeyse on dokuzuncu yüzyılın sonuna dek, uç muhaliflerden oluşan küçük grupların veya mevcut düzene kökten ve cepheden meydan okuyan hareketlerin politik hedefi olarak kaldı.[4] Bugünden bakıldığında, demokrasiyi meydana getiren pratikler, yasama organının genişleyen oy hakkına dayanarak seçilmesi, oy vermede daha fazla özgürlük tanınması ve hatta tam gizliliğin gelmesi, yürütmedekilerin en azından kısmi olarak yönettiklerine karşı sorumlu olması, er ya da geç kıtanın tamamında çarpıcı bir şekilde yaygınlaştı. Ancak bu gelişmelerin özellikle görece varlığını koruduğu yerlerde, onları ileriye sevk eden temel hareket eski düzenin devrimci yıkılışından veya demokrasi davasının kendisinden değil; gözü pek muhafazakâr politikacıların, önce Piedmont'ta ve zamanla İtalya'da Kont Cavour'un, önce Prusya'da sonrasında Almanya'da Otto von Bismarck'ın ve Britanya'da Benjamin Disraeli'nin ustalıkla yaptıkları savunmacı hamle-

4. Dorothy Thompson, *The Chartists: Popular Protest in the Industrial Revolution* (Aldershot: Wildwood House, 1986); Gareth Stedman Jones, Rethinking Chartism, *Languages of Class* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 90-178; Mark Hovell, *The Chartist Movement* (Manchester: Manchester University Press, 1918); Logie Barrow & Ian Bullock, *Democratic Ideas and the British Labor Movement 1880-1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

lerden gelmişti.[5] Fransa'da bile, devrimci İkinci Cumhuriyet'in yeni seçmenleri hemen Bonaparte'ın soyundan gelen ve neşe uyandırmaktan uzak Louis Napolyon'un İkinci İmparatorluğu'nu müjdelemişlerdi. Anarşist Prodhon'un olumsuz bir mizaçla gayet uzun uzadıya belirttiği gibi, evrensel oy hakkı en muğlak politik kazançlardan biriydi ve pratikte onu karşı devrimden ayırmak çok olabilmekteydi.[6]

Yasamadaki temsilin genişlemesi ile haklar ve imtiyazların artması, er ya da geç her yerde sert çatışmalara tol açacak, hatta rejimlerin bekasını dahi tehdit edecekti. Büyük Reform Yasası'yla Britanya bile, bir süreliğine birçok çağdaşı ve en azından sonraki tarihçilerden bazıları için devrime çok yaklaşmıştı. Ancak en azından barış zamanlarında, seçimlere dayanan tem-

5. Cavour için bkz. Dennis Mack Smith, *Italy: A Modern History* (New Haven: Yale University Press, 1977), Bölüm 1-3; Denis Mack Smith, *Cavour and Garibaldi: A Study in Political Conflict* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985); Anthony Cardozo, "Cavour and Piedmont", John A. Davis (Der.), *Italy in the Nineteenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 108-31. Bismarck için bkz. A.J.P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman* (Londra: Arrow Books, 1961); Fritz Stern, *Gold and Iron: Bismarck, Bleichroder and the Building of the German Empire* (Londra: George Allen & Unwin, 1977). Disraeli için bkz. Paul Smith, *Disraeli: A Brief Life* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996); Edgar Feuchtwanger, *Disraeli* (Londra: Arnold, 2000); Maurice Cowling, *1867: Disraeli, Gladstone & Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967).

6. Proudhon, genellikle kaygılı ve hoşnutsuz bir ruh haliyle, on yıllarca bu konu üzerinde düşünüp yazdı. Önemli bölümler için bkz. Pierre-Joseph Proudhon, *Idee Generale de la Revolution au xixe siecle*, Der. Aime Berthod (Paris: Marcel Riviere, 1923), s. 210-14 ve 344-45. Karakteristik notlar için bkz. E.g., s. 211: "*Je veux traiter directement, individuellement pour moi-meme; le suffrage universel est a mes yeux une vraire loterie*" (tam bir şans oyunu); s. 208 "Gouvernement democratique et Religion naturelle *sont des contradictions, a moins qu'on ne prefere dans l'Etat que dans l'Eglise: son role est d'obeir et de croire.*" *La Revolution Sociale demontree par le coup d'etat du deux decembre*, Der. Edouard Dolleans & Georges Duveau (Paris: Marcel Riviere, 1936), Bölüm 3 & s. 288-97; *De la Capacite Politique des Classes Ouvrieres*, Der. Maxime Leroy (Paris: Marcel Riviere, 1924), Kısım II, Bölüm 15 & Kısım III. Bütün olarak düşüncesinin yardımcı bir sunumu için bkz. Robert J. Hoffman, *Revolutionary Justice: The Social and Political Thought of P-J Proudhon* (Urbana: University of Illinois Press, 1972) ve K. Steven Vincent, *Pierre-Joseph Proudhon and the Rise of French Republican Socialism* (New York: Oxford University Press, 1984).

silden elde edilen kümülatif deneyimin son derece güven verici olduğu görülmüştü. Mülkiyete ilişkin ayrıcalıklar, hatta ticaret ve endüstrinin gelişmesi bile, bu hakkın genişlemesi karşısında neredeyse el değmeden, şaşırtıcı derecede az baskı görerek varlıklarını korudular. Yirminci yüzyılın başlarında, kadınlara bile güvenle oy verme hakkının verilebileceği fikri, artık ölçüsüzce bir şey olarak görünmüyordu; nitekim demokrasiyi şiarları yapmış sosyalist kitle partilerine, çoğu yerde eşit şartlarla olmasa da, en azından sürekli tacize uğramadan rakipleriyle çekişme imkânı verilebilirdi. Madison'un on dokuzuncu yüzyılın başında yaptığı, erkeklere evrensel oy hakkının verilmesinin mülkiyet için gerçek bir tehdit doğurmayacağını gösteren keşif, Avrupa ülkelerinin yarısından çoğunda sonradan takdir edilse de, her zaman doğrudan deneyimlerle değil, gittikçe daha bariz hale gelen çıkarımlarla Amerika'dan bağımsız olarak yapıldı. Ancak bunların neredeyse hiçbiri, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle ilgili ilk kıpırtılar bile demokrasi başlığı altında yaşanmadı. (Kadınların seçmenlere dahil edilmesi daima, bir fikir olarak demokrasinin yalın bir şekilde anlaşılmasında mükemmel bir aracı olmuştur. Yönetimin meşru veya güvenli olması için herkes yönetmek zorundaysa (ya da en azından yönetimde payları olması zorunluysa), bu fikre çekinceyle yaklaşılmasında, yetişkin nüfusun yarısından çoğunu düşüncesizce yöneticilerin saflarından bütünüyle mahrum bırakmaktan daha açık bir kanıt ne olabilir ki?)

Daha da belirgin bir açıklıkla görünen şey, gittikçe genişleyen temsile ait saf politik mantığın kendisiydi: Seçime dayalı temsili sınırlandırmanın pratikte son derece gereksiz olduğunun bariz bir şekilde görünmesi ve her şey göz önüne alındığında temsilin az çok gittiği yere kadar genişletilmesinin, hem yönetimdeki politikacılar hem de yönetilenler için eşit oranda avantajlı olduğunun açıkça ortada olması. İşte bu, bugün demokrasi olarak adlandırdığımız şeyin ta kendisidir; kuşkusuz kusurlu ve eksik bir tanımlama olup, kendi kendisini bütünüyle ikna etmekten bir hayli uzaktır. Ancak kesinlikle karşımızdaki şeyin bizzat

kendisidir. Ancak neden ona demokrasi deme gereği duyduk ki? Böylesine soğuk bir şekilde olsa dahi, bu yönetim biçimini bir demokrasi olarak tarif etmek neden uygun geliyor? Bu terim neden bariz ve arsız bir yanlış adlandırma değil?

Bu son sorunun nasıl yanıtlanacağı hâlâ belli değildir. Belki de demokrasi, bugün böyle adlandırdığımız bütün rejimler için salt yanlış bir isim; pervasız ve bir derece kasıtlı bir yanlış tanımlamadır. Ancak yanlış bir isimlendirme olsa da olmasa da, bu terimin kalıcı hale geldiği kesindir. Anlamsal anomalilerle yahut ahlaki hayasızlığıyla ellerimizi ovuşturmamızın hiçbir yararı yoktur. Anlamamız gereken şey, neden kalıcı hale geldiğidir. Bunun temeli de, terimin ortaya çıktığı zamanın kaydını tutmaktan geçer. Büründüğü bu bütünüyle yeni görünüm altında, Kuzey Amerika kıtasının ötesine gelişi, ardı ardına gerçekleşen iki dünya savaşından galip çıkanların medeniyete çok ihtiyacı olan bir dünyaya sunmuş olduğu, medeni yönetime (medeniler tarafından medenice yönetim) dair yeni bir formüle ad konmasıyla gerçekleşmiştir. Bu teklifi ilk sunan, siyaset bilimi akademisyeni ve Princeton Üniversitesi'nin eski rektörü olan, Birleşik Devletler'in başkanı olduktan sonra yeni dünya düzeninin mimari olacak Woodrow Wilson'du.[7] O tarihte teklif pratik anlamda başarılı olamamıştı. Wilson'un dünya düzeni için

7. Karş. Michael Mandlebaum, *The Ideas that Conquered the World: Peace, Democracy and Free Markets in the Twenty-first Century* (Oxford: Public Affairs Press, 2002) Tony Smith, *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy* (Princeton: Princeton University Press, 1995); John A. Thompson, *Woodrow Wilson* (Londra: Longman, 2002) berrak ve dengeli bir değerlendirme sunmaktadır. Wilson'un 2 Nisan 1917 tarihinde Kongre karşısında, Amerika'nın savaş hedeflerini açıklarkenki katılığına dikkat edin: "Her zaman kalbimizde taşıdığımız şeyler uğruna savaşacağız – demokrasi için, kendi hükümetlerinde söz sahibi olmak için otoriteye boyun eğmiş insanların hakları için, küçük ulusların hakları ve özgürlükleri için, yan yana gelmiş özgür halkların tüm uluslara barış ve güvenlik getireceği, dünyayı nihayet özgür bir yer haline getireceği hakların evrensel hâkimiyeti için savaşacağız." (s. 149-50) Ancak bir yıl sonraki tedbirli çekimserliğine de dikkat edin (8 Nisan 1918'de ülke dışına attığı mektuptaki yorumları): "İnsanlar demokrasi istemediği sürece demokrasi için savaşmanı. İstemiyorlarsa, beni ilgilendirmez." (s. 169, 185) Bazı başkanlar diğerlerine kıyasla daha yavaş öğrenmektedirler; şayet öğreniyorlarsa.

sunduğu reçete Versay Konferansı'nın kinci entrikaları içinde başarısızlığa uğramış ve reddedilip doğrudan Amerika'ya geri yollanmıştı (öyle ki bu reddediş, demokrasiye başka yerlerde pek de iyi bir şöhret vermemişti). Arkasında bıraktığı Avrupa hâlâ şiddetli bir ekonomik tehdidin altındaydı; sert toplumsal çatışmalar ile şiddetli ideolojik ve ulusal rekabetler Avrupa'yı paramparça etmişti. Öyle ki sabırsızca, yeni bir dünya savaşını başlatmak için zamanını kolluyordu. Demokrasiye yönelik meydan okuma sağdan, Avrupa nüfusunu eşitliğin süregelen tehdidi karşısında korumaya gönüllü olanlardan gelmiş; son derece yabancı bir güce duyduğu öncelikli tabiiyetiyle eşit derecede otoriter bir politik hareket tarafından saldırıya uğramıştı. Egoizm düzeninin yalın hegemonyası için ne doğal bir isim, ne de ikna edici bir pratik formüldü.

Bunun gerçekleşmesi için, ikinci bir büyük savaşın yapılıp kazanılması, zaman zaman çok daha büyük bir yıkıcılıkla dünyayı tehdit eden[8] çok daha uzun ve zorlu bir mücadelenin de atlatılıp ondan sığ çıkılması gerekti. İşte bu ikinci mücadelede, Üçüncü İmparatorluk'un dehşeti ve Japonya'nın Asya'daki fetihlerinin canavarlığı karşısında, Avrupa'nın tehdit altında kalmış ve çoğunlukla fethedilmiş halkları, demokrasi bayrağı altında Amerika'nın saflarına katıldılar. Başlarda bunu, verdiği büyük fedakârlıklar ve sönümsüz askeri kahramanlığı Almanya'nın ilerlemesini durdurmakta, devasa tank ordularını tarumar etmekte ve acımasızca geri çekilmeye zorlamakta herkesten fazlasını yapmış Sovyet ittifakıyla yan yana yapmışlardı.[9] Barbarossa Harekâtı'ndan sonra, yani Hitler'in karada hava güçlerinin üçte birinden fazlasını yok eden ve yüzlerce millik bir hatta konuşlanmış savunmasını tarumar eden *blitzkrieg*'ten sonra geride, Üçüncü İmparatorluğu başlıca düşmanı olarak tanımlamasında hiçbir güçlük kalmamıştı. Demokrasi konusunda Sovyetler

8. Paul Bracken, *The Command and Control of Nuclear Forces* (New Haven: Yale University Press, 1982).
9. John Erickson, *The Road to Stalingrad & The Road to Berlin* (her ikisi de Londra: Panther, 1985).

Birliği hiçbir şey öğrenmedi ve İkinci Dünya Savaşı'nda geçtiği ateşten gömleği hiç unutmadı. Ancak daha batıda, egoizm düzeninin politik liderleri bu ezici travmadan tek, büyük ve kalıcı bir ders çıkardılar. Bu düzenin, ekonomileriyle toplumlarını işler halde tutan temel ilkenin bu sözcüğe ve tüm şiddetiyle bu sözcüğün arkasında duran fikirlere ihtiyaç duyduğu koşulların olabileceğini öğrendiler. Son tahlilde ve böylesi şiddetli acılar karşısında, her şeyden önce yurttaşlarının bağlılığına odaklanmaları ve egoizm düzeninin birçokları için sunmayı asla umut edemeyeceği bir şekilde uğruna ölünmeye değer bir dava tanımlamaları için ona ihtiyaçları vardı.

Ne Üçüncü İmparatorluk ile İtalya'nın Faşistleri, ne de kendi faşist militarizmi içerisinde emperyal Japonya demokrasiye herhangi bir önem verdi. Dolayısıyla terimin kendisi, taşıdığı belirsizlikleri ve anlam kargaşasını çözme ihtiyacı duyulmaksızın düşmanlarını tanımlamalarına kolaylıkla hizmet etti. Ancak savaşın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin doğu Avrupa üzerindeki hâkimiyetinin sıkılaşmasından sonra, demokrasiyi kararlılıkla tanımlamak, gerek yurtiçinde gerekse dünya genelindeki politik ittifaklar veya düşmanlıklar için uygun temeller sunmak zorunluluk haline geldi. Bu noktada, Lenin iktidarı aldığından bu yana Sosyalistler için büyük önem taşıyan bir çekişme, çok daha geniş bir ilgi konusu haline geldi.[10] Ekim 1917 öncesinde

10. Tony Judt, *La Reconstruction du parti socialiste 1921-1926* (Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1976); *Socialism in Provence 1871-1914: A Study of the Origins of the Modern French Left* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979); *Marxism and the French Left: Studies in Labour and Politics in France 1830-1981* (Oxford: Clarendon Press, 1986); George Lichtheim, *Marxism: An Historical and Critical Study* (Londra: Routledge, 1961); *Europe in the Twentieth Century* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1972) Annie Kriegel, *Aux Origines du communisme français*, 2 cilt (Paris: Mouton, 1966); Richard Lowenthal, *World Communism: The Disintegration of a Secular Faith* (New York: Oxford University Press, 1964).

Bu çekişmenin altında yatan şey, diğer birçok şeyin yanı sıra, Marx'ın gerek teorik gerekse pratik anlamda demokrasiye yönelik tutumu gibi meşakkatli bir sorunsaldır. Yüzyılı aşkın bir küresel mücadelenin yarattığı, birbirine rakip yoğun sisler arasında kaybolan ve bugün yeniden açık hale getirmeye ihtiyaç duyduğumuz öykünün bulanıklığını özetler niteliktedir. Anlaşmazlıkları temsil eden gö-

yirminci yüzyılda yaşamış sosyalistlerin hemen hemen tümü kendi gözlerinde, hedefleri, politik mizaçları veya tercih ettikleri kurumsal tedbirleri birbirlerinden ne kadar farklı olursa olsun, demokrattılar. Rusya'daki yeni rejim üç yıl içinde, dünya genelindeki sosyalistleri tiranlığı ve baskılarından ötürü kendisini kesin surette reddedenlerle, sadece onun Eşitlerin meşalesinin gerçek taşıyıcısı olabileceğinde ısrarcı olanlar şeklinde ikiye ayırdı.[11] İkinci görüşü benimseyenler için, demokrasi olarak anılmasına karşı çıkanlar veya yönetim tarzını kınayanlar kendilerini basitçe egoizm düzeninin taraftarları arasına koymuşlardı: Zenginlerin adi dalkavukları olmuşlardı. Her yerden Sosyal Demokrat, zenginlerin dalkavukları olmakla itham edildiler. Ancak başka türden bağlılıkları olan seçmen politikacıları için, hiçbir özel damga taşımıyordu; dahası Sosyal Demokratların kınamalarındaki demokratik unsuru, onunla bağlantılı hiçbir eşitlikçi sorumluluk taşımaksızın benimsemeyi görece kolay buluyorlardı. Takip eden çekişmeler asla iyi biçimlenmiş bir politik argüman olmamıştı; nitekim nihayetinde, iki taraftan herhangi birinin zafer elde ettiğini kesin bir dille söylemek hiç de mümkün değildi. Ne var ki 1991'de bütünüyle belirgin hale gelen şey, bir tarafın kesin surette mağlup olmuş olduğuydu.

Galip olanların demokrasiyi somutlaştırdığı iddiasını doğrulayan şey, Sovyetler Birliği'nin çöküşü değildi: Bozguna uğramış

---

rüşler için Lichteim ve Furet'nin eserleri dışında şunlara bkz. Shlomo Avineri, *The Social and Political Thought of Karl Marx* (Cambridge: Cambridge University Press, 1968); Oscar J. Hammen, *The Red 48-ers* (New York: Charles Scribner, 1969); Alan Gilbert, *Marx's Politics* (Oxford: Martin Robertson, 1981); Richard N. Hunt, *The Political Ideas of Marx and Engels*, 2 cilt (Londra: Macmillan, 1974); Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, 4 ciltten ikisi (New York: Monthly Review Press, 1977-78); Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, Çev. P.S. Falla (Oxford: Clarendon Press, 1978); Michael Levin, *Marx, Engels and Liberal Democracy* (Basingstoke: Macmillan, 1989) & *The Spectre of Democracy: The Rise of Modern Democracy as Seen by its Critics* (Macmillan: Basingstoke, 1992) ve Gareth Stedman'ın giriş yazısı, Karl Marx & Friedrich Engels, *The Communist Manifesto* (Londra: Penguin Books, 2002).

11. François Furet, *The Future of an Illusion*, Çev. Deborah Furet (Chicago: University of Chicago Press, 1999).

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin herhangi bir biçim veya formda eşitlik sunma iddialarıyla birlikte, halk adına yönettiği iddiasının, yönetmek için gereken iktidardan yoksun kalmalarıyla abesle iştigal oluşuydu. 1991'e gelindiğinde, bu abes durum çoktan herkesin bildiği bir sır haline gelmişti. Kırk yıllık Soğuk Savaş, şeffaf bir kolektif öz eğitimden çok daha az şey sundu; ancak hiçbir kuşkuya yer bırakmadan gösterdiği şey, tebaasına kendilerini özgürce ifade etmekten, çıkarlarını savunmak için örgütlenmekten ve yönetimde kendi adlarına kendilerini temsil etmeye çalışmaktan men eden, hiçbir hesap vermeyen bir yönetim yapısını demokrasi olarak (yahut gerçekten de bu sebepten ötürü Halk Cumhuriyeti olarak) tarif etmenin, dilin basit ve saçma bir şekilde kötüye kullanılması olduğuydu.

Demokrasi terimini dünya genelinde bu denli dikkat çekici kılan şey, Sovyetler Birliği ile müttefikleri arasındaki uzun savaş sonrası mücadeleydi. Kuşkusuz bu çekişme başından itibaren, egoizm düzeninin savunucuları ile açıkça kötülüğünü isteyenler arasında yaşanmıştı. Ancak gitgide, demokrasi terimi üzerinde politik bir hâkimiyet kurmak için de girilen bir çekişme olmuştu. Şiddeti, kapsamı ve uzunluğundan ötürü, içerisindeki savaş hatları çoğunlukla kafa karıştırıcı ve rahatsız ediciydi. Bu dönemde Endonezya, Güney Kore, Tayvan, Güney Vietnam ve Şili'deki açık ve arsız diktatörlükler on yıllar boyunca, hiçbir mazeret olmaksızın batı demokrasisinin saflarına dahil edildiler. (Düşmanımın düşmanı dostumdur.) Ancak bu titizlikten yoksun olma hali o dönemde olumsuz yorumlara yol açtı ve zaman geçtikçe, sadece politik olarak itici olmakla kalmadığı, demokratik örtüyü bu denli geniş bir coğrafyaya yaymak için maliyetli olduğu daha net bir açıklıkla görüldü. Amerikan devleti ağır ağır biraz daha titizleşti; birçok farklı ülkeden varlıklı ve iyi eğitimli kesimler, otoriter yönetim ne zaman bir süreliğine tökezlese veya ekonomik döngü ne zaman aleyhine olsa, bu yönetime daha da keskin itirazlar yönelttiler. Bu Amerikan menşe altında demokrasi, hem egoizm düzeninin beslenmesi, hem de gelişimini nüfusun büyük kısmının medeni haklarına

yönelik gerçek bir korumayla birleştirmesi için sağlam bir formül olarak sunulup karşılandı. Görece az kişiyi tehdit etmiş, büyük bir çoğunluğa makul bir umut sunmuştu. Ekonomik ihtiyatlar (egoizm düzeninin beslenmesi için şart olarak) kimi zaman büyük sıkıntılarla,[12] demokratik rejimlerdeki en çekişmeli siyasi partilerin açıkladığı politik repertuara dahil edildi.

11 Eylül 2001'den sonra demokrasinin dünyaya yayılışının anlamı, ansızın ve şaşırtıcı bir pişkinlikle tekrar değişti ve bütünüyle yeni bir aciliyet kazandı. Amerikan bayraklarında bir hanedan armasından öte, en azından bir süre için önemli bir politik silaha dönüştü. Bizzat Başkan Bush'un sonraki yılın kasım ayında itiraf ettiği gibi, "demokrasinin küresel yayılımı, terörizmle tiranlığın etkisiz hale getirilmesinde nihai güçtür".[13] Birleşik Devletler, söz konusu tiranların başka yollarla işe yarar oldukları görüldüğü durumlarda, kendisini yabancı ülkelerdeki tiranlıkla uzun yıllar uzlaştırmakta hiçbir güçlük görmemişti. Kaşmir Devletinden Rus Cumhuriyeti'ne ve muhtemelen belli anlarda Kuzey İrlanda'ya bile uzanan çeşitli yabancı ülkelerde, kimi zaman eşit derecede uzun dönemler boyunca terörizm olgusuna zoraki bir kayıtsızlıkla (hatta sınırlı bir sempatiyle) bakmıştı. Tiranlığı etkisiz hale getirmeyi birdenbire zorunluluk haline getiren şey, terörizmle arasındaki farz olunan bağlantı ile daha da acili Birleşik Devletler'in kendi bünyesindeki terörizmdi.

Tiranlık, bugün göründüğü haliyle terörizmi beslemiştir. Bugün terörizmin kökünü kazımak için (ya da en azından Kuzey Amerika'ya kadar ulaşamaması için) tiranlığın da kökünün kazınması gerekmekteydi. Tiranlığın ortadan kaldırılması için belirlenen modern isim ile benzersiz tesire sahip modern pratik reçete artık demokrasi olmuştu. Ancak demokrasinin idaresi altında birleşmiş bir yerküre, Birleşik Devletler'in kendisini terörden kurtulmuş hissedeceği bir dünya olabilirdi. Bu kendine

12. Karş. J. Dunn, *The Politics of Socialism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984); *The Cunning of Unreason* (Londra: HarperCollins, 2000).
13. George W. Bush, *Financial Times*, 11 Kasım 2003. Karş. Woodrow Wilson, yukarıda not 7.

has stratejik değerlendirme çok uzun soluklu olmayabilir. Demokrasinin küreselleşmesi, bu sınırlı anlamda bile, karşısında birçok dolaysız düşman bulacak maliyetli bir politik gündemdir. Ayrıca ona erişmenin istenen sonuçları verip vermeyeceği de hiç belli değildir. Terörizme destek verecek veya uygulayıcılarına destek çıkacak kadar acı çeken insanların, sırf yöneticileri üzerinde birazcık daha denetim kuruyorlar diye neden hislerine uygun bir şekilde hareket etmekten imtina edeceklerini açıklayan hiçbir net sebep yoktur. Batı Şeria ile Gazze'nin demokratikleşmesi kendi başına, İsrailli yurttaşları bu iki yerde yaşayan sakinlerin çoğunluğu için pek sevimli ve cazip kılmayacaktır. Şu anki haliyle, güvenilir bir politik muska olmaktan ziyade, ideolojik bir zorlamanın göz kamaştırıcı bir örneğidir.[14] Ancak geçici olsa da, belirgin bir ideolojik kesitin geldiği doruk noktayı temsil etmekte olduğu kesindir. Demokrasinin ne olduğu ve ne anlama geldiğini anlamada, bunun iyi bir yol olup olmadığıyla ilgili fikirlerimizi birden değiştirebiliriz (hatta Amerikan yönetimi bile fikrini bir şekilde değiştirebilir). Sonraki Amerikan liderleri neredeyse kesin surette, anlaşıldığı biçimiyle demokrasiden neyi ummanın (veya neyden korkmamanın) makul olduğuna dair değerlendirmelerinde değişikliklere gideceklerdir. Ucu ucuna gerçekleşebilecek şey herhangi birinin, yine anlaşıldığı haliyle demokrasinin tedarik etme ihtimalinin yüksek olduğu faydalara ilişkin bu tahmini ciddi ciddi ileriye atmasıdır.

O halde artık, dört sorumuzdan üçünün nasıl yanıtlanacağını görebiliriz. Demokrasinin anlamı Babeuf'tan sonra keskin bir değişim geçirdi, çünkü Eşitlerin ellerinden kesin surette çıkıp egoizm düzeninin başındaki politik liderlerin eline geçti. Bu liderler onu, (çoğumuzun aktif rızasıyla) onları seçip yönetmelerine izin veren bir yönetim biçimine uyarladılar. Bu en azından asgari ölçekte egoizm düzeninin mevcut gerekliliklerine adapte olmuş bir yönetim biçimidir ve kendi içerisinde bu düzenin işler halde tutulmasına yönelik talepleri biçimlendirip kendisini bu

14. Karş. Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers* (Londra: Fontana, 1989).

taleplere göre uyarlamaktadır. Antik Yunan'daki demokrasi, bu hizmeti hem örgütsel hem de politik olarak sunabilecek bir kapasiteye çok az sahipti. Nitekim bu hizmetin, ne Robespierre'in ne de Babeuf'un düşlerinde rol oynadığını iddia etmek hiçbir şekilde inandırıcı olamazdı. Temsili demokrasinin, gitgide daha büyük bir farkındalık ve incelikle egoizm düzeninin hizmetine bağlanması, bu iki yüzyıl boyunca ısrarcı zorluklarla karşılaştı. Ancak son on beş yıl içerisinde, tüm bu zorlukların üstesinden geldi. Üstelik bu temsili biçimiyle demokrasinin, hem elde ettiği zaferin kaynağı olduğu hem de büyük oranda bu zaferi haklı çıkardığı şeklindeki sonuçtan hareketle, tüm bu sorunları eşi görülmemiş bir çözüme kavuşturdu. Bu zorlukların üstesinden gelebilmesini sağlayan şey, hâlâ sorgulamaya açıktır. Fakat verilecek yanıtın büyük kısmı, kuşkusuz egoizm düzeninin taşıdığı katıksız güçte yatmaktadır.

Son yüzyılın başlarında, azimli bir Rus devlet adamı olan Pyotr Stolypin, Rusya'nın köylü toplulukları arasındaki uyuşukluğu ortadan kaldırıp onları egoizm düzeninin katı taleplerine tabi kılma yoluyla, Çarlık rejimini kurtarmak için son bir umutsuz girişimde bulunmuştu.[15] Bu stratejiye koyduğu isim "Bahsi Güçlüye Oynamak"tı. İster tek bir ülkede isterse tüm yerkürede olsun, egoizm düzeninin gereksinimlerine hizmet edecek politik bir strateji için çok iyi bir genel isimdi. Babeuf ile Buonarroti'nin, halihazırda zengin olanların (ve potansiyel olarak daima bir nebze köhnemiş) ayrıcalıkların korunmasına odaklanmış politik bir rejim karşısında duydukları hoşnutsuzluğa karşı, sürekli değişimi ve iktidar kimde olursa olsun bu değişimin gerçekleşmesi için iktidarın kullanılmasını hedefleyen bir stratejinin ivmesini takdire şayan bir şekilde yakalamaktadır. Robespierre'in Kamu Güvenliği Komitesi'ndeki sinir bozu-

15. Orlando Figes, *A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891-1924* (Londra: Pimlico, 1997), Bölüm 6, özellikle s. 232-41; Teodor Shanin, *The Awkward Class: Political Sociology of Peasantry in a Developing Society: Russia 1910-1925* (Oxford: Clarendon Press, 1972); Geroid T. Robinson, *Rural Russia under the Old Regime* (Berkeley, Californiia: University of California Press, 1967).

cu ortağı Louis Antoine de Saint-Just, Terörün zirveye çıktığı günlerde nefesleri kesecek bir şekilde, yeryüzünde gerçek güce sahip olanların yoksullar olduğunu (*malheureux*) ilan etmişti.[16] Ancak çok daha kötü bir kâhin olduğu görülmüştü. Güçlülere oynanan bahis, zenginlere ve bir ölçüde, zorunlu olarak zengin olacak kadar iyi talihe sahip olanlara oynanan bir bahistir; ne var ki her şeyden önce, kendilerini zengin kılacak beceriye, cesarete ve şansa sahip olanlara oynanan bir bahistir. Uzun vadede Güçlülere oynanan Bahis, herkesi şaşırtacak derecede başarılı oldu. Peki ya dördüncü soru? Güçlüler, dünyaya kendi amaçları doğrultusunda biçimlendirmek için verdikleri devasa mücadelede kendilerine en iyi şekilde hizmet edecek yönetim biçimine, onca isim arasından neden bu ismi vermişlerdi?

Bugün bile, bu sorunun yanıtını bildiğimizi sanmıyorum. Ancak açıkça ortada olan şey, seçilmesindeki temel aşamanın Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştiği ve bunu genç Alexis de Tocqueville sonuçlarını değerlendirmek için gemiye atlayıp yola çıkmadan önce yaptı. O günden itibaren, bu sözcüğün tarihsel akış içinde, kâh hızlı atılımlar yaparak, kâh büyük ve ağır anaforlarda yavaşlayarak veya durgun havuzlarda uzun aralıklar boyunca gözden kaybolarak yaptığı ilerlemeyi takip etmek görece kolaydır. Bağlılıklar oluşturarak veya düşmanlıkları kışkırtarak neden bu denli farklı kullanıcıyı kendine çektiğini veya kendinden soğuttuğunu anlamak da kolaydır. Başkalarından ziyade tek bir güzergâhta uzanan yolda, çoğu kez onu benimsemeyi seçmiş kişilerin insafıyla neden sürekli anlamını kaybettiğini görmek bile daha kolaydır. Anlaşılması hâlâ güç olan şey demokrasinin, onu kullanmayı tercih edenlerin politik güçlerini artırarak, kendi hedeflerine ilişkin kavrayışlarını bula-

16. Louis Antoine de Saint-Just, *Ouevres Completes*, Der. Charles Vellay (Paris: Charpentier & Fasquelle, 1908), II, s. 238. 8 Ventose An II konuşması (26 Şubat 1794), hapishanelerde kimler olduğuyla ilgili Konvansiyona raporu: *"Les malheureux sont les puissances de la terre; ils ont le droit de parler en maitres aux gouvernements qui les negligent."* [Talihsizler (yoksullar) yeryüzünün güçleridir; onları ihmal etmiş devletler karşısında efendiler olarak konuşmak için her hakka sahiptirler.]

nıklaştırarak veya hilekârlıklarını açığa çıkartarak nasıl onlara yardımcı olduğunun veya onları engellediğinin kavranmasıdır. (Diğer faziletleri ne olursa olsun bunun, herhangi birinin politik hedeflerini uzun bir zaman dilimi için netleştirmesine büyük katkı sağlayan bir terim olduğuna inanmak zordur.)

Bu noktada demokrasinin ideolojik zaferi, tüm şaşırtıcılığıyla eksiksiz bir görünüme kavuşmaktadır. Elbette çok az da olsa, hiçbir düşmanının kalmaması veya gerçek bir nefret nesnesi olmaktan çıkması gibi dolaysız tehlikeler de vardır. Fakat artık, politik otoritenin nasıl yapılandırılması gerektiğiyle veya bu otoritenin artık doğru ellerde yatıp yatmadığına kimin karar verme hakkına sahip olduğuyla ilgili bir görüş olarak, hiçbir inandırıcı rakibi yoktur. Doğal olarak pratik hâkimiyeti, hemen hemen her yerde hatırı sayılır oranda daraltılmış, ket vurulmuş veya sekteye uğratılmıştır. Ancak onunla aynı düzeyde ve özel bir insanüstü onaylamanın avantajı olmaksızın rekabet etmeye devam edip, hegemonyasını açıkça inkâr edecek cesareti korumaya devam eden öğretilerin tümü çok kötü bir sendeleme hali içindedir. Artık hiçbiri onunla serbest ve açık bir karşılaşma içinde yüzleşmeye cüret edememektedir.

Bu tuhaf netice birçok soruyu açıkta bırakmaktadır. Bu geç aşamada, demokrasiyi öncelikle bir yönetim biçimi olarak düşünmek hâlâ doğru mudur? Doğruysa, hangi yönetim biçimidir ve neden böyledir? Yahut onu, herhangi bir gerçek yönetim biçiminde son derece kusurlu bir biçim alan, belki de çoğumuzun bugün alışkanlıkla onu atfettiği yönetim biçimine ait birçok bariz unsurla düpedüz uyumsuz olan bir politik değer olarak düşünmek eşit derecede veya daha fazla uygun olur mu? Eğer onu esasında politik bir değer, kamusal davranışların standardı veya yönetim biçimlerinin ideal olarak uyması gereken politik tercihler şeklinde görürsek, aslında Tocqueville'in yaptığı gibi,[17] içerisinde dar anlamıyla politik olduğu kadar toplumsal, kültürel ve hatta ekonomik boyutları olan bütüncül bir yaşam tarzının

17. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, Der. & Çev. Harvey Mansfield & Delba Winthrop (Chicago: University of Chicago Press, 2000).

yattığını kabul edecek kadar ileriye gitmeli miyiz? Toplumsal, kültürel ve ekonomik yaşamın diğer tüm unsurlarını demokratikleştirmeden, demokratik politika (iyi de olsa kötü de olsa) diye bir şey gerçekten olabilir mi?

Son yüzyılın ardından, aklı başında hiç kimse yönetim biçimlerinin büyük önem taşıdığı konusunda şüphe duyamaz. Belki de bugün en büyük devletlerin bile, belli bakımlardan bir yüzyıl önceki seleflerinden daha az güçlü olduğu doğrudur.[18] Ancak kuşku yok ki, belirlenmesi kolay başka açılardan bakıldığında çoğu devletin hiç olmadığı kadar büyük güce sahip olduğu da doğrudur. Yönetimler tek tek ulus-devletlerin üzerine çıkıp altına inerek, seviyeler arasında belirsizce hareket edebilirken, idari beklentiler genişleyebildiği gibi daralabilir de. Ancak bugün hepimizin yaşadığı dünya, geçmiştekinden çok daha kapsamlı ve derinlikli bir şekilde yönetilmekte olup;[19] uzun vadede sakinlerinin büyük çoğunluğu için, pratikte yönetimin aldığı biçimden daha önemli olan çok az şey vardır.

Bugün çoğumuzun demokrasi olarak adlandırdığı yönetim biçiminin ana hatları bir hayli bulanıktır. Verili bir ortamda ve verili bir dönemde, bu şekilde işlemesine yol açan şeyler hâlâ son derece muğlaktır.[20] Fakat bazı yönleri hiç olmadığı kadar düzenlenmiş ve ihtilaflardan arındırılmış haldedir. Demokratik yönetim fikri üzerinde kafa yoran az sayıda ülke artık, hâkim yönetici yapının yani yurttaşların doğuştan gelen haklara sahip yetişkinlerin hemen hemen tümünden meydana gelmesi gerektiği konusunda ihtilafa düşmemektedir. Bugün bile yurttaşlığın dışarıdan gelenlere hangi şartlarla verileceği veya yurttaş olmayanlara eşit oy verme hakkının tanınacağı koşulların ne olacağı üzerinde süregelen daha fazla uyuşmazlık vardır. Dahası, şahısların sorumluluklarını yeterince kötü şekillerde ihlal

18. Karş. J. Dunn (Der.), *Contemporary Crisis of the Nation State?* (Oxford: Blackwell, 1995).
19. Karş. Samuel Finer, *The History of Government* 3 cilt (Oxford: Clarendon Press, 1997).
20. J. Dunn, *The Cunning of Unreason* (Londra: HarperCollins, 2000).

etmeleri veya sakat bırakıcı zihinsel özürler sebebiyle (suç, delilik, hatta kasıtlı vergi kaçırmalar) yurttaşlık ayrıcalıklarından yoksun bırakılma şartları üzerinde sürekli mücadele yürütülmektedir. Ancak yeryüzünde hükümet kurmak için seçimlerin yapıldığı hiçbir yerde kadınlar, demokrasiye resmi olarak eşit şartlarla katılma fırsatından hariç tutulmamaktadırlar. (Bugün hâlâ kadınları bu haktan mahrum bırakan Suudi Arabistan, kuşkusuz demokrasiyi yönetimini biçimlendirmenin bir yolu olarak tahayyül etmemektedir.) Bu büyük değişim her yerde, bir yüzyıldan kısa bir süre içinde gerçekleşmiştir. Çoğu yerde, toplumsal, kültürel veya ekonomik yaşamın tüm diğer yönlerini demokratikleştirmek gibi bir etkisi olduğunu söylemek çok güçtür. Ancak bugün en önyargılı gözlemcilerin dahi, belli bir süredir benimsenmiş olduğu yerlerde yarattığı etkiyi kaçırması neredeyse imkânsızdır.

Bu yönetim biçimindeki farklılıklar, Başkanlık veya Parlamenter yönetim, yargı denetimi, rakip partiler veya seçim sistemleri, hatta cumhuriyetler veya monarşiler bile her ülkenin siyasi yaşamı için büyük önem taşımaktadır. Pratikte bazı örneklerde, temel amaçlarının yöneticileri yurttaşların değişken görüşlerinden ve yargılarından mümkün oldukça radikal bir biçimde yalıtmak olduğu konusunda çok az şüpheye yer bırakmaktadır. Onları bir araya getiren şey, tek bir mecburi hususun, yani yönetme otoritesinin, asgari düzeyde güvenilir yollarla, ona tabi olması zorunlu yurttaşların tümünden alınmasının herkesçe kabul edilmesidir. Bu yöneticilerin kendi çıkarları doğrultusunda aldıkları ve yönetim biçimini daha objektif bir şekilde savunanların kısmi olarak onayladıkları iddialar, doğal olarak çok daha ileriye gitmektedir. Her ne kadar yapılandırılmış olsalar da temsili yasama ve yürütme organlarının, yurttaşlara seçme yetkisini vermekle kalmayıp, tabi olacakları yasalar ile bu yasaları çıkaracak, yorumlayacak ve kendilerine dayatacak şahıslar üzerinde etkili bir denetim imkânı sağlayacağını iddia etmektedirler. Kendi başına bu alabildiğine zorlama bir iddiadır. Dahası inandırıcılığını, deneyimlerle sürekli kaybeden bir iddi-

adır. Ancak hiç de saçma değildir. Net bir çoğunluk tarafından en nihayetinde görevden alınabilecek kişilerce yönetilmenin getirdiği açmaz, ancak isyan ederek ve zor yoluyla devirerek kurtulmayı umut edebileceğiniz kişiler tarafından sınırsız bir süre boyunca yönetilmenin getirdiği açmaza kıyasla daha az korkunçtur.

Demokrasi en nihayetinde, sağlam ve sürekli bir çoğunluğun hoşlanmadığı yöneticilerin görevine son verme gücüne sahip olduğundan emin olabildiği bir yönetim sistemi için doğru bir isim midir? *Demokrasi* teriminin orijinal anlamı bunu içermemektedir; fakat taşıdığı özgün anlamın bu şekilde genişletilmesi düpedüz gayri meşru da değildir. Yine de anlamın genişletilmesi karşısında alınan tutum, hâlâ yalın ve ehemmiyetlidir. Belki de Atina'da, Atinalılar üzerinde nihai yetkiye sahip olan şey bizzat *demos* değil, Yasalardı.[21] Ancak Yasalar bu nihai egemenliğe ancak, yurttaş Meclisi ile Mahkemelerin süregiden yorumlamaları ve aktif tercihleriyle sahip olabilirlerdi. Atina demokrasisinin, politik iş bölümüyle ilgili çok ciddi çekinceleri vardı. Generallerin seçimle işbaşına geldiği ve genellikle yıllık seferler sürdüğü müddetçe kendi başlarının çaresine bakmalarına izin verildiği açık savaş durumu gibi istisnai şartlar haricinde, iktidarı kendi adlarına ve demokrasiye hiç rücu etmeksizin kullanacak kişileri seçmeyi basitçe reddetmişti. Çoğunlukla yönetimle ilgili görevleri yurttaşlara dönüşümlü bir şekilde vererek, günlük idari işleri düzenlemişti ve devlete, yasamaya, yürütmeye, hatta yargıya ilişkin tüm önemli kararlar, ister Mecliste ister Mahkemelerde olsun, çoğunluğun tercihleriyle alınmıştı. Atina yurttaşları demokratik yönetim altında, gayet makul ve doğru bir yargıyla kendi kendilerini yönettiklerini farz ediyorlardı. Ancak modern demokrasilerin çok daha az dışlayıcı yurttaş yapıları böyle bir şey yapmamaktadır. Aksine şahsi anlamda değişiklik yapma fırsatları çok zayıf bir menüde önerilen seçenekler arasından, en az göz korkutucu seçeneği tercih edebilmektedirler. Böyle bir düzenle-

21. Mogens H. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (Oxford: Blackwell, 1991).

meyi methetmiş Benjamin Constant, yaptıkları seçimin amacını kâhyalık olarak, yani çıkarlarının tamamen, bu amaçla seçilen uygun kişilerce idare edilmesi olarak görmüştü.[22] Vurguladığı üzere bu, zenginlerin kendilerine ait zamanın paylaştırılmasına yaklaşım biçimiydi. Çıkarlarınızın sizin adınıza idare edilmesinde küçültücü veya illa ürkütücü bir yan yoktu. En azından zenginler, boş zamanlarında çok daha faydalı işler yapabilecekleri konusunda asla ciddi bir şüpheye düşmemekteydiler.

Ancak bunu kabul eden kişiler için bile bu durum asla, söz konusu pazarlığa bakmanın tek yolu olmamıştı. Constant yazılarını, politikanın profesyonelleşmesinden çok önce kaleme almıştı. Bir yüzyıl sonra, Avusturyalı sürgün iktisatçı Joseph Schumpeter[23] demokrasinin gerçekte ne olduğu ve ne anlama geldiğiyle ilgili daha titiz bir tablo çizdiğinde, seçimlerle belirlenen temsiliyet temelindeki yönetimin pratik sonuçları çok daha açık bir görünüm kazandı. Schumpeter'e göre demokrasi esasında, politikacı gruplarının halkın oyları ve akabinde gelecek yönetme gücü için birbirlerine karşı giriştiği bir rekabetti. Bu rekabetten galip çıkanlar, sınırlı bir süre boyunca yönetme fırsatını elde ediyorlardı. Dolayısıyla seçimlere dayalı demokrasi bir sistem olarak, "politikacıların yönetimiydi".[24] Seçmenlerin politikacılarını ne amaçla seçtikleri, yine de kâhyalıklarının ileriye dönük niteliğiydi. Fakat söz konusu politikacılar bir kere seçildiklerinde, ilişkinin koşulları birdenbire değişmekteydi. Çoğu sefer, yurttaşların büyük çoğunluğunun yönetildiklerinden şüphe duymasına sebep olacak çok az şey vardır. Zenginlerse

22. Benjamin Constant, *Political Writings*, Der. Biancamaria Fontana (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), s. 313-28.

23. Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* 3. baskı (Londra: George Allen & Unwin, 1950), Bölüm 20-23; özellikle Bölüm 23, "Netice." Bu yargıları ortaya çıkaran yaşam için bkz. Richard Swedberg, *Schumpeter: A Biography* (Princeton: Princeton University Press, 1991).

24. Schumpeter, *Capitalism*, s. 285. Ve bakınız s. 247: "İnsanlar asla gerçekten yönetmez ancak daima tanımı gereği böyle yapmaya zorlanabilirler." Kişisel günlüğünden çıkarılmış iki aforizmanın gücünü karşılaştırın: Aforizma 3: "Demokrasi yalan söyleyerek yönetmektir" (Swedberg, 200) ve aforizma 18: "Yalan söylemek insanları hayvanlardan ayıran şeydir." (Swedberg, 201).

kendilerini, tedbirsizlik ve akılsızlıkla seçtikleri kâhyalar tarafından aldatılmış hatta eziyet edilmiş halde bulabilirler. Ancak ikisi arasındaki ilişkiyi, sanki zenginleri kâhyaları yönetiyormuş gibi resmetmek doğru bir tablo sunmaz. Yönetimin kâhyalıkla iç içe geçmesi, (demokrasiyi lağvetmelerinin istendiği veya buna zorlandıkları nadir anlar haricinde) demokratik Atina'nın yurttaşlarından yapılması istenen şeye kıyasla, iktidar ile sorumluluğun çok daha katı ve kesin bir şekilde teslim edilmesidir. Seçmenlerin sadece geçmiş tercihlerinden pişmanlık duymakla kalmayıp (ciddi şekilde doğru yoldan sapan pazarlıklar), onlara sunulan seçenekler karşısında genel bir ümitsizliğe kapılmaları kolaydır. Oy verme zahmetine giren insanların oranının, demokratik dünya genelinde durmadan azalmasının sebebi, basitçe modern özgürlüğün bu kadar çok başka biçime bürünmesi değildir (çünkü kişinin zamanını harcaması için çok daha eğlenceli yollar sunmaktadır). Oy verme oranlarındaki azalmanın bir kısmı, seçmenlerin oylarını verecekleri seçeneklere duydukları hoşnutsuzluktan ziyade, şahsi zevklere ilişkin önceliklere ve tercihlere atfedilmesi daha uygun düşer.[25] En kötü haliyle bu durum, nüfusun büyük kısmının seçimlere dayalı forumları tamamen terk etmesiyle sonuçlanabilir. Politikayı kariyer edinmiş kişiler sistematik olarak, kendi başlarına zaten güç sahibi olan kötü kişilerin oluşturduğu küçük bir grubun bariz bir biçimde kötü niyetli çıkarlarına hizmet etmek için kamusal otoriteden yararlanarak, kendi menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen yoz manipülatörler olarak görülmeye başlanabilir.[26] Fransız

25. Karş. Robert Putnam, *Bowling Alone* (New York: Simon & Schuster, 2001). Bazı neticeleri olabilecek şeyler için bkz. Thomas Patterson, *The Vanishing Voter* (New York: Vintage, 2003) & Russell J. Dalton, *Democratic Challenges, Democratic Choice: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Societies* (Oxford: Oxford University Press, 2004). Bu çıkar sızıntısının içerisinde gerçekleştiği ekolojik bağlam için bkz. Harold L. Wilensky, *Rich Democracies: Political Economy, Public Policy & Performance* (Berkeley, California: University of California Press, 2002).

26. Bilhassa canlı bir örnek için bkz. Paul Ginsborg, *Italy and its Discontents 1980-2001* (Londra: Penguin, 2001).

sendikacı Georges Sorel'in yaklaşık yüzyıl önce alaycı bir tavırla söylediği gibi, "demokrasi ahlaksız ve vicdansız finansçıların düşlediği cennettir".[27]

Pericles'in büyük nutkunda hatırlatılan demokratik Atina'nın etosu, bundan çok az farklı olabilirdi. Fakat Periklesçi gurur ile Üçüncü Cumhuriyet'in kirli finansal skandalları arasındaki karşıtlığı, aynı terimin açıkça suiistimal edilmesine karşılık gelen belirgin bir terimin haklı bir kullanımını yansıtan bir şey olarak görmek yanlıştır. İkisi arasındaki karşıtlıkların bazıları kuşkusuz, yanlış bir güzergâhta ortaya çıkmaktadır. Sorel'in çağında bile Üçüncü Cumhuriyet'teki oy hakkı, antik çağdaki Atinalı yurttaşlara kıyasla son derece daha az dışlayıcıydı.[28] Açıkça doğru güzergâhta ortaya çıkan karşıtlıklar bile, sık sık demokrasinin kendisinden başka bir şeyi uyandırmaktadır. Pericles'in methettiği yurttaşlık gururu kuşku yok ki, *polisin* politik örgütlenmesi içinde somutlaşmış (yurttaşların kendileri için var olan) özgürlükleri çevreleyen bir şeydi. Fakat nihayetinde *polis* topluluğuna ait yaşama gitgide daha fazla görkem ve dinamizm kazandırmıştı; ilki büyük oranda başka topluluklardan elde edilen kaynaklar üzerinde temellenirken, ikincisi de genellikle başka halkların kazandıklarını harcıyordu. Büyük olasılıkla demokrasi, yirminci yüzyılın ilk on yılında Fransız nüfusu için taşıması muhtemel anlama kıyasla, Pericles'in bazı çağdaşları için çok daha fazla şey ifade ediyordu. Ancak daha fazla anlama sahip olmasının sebebi, Atinalılar demokrasiyi anlarken Fransızların anlamaması değildi; aksine sebebi, Atinalılar kentlerini ihtişamlarının doruk noktası olarak görüp bu ihtişamı yönetim biçimleriyle ilişkilendirirken, Franko-Prusya Savaşı'nın uzun gölgesi altındaki Fransızların bunu yapacak bir konumda olmamaları ve politik

27. Georges Sorel, *Reflexions on Violence*, Çev. T.E. Hulme & J. Roth (New York: Collier Books, 1961), s. 222. "Üreticilerin Etiği" adlı Bölüm 7'nin tamamı güçlü bir itham olmayı sürdürmektedir.

28. Pierre Rosanvallon, *Le Sacre du Citoyen: histoire du suffrage universel en France* (Paris: Gallimard, 1992). Karş. M.H. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (Oxford: Blackwell, 1991).

düzenlemelerinin ayırt ediciliği konusunda kendilerini tebrik edecek fırsattan çoğunlukla mahrum olmalarıydı.

Demokrasi basitçe, topluluklarla yönetimleri arasındaki ilişkileri örgütlemenin bir yoluysa şayet, kendi başına büyük gurur duyulacak bir şey olması pek de mümkün olamaz. Toplulukların özgüvenli ve gururlu oldukları yerde, bu gururun bir kısmı, ne kadar yapılandırılmış olsalar da politik kurumlara geçecektir (bu tüm çağlar boyunca tiranların da gayet iyi bildiği bir husustur). Daha sakin koşullar altında, toplulukların yönetimleri karşısında takındıkları tutumu şekillendirecek şey büyük olasılıkla, gruplarla içlerindeki bireylerin devletlerce zarara uğratıldığı veya hizmet edildiği şekliyle menfaatlerine, beceri ve talihe olduğu kadar iyi veya kötü niyete, görev duygusuna veya kusurlu ihmallere nasıl baktığı olacaktır. Gerek siyaset bilimciler gerekse reklam ajansları, hisler ve anlayışlarda yaşanan bu değişimleri detaylı olarak araştırmışlar ve bunları neyin belirlediğiyle ilgili olarak, en azından ikinci grup açısından konuşulduğunda, buldukları sonuçları rakip politikacılara satıp büyük meblağlar kazanmaya yetecek kadar önemli kavrayışlar geliştirmişlerdir. 2004'te her zamankinden büyük olacağı şimdiden kesinleşmiş olan modern bir Amerikan Başkanlığı kampanyasının ürkütücü ölçeği, maliyeti ve kılı kırk yaran hazırlıkları, çoğu yurttaşta anca düpedüz bir hile ve aldatma yoluyla şahsi özgürlük algısı uyandırabilir. Ancak ne girişilen manipülatif çabaların merhametsizliği, ne de kaynakların savurganca israf edilmesi kendi başlarına, demokrasiyi somutlaştırma iddialarını geçersiz kılmaya yetebilir. Ona karşı çıkmak, her türlü tutarlı şikâyet nihayetinde bir kez daha, eşitlik düzeninden yana çıkarak ve egoizm düzenini hedef alarak yapılmak zorundadır. Bugün demokrasi dendiğinde anladığımız şey her ne olursa olsun, demokrasi tarafından verilen net hükmün, bu iki düzen arasındaki savaşın egoizm düzeninin kazanacağı bir savaş olduğunu rahat ve saygın bir tavırla bir kenara atmamız mümkün değildir. Bu çok ince ancak çok mühim anda, egoizm düzenine en nihai zaferini veren şey en başta demokrasidir.

Bu zaferin doğurduğu büyük soru, eşitlik düzenine ait o uzak gündemin ne kadarının, ezici mağlubiyetinin yıkıntılarından kurtarılabileceğidir. Bu soruya iki farklı açıdan bakılabilir; biri kurumsal mimari ile ona atfedilen anlamla ilgiliyken, diğeri dağıtımla ilgili sonuçlarla ilgilidir (anlamlar acı bir şekilde tek tek mağluplara ve galiplere yüklenmiş haldedir). Meseleye ilk açıdan bakmak, asıl ağırlığın şu hissiyatla ilişkilendirilmesine yazgılı haldedir: Demokrasi içerisinde tek tek devletlerin yönetildiği veya yönetilmediği bir biçim olarak yeterince kavranamaz; aksine ancak, sadece devlet yapılarının değil, insanların yaşadığı tüm diğer ortam veya çevrelerin de ona uyabileceği ve uyması gereken politik bir değer yahut savunulabilir politik tercihlerin standardı olarak kavranabilir.

Böyle bakıldığında demokrasi her şeyin demokratikleşmesini vaat etmektedir (veya bununla tehdit etmektedir) (iş, cinsiyet, aile, kıyafet, yiyecek, davranışlar, insanların sayısı ne olursa olsun başka kişiler üzerinde etki uyandıracak her konu hakkında aldığı kararlar). Zorunlu kıldığı şeyse, insan yaşamının düzenlenişinden ayrıcalıkların tüm kalıntılarını silip atmaktır. İnsanların adaletsizliğin ortadan kaldırıldığı bir bağlamda yaşaması halinde, onların birbiriyle nasıl yaşayacağına ilişkin bir tahayyüldür. Sonsuz bir enerjiyle ele alındığında bile,[29] bu oldukça bulanık ve belirsiz bir fikir olmayı sürdürmektedir. Ancak onda belirsiz olmayan şey, iktidarın (başkalarını kendi sabit eğilimlerine karşı hareket ettirme kapasitesi) sistemli bir biçimde insan ilişkilerinden silinmesini şart koşmasıdır. Hiç olmazsa, kendisini başkalarına ifşa edecek kadar istikrarlı ve bir kere bunu yaptığında herhangi bir süre boyunca hayatta kalacak kadar dirençli iktidar formlarının ortadan kaldırılmasını talep eder. Tüm iktidar biçimlerinin (bugüne dek insan yaşamının büyük kısmına yön vermiş olan bu unsurun) insanlar arasındaki ilişkilerden kaldırılması, bir fikir olarak bile tutarlılıktan yoksun olduğu görülecek bir şeydir. Dahası gerçekleşmesi son derece

29. Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000).

olasılık dışıdır, çünkü daha en başta, insanların niyet ettikleri sonuçları hayata geçirecekleri başat aracı unsuru inkâr etmektedir.[30] Neredeyse kesin surette tutarlılıktan ve inandırıcılıktan yoksun olsa da, kuşkusuz, Babeuf'un detaylandırma zahmetine girdiği haline kıyasla çok daha açık ve tesirli bir biçimde Eşitlerin tam programını meydana getirmektedir. Ancak gerçek dünyada herhangi bir grubun yaygın surette benimsediği, dahası bir yönetim biçimini uzaktan da olsa hatırlatan bir program değildir. Muhtemelen bir yönetim biçimine ilham vermiş ve en azından olumsuz anlamda, zaman zaman büyük kitleselliğe ulaşan bir grup erkeğe ve kadına ilham vermiş bir değerdir. Fakat iktidarın nasıl örgütlenebileceğine veya kurumların nasıl inşa edilebileceğine ilişkin tutarlı bir tanımlama değildir: Var olan hiçbir şeye dair nedensel bir model sunamamaktadır.

İnsani her şeyin demokratikleşmesi gerçek bir olasılık değildir: Bir tehdit olarak boş olduğu kadar, bir vaat olarak da yanıltıcı ve hayalidir. Ancak politik bir program olarak, hatırı sayılır bir çekicilik taşımaktadır. Birçok yerde, Abbe Sieyes'in hayal edebileceğinden çok daha büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Dünyanın zengin ülkelerinde, bir yüzyıl önce bile devasa sayıda insanın yaşamına hâkim olan yıpratıcı çalışma koşulları ile keyfi gaddarlığın yükü, görece küçük bir azınlık haricinde herkesin omzundan alınmıştır. Zaman zaman bu azınlıkların yaşam koşulları kamuoyunun gündemine geldiğinde, utanç kaynağı olduğu kadar büyük şaşkınlığa da yol açmaktadır. Toplumsal, kültürel ve ekonomik yaşamın tüm boyutları geri dönülmez bir biçimde sorgulanır hale gelmiştir: Aralarında en çarpıcı olanı ise erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerdir. Bu ilişkiler eşitliğin şartlarına uymak için, genellikle yavaş, kimi zaman kafası karışık bir halde ve neredeyse her zaman gönülsüzce kendilerini kap-

30. Karş. Thomas Hobbes, *The Elements of Law,* Bölüm 8 & 9 (Hobbes, *Human Nature and De Corpore Politico,* Der. J.C.A. Gaskin (Oxford: Oxford University Press, 1994), s. 48-60, 138-39) ve bu vizyondan hareketle çıkarılan stratejik yargılar için bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan,* Der. Richard Tuck (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), Bölüm 11, s. 70.

samlı bir şekilde yeniden düzenlemeye başlamıştır. Oy hakkının teslim edilmesi salt bir başlangıçtan ibaretti. Bugün hiçbirimiz, bu dönüşümün nereye kadar gidebileceğini ve nerede biteceğini hâlâ bilmiyor. Demokrasiyi sadece bir değer olarak görüyorsanız, bu ilerleyişin kapsamı hakkında ümitli ve iyimser olabilirsiniz. Toplumsal cinsiyet, eşitliğin fethedeceği öncelikli ve son derece acil bir alandan ibaretmiş gibi görünmeyebilir. Bugün eşitliğin önüne hâlâ etkili engellerin dikildiği diğer alanlara vekil olma hizmeti görebilir: Irk, etnisite, okur yazarlık, hatta sınıf. İlerleyişi önündeki tek sınır, insanların açık bir şekilde düşünme ve tutarlı bir biçimde tahayyül etme kapasitesinin sınırlarıdır.

Ancak bu, bir yönetim biçimi olarak demokrasiye çok az ağırlık vermektedir. Son iki yüzyıllık süre içinde belirgin ve tek bir yönetim biçimi olarak tüm dünyaya yayılmasının önemini bütünüyle ıskalamaktadır. Basitçe, politik sebep-sonuç ilişkilerini askıya almaktadır (politikanın bu şekilde çalışmasına sebep olan şeyler). Dikkatli bir tahlil yapıldığında, bunun yanı sıra toplumsal, ekonomik, hatta kültürel sebep-sonuç ilişkilerini dahi askıya almak zorunda oluşu neredeyse muhakkaktır. Eğer bu kisve altında demokrasi, özellikle de son yarım yüzyılda egoizm düzenini sonuna dek destekleyerek tüm dünyaya yayılmışsa, buna karşılık egoizm düzeni, aynı anda bu kendine has anlamıyla demokrasiyi benimseyerek ve yeniden dizayn ederek kendisini çok daha sert bir biçimde kurmuştur. Hepimizin içinde bulunduğu dünya esasında, eşitsizliklerin radikalleşmesi ve şiddetlenmesiyle yapılanan bir dünyadır. Çok daha zengin ülkelerin sakinleri arasında bu eşitsizlikler, yüzyıllar öncesindekilere ve bugün çok daha yoksul ülkelerde varlığını sürdürenlere kıyasla zenginlikte, statüde veya şahsi güçte geniş uçurumlar açmak zorunda değildir. Ancak ekonomik rekabetin dayattığı ilkeler ve bunun kümülatif sonuçları sebebiyle, neredeyse herkesin yaşamında eşitsizliğin keskinleşmesi ve sistematikleşmesine uygun olarak yol almakta olup, böyle de yapmak zorundadır.

Egoizm düzeni her yere yayılmış olması ve her yere egemen pratik önceliğiyle eşitliği imkânsız hale getirmektedir. Eşitliğe

yönelik birçok tikel dürtüyü hoş görmekte, hatta hoş karşılamaktadır. Ancak ona güç veren ve nihayetinde tüm dünyayı örgütleyen şey, acımasız ve her şeyi fetheden böl-yönet ilkesidir. İşte Babeuf'un görüp nefret ettiği şey buydu. Bugün bunu hâlâ görebiliriz (ve umursuyorsak nefret de edebiliriz). Göreceğimiz şey, günümüzde ve öngörebileceğimiz gelecekte, insan yaşamının ne tek bir kurumda, ne tek bir ülkede ne de tüm dünyada tamamıyla demokratikleşebileceğidir. Göreceğimiz şey, insan yaşamının, ancak egoizm düzeninin izin verdiği oranda demokratikleşebileceğidir. Bu eşitliğin kazanabileceği bir mücadele değildir. Egoizm düzeninin eşitliğe koyduğu kesin sınırlar, politik deneyimler göz ardı edilerek kesinleştirilebilecek, net ve değişmez bir yapı meydana getirmemektedir. Sonu olmayan ve sürekli değişen bir mücadele sahası vardır. Fakat net ve değişmez olan şey, bu uzun savaşın stratejik sonucu ve savaştan galip çıkanın kim olduğudur.

Bu sonucun kendisi, hiçbirimizin açıkça görmeyi umursamadığı ve belki de onu açıkça görenlerin gönül rahatlığıyla hoş karşılayamadığı bir şeydir. Bırakın ahlak duygusunu,[31] ahlaki anlayışlara[32] bile doğrudan seslenmemektedir. Meseleyi daha az arkaik bir biçimde sunacak olursak, onun ne anlama geldiğini görme cesaretine sahip herkesi mutlak surette gücendirecek bir sonuçtur.

Bu tuhaf ve kayda değer yaşam biçimi içerisinde (Egoizmin Dünya Düzeni) politik bir değer olarak demokrasinin rolü,

31. Karş. Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, Der. D.D. Raphael & A.L. Macfie (Oxford: Clarendon Press, 1976). Egoizm düzeninin altın çağına serinkanlılıkla bakıldığında, ahlaki duyarlılıkların diğerleri arasında hiçbir ayrıcalıklı konumu yoktur ve sebepsel güçler veya motivasyonel baskılar, çeşitli başka duyarlılıkların aşağısında kalmaktadır.

32. Francis Hutcheson, *An Essay on the Nature and Conduct of the Passions and Affections with Ilustrations on the Moral Sense* 3. baskı (Londra: A. Ward vd., 1742). İlk baskısı 1728. Egoizm düzeninin daha sofistike teşhisçileri, ahlaki bir hissin olduğuna inanmaya meyilsizdirler. Haklı olduklarına inanmak için iyi sebepler vardır. Bernard Williams, *Ethics and the Limits of Philosophy* (Londra: Fontana, 1985); *Shame and Necessity* (Berkeley: University of California Press, 1993).

sürekli adaletsizliğin hoş görülebilir sınırlarını araştırmaktır. Bu kültürel sorgulamaları toplumsal ve politik mücadelelerle kalıcı bir şekilde, kimi zamansa bir hayli yoğun biçimde iç içe sokan bir arayıştır. Dolayısıyla bir bütün olarak bu yaşam biçiminin çekirdeğinde yatan şey, demokrasiye ilişkin iki yol gösterici ancak çok farklı anlayış arasında bitmek bilmeyen bir savaştır. Bu mücadele içinde ikinci anlayış, yani politik bir değer olarak demokrasi, halihazırda mevcut bir yönetim biçimi olarak sürekli demokrasinin meşruiyetini bozmaktadır. Ancak ilki de, kendi adına neredeyse aynı süreklilikle, keşfetmekte ancak hemen ardından ikincisi üzerindeki önceliğinde ısrarcı olmakta ve nihayetinde kendisini dayatmaktadır. Demokrasinin bir değer olarak keşfedilmesi, farklı mekân ve zamanlarda temposu, aciliyeti ve ataklığı bakımından farklı farklı olmuştur. Bazı dönemlerde demokratik yaşam tarzının tahayyülü, Amerikan filozof ve eğitimci John Dewey'in eserinde olduğu gibi,[33] çok derin rahatsızlıklar yaratmakta ve yoğun bir imgesel enerjiyi harekete geçirmektedir. Bu değerin harekete geçirme gücü, sıklıkla olumsuz ve çok daha belirgin olmaktadır -kolektif yaşamın bir alanından diğerine, olağanüstü ve derin kökleri olan adaletsizliğin yıkılmasını gündeme getirmektedir. Bu heyecan verici öyküler arasında, herkesin bir favorisi olacaktır. Kuşkusuz birçoklarının da bilhassa hoşlanmadığı öyküler olacaktır. Yetişkin erkeklerin veya kadınların kendi bedenleri, başkalarınınki veya embriyo halindeki türdeşleriyle yapıp yapamayacakları. Kendilerince veya ötekilerince tanımlanan ırksal grupların birbirine nasıl davranıp davranmayacakları. Paranın doğrudan makam, güç ve saygınlık karşılığında verilip verilemeyeceği yahut makam, güç ve saygınlığın doğrudan para yerine verilip verilemeyeceği. Yaşamlarımızı beraber sürdürmemizi sağlayan örtük veya açık değiş tokuş şartları.

33. Robert B. Westbrook, *John Dewey and American Democracy* (Ithaca: Cornell University Press, 1991). Alan Ryan, *John Dewey and the High Tide of American Liberalism* (Londra & New York: W.W. Norton, 1995).

Modern politik yaşamın büyük kısmını meşgul eden şey, bu mücadelelerde neyin kutsanıp neyin reddedileceği üzerine yapılan çekişmelerdir. Demokrasinin gerçek tanımı ise, bu çekişmelerde söz konusu olan ödüllerden sadece biridir. Bu öykülerden hiçbiri katıksız bir zaferle sonuçlanmamaktadır. Zaferleri önüne neyin engel koyduğunu belirlemek çoğu kez zordur; ancak er ya da geç, demokratik yönetimin resmi aygıtları içindeki güçlü failler, politikayı kariyer yapmış olanlar veya nihayetinde onların yetki verdiği kimseler neredeyse daima kesin tanımlamalar yaparlar. Kültürel keşifler, toplumsal mücadeleler ve temsili demokrasinin hâkim kurumlarınca alınan kamusal kararlar arasındaki denge asla sabit ve net değildir. Ancak bir yöne değil de diğerinin doğrultusunda ne kadar ileriye gidebileceğini belirleyen kalın duvarlar vardır. 1968'de gençlerin isyanında olduğu gibi kısa süreliğine bu engellerin kalkmış gibi göründüğü dönemler, geçici şahsi dönüşümlerin olduğu kadar ateşli bir kolektif umudun da yeşerdiği dönemler olabilmektedir. Ancak kazanabilecekleri zemin için arkasında sağlam bir kurumsal teminat bırakan rakip aygıtlar sunamamaktadırlar. Büyük zaferler çoğu kez, birbirini takip eden küçük yenilgilerle çözülüp yok olur.[34] Temsili yasama organlarınca çıkarılan yasaların ve bu yasaların uygulandığından emin olmaya dönük politik kararların üstesinden gelemediği noktada, geldikleri gibi kolay ve hızlı bir şekilde yitip gidebilmektedirler.

Bugün hepimizin paylaştığı bu tuhaf yaşam biçimiyle ilgili bir diğer önemli olgu da, içinde bulunan hemen hemen hiç kimsenin, herhangi bir yerde demokrasinin kaderini bu iki temel anlayıştan hareketle kavramaya çalışmamasıdır. Bu ne şaşırtıcı ne de düpedüz yersiz bir şeydir. Ancak çok küstah kişilerle muhtemelen entelektüel anlamda kafası bir hayli karışık olanlar, bu iki yaklaşımın yerkürenin genelindeki kaderini idrak etme çabasına girebileceklerini hayal edebilirler. Fakat büyük çoğunluğumuz için ilginin bu iki alan arasında keskince iki

34. Karş. Geoff Eley, *Forging Democracy: The History of the Left in Europe 1850-2000* (New York: Oxford University Press, 2002).

kola ayrılması, kaynakları ne kadar doğal, tek tek gerekçeleri ne kadar ölçülü olsa da, fevkalade kötücül sonuçlara sahiptir. Bizi, ahlaki ve arzulanabilir olana yönelik bir kaygıyı dünyada olan bitene ve bunların sebeplerini anlamaya dönük tüm istikrarlı çabalardan koparmaya itmektedir. Normatif titizliğin, alımlı ve yücelticiliğe dair bir erbaplığın geliştirilmesine onay verir. Aynı zamanda, politik rekabetin uygulanabilirliğine ilişkin kümülatif bir bilgiyle ustalığı onaylayıp takdir etmektedir. Ancak bu ikisinin birleşmesi veya en azından karşı karşıya gelmesine yönelik neredeyse hiçbir talepte bulunmaz. Dolayısıyla, oportünistçe yapıldığı ve münferit tesadüfler haricinde, neredeyse asla bir araya gelmezler.

Toplumsal ve politik kavrayışımızda bu ayrışmanın kendisini en açık şekilde gösterdiği yer, akademik yaşamın örgütlenişi; yani modern entelektüel işbölümünün en gelecek vaat eden ve kendini göklere çıkaran biçimidir. Çağımızın yetkin ve aklı başında bir siyaset bilimi öğrencisinin girişemeyeceği şey, eşit kararlılıkla her ikisinde de ustalaşmaktır. Bunu yapmaya çalışmak bile, ya entelektüel kafa karışıklığının ya da şahsi ciddiyetsizliğin işaretidir. Peki, ikisinin sentezi profesyonel siyaset bilimcilerin dahi ötesindeyse, kendilerini egemen seçiciler olarak farz eden onca amatör yurttaş buna nasıl girişecek? (Ve bunu yapmak için ne zamanları, ne cüretleri ne de eğilimleri olduğunda, bunu yapmak yerine alınlarının akıyla neyi yapabilirler?)

Bu sonuca ilişkin yapıda çok derin bir şeyler vardır. Bıkıp usanmadan garanti ettiği gönülsüz ve kolektif şaşkınlık hali Platon'un demokrasi aleyhinde kullandığı şey değildir. Ancak bunu yaşam biçimlerimizin içinde bir kusur olarak görmemek zordur. Aynı zamanda, yönetim biçimini profesyonellerin müşfik insafına bırakarak ve incelikli bir kültürel ve entelektüel sorgulamayı gitgide daha akademik ve narsist bir iç gözleme terk ederek, en nihayetinde nasıl olup da demokrasiye ilişkin tüm anlayışları neredeyse bütünüyle yozlaştıramadığını görmek de zordur.

Demokratikleşmenin ardında yatan en güçlü tazyikler, lütufkârlığa duyulan kızgınlık ile grupların veya şahısların kendi

çıkarlarını korumanın daha iyi yollarını bulma iradesidir. Tocqueville ilkinin taşıdığı gücü hayranlık uyandırıcı bir biçimde yakalamıştı.[35] Esas olarak biçim ve görünüşe odaklanmakta; doğru bir şekilde demokrasinin, pratikte ne kadar ket vurulmuş olsa da, en azından biçim seviyesinde ayrıcalıkları terk etmek zorunda olduğunu varsaymaktadır. Tüm yurttaşları birbirlerine eşit kişiler olarak kabul etmeli ve her birine en azından, onları bilhassa ilgilendiren durumlarda eşit kişiler gibi muamele görme ısrarında bulunabilecekleri bazı fırsatlar vermelidir. Pratikte ise onlara veremeyeceği şey, çıkarlarını korumaları için gereken eşit iktidar gücüdür. Bunu yapmaktan onu alıkoyan en önemli şey, egoizm düzeninin dayattığı eşitliğin ölçeği ile her tarafa yayılmış olmasıdır. Atina Meclisi'nde, yurttaş olarak doğacak kadar talihli her yetişkin erkek, ayriyeten o anda meclisin huzurundaysa veya huzuruna çıkmak istiyorsa,[36] insanlara yapılması gereken şeylerle ilgili söylev vermede eşit hakka sahipti. Kendi çıkarlarını ancak cesaretleri olduğunda, şahsen, kendi yargıları ve sesleriyle savunabiliyorlardı. Modern bir demokrasinin yasa koyucu (ve dahası savaş yapıcı) kararlarına baktığınızda, bugün bunu ucundan kıyısından andıran hiçbir şey yoktur. Sıradan yurttaşlar, şahsi olarak asla bir yasama meclisinin huzuruna çıkmazlar. Dahası, modern bir devletin sıradan yurttaşları olarak, yürütme yetkisine dahi pek sahip değillerdir. Modern demokrasilerin çoğunda, çoğu kez ve çoğu meselede, sıradan yurttaşların neredeyse tamamı Atinalılara kıyasla konuşmakta veya düşünmekte çok daha özgürdürler. Çağdaşlarının hazzetmediği veya ayıplayacağı görüşlerin dile getirilmesi karşısında alınacak ceza, çok daha yumuşaktır ve kamusal niteliği bütünüyle daha zayıftır. Fakat çoğunluk aynı zamanda seslerinin geniş kesimlerce duyulmasını sağlayacak fırsatlardan epey yoksundur ve azimli, yorucu ve son derece başarılı bir rekabetçi gayretle elde edilmesi haricinde, hiç kimse yasama müzakerelerine doğrudan erişim sağlamak gibi

35. Tocqueville, *Democracy in America.*
36. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (Oxford: Blackwell, 1991); Marcel Detienne, *Qui veut prendre la parole?* (Paris: Seuil, 2003).

etkin bir hakka sahip değildir. John Stuart Mill'in on dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Atina Meclisi'nin politik doğrudanlığının yerini alacak bir unsur olarak Britanya'ya önerdiği yazılı basın (gazetecilik),[37] hâlâ büyük ekonomik menfaatlerin lobicilik gücünü dengeleyecek bir şeyler yapmaktadır. Ancak dünyanın birçok farklı yerinde basının büyük kısmı, görece az sayıda şahsa ait olup; çalışma biçimlerinin, çoğu durumda ve neredeyse tüm meselelerde büyük yurttaş kitlelerinin açıkça görünen politik güçsüzlüğünü ciddi ciddi değiştirdiğini söylemek imkânsızdır. Kamusal iletişin en ısrarcı çağdaş medyası olan televizyon ve radyo örneğinde, bu etkinin bahsi daha da çok yapılmaktadır. İtalya'da, skandallar yaratan ancak sembolik bir bileşimle, tek bir şahıs birkaç ulusal televizyon kanalının sahipliğini yapmakta (bunların yanında en büyük yayıncılık şirketleri), başbakan olmasının verdiği güçle diğer televizyon kanallarının çoğunu denetleyen ve aslında şahsi bir tımardan ibaret olan bir partinin lideri olarak devleti yönetmektedir.[38] Çıkarlarımızın büyük bir kısmı karşısında aldığımız etkili temsilin neredeyse tamamıyla bizi biçimlendiren şey, herhangi bir kamusal foruma veya politik tercihlerin yapıldığı bir alana erişimimizin olmayışıdır. Bölünmüş emeğin son derece incelikli bir yapısıdır, çoğu kez bütünüyle kamuoyunun göremediği bir alanda faaliyet yürütmektedir ve gün ışığına çıkarılabilmesi ancak zaman zaman büyük zahmetlerle veya tamamen inkâr edilemez bir politik facianın sonucunda mümkün olur. Kuşkusuz *demokrasi* teriminin anlamsal karşılığında, yaşamlarımızı yöneten politik kurumların neredeyse çoğu zaman çoğunluğun denetiminden bu denli uzakta olması gerektiği diye bir şey yoktur. Ancak şurası tamamen açıktır ki, bugün demokrasinin karşılık geldiği şey işte bu yönetim biçimidir. Bugün bütünüyle farklı bir şeylere gerçekten de ne kadar tekabül edebilir?

37. John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* (Londra: J.M. Dent, 1910), s. 180.

38. Paul Ginsborg, *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony* (Londra: Verso, 2004).

Bu karmaşık kurumlar ve pratikler asla birileri tarafından tasarlanıp seçilmediğinden, ona ait farklı yönlerden her birinin birbirinden son derece farklı olduğunu söylemek yanlış olmayabilir. Ancak bugün çok geniş bir alana yayılmış olduğundan , esasında öykünme ve rekabet yoluyla yayıldığından, bir bütün olarak bu karmaşık yapının kolaylıkla ve hızla bambaşka bir şeye dönüştüğünü söylemek de mümkündür belki. Dahası, genel bir beğeninin toplanmasına veya bunların bilinçli bir şekilde farkında olan büyük çoğunluğun memnun edilmesine dahi dayanan yollarla bunu yapmayı çok az ümit edebilir. Demokrasinin bu modern biçiminde yatan temel husus, irade, yargı ve tercihlerde, demokrasinin antik dönem savunucularının ancak onun bütünüyle yadsınması olarak görebileceği, derecede bir yabancılaşmayı ne kadar zorunlu kıldığıdır: En iyi haliyle kısmen seçimlerle yol alan bir aristokrasiyken,[39] en kötü halinde, yozlaşmış ve esrar perdesiyle örtülmüş bir oligarşidir.

Eğer antik demokrasi, yurttaşların kendileri için özgür ve bağımsız tercihlerde bulunmasıysa, modern demokrasi esas olarak, uzun aralıklarla, oldukça sınırlandırılmış koşullar altında, kendileri adına seçim yapacak görece az sayıda kişiyi seçmesi gibi görünmektedir. Modern yurttaşların bu pazarlığı kabul etmeye hiçbir şekilde ihtiyaçlarının olmadığı birçok bariz durum vardır. Belli devlet kararlarını kendileri adına şahsen almakta ısrarcı olabilirler: Bu kararları, yetişkin tüm yurttaşların aynı yasama organını seçmekte olduğu gibi oy vermede de hak sahibi olduğu referanduma taşıyabilirler. Referandum gerçekten de, bazı devletlerin ulusal politikalarında önemli bir rol oynayabilmektedir. Bu rol hem belli hususların dahil edilmesi veya dışarıda bırakılmasıyla, hem de zaman zaman anayasal değişiklikleri de dahil eden çok tartışmalı kararlarla ilgilidir.[40] Örneğin 2004'ün

39. Bernard Manin, *The Principles of Representative Government* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

40. David Butler & Austin Ranney (Der.), *Referendums: A Comparative Study of Practice and Theory* (Washington, DC: American Enterprise Institute, 1980) ve

başlarında Tayvan'da, ülkeyi yöneten başkan, Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı daha diplomatik bir tutumdan yana olan yerel rakipleri karşısında elini güçlendirmek için, yurttaşlara Çin'le yeniden birleşip birleşmeme kararını verme hakkını sağlayan bir referanduma gitme tehdidinden yararlanmıştı. (Bu devlet güvenliği gibi temel bir meseleyi doğrudan halkın vereceği kararın dışına atmakla çok yakındı.) Bugün referandumların taşıdığı ortak özellik, sunulan tercihleri ve şartları belirleyenin her zaman yönetimdeki bir grup politikacı olmasıdır. Onları, iktidarın sözde kaynağı olan yurttaşlara ciddi ciddi geri teslim edilmesi olarak değil de, kendi çıkarlarına onlardan yararlanmayı uman politikacıların etkisine açık manevra alanları olarak görmek daha mantıklıdır. Beklentileri suya düştüğünde veya hâkim grubun idaresi rakipleri tarafından başarıyla ortadan kaldırıldığında, bu çareye başvurmanın sonuçları onları ilk destekleyen kişileri bile hoşnutsuz bırakabilmektedir. Ancak referandumlarda oy veren seçmenlerin rolü yine de, bir grup politikacıya diğeri pahasına muzaffer konuma getirmekten ibarettir.

Çok daha azımsanmayacak bir demokratik fırsat, baştaki yönetimin referanduma götürmeyi (kendilerinin denetim kurabileceği şartlarla) uygun gördüğü meseleler için oy kullanmanın ötesine geçer. Aynı zamanda, yurttaşların dilediği her konuyu referanduma taşıma fırsatını ve referandumun şartlarına kendi başlarına karar vermelerinin izin verileceği fırsatları talep eder. Bu fırsatlardaki birinci unsur, oldukça önemli olup yerine getirilmesi çok zor da değildir. Yurttaş inisiyatiflerinin belli konuları sandığa taşıma hakkı, bir süre için hem Kaliforniya Eyaleti'nde hem de İsviçre Kantonları'nda varlığını sürdürmüştür.[41] Doğal olarak her iki ortamda da birçok eleştirmenleri olmuştur ve yarattığı sonuçlardan bazılarının özellikle zararlı olduğu görülmüştür. Bu tür kararlar alma hakkı, yurttaş yapılarını ala-

Referendums around the World: The Growing Use of Direct Democracy (Basingstoke: Macmillan, 1994).

41. Yannis Papadopoulos, *Democratie Directe* (Paris: Economica, 1998).

bildiğince genişletebildiği gibi, Atina Meclisi'nin açıklığını söz sahibi olmak isteyen bütün yurttaşlara da kolaylıkla sunabilir. Geniş bir ölçekte dağıtamayacağı şey ise, sunulan tercihlerin şartlarına odaklanma fırsatıdır. Bu noktada, modern politikanın profesyonelleşmesini rasyonalize eden ve buna bir derece sebep olan işbölümü, formülasyon görevini yurttaşların tamamından oluşan bir seçmen grubundan yabancılaştırılıp, kendi adlarına düşünen, tercihte bulunan ve yazan görece küçük bir gruba devredilmesini dayatır. Uzun ve tutarlı bir metnin taslağını çıkarmak bile, en nihayetinde peşi sıra gelen düşüncelerden oluşan tek bir sürece gerek duyar: Tek bir kişinin aklından ve kaleminden çıkmasa bile, birbirini duyabilen ve diğerlerinin düşüncelerinde yatan tazyike yanıt verebilen, az sayıda insanın birbiriyle görüşmesine gerek duyar.

Son yıllarda akademik alandaki siyaset filozofları, ilgilerinin büyük kısmını, herhangi bir sonucu olan kamusal kararların alınmasında en çok ağırlığa sahip niteliklerin belirlenmesine adamışlardır.[42] Bu noktada başlangıç noktaları Aristoteles'in, demokratik tercihlerin başat erdemine yönelik tespiti olmuştur: Demokrasinin, tüm yurttaşların sahip olduğu bilgi ve farkındalığın tümüne ulaşma ve bunları sürece dahil etme kapasitesi.[43] Aristoteles'in anladığı biçimiyle, bu geniş deneyim yelpazesinin bir araya toplanıp elekten geçirilmesi bir müzakere süreciydi. Birbiriyle iletişim kurabilen bir grup insan için müzakereler, yurttaş yapısında saklı olan bilgeliğin tüm unsurlarını sürece dahil edebilecek bir kamusal akıl yürütmede, ortak bir sorgulama ve pratik haline gelmeyi ümit edebilirdi. Aynı zamanda, yurttaşların tek tek yargılarında yatan daha az bilge veya çok daha taraflı unsurları, disiplinli bir kamusal tetkike ve herkesin

42. Amy Gutmann & Denis Thompson, *Why Deliberative Democracy?* (Princeton: Princeton University Press, 2004); James S. Fishkin, *Democracy and Deliberation* (New Haven: Yale University Press, 1991), yakın zamanlı akademik yazının büyük bir kısmından çekilen erişilebilir örneklerdir.

43. Aristotle, *Politics*, Çev. H. Rackham (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1932), 1281b-1284a, s. 220-41 (özellikle III, vi, 4-10 & III, vii, 12).

birbirine karşı sorumlu olduğu bir eleştiriye tabi kılmayı da umabilirdi.

Müzakereci demokrasi, yani demokrasiyi en iyi haliyle cisimleştiren ve gerçek kılan demokrasi, insanlardan oluşan bir topluluğun kamusal kararlarının nasıl alınmasını istediğini belirleme girişimidir. Doğal olarak birçok tema kendisini ortaya koymaktadır. Bu kararları reflektif, özenli ve iyiniyetli bir şekilde almalıdır. Bunları, şahsi açıdan neyin en avantajlı olacağına ilişkin hesaplamalardan ziyade, herkesin yararına olacak kararlar olarak almalıdır. Bu kararları kimseyi dışlamadan almalıdır: Bu kararlardan etkilenecek ve kendi çıkarlarını tanımlayacak kadar olgun ve mantık sahibi olan herkesin,[44] sonuçlarını belirlemede aktif bir rol oynayabileceğinden emin olmalıdır. Daha da kesin bir tabirle, bu kararları öyle bir şekilde almalıdır ki, müzakerelere girebilen ve gerçekten de girmek isteyen herkes birbiriyle eşit olmalı ve bu müzakerelerde eşit ağırlığa sahip olmalıdır.[45]

Egoizm düzeni, bu şartlardan bazılarına kıyasla diğerleriyle daha keskin bir çatışma halindedir. Ancak hem bir yaşam biçimi hem de yaşanılacak bir sosyal ortam olarak bu düzen, en iyi haliyle bazılarına karşı nötr iken, en kötü durumda diğerlerine karşı tamamen kayıtsız haldedir. Ancak bazılarına karşı açıkça düşmanca bir tutum içinde olup, böyle olmayı da hep sürdürecektir. Egoizm düzeni içerisinde, iktidar meselesinin büyük kısmı hep paradır; nitekim paranın büyük kısmı da hep iktidardır.[46] Bireyler yaşamlarını çok farklı şartlar altında biçimlendirebilmekte olup, bariz bir biçimde bunu yapmaktadırlar. Ancak içinde yaşadıkları biçimin esas yapısalcı ilkesinin üstesinden gelmek onlar açısından çok zordur (muhtemelen de düpedüz imkânsızdır). Bir yönetim biçimi olarak demokrasi ile

44. Bunlar hâlâ son derece tartışmalı kriterlerdir ve bunların nasıl kriter olmaktan çıkabileceğini görmek zordur.

45. Bu fikri detaylıca ele almaya yönelik en incelikli ve kararlı girişim, Jürgen Habermas'ın devasa külliyatıdır. İçerisindeki uyumun sınırlarına dair son derece net ve kuşkucu bir değerlendirme için bkz. Raymond Geuss, *The Idea of a Critical Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980).

46. Thomas Hobbes, *Elements of Law*, Bölüm 8 (*Human Nature*, s. 48-49).

toplumsal, ekonomik ve politik bir süreç olarak demokratikleşmenin farklı ritimleri vardır. Aynı zamanda, çok farklı türden nedensel baskılara maruz kalırlar. Demokratikleşme açık uçlu, belirsiz ve keşifsel bir süreçtir. Demokrasinin politik bir değer olarak kavramsallaştırılmasından ileri gelip ona karşılık verir. Yani bir insan topluluğu için derinden önem taşıyan ne varsa bunların, ne şekilde belirlenmesi gerektiğini belirleyen değerlerle ilişkilidir. Bir yönetim biçimi olarak demokrasi, görece çok daha az açık uçludur, hatırı sayılır oranda daha belirgindir ve keşifsel olma hususunda çok daha az cesurdur. Çünkü insanların sayısız yollarla başkaları üzerinde hep kapsamlı bir denetim kurduğu yönetimlerde, değer ve yönetim biçimi arasındaki bu temel karşıtlığın bazı bariz erdemleri vardır. Demokratikleşme bugün demokratik yönetime kıyasla hem daha keşifçi hem de daha atılgandır; çünkü ikincisinin aksine ne egoizm düzeninden yetki almakta ne de ona karşı sorumlu olmaktadır. Yaşama tarzımız içinde daha hafif bir ağırlığa sahiptir, her zaman bu yetkinin sınırlarını arar; ancak bu yaşam tarzının güvence altına alınması işini, farklı minnet etme dereceleriyle tamamen başkalarına bırakır.

Temsili demokrasi, yani son altmış yıl içinde demokrasiyi böylesine geniş bir düzleme yayan yönetim biçimi kendisini bu yolculuğa, egoizm düzeniyle çok daha açıkça uzlaşarak hazırlamıştı. Bu düzenin beslenebileceği, ancak aynı zamanda bütün yurttaşların hem bu düzenin hak iddialarına hem de sonuçlarına bazı sınırlar koyabileceği bir çerçeve sunmaktadır. Halkın izniyle kabul gören zenginlik, halkın iradesinin açıkça inkâr edilmesiyle güvence altına alınan zenginlikle karşılaştırıldığında, zenginler için daha küçük bir pratik risk taşıyabilir de taşımayabilir de. Ama en azından ikincisi daha çirkin ve nefret uyandırıcıdır. Babeuf ile komplocu yoldaşlarının algıladığı biçimiyle iki düzen arasındaki mücadele hatları, gerçek bir temsili demokraside, tüm katılıklarını ve politik inandırıcılıklarının büyük bölümünü kaybederek çok farklı bir görünüm kazanırlar. Bir yönetim biçimi olarak temsili demokrasinin 1780'lerden bugüne dek

ilerleyişini, onun ilerleyişini harita üzerinde işaretleyerek ve yıllar geçtikçe kurumsal formatlarının gitgide daha fazla homojenleşmesini görmekle kalmayıp, ona karşı rekabet eden birçok farklı türden devlet biçiminin başta hatırı sayılır vaatleri ve teminatları olmasına rağmen toplu halde gözden düşmesini de fark ederek takip edebilirsiniz. Bu zaman zarfı boyunca hep ileriye giden devlet biçiminin öncüleri Avrupalılardı ve önce Avrupa'nın, sonrasındaysa Birleşik Devletler'in orantısız bir askeri ve ekonomik güçle ele geçirdikleri bir dünyada yayıldı.

Çoğu kez bu devlet biçimi başkaları tarafından, onu icat edenlerce elde edilen iktidara direnme veya onu dengeleme vaadi sebebiyle benimsendi veya bunun yerine aynı hizmeti daha güvenilir şekillerde vereceklerini vadeden (başta komünizm veya faşizm) rakiplerince reddedildi. Yirminci yüzyılın büyük bir bölümü boyunca, Rusya ve Çin gibi büyük ve yara almış eski imparatorluklarda tepeden bakılarak reddedildi. Ancak aynı yüzyılın ilk yarısında onu reddedenler arasında, kısa süreliğine çok daha güçlü ve tehditkâr bir hal kazanmış, kendini beğenmiş düşmanlarına karşı durumu tersine çevirme ihtimalleri daha yüksek olan Almanya ve Japonya gibi devletler de vardı. Bu devlet biçiminin en kesin ilerleyişleri, yani dünya haritasında ele geçirdiği yeni mevkilerin büyük oranda artışı üç büyük yenilgiyle gerçekleşti. İlki Almanya ile Japonya'nın askeri gücünün İkinci Dünya Savaşı'nda yok edilmesiydi. Hemen ardından gerçekleşen ve dağınık bir biçimde olsa da çok daha şiddetli mücadelelere gerek duymuş ikinci yenilgi ise, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini takip eden yirmi yıllık süre içinde batılı sömürge imparatorluklarının tüm dünya genelinde çökmesi oldu. Temsili demokrasi, savaşın batılı galiplerince yenik düşen düşmanlara dayatılan model olmuştu.[47] Bu aynı

47. John Dower, *Empire and Aftermath: Yoshida Shigeru and the Japanese Empire 1878-1954* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1979) & *Embracing Defeat: Japan in the Aftermath of World War II* (Harmondsworth: Penguin, 2000); Alan S. Milward, *The Reconstruction of Western Europe 1945-51* (Londra: Methuen, 1984).

zamanda, başlarda epeyce ayak diretilmesine rağmen, müstesna bir örnek olan emperyal Hindistan'dan[48] Karayip veya Pasifik adalarındaki en uç sömürgelere dek, eski kolonilerinin çoğunluğuna miras bıraktıkları bir modeldi. Ancak Hong Kong'un Çin Halk Cumhuriyeti'ne geri verilmesiyle, bu tercih en başta yeni egemen tarafından kararlılıkla reddedildi (kendi sakinlerince pek olmasa da). Üçüncü büyük yenilgiyle, yani Sovyetler Birliği'nin son bulması ve kendine ait model uyarınca onca cefayla etrafında inşa ettiği devletler bloğunun çökmesiyle, temsili demokrasi geriye kalan tüm emsal rakiplerini bertaraf etti ve neredeyse küresel normallik ile olağanlığın endeksi haline geldi. Hâlâ kararlılıkla reddedildiği yer, bütün beşeri topluluklar arasında en uzun ve mağrur politik özerklik geleneğine sahip Çin'di. Nitekim düpedüz batılı bir politik öğretinin yerel bir biçimi altında geçirdikleri elli yılı aşkın süre, yöneticilerinin kimseye muhtaç olmadıklarına ilişkin hissiyatlarında pek de büyük bir gedik açamamıştır. Dünyanın birçok başka yerinde, zenginlik ve iktidar mücadelesinde görünür biçimde geride kalmış toplumların yöneticileri, inatçı ve sert bir şekilde ona karşı çıkmışlardır. Ancak sayısız ve kimi zaman iyi donanımlı düşmanlarından hiçbiri, kendilerine ait denk bir modelle, farklı kültürlerden halklara ulaşacak ve ikna edecek bir güçle, politik düzenlerini kendi başlarına belirlemeye yönelik gerçek bir fırsatla ona meydan okuyamaz haldedirler. Tarihin çeşitli sayfalarına saçılmış ve daha çok yerel nitelikteki örneklere, Çin'deki merkezi krallığın etrafını saran Asya devletlerine[49] veya Roma'nın Avrupa kıtasının her yerini saran uzun gölgesine rağmen, buna benzer bir şey küresel ölçekte hiç yaşanmamıştı.

Bu son ilerleyiş esnasında, akla yatkın ve geniş kesimlerce kabul gören bir dizi varsayım çürütüldü. Örneğin, bu politik

48. Sunil Khilnani, *The Idea of India* (Londra: Hamish Hamilton, 1997); Sarvepalli Gopal, *Jawaharlal Nehru: A Biography* 3 cilt (Londra: Jonathan Cape, 1975-84); Granville Austin, *The Indian Constitution: Cornerstone of a Nation* (Oxford: Clarendon Press, 1966).

49. John K. Fairbank (Der.), *The Chinese World Order: Traditional China's Foreign Relations* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1968).

modelin köklerini batıdan almasının, çok farklı kültürel geleneklere sahip nüfuslar veya dünyanın geri kalanı için bir nebze elverişsiz olduğu kesinlikle doğru değildir. Belli bir başarıyla, her kıtaya, keyfi yönetime dair uzun ve zalimane deneyimleri olmuş toplumlara, tarihsel derinliği büyük kültürlere ve insanlar arasındaki eşitsizliğin içkin olduğunda, insanların görevinin kendilerinden üstün olanlara hürmet göstermek olduğunda ısrarcı olan dini geleneklere bile uyarlanabilmektedir (nitekim uyarlanmıştır da). Doğu'da, Güney'de, Güneydoğu Asya'da, Latin Amerika'da, daha aralıklı ve riskli bir şekilde Sahra-altı Afrika'sında ve hatta Ortadoğu'da bile hayata geçmiştir. Kendi başına bu pek de şaşırtıcı değildir. Bu sözde engellerin içinde yatan her unsurun, Avrupa tarihinin büyük kısmında öne çıkan bir karşılığı/benzeri olmuştur. İlerleyişi önündeki direnişin altında, kimi zaman onun ortaya çıktığı batılı toplumlara yönelik antipati, kimi zamansa Birleşik Devletler'in dolaysız gücü ve küstahlığı karşısında duyulan kaçınılmaz bir nefret yatmaktadır. Neredeyse her zaman her ikisine de eşlik eden şey, aralarında başka temellerde ve açıkça içeriden yıkılma beklentisinden hareketle farklı araçlarla iktidarı elinde tutanlara duyulan anlaşılır bir çekince ve gönülsüzlüktür.

Bu ilerleme, insanların, malların ve bilginin yerkürede durmaksızın hareket halinde olduğu, ticaretin yoğunlaştığı ve iletişimin hiç olmadığı kadar hızlandığı bir dünyada gerçekleşti. Halkların birbirine daha sıkı sıkıya yakınlaştığı ve güvenlikleriyle refahları için onları yönetenlerin becerileriyle iyi niyetlerine öncesinde hiç olmadığı kadar sefilce bağımlı oldukları bir dünyadır. Kuşkusuz bu dünya henüz erişemediği birçok olanağa ihtiyaç duymaktadır ve bu olanaklar henüz icat edemediği veya tahayyül edemediği birkaç şeyden ibaret değildir. Ancak kuşkusuz her zaman ve büyük bir ivedilikle ihtiyaç duyduğu şey, üzerinde yaşayan insanların, kendileri adına yöneten kimselerin becerilerinden ve iyi niyetlerinden emin olma görevini yerine getirecekleri bir temeldir. Bu görevin birçok farklı bileşeni vardır. Geniş kapsamda bilginin araştırılıp toplanmasını,

eleştirel yargılarda bulunmak gibi zorlu bir eylemi, hayatlarının çoğunu politik rekabete veya kamu yönetimine adamış kişilerin performansının sürekli gözlenmesini gerektirir. Başarılı bir sonucun garanti altına alınması için ucuz veya güvenilir reçeteler yoktur; nitekim kurumsal tasarıların kendi başlarına yükün büyük çoğunluğunu omuzlardan alabileceğine dair çok az bulgu vardır. Dahası, yöneticilerin böyle bir sorumluluğun farkında olduklarına dair çok az bulgunun olduğu ve nüfusun büyük kısmının, o anda kendilerini yönetenlerin sorumsuzluğu veya kötü niyetleri karşısında kendilerini koruyacak etkili bir güce (varsa bile) çok az sahip olduğu, resmi anlamda bağımsız birçok ulus-devleti de içine alan bir dolu yerin olduğudur.

Âciziyet ve çaresizlik ortamında temsili demokrasinin, düzenin, barışın, güvenliğin, refahın veya adaletin sağlanmasında etkileyici bir reçete olması çok zordur. Kimse onu kolay kolay, Tarihin Bilmecesi'ne verilecek bir çözümle karıştıramaz. Ancak yalın ve gösterişsiz haliyle bugün, küresel bir ihtiyacı tüm rakiplerinden daha iyi karşıladığı gibi açık bir iddiaya sahiptir. Bu ihtiyacın hâlâ bu denli acil olması ve ölçeği ne olursa olsun tüm halkların karşısına böylesi bir açıklıkla çıkması, bunun nasıl giderileceği sorusunu tamamen küresel bir boyuta getirmektedir. Aynı zamanda, ilk kez gerçekten de küresel bir yanıtın verilebileceği bir soruya dönüştürmektedir. Temsili demokrasinin geriye kalan rakiplerinden hiçbirisinin bu ihtiyacı açık bir şekilde kabul etmemesi ve hiçbir gönüllünün bu soruya küresel bir yanıt getirmemesi, ona eşsiz bir statü vermekte, zamanlama ile saygıdeğer bir tevazuyu bugüne ilişkin bir iddiayı birleştirerek mecburiyete yakın bir şeye dönüştürmektedir.

Bu iddianın nereye kadar sürdürüleceğine dair bir şey söylemek güçtür. Yönetim biçimi önünde birçok yok edilemeyecek kısıtlama vardır ve herhangi bir halk için ilkesel bir teminat sunamaz. Herhangi bir süre boyunca ve herhangi bir yerde, profesyonel politikayı çoğumuzun sıcak bakacağı bir şeye çevirmeyi ümit edemez ve beklenildiği gibi, bunu da yapamamaktadır. İcracı politikacıların birçok yandaşı arasında, biçimsiz

saiklerle kamusal ruh rolünün rahatsız edici bir birleşimini garanti etmektedir. Bu biçimsizlik, daha kapalı ve rekabetin daha az belirgin olduğu koşullarda gizlenebilir; ancak kendi politik grupları içinde veya dışında yer alan rakiplerin etkin girişimleri tarafından, politik arenanın her tarafında sert bir şekilde aydınlatılmaya mahkûmdur. Bunların tümü demokrasinin Atina'da ortaya çıkışından beri görülen şeylerdir; nitekim temel unsurları, bizzat Platon tarafından emsali olmayan bir şevk ve küçümsemeyle tarif edilmişti.

Politik liderlerin geri kalanımıza onlara güvenmemiz, yetkinliklerine, dürüstlüklerine ve iyi niyetlerine açıkça itimat etmemiz için durmaksızın çağrılar yaptığı bir dünya meydana getirmektedir. Ancak bu dünya içerisinde, böyle bir güvenin ne kadar yanlış olduğu ve bu güveni vermenin ne kadar naifçe olduğuyla ilgili olarak rakiplerince yapılan durmak bilmez açıklamalar karşısında, yaptıkları çağrıyı kalıcı surette dayatmaları zorunludur. Yıllarca birçok ortamda kitlesel politik partiler, en azından belli yurttaş grupları ile bir örgüt olarak partinin kendisi arasında, bu türden bir güvenin yaratılmasına ve sürdürülmesine bir derece hizmet ettiler. Mekânsal veya mesleki topluluklara politik bir biçim vermiş, aralarında ortak bir çıkar hissinin belirlenmesine yardımcı olmuş ve yönetimsel iktidarın uygulanmasıyla ilgili politik çatışmalara belirgin bir çerçeve sağlamıştır.[50] Ancak uzun vadede farklı pekçok etki, parti yapılarının inandırıcılığını büyük oranda yok etmiştir. Politik liderliğe duyulan güveni sürdürme mücadelesi, gitgide popüler inançsızlığın yükselen suları altında kalmıştır. Schumpeter'in seçim girişimcileri,[51] güvenin her zamankinden muğlak ve pahalı olduğu, güvensizliği etkili bir şekilde yaymanın hiç olmadığı kadar kolay ve ucuz olduğu bir

50. Son derece aydınlatıcı bir tartışma için bkz. Adam Przeworski, *Capitalism and Social Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985). Bu dünyaya ve onun temel faillik biçimi olarak partiye derinden bağlı olan büyük bir politik lidere ilişkin canlı bir portre için bkz. Tony Judt, *The Burden of Responsibility* (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s. 29-85 Leon Blum üzerine.
51. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy.*

piyasada ticaret yapmak zorundadırlar. Yeni silahları arasında en dayatmacı olanlar bile, yani reklamcılık mesleğinin becerileri ile iletişim araçlarının her yana yayılan olanakları, en başta güveni yaratıp beslemekten ziyade, güveni ortadan kaldırmaya daha çok yaramaktadır. Reklamlardan ne öğrenirseniz öğrenin, genelleştirilmiş bir bönlükten daha fazlası olamaz.

Bir bütün olarak bakıldığında bu, büyüsü bozulmuş ve ahlaktan arınmış bir dünyadır; nitekim bütünüyle kişisel geliri en azamiye çıkarma mücadelesi etrafında örgütlenmiş yaşamlara göre ayarlanmış bir dünyadır. Fakat aynı zamanda, sürekli yeniden büyüleme olanaklarının arandığı ve çoğu kez en ele geçmez ve oynak ipuçlarının tanımlanıp bunlara karşılık vermeye hazır bir dünyadır. Sadece Tony Blair'in gençliği, enerjisi ve kararlılığını değil, Arnold Schwarzenegger'in sinematik kuvvetiyle veya Silvio Berlusconi'nin girişimci devinim gücüyle iç içedir.[52] Hamiyetle bakıldığında, modern demokratik politikacıların dünyası zorlu sınamalardan meydana gelmektedir ve ara ara yurttaşların çoğunluğu tarafından çoğu kez huysuzca ve her daim bir miktar şüpheyle gözlenmektedir. İnancın, hürmetin, hatta sadakatin bile büyük oranda geride kaldığı, en keskin şahsi hayranlığın nadiren uzun soluklu olduğu bir dünyadır.

Şayet demokrasinin zaferi buysa, birçokları için daima hayal kırıklığı uyandıracak bir zaferdir. Pericles'in Atinalı yurttaşlar için çağrıştırdığı cazibeden tamamıyla yoksundur. Muzaffer konuma yükseldiği iki yüzyıllık sürenin ardından, kimileri onu sadece bir sahtekâr, çaldığı bir ismin taşıyıcısı ve halkın tamamen farklı bir şeylerce yönetilmesinin aracı olarak görmüşlerdir. Bugünlerde hiçbir yerde kimsenin, onu halkın yönetimi olarak görmesi makul sayılamaz. Kendi başına bu pişmanlık duyulacak bir şey değildir. Eğer gerçekten de halkın yönetimi olsaydı, Madison ile Sieyes'in, Robespierre'in ve hatta Buonarroti'nin de uyardığı gibi, mümkün değil muzaffer olamazdı; aksine hemen ve kaçınılmaz surette kaosa dönüşürdü. Ona ilişkin olarak ya-

52. Paul Ginsborg, *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony* (Londra: Verso, 2004).

pılabilecek en az iddialı görüşse, korkmamız gereken en kötü halinden oldukça uzak olmasıdır: Yani içinde bulunduğumuz dünyanın sakinlerine, kendi devletlerimiz içinde yurttaşlarımızla beraber yaşayabileceğimiz en güvenli ve kişisel olarak en az saldırgan temeli sunmasıdır. Bu hizmet, henüz başka yollarla güvenilir bir biçimde sağlamayı öğrenemediğimiz bir şeydir ve makul olan hiç kimse bunun temel önemini inkâr edemez. Ancak bu esasında, bir yönetim biçimi olarak temsili demokrasinin pratik erdemlerine dair bir görüştür. Bu yönetim biçimine isim olsun diye *demokrasi* sözcüğünü seçmemizin neden açıkça uygun olduğunu göstermemektedir.

Bu ismin uygun olması için, bundan daha fazlasını kastetmesi zorunludur. Belki de daha heyecan verici olanı, şu anki haliyle temsili demokrasinin mantık çerçevesinde ümit edebileceğimiz tek şey olamayacağını da ima etmesinin zorunlu olmasıdır. Sözcüğün kendi başına çok daha fazla anlam taşıdığına (veya çok farklı bir şeyler kastettiğine) dair tarihsel gerçekler ile şu anda hepimizi yöneten biçimin bu sözcüğe daha iyi uyması için değiştirilme veya en azından bu sözcükle arasındaki imgesel bağın tekrar kurulması olasılığı arasında bir ilişki olmak zorundadır. Bu mümkün olabildiği gibi olmayabilir de. (Diğer şeylerin yanı sıra, gelecekte politik olarak nasıl hareket edeceğimize bağlı olacaktır.) Günümüz demokrasisinin bu yönde değişim geçirme ihtimali açısından en az iki esaslı yol bulunmaktadır. İlki yurttaşlar arasında bilginin akışı ve yapılandırılması ile devletlerin bilgiyi yönetilenlere karşı sınırlayıp bilgiyi onlardan saklama derecesidir. Yönetimsel tecrit demokratik bir iddiayı dolaysızca ve derinden yıkan bir şeydir;[53] kimi zaman ölçülü ve sağgörülü bir şekilde olsa da, bu yönetim biçiminin kelime anlamıyla bütünüyle uyumsuzdur. Devletler yurttaşlarının bildikleri üzerinde ne kadar çok denetim kurarsa, yönetirlerken halkın otoritesiyle hareket ettiklerini iddia etmeleri o kadar güç

53. J. Dunn, "Situating Democratic Accountability", Adam Przeworski, Susan C. Stokes & Bernard Manin (Der.), *Democracy, Accountability and Representation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), s. 329-44.

olur. Daha fazla yönetim yurttaşlarından bilgi sakladıkça, onlara otoriteyi vermiş olan kişiler karşısında o kadar az sorumlu hale gelmektedir. Kendi ismine bile uygun olabilmesi için, modern temsili demokrasinin bu açıdan kendisini radikal bir dönüşüme tabi tutması gereklidir. Bu dönüşüm mücadelesi kuşkusuz meşakkatli olacaktır; çünkü bunun engellenmesine yönelik çıkarlar çok büyük olup, aşılamayacak kadar iyi konumlanmış haldedir. Ancak bu dönüşüme karşı çıkmak artık, salt bir aklıselimliğe ve sağduyu meselesine dönüşmüştür. Bu yargıya karşı, açıkça değiştirilmesi gerektiğini söyleyerek meydan okuyacak hiçbir güçlü imgesel baskı unsuru kalmamıştır.

Mevcut yönetim pratiklerimizi demokratik ismine daha fazla yakınlaştırabilecek ikinci temel yolsa, bugün kendisini çok farklı koşullar altında bulmaktadır. Ancak en az önceki kadar basit olup, inandırıcılık bakımından ilkinden hiçbir geri kalır yanı yoktur. Bir sözcük olarak *demokrasi* meşru yönetimin tanımlanması için verilen bu küresel rekabeti, büyük oranda Buonarroti'nin egoizm düzenine hürmet ederek, kapitalist ekonominin iyi düşünülmüş bir öz-kavrayışı ve onayıyla kazanmıştır. Buonarroti'nin kendisine göre, bu kisve altında elde ettiği zafer koca bir hırsızlıktan ibaretti. Fakat kendi çağında bu ekonomiyi büyütmüş temellere dair kavrayışı çok kıt olduğundan ve o günden itibaren hayalini kurduğu o bütünüyle farklı dünyaya ilişkin hiçbir önbilgisi olmadığından, yaptığı değerlendirmeler pek de ağırlığa sahip değildir. Özgün gücünün büyük kısmını hâlâ koruyan şey, tüm idari kararlarla eylemlerin öncesinde, sonrasında ve esnasında azınlığın çoğunluğu denetlediği, son derece eşitsiz koşullar altında yöneten insanların birbirleriyle yüzleşemeyeceğini gösteren yalın bir algıydı. Bir yüzyılı aşkın bir süre boyunca kapitalist ekonomi, bu eşitsizlikleri kaldırmayı ve yurttaşların tümünü eşit bir politik düzeye yakınlaştırmayı amaçlayan, milyonlarca insanı temsil eden ve iyi örgütlenmiş kitlesel partilerin sert politik baskısıyla karşı karşıyaydı. Bu baskılar en azından bugün, büyük oranda ortadan silinmiş haldedir. Ancak ortada olmamaları, bir sözcük olarak demokrasinin taşıdığı

anlam ile günümüzde faaliyetini sürdüren temsili demokrasinin varlığı arasındaki anormal uçurumu azaltmamaktadır. Bugün bu uçurumu kapatmak, ilkesel açıdan bile mümkün değildir. Ancak üzerinde gerçek bir denetim kurmaya yetecek kadar ekonomiyi kavradığımız noktada bunun üstesinden gelebiliriz; ne var ki bu belki de hiçbir anlam ifade etmeyen bir fikir olup, pratik anlamda bunun başarılması kesinlikle kapasitemizin ötesindedir.

Dolayısıyla bugün demokrasi, yerkürenin neredeyse tümünde meşru yönetimin temeli olma tekelini, çoğunlukla kendi iddialarıyla çelişen bir ortamda elde etmiştir. Mevcut yönetim pratiklerinin en dikkat çekici unsurlarının birçoğuyla hâlâ uyumsuzluk içindedir. Ekonomik örgütlenmenin belirleyici mantığıyla hâlâ sistematik ve kökten bir şekilde çatışma halindedir. Ancak zaferi salt bir illüzyon da değildir. Her biriyle kendi başına bağımsız bir güç olarak çatışmaya girmekte ve diğerlerine kıyasla daha sıcak bir cazibeye sahiptir. Şu an için, diğerlerine kıyasla daha güce sahipmiş gibi görünebilir (kuşkusuz ekonomik örgütlenmenin mantığı karşısında çok daha güçsüzdür). Ancak her ikisi karşısında hâlâ kalıcı bir meydan okuma içindedir. Melodramatik ancak illa da yanıltıcı olmayan bir bakış açısıyla, bu üçü arasında çekilmiş uzun mevziler arasındaki ilişkileri görebilirsiniz. Nitekim bu mevzilerdeki cepheler hep ağır bir baskı altında olup, kimse birkaç yıl ilerisinde nasıl şekil alacağını bile öngörememektedir.[54]

Bu mevzilerin ötesinde (veya altında), gediklerde dahi demokrasiye nadiren başvurulan bir başka ve çok daha eski bir mücadele yatmaktadır. İnsanlar arasındaki hâkimiyetin temel unsurları hâlâ, politik açıdan egemen, münferit ulus-devlet birimlerinin içerisinde gerçekleşmektedir. Demokrasi küresel ölçekte neredeyse tekel olma konumunu, bir ulus-devletin nasıl yönetilmesi gerektiğine verilmiş bir yanıt olarak kazandı. Diğer birçok unsur, bu amaç doğrultusunda inşa edilmiş sayısız farklı arenada, ulus-devlet grupları arasında kooperatif veya ihtilaflı bir

54. J.Dunn (Der.), *The Economic Limits to Modern Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990); Dunn, *Cunning of Unreason*.

biçimde adapte edilmektedir. Ancak bu adaptasyonun kapsamını belirleyen şey hâlâ tek tek devletler olmaktadır (uygulatması hâlâ çoğunlukla onlara bırakılmaktadır).

Uzun vadede, demokrasinin hem adaptasyon hem de uygulatma açısından bütünüyle farklı bir temele uygun bir isim sunabileceğini ümit eden çok kişi vardır (hatta inanan bir azınlık da vardır).[55] Küresel boyutta meşru yönetimin koşullarını belirleme sıfatını koruyacaktır; ancak aynı zamanda bu koşulları, yerkürenin geneline bütüncül ve kapsamlı bir şekilde dayatacaktır da. Bu vizyonda, demokrasi sadece iddiaları veya beklentileri bakımından değil, olgusal anlamda da küreselleşmiş olur. Tek bir *demos*, yani yerkürede yaşayan tüm insanlar, sadece yeryüzü genelinde ortak bir politik otorite iddiasında bulunmakla kalmayıp, kelimenin gerçek anlamıyla dünyayı beraber yönetmiş olur. Bu doğal bir özlemdir (Hıristiyanlık öncesi ve sonrasındaki uzun geçmişiyle).[56] Güçlü ve bütünüyle itibarlı duyarlılıkları yansıtır. Ancak aşırı derecede zoraki ve kapsamlı bir düşünce çizgisidir.

Bir devletin tanımlanmasında varılan hükümlerle bası/zor arasındaki dolaysız bağı göz ardı etmektedir. Dünyanın her yerinden farklı halklar arasındaki büyük güç ve zenginlik uçurumunu göz önüne alma cesaretinden yoksundur (veya geçici olarak unutmaktadır). Sadece egoizm düzeninin zaferini değil, kazanmasına sebep olan faktörleri de bir kenara atmaktadır.

---

55. David Held, *Global Covenant* (Cambridge: Polity, 2004); *Democracy and the Global Order* (Cambridge: Polity, 1995).

56. Aslında büyük ve doğal insan topluluklarına ev sahipliği yapması için Cennet Bahçelerinin yeniden yaratılmasını ister (John Locke, *Two Treatises of Government*, II, para. 128, Der. Mark Goldie (Londra: J.M. Dent, 1993), s. 179; "O ve insanların geri kalanı tek topluluktur... büyük ve doğal bir topluluktur") Doğa hukukunun bizzat kendisine dair ortak ve titiz bir inceleme içindedir. Yahut bir sebepten ötürü bunlara erişilemediği durumda, yorumlarında ihtilaflı hükümler ortaya çıkarmayan ve uygulanmasında hiçbir çekişme provoke etmeyen "bilindik sabit yasalara" dair eşit derece titizce ve eş zamanlı yapılan bir gözlem de uygundur. Karş. J. Dunn, "The Contemporary Political Significance of John Locke's Conception of Civil Society", Sunil Khilnani & Sudipta Kaviraj (Der.), *Civil Society: History and Possibilities* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), s. 39-57.

Demokrasinin tek bir ulus-devlette dahi hâkim konumda oluşuna karşı son derece hassastır. İnsanların geleceğine ilişkin bir beklenti olarak bu, abeslikten bir tık yukarıda bir şeydir. Ancak bir temel yargıyı çok doğru bir şekilde kavramaktadır. Demokrasi, bir ülkede politik tercihlerin örgütlenmesi ve uygulatılması için ikna edici veya güvenilir bir reçete sunabilir de, sunamayabilir de. Ancak kuşku yok ki, sadece bunu yaparak, aynı anda o ülkeyle diğerleri arasındaki politik veya ekonomik ilişkileri örgütlemek için ikna edici veya gerçekçi bir reçetesini sunması mümkün değildir. Kendi ülkelerimizde ve ülkelerimiz için böylesi bir reçetenin tanımlanıp uygulanmasında, daha etkileyici bir ilerleme kaydedemediğimiz takdirde, dünyanın farklı halkları arasındaki sert tarihsel uçuruma bir çözüm bulma tehlikesi çok zayıftır. Belki dünyaya yeteri kadar süre verildiğinde, böyle bir çözüme ulaşılabilir ve bu çözüm sadece ahlaki felsefeyle veya refah ekonomisiyle sınırlı kalmayıp ekonomik örgütlenmeler ve politik pratikleri de içine alabilir. Şayet böyle bir şey gerçekten olacaksa, şu an için böyle bir sonuca doğru ilerlemediğimiz oldukça açıktır. Bunu başarana dek, başarısızlığımızın ölçeği karşısında çıkan bedeli ödemekten başka bir şey umamayız.

Dizin

A

Adams, John 101
Aemilianus, Scipio 66, 67
Aeschylus 25, 33, 34
Alkibiades 51
Almanya 26, 141, 175, 190, 194, 224
Amerika Birleşik Devletleri 62, 128, 169, 201
anayasa 64, 93, 96, 104, 105, 109, 113, 132, 144, 145
Apology (Platon) 51
Aquinas, St Thomas 71
Aristokrasi 78, 138
Aristophanes 33
Aristoteles 25, 33, 45, 46, 48, 55, 56, 57, 58, 59, 67, 68, 70, 71, 100, 188, 221
Atina 15, 16, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 60, 61, 68, 77, 91, 121, 142, 166, 187, 205, 207, 208, 217, 218, 221, 228
Avusturya Hollanda'sı 110

B

Babeuf, Gracchus 155, 156, 158, 161, 162, 163, 171, 173, 174, 180, 186, 187, 188, 189, 199, 200, 211, 213, 223
Bartolus, Sassoferratolu 71
Batı Şeria 199
Behemoth (Hobbes) 74
Belçika 110, 111, 112, 114, 141

Bentham, Jeremy 37, 56, 131, 189
Berlusconi, Silvio 218, 229
Birinci Dünya Savaşı 115
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 24
Bismarck, Otto von 190, 191
Blair, Tony 32, 75, 173, 186, 188, 229
Bolşevik Devrimi 179
Bosch, Andreu 72
Boule 41, 68
Brabant 112, 113, 114, 124, 145
Brienne, Lomenie de 125
Britanya 11, 18, 90, 94, 95, 101, 110, 128, 130, 151, 190, 191, 218
Brunswick Dükü 108, 111
Buonarroti, Filippo Michele 155, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 171, 179, 180, 200, 229, 231
Burke, Edmund 128, 142
Bush, George W. 173, 175, 188, 198

C-Ç

Cavour, Kont 190, 191
Cezayir 35, 114
Charles II., Kral 79, 88
Charles I., Kral 79, 177
Chiaramonti, Kardinal Barnaba, Imola Piskoposu 141
Christianity not Mysterious (Toland) 75
Common Sense (Paine) 141
Considerations sur le gouvernement ancien et present de la France (D'Argenson) 116, 117
Constant, Benjamin 77, 78, 182, 206
Constitution of Athens (Aristoteles) 29
Contrat Social (Rousseau) 150
Court, Johan de la 72
Court, Pieter de la 72
Crito (Platon) 51
Cumhuriyet 49, 51, 52, 55, 64, 65, 98, 108, 147, 148, 151, 191, 208
Çin 62, 63, 220, 224, 225

D

D'Argenson, Rene-Louis de Voyer de Paulmy, Marquis 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 131
Delft Özgür Birlikleri 236
Democracy in America (Tocqueville) 92, 158, 202, 217
demokrasi 11, 12, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 59, 62, 65, 68, 69, 71, 72, 73, 76, 78, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 100, 104, 105, 106, 108, 109, 115, 116, 120, 122, 131, 139, 141, 142, 143, 148, 150, 151, 153, 154, 157, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 174, 176, 178, 186, 188, 190, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 200, 203, 206, 208, 209, 210, 212, 214, 216, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 230, 231, 232, 233, 234
Demosthenes 25, 29, 33, 152, 205, 208, 217
Desmoulins, Camille 144
devrim 120, 91, 101, 113, 115, 116, 128, 129, 135, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 175
Dio, Cassius 65
Discours sur les origines de l'inegalite parmi les hommes (Rousseau) 118
Disraeli, Bejamin 190, 191

E

egoizm düzeni 156, 180, 182, 212, 222
ekonomiler 169, 186
emperyalizm 63
Endonezya 197
erdem 146, 147, 157
Essai sur les privileges (Sieyes) 133
Eşitlerin Komplosu 155, 179
eşitlik 41, 86, 87, 102, 105, 146, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 168, 179, 180, 181, 189, 190, 197, 209, 210

eşitlik 41, 86, 87, 102, 105, 146, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 168, 172, 179, 180, 181, 189, 190, 209

F
Fas 151
faşizm 129, 224
Federalist 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 119, 160
Fizyokratlar 117
Franko-Prusya Savaşı 208
Fransa 12, 15, 90, 91, 93, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 139, 140, 141, 143, 145, 146, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 165, 191
Free Political Propositions and Considerations of State (Van den Enden) 73

G
Gazze 199
Gladstone, William Ewart 93, 191
Gracchus, Gaius 65, 155, 187
Gregoire, Abbe 144
Grote, George 46, 48, 121
Güney Afrika 161

H
Hamilton, Alexander 94, 95, 103, 153, 160, 225
Hannibal 66
Harrington, James 37, 75
Hatemi, Başkan 28, 39, 164
Hellas 28, 39
Herodot 38
Hindistan 225
Histories (Polybius) 66, 67, 68, 69, 84
History (Thucydides) 26, 27, 28, 29, 38, 39, 43, 46, 50, 57, 63, 70, 73, 89, 90, 120, 121, 125, 151, 159, 166, 179, 191, 203, 215, 233
Hitler, Adolf 47, 194
Hobbes, Thomas 48, 53, 56, 58, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 89, 211, 222
Hogendorp, Gijsbert Karel van 110
Hollanda 72, 81, 83, 84, 85, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 141, 151
Hong Kong 225
Huguenotlar 121
Hume, David 164, 165

I-İ
Irak 24, 32, 176
Isocrates 31
İkinci Dünya Savaşı 64, 195, 224
ikna 20, 26, 43, 44, 63, 69, 77, 80, 86, 88, 94, 112, 117, 121, 124, 126, 127, 150, 160, 164, 165, 166, 167, 177, 189, 192, 194, 225, 234
İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (Fransa) 144
İran 164
İrlanda, Kuzey 190, 198
İslam 70, 129
İsrail 237
İsveç 151, 163
İsviçre 121, 220
işbölümü 180, 221
İtalya 66, 71, 141, 190, 195, 218

J
Jakoben Terörü 237
James, Henry 37, 63, 75, 93, 94, 95, 96, 104, 105, 159, 160, 221
Japonya 102, 175, 194, 195, 224
Jay, John 94, 95, 101
Jefferson, Thomas 96, 101, 105
Jirondenler 116
Joseph II., İmparator 70, 111, 112, 113, 129, 166, 167, 177, 191, 206
Joyeuse Entree 112

K
kadınların dışlanışı 170
kâhyalık 206

Kamu Güvenliği Komitesi 145, 152, 200
Kamu Güvenliği Komitesi (Fransa) 145, 152, 200
kapitalizm 63
Kaşmir 198
Kent, James 71, 104
Kızıl Kmerler 179
Kleisthenes 15, 37, 38, 40, 41, 50
komplo 88, 155, 157, 162, 187
Komünizm 189, 224
Kore 32, 178, 179, 197
kölecilik 158
Kritias 51
Kültür Devrimi 179

L
Latrobe, Benjamin 105
Leibniz, Gottfried Wilhelm von 84
Lenin, Vladimir İlyich 37, 189, 195
Leopold II., İmparator 114
Levellers (Eşitlikçiler) 73
Louis XIV., Kral 90, 116, 117, 121, 122, 124, 125, 191, 201
Louis XVI., Kral 238

M
Mably, Gabriel Bonnot de 117
Madison, James 37, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 143, 153, 160, 161, 163, 168, 169, 192, 229
Maistre, Joseph de 177
Makedonya 39, 67
Marx, Karl 134, 135, 155, 169, 195, 196
Mazzei, Philip 105
medya 218
Mill, John Stuart 218
Milton, John 75
Mirabeau, Honore Gabriele Riqueti, Comte de 117, 129
Mitylene 43, 50
monarşi 49, 67, 81, 122, 140, 142, 167
Monarşi 56, 72, 78
Montesquieu, Charles Louis de Secondat, Baron de 117, 119, 122

N
Nantes Fermanı 121
Napolyon, İmparator 77, 109, 115, 129, 140, 151, 190, 191
Necker, Jacques 125, 126
Nemours, Dupont de 144
Notes on the State of Virginia (Jefferson) 101

O-Ö
oklokrasi 69
Oligark, Eski 29, 30, 31, 50, 163
Oranj Hanedanı 107, 110, 112
özgürlük 24, 53, 64, 69, 71, 77, 84, 86, 107, 108, 127, 146, 147, 182, 190, 209

P
Paine, Tom 123, 141, 142, 143
Paullus, Aemilius 66
Peloponez Savaşı 29, 43, 47, 51
Pericles 25, 26, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 50, 163, 166, 208, 229
Pius VII., Papa 141
Platon 25, 29, 33, 37, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 100, 130, 181, 188, 216, 228
Politeia 55, 56, 58
Politics (Aristoteles) 26, 31, 33, 44, 46, 52, 55, 56, 58, 59, 66, 68, 72, 73, 86, 87, 88, 116, 152, 165, 166, 195, 196, 198, 221, 232
Polonya 141
Pro Aris et Focis 112
Ptolemy, Luccalı 71

Q-R
Quesnay, François 117

Radicati di Passerano, Alberto 89
referandum 219, 220
Renosans 69
Republic (Platon) 53, 54, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 93, 94, 95, 106, 119, 120, 130, 169, 181
Revolutions de France et de Brabant, Les 145
Rights of Man (Burke) 123, 142, 143
Robespierre, Maximilien 37, 115, 129, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 157, 173, 186, 200, 229
Romalılar 65
Rousseau, Jean-Jacques 37, 117, 118, 121, 150, 156
Rusya 196, 200, 224

S-Ş
Saint-Just, Louis Antoine 201
Schumpeter, Joseph 166, 167, 206, 228
servet 160, 161
Sidney, Algernon 85
Sieyes, Emmanuel Joseph 37, 123, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 153, 168, 211, 229
Smith, Adam 26, 130, 131, 159, 166, 168, 191, 193, 213
Soğuk Savaş 197
Sokrates 50, 51, 52
Solon 36, 37, 38
Sosyal Demokratlar 196
Sovyetler Birliği 194, 195, 196, 197, 225
Spinoza, Benedict de 73, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86
SSCB 175
Stalin, Joseph 129
Stolypin, Pyotr 200
Suudi Arabistan 32, 151, 204
Schwarzenegger, Arnold 229
Şili 197

T
Tayland 151
Tayvan 197, 220
temsili/temsiliyet 19, 20, 24, 62, 78, 91, 98, 99, 108, 142, 153, 192, 200, 204, 206, 215, 223, 225, 227
terörizm 175, 176, 198
Thermidor 115, 149, 154, 157, 162, 187
Thucydides 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 166
Tiberius 65
Tocqueville, Alexis de 92, 158, 201, 202, 217
Toland, John 75, 89
toplumsal mekanikler 130
Tractatus Politicus (Spinoza) 81, 82, 83, 85, 86
Tractatus Theologico-Politicus (Spinoza) 80, 82, 83, 84, 85, 86
Turgot, Anne Robert Jacques 117

Ü
Üçüncü İmparatorluk (Third Reich) 64, 129, 194, 195

V-W
Van den Enden, Franciscus 72
Van der Noot 113
Vatanperver İsyanı (Hollanda) 106
vergilendirme 120, 182
Vietnam, Güney 197
Views of the Executive Means (Sieyes) 130, 131, 133
Viktorya, Kraliçe 48, 93
Vonck 112, 113, 114
Washington, George 103, 219
What is the Third Estate? (Sieyes) 134, 138
Wilhelmina, Oranj Prensesi 107, 110
William Friar, Moerbekeli 70
Wilson, Woodrow 193, 198
Witt, Johan de 84, 86

X

Xenophon 29, 30, 31, 50

Y

yönetim 14, 15, 16, 20, 25, 27, 31, 38, 45, 49, 52, 55, 56, 58, 72, 75, 79, 81, 86, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 113, 118, 122, 123, 124, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 153, 163, 165, 167, 170, 172, 173, 182, 186, 187, 193, 196, 197, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 211, 212, 214, 216, 218, 222, 223, 230, 231, 232
Yunanistan 27, 28, 63, 66, 146
yurttaşlık 147, 204, 208

Z

zor (gücü) 13, 18, 19, 20, 31, 32, 33, 42, 57, 59, 63, 87, 90, 109, 137, 148, 167, 174, 181, 182, 186, 189, 205, 220, 233
Zümreler Meclisi 112, 125, 126, 129, 130, 132, 133, 135, 144

JOHN DUNN

1940 doğumlu olup, Cambridge King's College'da Siyaset Teorisi Profesörlüğü yapmaktadır. Dunn'un eserleri modern siyaset teorisini tarihsel bir perspektifle incelemeye odaklanır. *The Cunning of Unreason, Rethinking Political Theory, Democracy: The Unfinished Journey* başta olmak üzere birçok eser ve sayısız makale kaleme almıştır.

Yirminci yüzyıla girilirken dünya kapitalizmi hegemonyasını ve zaferini demokratik olma niteliğiyle ilan etmişti. Oysa geçen yıllar liberal temsili demokrasinin daha fazla eşitsizlik, adaletsizlik, çevre tahribatı, ayrımcılık ve kriz ürettiğini göstermiş durumda. Bugün demokrasi bu belirsiz ve öngörülemeyen koşullarda hâlâ tek mutlak doğru olarak görülmekte. Ancak diğer yandan aynı demokrasinin somut koşulları çetin tartışmaların merkezinde yer almakta. Yer yer aristokratik, egoist ve tahripkâr bir sistemin üzerini örten bir kandırmaca olduğu, kimi zamansa popülist liderler ve söylemler eşliğinde yozlaştığı, otoriterliği ve denetlenmeyen iktidarları beslediği dile getirilmekte. Demokrasi insanların duygularını, düşüncelerini ve taleplerini siyasetin temel bileşeni haline getirmiş olsa da bugün demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesini sağlayacak güven ve uyum ortadan kalkmış haldedir.

İşte bu eser demokrasinin modern toplum içindeki konumunu en ince ayrıntılarıyla sorgulayan, bunu yaparken demokrasinin binlerce yıl geriye giden öyküsünü okura ustalıklı bir üslupla aktaran bir kitap. Atina toplumunda açığa çıkan, Roma ile birlikte uzun yıllar tarihin karanlık köşelerinde saklı kalmış, ardından Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi ile nasıl durdurulamaz bir biçimde ilerleyip yönetimin en meşru biçimi haline gelmiş demokrasinin hikâyesi, bugün demokrasinin anlamını sorgulayan, demokratik sistemlerle çağımızın yakıcı sorunları arasındaki uyumsuzluğa kafa yoran ve tiranlar, despotlar ve diktatörlerin neden sürekli karşımıza çıktığını anlamlandırmaya çalışan tüm okurlar için önemli bir başucu eseri niteliğinde.

AYRINTI • İNCELEME
ISBN: 978-605-314-199-0
9 786053 141990

18 ₺